

Biblioteka juridičkog seminara

Biblioteka juridičkog seminara

Pravna
Povijest

XI

Zapreb
(b)

110.

UDRUGARSTVO.

PO

USTANOVAH TRGOVAČKOGA ZAKONA.

(Zakon, čl. XXXVII. zaj. hrv.-ugar. sabora od g. 1875.)

NAPISAO

DR. FRAN VRBANIĆ,

KR. REDOVITI PROFESOR NA KR. HRV. SVEUČILIŠTU FRANJE JOSIPA I.

BIBLIOTEKA JURIDIČKOGA
SEMINARA

I. RAZDJEL:
O DRUŽTVIH.

U ZAGREBU 1877.

NAKLADOM KNJIŽARE MUČNJAK I SENFTLEBEN.

TISKARA „NARODNIH NOVINAH“.

Predgovor.

Važni me razlozi sklonuše, da na javu izdam jedan dio „Udrugarstva“ prije, nego li dovršim čitavo djelo.

Prije svega sustav u razredbi predavanja pojedinih predmeta na hrvatskom sveučilištu, koji za mjenbeno, trgovačko i pomorsko pravo zajedno, opredjeljuje samo jedno polugodište, — da li razlogom ili ne, o tom neka sude oni, koji poznavaju važnost tih disciplina u životu svakoga naroda, te koji znadu najnoviji razvoj pravo i državoslovnih znanostih, koje u svom sustavu tim disciplinam dosudjuju takovo mjesto, da se one bez točnoga poznavanja narodne ekonomije i znanosti upravne, ni dobro razumjeti, a kamoli valjano razviti mogu. Neposredna posljedica navedene razredbe jest, da se kod predavanja, od trgovačkoga prava jedva prva počela dovršiti, a pomorsko pravo ni započeti nemože.

Da li bi se toj po napredak nauke nepovoljnoj okolnosti, kako se u niekih, za prosudjivanje tih odnošaja nadležnih krugovih, misli — izbjeći dalo tim, da se jednostavno izostavi kod predavanja trgovačkoga prava sve, što se odnosi na „trgovačka društva“, jer da tobože slušateljem sve to iz narodne ekonomije i uprave poznato biti mora, — o tom neka sude čitatelji, pročitav ovaj spis. Ja o tom sudim drugačije, te držim, da se predavanja trgovačkoga prava mogu stegnuti, izostaviv ustanove o „društvi trgovačkih“ samo onda, ako se

*

bude moglo pozvati na knjigu, koja o tom sustavno razpravljala bude.

Da pako to što prije učiniti uzmognem, te da slušateljem svojim barem donekle pružim sgodu upoznati se s onimi ustanovami zakona trgovačkoga, koje se radi pomanjkanja fizičnoga vremena predavati nemogu — držao sam za potrebno, nečekati svršetak čitavoga djela, već jim na uporabu pružiti već sada njegov prvi dio.

Nadalje me sklonuše na ovu odluku neprilike spojene s izdavanjem išta većega djela ove vrsti, te mi se činilo uputnijim, izdati čitav moj rad u dva puta, i time laglje naći nakladnika, a s druge strane olahkotiti i kupovanje same knjige.

Neprestana vika i buka na sveučilištne profesore, da nepišu, nije ni malo uplivala na pospješno izdavanje ove knjige, jer mi se svi takovi i slični prigovori, s razloga, koje mi nije zadatkom ovdje napose spominjati, čine odviše neosnovanimi, nego da bi se na nje morao osvrnuti.

Što se tiče same radnje, to mi netreba spominjati, da je ona u izvedenju posve nešta nova, ne kao da se ustanove o „trgovačkih društvi“ nisu već napose razlagale (učiniše to Auerbach i Strey), već jer je ovo prvi put, da se ustanove o „trgovačkih društvi“ nastoje svesti pod poseban znanstven sustav, te razložiti kao posebna od trgovačkoga prava neovisna cjelina.

Da kod te svoje radnje nisam izmišljao posebna sustava, već da sam se držao načela, koje je u svojih djelih tako rekuć samo natuknuo prvi sistematik u literaturi pravo i državoslovnoj dr. Lorenz Stein, moći će se čitatelj uvjeriti, pročitav ovu knjigu.

Nakana ova bila je možebiti od više smjela, a to tim više, jer sam, stojeć na temelju moga velecijenjega

učitelja dra. Steina, došao u oprieku u mnogih glavnih mislih i sa ustanovami pozitivnoga zakona, i sa nazori učitelja trgovačkoga prava. Nu budući osvjedočen, da su samo nazori Steinovi, koji je prvi upozorio na nepodpunost i na krivi pravac, kojim je udario razvoj trgovačkoga prava, — obzirom na sustav toga prava jedini osnovani na naravi stvari, te da se samo na tom temelju govoriti može o pravoj znanosti trgovačkoga prava, udrugarstva i tako zvanoga radničkoga prava; činilo mi se od potrebe, da taj temelj običeručke prihvatim, te da na njemu razpravljam ustanove zakona trgovačkoga. Žalim samo, da dosada nitko još tim putem udario nije. te da su se svi učitelji trgovačkoga prava u tumačenju sliepo držali reda zakonskoga. Od tuda toli slab razvitak u znanosti, koja se je bavila trgovačkim zakonom, odtuda, da je praktičan život u tom pogledu napredniji od teorije.

Je sam li u tom nastojanju uspio, o tom neka sudi razborita kritika, kojoj je zbilja stalo do napredka znanosti. Sve prigovore takove kritike drage ću volje prosuditi i dobrom sгодom uvažiti, dočim se neću nipošto obazirati na kritiku takovu (pokazala se ona u kojoj mu drago formi), koja nastoji razoriti svako i najbolje nastojanje pojedinca, koja nastoji sve rušiti a nikada ništa negraditi.

Buduć da sam u ovom spisu nastojao obsežno protumačiti pozitivne ustanove zakona trgovačkoga, stvorenoga na zajedničkomu saboru od godine 1875., na koliko se one tiču „trgovačkih društva“, ne samo sa gledišta udrugarstva, nego i sa stanovišta pozitivnoga prava, to će ovaj moj rad u prilog doći ne samo mojim slušateljem, kojim je poglavito namienjena ova knjiga, već i onim, koji se u praktičnom životu služiti moraju pravom trgovačkim, dakle sudcem, odvjetnikom i trgovcem.

Novo popravljeno izdanje hrvatskoga izvornika trgovačkoga zakona došlo mi je u ruke, kad je ovo djelo bilo predano u štampu. Ja sam ustanove zakonske, na koje se u ovom djelu pozivljem, nastojao, na koliko se je na brzu ruku dalo, izpraviti po tom popravljenom izdanju; nu možno je, da sam gdje koje mjesto previdio, te da ga navadjam po prvomu izdanju, pak zato uljudno molim, da si eventualne pogriješke u tom pogledu sam čitatelj izpraviti izvoli.

Možebiti, da sam u svojoj radnji gdje gdje pogriješio, nu nadam se, da će razborita kritika sve nedostatke blago suditi, ako samo uvaži, da je moja radnja početak, te da je s velikimi poteškoćami spojeno, pozitivne ustanove zakona sbijati p o d p o s v e d r u g i s u s t a v o d onoga, na kojem su one osnovane.

Za daljnju izprik u neka mi služi i ona okolnost, što mi je na porabu bilo razmjerno vrlo malo literature, te što sam samo ono mogao uporabiti, što je za vrijeme od tri četiri godine bilo možno nabaviti; a da toga nije odviše moglo biti, pojmiti će svatko, kad spomenem, da su u sadanjoj sveučilištnoj knjižnici od literature trgovačkoga prava bile jedva dvie tri knjige. U tom poslu revno su mi pripomagali vriedni i zaslužni starina dr. Matija Smodek i sadanji knjižničar Ivan Kostrenčić; pak za to jim iz dna srca hvalim.

Sva djela, kojimi sam se služio navadjam svjestno na dotičnih mjestih. Da sam jih više imao, možebiti bi i radnja moja na mnogih mjestih drugačije izgledala, nu ovako predajem ju na javu ovakovu kakova jest.

Osobito pako žalim, da od časopisa, koji se have trgovačkim pravom, te u kojih imade vrlo liepih i poučnih razprava, nisam pri ruci imao nijednoga osim onoga,

od Dr. F. B. Buscha. Nadam se, da ću kod izradbe drugoga razdjela biti bolje sreće.

Drugi dio moje radnje, koji će govoriti o udrugah nastojati ću dovršiti čim prije, te ga, ako Bog dade zdravlje, sljedeće godine na javu predati.

Napokon neću da spominjem poteškoća, koje mi je bilo svladati dok sam našao nakladnika za ovu knjigu, osobito kada mi je visoka vlada odbila molbu, da ovo djelo preuzme u svoju nakladu, ili da mi dade podporu, da ga sam izdam. — Pak zato tim radje izjavljujem ovom sgodom hvalu knjižari „M u č n j a k i S e n f t - l e b e n,“ kojoj pripada ne mala zasluga, da je ovo moje djelo već sada svjetlo ugledalo.

Tiskarske pogrješke, kojih se je uvukao priličan broj, takove su naravi, da će jih čitatelj moći sam ispraviti.

U Z a g r e b u mjeseca rujna 1877.

Dr. Fran Vrbanić.

UVOD.

Osnova našega rada.

§. 1.

Tko samo okom svrne na život naroda, uvjeriti će se, kolika snaga počiva u udruživanju, kako ono upliva i na život čitavih naroda i na život pojedinaca, kako upliv njegov svakim danom raste na polju javnoga i privatnoga života, te kako neima skoro nijednoga područja, u koje nebi segnula moć njegova. Nije s toga čudo, da su s jedne strane zakonodavstvo i uprava, a s druge strane znanost, svoju pozornost na ovaj pojav tim više svraćali, čim se je više širio njegov upliv. Najboljim su dokazom tomu zakoni i naredbe budi policajnoga budi trgovačko-pravnoga karaktera, i znanstvena obradjivanja o društvih u obće, a trgovačkih napose. Nu uz svu ovu važnost udruživanja, uz sav njegov upliv na sve grane državnoga i privatnoga života, niti je još zakonodavstvo obuzelo sve grane udruživanja, niti je znanost u tom pogledu zauzela čvrst temelj.

Ustanove trgovačkoga zakona o narodno gospodarstvenomu udruživanju i obćeniti propisi o tom, izdani još carskim patentom od 26. studenoga 1852. — to je sve, što su pokraj neznatnih odredaba obrtnoga i rudnoga prava, kod nas u pogledu udruživanja učinili zakonodavstvo i uprava. A znanost? Ona niti je još na čisto o sustavu udružnoga prava, niti je odlučila gdje mu je mjesto u okviru pravo i državoslovnih znanostih. Ima li se ono smatrati sustavnim dielom građanskoga prava, ili ide li ga mjesto u sustavu uprave, ili ima li se jedan dio uvrstiti u pravo trgovačko, a drugi u pravo upravno, — to su pitanja, o kojih će istom morati odlučiti buduć-

nost.¹ Nama nije zadatkom razlagati koji od ovih nazora jest temeljitiji, koji bolji, nu nemožemo a da neizjavimo, da nije daleko vrieme, kad će i znanost i pozitivno pravo sve odnošaje, koji se odnose na udruživanje obuhvatiti u jednu jedincatu cielinu, u posebnu nauku o udruživanju i posebno udružno pravo.

U toj misli podkriepljuje nas ne samo narav i bivstvo društva i udruge, već imenito najnovije zakonodavstvo, koje je, upravo radi pomanjkanja posebnoga udružnoga prava, u svoj obseg primilo i takova društva, koja neobavljaju trgovačkih posala,² i najnovija znanost, koja je ustanove trgovačkoga zakona, koje se odnose na društva trgovačka, stala razpravljati skroz posebice i neodieljeno od ustanovah zakona trgovačkoga.³

Usljed toga odlučismo i mi iz okvira zakona trgovačkoga izvaditi sve one ustanove, koje se protežu na tako zvana trgovačka društva, te jih razviti kao posebnu samostalnu od ostalih ustanova trgovačkoga zakona neovisnu cielinu. Tim kanimo postići dvoje: s jedne strane i kod nas prokrčiti put novoj znanosti o udruživanju, koja se istom razvijati stala, a s druge strane za teoretičnu obuku i za praktičnu porabu sustavnim načinom razložiti one ustanove o udruživanju, koje su sadržane u trgovačkom zakonu (zak. članak XXXVII:1875. zajedničkoga hrvatsko-ugarskoga sabora; br. 44. komad XXI. sbornika od g. 1877.)

Nu kao što kod svake znanstvene razprave budi kojega predmeta, tako je i ovdje od neobhodne nužde, da pojedine točke budu tako razporedane, da svi pojavi odnosnoga predmeta u toj razporedbi nadju svoje

¹ Vidi dr. Lorenz Stein: Die Verwaltungslehre I/II. die vollziehende Gewalt; od istoga: Gegenwart und Zukunft des Rechts- und Staatswissenschaft. 1876. Gierke: Das deutsche Genossenschaftsrecht. 1868. dr. Lorenz Stein: Handbuch der Verwaltungslehre. 2. Auflage. 1876.

² Tako hrvatsko-ugarski trgovački zakon; novela k njemačkom trgovačkom zakonu od 11. lipnja 1870.

³ Vidi Alwin Strey: Das deutsche Handelsgesellschafts-Recht, erste Abtheilung, Einleitung und Allgemeiner Theil. 1871. W. Auerbach: Das Gesellschaftswesen in juristischer und volkswirtschaftlicher Hinsicht. 1861. Dr. Lorenz Stein: Die Verwaltungslehre 1/III., das System des Vereinswesens und des Vereinsrechts. 2. Auflage. Stuttgart 1869.; od istoga: Gegenwart und Zukunft str. 271—290.; od istoga: Handbuch der Verwaltungslehre. Stuttgart 1876., str. 292—317.

sgodno i naravsko mjesto, da jedna točka razjasnivala bude točku drugu, te da poznati pojavi postupice vodili budu do poznavanja pojava nepoznatih. Jednom riečju, svaka razprava, hoće li da zasluži ime razprave znanstvene, mora imati svoji znanstveni sustav. Usljed toga držimo, da nam je dužnost, prije nego li stanemo razlagati udružno pravo po našem trgovačkomu zakonu — ustanoviti sustav našega zadatka. Kod toga posla nemislino medjutim stvoriti kakav originalni sustav prava udružnoga, već kanimo za podlogu naše radnje uzeti sustav, kako ga je glasoviti profesor dr. Lorenz Stein u glavnih crtah označio za prigledbu udrugarstva u obće, a udružnoga prava napose.¹

Mi ćemo pokušati, da ustanove našega trgovačkoga zakona o udružnom pravu svedemo pod taj sustav, budući uvjereni, da sustav Steinov jedini odgovara naravi samoga predmeta, te da je samo na temelju toga sustava možno udružno pravo predstaviti kao posebnu celinu. Neka nam s toga bude dopušteno u kratko razložiti po mislih dr. Steina

Sustav udrugarstva.

§. 2.

Bezdvoybeno je, da individualna sila pojedinca nedosiže, da se oživotvori ideja osobnosti; u tu svrhu treba zajedinstva ljudi. Ovo zajedinstvo ili nastaje usljed bivstva osobnosti skroz neovisno od volje pojedinaca, ili pako nastaje ta zajednica s voljom ljudi. U prvom slučaju dolazimo do pojma države, u drugom do pojma udruge (Verein). Ostanimo kod ovoga drugoga pojma. Svaka zajednica budući da sastoji od ljudi, budući da za nje radi i posluje, mora u sebi imati bivstvo osobnosti, a kao takovo osobno biće mora imati, tielo duh i volju. Tielo svake zajednice jest ukupnost osoba i dobara, koja joj pripadaju. Ovo tielo vrlo je različno po obsegu i objektu;

¹ Dr. Lorenz Stein: Die Verwaltungslehre I./III. das System des Vereinswesens und des Vereinsrechts. 2. Auflage. Stuttgart 1869.; od istoga: Handbuch der Verwaltungslehre. 2 Auflage. 1876.; od istoga: Gegenwart und Zukunft.

ono je zvano, da stvara i pruža materijalne uvjete za život zajedništva. Nu ovo tielo zajednice nije još sama zajednica, za to treba da nadodje duševni elemenat, koji će tu zajednicu oživiti; a taj elemenat jest svrha zajednice. Čim se na ime slože ljudi u kakovu zajednicu biva to u nieku trajnu svrhu. Svrha je duša zajedništva, bez svrhe je zajednica mrtvo tielo. Pak s toga i velimo, da je udruga dobrovoljno zajedništvo pojedinaca, koji si sami postaviše zajedničku trajnu svrhu. (Ukupnost pako načela, pojava i pravnih zasada, koje se odnose na udrugu zovemo udrugarstvom) (Vereinswesen).

Promotrimo li dublje ovaj pojam udruge, naći ćemo u njem dva velika elementa, koja su temeljem celomu udružnomu pravu. Prvo je elemenat individualne samostalnosti, usljed koje pojedinac i u udruzi uživa svoju vlastitu odluku i svoju vlastitu djelatnost; drugo je elemenat osobnoga zajedništva (organizacije), prema kojemu je pojedinac samo podređeni momenat.

Organizam udružnoga zajedništva osniva se na ime ponajprije na tom, da pojedinci, koji čine udrugu ostanu osobe slobodne i samostalne i onda, kada stupe u svezu s udrugom. Ova sloboda i samostalnost pokazuje se u tom, što pojedine osobe slobodnom voljom stvaraju zajednicu, te što ju one ostaviti mogu kao god jih je volja. S toga i jest temelj svakoj udruzi pojam članstva, „članovah“ može imati samo udruga, a neima jih ni država ni samouprava; osobnosti koje čine ova dva pojma to su pripadnici,¹ ovih neima udruga, jer vez koji pojedince spaja jest slobodna volja. Čim se pako članovi spoje u zajedničku svrhu, čim oni stvore udrugu, nastaje formalni osobni elemenat zajednice, a to je organizacija udruge. U ovoj organizaciji leže oni uvjeti, pomoću kojih nastati može prava djelatnost udruge kano osobnosti; ovi pako uvjeti jesu po svom sadržaju i po svom bivstvu oni isti, koji se nalaze u svakoj osobnosti, a ti su uvjeti, da se u kratko izrazimo: sobstvo osobe, volja i djelovanje njezino.² Bez ovih momenata neima djelatnosti

¹ Vidi Stein: Gegenwart und Zukunft, ibid.

² Stein: Verwaltungslehre. I./I. Die vollziehende Gewalt, str. 8.

ni pravoga života; ove elemente svaka udruga imati mora; pa ako su oni i često spojeni, zato ipak uvijek obstoje.

Svaka udruga ima poglavicu, koji se obično starešinstvom zove, zaključujuću vlast, koja se ukazuje u zajednici članova: glavnoj skupštini, i izvršujuću vlast, koju nazivljemo upravnim viećem; pod ovim viećem stoje opet izvršujući organi, koji obavljaju upravu udruge u užjem smislu.) Gdje ovih elementa neima, gdje oni nisu organički razvijeni, tamo može postojati zajedništvo ljudi, ali udruge neima. Istom na temelju ovih momenata možemo govoriti o sustavu udruživanja; o njegovoj organičnoj celini; jer u onom omjeru, u kojem se razvijaju ovi momenti, razvijaju se i svaka razlika pojedinih vrstih udruga.

Ako na temelju do sada razvijenih načela promotrimo udruživanja ljudska, umah ćemo moći razabrati; kojemu od njih pripada ime udruge, a kojemu ne.

Naravna zajedništva ljudi, kao što su: bračna sveza, obitelj, communio, kod kojih naravna sila stvara zajednicu, nemožemo nazvati udrugom, jer jim manjka sloboda, jer neovisi o volji pojedinca, hoće li neće li sudjelovati kod ovoga zajedništva.

Zajedništva ljudi, koja nastaju usljed naravske gospodarstvene potrebe, kao što su societas i universitas, nemogu se takodjer svesti pod pojam udruge, jer su ova zajedništva nesposobna za posebnu jedinstvenu organizaciju, budući da jim manjka samostalna svrha, koja bi postojala pokraj pojedinca ili pače nad pojedincem. Udrugom nemožemo zvati ni ono zajedništvo, koje nastade usljed društvenih i historičkih faktah — kao što su različite udružbe (Gemeinschaften), jer jim manjka sloboda, i jer si oni, koji kod ovoga zajedništva sudjeluju sami nepostavljaju ili svrhe ili opet materijalnih uvjeta za tu svrhu. Napokon nisu udrugom ni sastanci, jer akoprem je kod njih podpuna sloboda i samostalna svrha, to neima ipak samostalnoga gospodarstvenoga tiela, a usljed toga ni trajnosti u njihovom jedinstvu; jer toga jedinstva nestaje, čim sastanak predje na polje djelovanja.

Od svih do sada spomenutih zajednica razlikuje se (udruga tim, što ona ima trajnu svrhu i trajnu

gospodarstvenu podlogu.) Buduć da se pako ta gospodarstvena podloga rabiti ima za to, da se postigne ta svrha, to zahtjeva pojam udruge poseban samostalan organizam, koji će, kao osobno jedinstvo cieline, proizvesti elemente sobstva, volje i djelovanja.

Hoćemo li sada, da na ovom temelju razmotrimo sustav udrukarstva, moramo prije svega razlikovati društvo od udruge u užem smislu. Istom kod ove razlike počimlje prava znanost o prigledbi udrukarstva. Ova razlika nije samo načelna, ona je takodjer i formalna; drugi je nadalje etični momenat kod udruge, a drugi kod društva; a napokon drugi je pravni princip kod jednoga, a drugi kod drugoga.

Istina je da (udruga i društvo zajedno podpadaju pod pojam udrukarstva u širjem smislu), istina je, da sve elemente udruge nalazimo i kod jednoga i kod drugoga pojma; nu uz sve to razlika medju njimi leži u svrsi, koja je tako različita, da se oba pojma pomješati nemogu.

Svrha svake zajednice može nastojati samo za jednim od dva smiera: ili je zadatak zajednice zajedničkim sredstvi izpuniti pojedini interess svakoga pojedinoga člana, ili ide zajednica za tim, da sprema uvjete potrebite za sveobći razvoj, i tim istom, da posredno radi za pojedini interess. (Takovo zajedinstvo, kojemu je svrhom pojedini interess svakoga pojedinoga člana, zovemo društvom) ona pako (zajednica, koja po svom bivstvu svoje sile i svoju organizaciju žrtvuje obćem interessu zove se udrugom u užjem smislu.) Svrha društva leži dakle unutar njegovih članova, a svrha udruge izvan njihovoga kruga. Što svaka obća svrha napokon dolazi u prilog i pojedincu u stvari nemienja, jer bivstvo jedne i druge vrsti leži li u nakani i volji zajednice.]

Ova razlika nepostoji medjutim samo u načelu, ona ima i svoju vanjsku granicu. Ono što je obćenito već po svom pojmu, niti smije niti može biti ograničeno na pojedinca. Ako li je sada koja zajednica osnovana tako, da u načelu kod nje svatko sudjelovati može, to karakter takove zajednice sastoji u tom, da je ona zvana

raditi i poslovati za sveobći život. Ovo načelo izraženo je u tom, što ovisi samo o volji pojedinca, hoće li postati članom zajednice, ili ne. Usljed toga nastaje pravilo: da je društvo svaka ona zajednica, kod koje je pristup u nju ovisan o tom, da niko stanovitim aktom bude primljen u tu zajednicu, te kod koje zajednice volja dosadanih članova opredjeljuje obseg njezinu djelovanju, bila svrha toga djelovanja privreda ili što drugoga. U drugom¹ naproti zovemo onu zajednicu, kod koje je pristup i time sudjelovanje u načelu svakomu pojedincu otvoreno — bio način toga pristupa koji mu drago, bio usljed toga i obseg njezinu djelovanju po sebi neograničen.

Nije medjutim razlika medju društvom i udrugom samo načelna i formalna, ona leži još u tom, što je prema narodnom i državnom životu drugi etični elemenat kod društva, a drugi kod udruge. Jer dočim je društvu svaki višji interes nepoznat, dapače mu niekim načinom tudjim biti mora, buduć mu je samo da specielnoga interesa njegovih članova, dočim dakle društvo nije u državi ništa ni više ni manje od svakoga drugoga gradjanina, — ide udruga za višjim interesom; njoj nije samo do posebne koristi pojedinih članova, već do sveobćih interesa; svaki član udruge upoznaje, da je dio one sile, koja razvoj cielosti smatra glavnim uvjetom za razvoj pojedinca. Društvo, buduć se osniva na jednostavnom uvažavanju pojedinih interesa, cvasti će i kod onoga naroda, koji je zaostao u svom razvitku, udruga pako razvijati će se kod naroda, koji bude stajao na višjem stupnju kulture, kod kojega bude razvijeniji državni život.

Usljed ove razlike medju društvom i udrugom naravska je stvar, da mora i sadržaj prava biti drugi kod prava društvenoga, a drugi kod prava udružnoga, jer se samo pravo mienjati mora prema odnošajem za koje ono vriediti ima. Društvo nastaje usljed pojedinoga interesa, ono je organizacija toga interesa. Interes pako pojedinca zahtjeva, da glavna stvar kod te zajednice bude pravo

¹ Kao što ovdje, tako ćemo i u buduće pod udrugom, razumjevati samo udrugu u užem smislu.

pojedince — njegova privreda — dakle pravo privatno. Udruga naproti treba pojedinca samo kao pomagalo za svoju svrhu, koja leži u javnom životu; pojedinac se mora podvrći toj svrsi, je zgra udružnoga prava jest stoga pravo javno. Svako pravo društveno jest stoga pravo privatno modificirano usljed javnoga bivstva samoga društva; pravo pako udružno jest pravo javno, koje samo do nieke granice dopušta pravo privatno. Dočim je dakle pravni izvor za pravo udružno prije svega ideja uprave, vrelom je za pravo društveno jedino stvaranje kapitala pomoću društva. Ova temeljna razlika u pravnom principu prolazi kroz sve pravne kategorije jednoga i drugoga prava.

Sve ove razlike medju društvom i udrugom pokazuju nam jasno, da je udruga jasnija i snažnija forma udruživanja. Usljed toga biva naravskim načinom, da će svaka zajednica, kojoj je u prvom redu stalo do specijelnoga interesa njezinih članova, te kojoj treba zamašnjih sredstva za postignuće svoje svrhe, nastojati, da zadobije narav udruge, te da se od društva i njegovoga ograničenoga djelokruga uzdigne do višje forme. Stoga nalazimo u životu takovih pojava, koji nepadaju pravo ni u kategoriju društva ni u kategoriju udruga, već koji su prelazom od jednoga na drugo, kao što su n. p. društva utemeljiteljna, komanditna društva na akcije itd.

Saberemo li sve što do sada spomenusmo u jednu celinu, naći ćemo, da i društvo i udruga spadaju pod pojam udruge u širjem smislu, nu da se uz sve to jedan pojav od drugoga bitno razlikuje, pak da usljed toga u sustavu udrugarstvu prije svega razlikovati treba dva glavna diela:

A. sustav društva.

B. sustav udruga.

A. Sustav društva.

§. 3.

Buduć da smo društvom označili onu zajednicu, kod koje se usljed njezine svrhe i usljed sredstva za tu svrhu

djelovanje ograničuje samo za njezine vlastite članove, te kojoj nije stalo do daljnega kakovoga uspjeha) to će se glavna razlika društva u pojedine vrsti osnivati na razlikosti svrhe.

Svrha društva može biti spojena s kojom duševnom potrebom čovjeka, pak usljed toga može društvo sdruženim silama nastojati, da podmiri ovu potrebu svojih članova. Ovakova društva zovu se društva osobna, te se opet prema svrsi dijele u dva skupa: u društva zabavna i društva obrazovna. Nu svrha društva može biti i gospodarstvena, ona može nastojati samo zatim, da pomoću zajedništva unapriedi stvaranje kapitala kod pojedinih članovah; takova društva zovu se društva gospodarstvena. Budući da je zadatak tih (gospodarstvenih društva, da pomoću posebne društvene imovine putem prometa i po gospodarstvenoj upravi za svoje članove postignu čist dobitak, to se ta društva nazivlju i društvi tečevnimi) (Erwerbsgesellschaften).¹

Ova društva gospodarstvena dijele se opet bud prema objektu svoga poduzeća, bud prema jurističnoj ili pravnoj naravi društva. Za nas je od važnosti ova druga razlika, jer ona nastaje usljed različitoga odnošaja pojedinih članova prema cielosti. Ovaj odnošaj zove se organizacijom; usljed toga su pravne vrste gospodarstvenih društva jednake njihovim temeljnim oblikom. Ovi temeljni oblici ili su takovi, koji su jednaki za sva društva, ili su opet takovi, koji su različiti kod različitih društvah, te koji su upravo povodom razdjelbi. Razlikost ova nastati može samo usljed odnošaja članova prema organu jedinstva i njegovoj djelatnosti. Ovaj odnošaj ili je naravi gospodarstvene, ili je ujedno i naravi osobne. Usljed toga odnošaja nastaju tri vrste gospodarstvenih društva:¹

- a) (Tajno društvo, kod kojega je gospodarstvena zajednica pod upravom pojedinca, kojega neizabiru sudionici, već koji je upravu vodio prije nego li je postojala zajednica.) Ovdje postoji samo gospo-

¹ Pojedine vrste gospodarstvenih društva označili smo ponešto drugačije nego li to Stein čini u svojim djelih, jer nam se njegova oznaka, premda osnovana na dobru temelju, ne čini dosta jasnom.

darstveni odnošaj medju društvom i onim, koji vodi upravu.

b) J a v n o društvo, ima u sebi oba momenta, gospodarstveni i osobni; svi članovi biraju prema društvenom ugovoru onoga, koji će voditi upravu, svi oni doprinose cilu svoju postojeću imovinu, da se stvori društveni imetak.)

c) K o m m a n d i t a jest spoj tajnoga i javnoga društva.) Njezin organički princip jest, da su u njoj zastupani elementi javnoga društva (oni obuzimlju cilu postojeću gospodarstvenu osobnost pojedinoga sudionika, po njih sudjeluju pojedini sudionici kod organizacije društva), i elementi tajnoga društva (oni pružaju samo gospodarstveni elemenat i to samo jedan dio gospodarstvene osobnosti). Kommandita na ime nastaje, kada jedan dio sudionika poduzeću preda samo jedan dio svoga kapitala i svoje gospodarstvene samostalnosti, dočim drugi dio sve svoje postojeće gospodarstvo spaja s poduzećem.

Ovo je sustav društva takovih, u kojih bezdvojbeno leži klica udrugam. Ona nisu još prave udruge, jer su po svojoj naravi upućena na i n d i v i d u a l n i elemenat. Postanak njihov, trajanje njihovo, djelatnost njihova, skroz su ovisni od volje pojedinca, dapače često od skroz osobnih motiva; gdje ovi motivi postoje, nastaju društva, gdje jim skroz osobna snaga prija, tamo ta društva cvatu; gdje tih motiva neima, tamo jih nestaje. Ta su društva važna i moćna, ali posluju s a m o u interesu pojedinca; čim se pako radi o pitanjih i zadacih sveobćega osobnoga života, tamo nestaje njihove snage. Mjesto njih nastaje druga vrst zajednice, nastaje udruga u pravom smislu.

B. Sustav udruga.

§. 4.

Udruga može nastati ili tim, što je svrha zajednici izpunjivati budi koji zadatak ukupnoga života — zajed-

nica postaje dakle već po sebi udrugom — ili što ju narav njezinih sredstva učini udrugom, jer njezina djelatnost nije više ograničena na pojedine članove i na posebne interese. Bio međutim budi koji razlog postanku udruge, on je za sustav njihov neodlučan. Sustav udruga osniva se na pojmu udruge i na razlikosti njezine svrhe. Buduć pako pojam udruge zahtjeva, da njezina svrha ležala bude unutar potreba ukupnoga života, to svaka svrha udruge mora ostati u tom okviru. Iz toga sliedi, da može biti toliko vrstih udruga, koliko svrha imade ukupno čovječanstvo, a zatim, da udruge same po sebi sustava neimadu, već da je sustav tih svrha ujedno i sustav udruga. Pogledamo li sada, koji su razlozi, povodom, da se u stanovitu svrhu stvara kakova zajednica, to ćemo vidjeti, da je tomu uzrokom ili zemljišni posjed sa svojim opredieljenimi upravnimi potrebami, ili jednakost obrtnih interesa i zahtjeva, ili je napokon samostalna sila više sveobće svrhe, kojoj se pojedinci slobodno i dobrovoljno podvrgavaju tim, što si ju sami postave, ili se opet pojedinci podlažu toj svrsi usljed velike snage, koju imadu sredstva, koja vode toj svrsi, kao što biva n. p. kod akcijah. U prvom slučaju nastaju udruge, koje zovemo savezom (Verband), u drugom slučaju nastaju zadruge (Genossenschaften), a u trećem prave udruge (eigentlichen Vereine).

U svih dosadanjih oblicih zajedinstva podpuno su izvedeni samo pojedini elementi udruge. Istom udrugom u pravom smislu kadra je slobodnom samoodlukom obuhvatiti sve momente ljudskoga života, pak stoga ako igdje ovdje je od osobite nužde stalan sustav, u tu pako svrhu treba za temelj toga sustava ustanoviti stalan princip. Organički temelj toga sustava jest sliedeći:

Po svom pojmu obuzimlje udrugarstvo čitav život čovječanstva, po njegovoj ideji nije za njega prevelika nijedna svrha, i nijedan zadatak; po svojoj snazi može udrugom izvesti sve, što se u obće udruživanjem izvesti dade. To je razlog, zašto je udrugom državi tako slična, i zašto je ona kadra preuzeti funkcije njezine.

Drugi bitni momenat udruge jest, da je ona ograničena na stanovitu opredieljenu svrhu. Pak dočim država

obuzimlje sve svrhe, može udruga nastati samo ondje, gdje se u državi pojavi samostalni zadatak, gdje usljed najvišega bivstva države nastaje samostalna funkcija. Udruga je stoga, dobrovoljno zajedinstvo za takove pojedine funkcije države. Tim nam se po sebi nudja i sustav pravih udruga. Sustav taj nije drugo, nego li sustav zadataka i funkcija države, ili jednom riečju: on je sustav celoga državnoga života.) U državi pako imademo dva temeljna oblika: ustav i upravu. Odnosaji jednoga i drugoga mogu biti predmetom udruge; time dolazimo ponajprije do dva temeljna oblika udrukarstva, a to su političke udruge u oprieci prema udrugam za odnosaje upravne t. j. za one odnosaje, koji mogu biti predmetom uprave. Svaki od ova dva glavna skupa ima opet svoj posebni sustav. Političke udruge diele se prema tomu, da li jim je predmetom organizam volje državne, ili pako stvoreni već zaključak te volje. Udruge pako za odnosaje upravne diele se prema sustavu same uprave u udruge za svrhe osobnoga života, zatim u gospodarstvene i napokon u društvene udruge. Za našu porabu važne su gospodarstvene i samo u niekom pogledu društvene udruge.

Gospodarstvene udruge.

§. 5.

Kao što nas uči prigledba narodnoga gospodarstva, to je njezin zadatak, da državnimi sredstvi pribavi pojedincu one uvjete za njegov individualni gospodarstveni razvoj (t. j. za stvaranje kapitala), koje si on sam pribaviti nemože. Ovi uvjeti postoje u interesu svakoga pojedinca; nu hoće li on od njih koristi imati, mora jih sam vlastitom radnjom za sebe upotriebiti; da li će se pojedinac timi uvjeti koristiti za to se država nebrine. Granica za gospodarstvenu upravu leži dakle u tom, što država pojedincu, smatrajuć ga samostalnom, posebnom osobom, bez radnje ništa dati nesmie, i što njezino poslovanje prestaje čim pojedinac za sebe raditi

počme. Nu pojedinac radeć za sebe upozna do skora, da će se njegovi interesi moći uživotvoriti samo pomoću udruživanja.

Naravska je stvar, da će svrhom udruživanja biti ponajprije izključivo ovi pojedini interesi, tim nastaju kako već spomenusmo društva. Nu ova društva sama po sebi nisu dovoljna, jer će pojedini interesi samo onda biti osigurani, bude li se radilo o napredku i razvoju drugih pojedinih interesa. Može li prodavalac ostati bogat, bude li kupac siromašnim? Što koristi producentu njegov proizvod, ako konsument platiti nemože? Absolutno dakle nije moći razlučiti interese pojedinaca od svih drugih interesa; usljed toga je svaki pojedini interes po svom unutarnjem bivstvu kadar stvoriti takove zajednice, kojim će se moći unapriediti s v e o b ć i interes unapredjivanjem pojedinoga interesa. Ovdje je točka kad od društva postaje udruga. Usljed toga velimo, da je (organizirano jedinstvo pojedinih interesa, koje brineć se za sebe podjedno radi za ukupni život narodnoga gospodarstva, narodno gospodarstveno udrukarstvo) (pojedino pako takovo zajedinstvo članova, koje je ograničeno stanovitom o p r e d i e l j e n o m svrhom, jest pojedina g o s p o d a r s t v e n a u d r u g a.)

Sada će biti jasno, da gospodarstvena udruga samo ondje djelovati mora, gdje ona brigom za obću potrebu i obći interes čuva i unapredjuje pojedini interes. Gospodarstvena udruga mora napokon htieti korist za svoje članove, gdje toga neima, tamo ona gubi narav svoju, ona postaje ili udrugom za naobrazbu ili udrugom društvenom.

Ako sada razmotrimo sustav tih udruga, to nam se prije svega pokazuje, da elementi toga sustava neleže u pojmu udruge, već u snazi, usljed koje te udruge nastaju. Ova snaga jest, gospodarstveni interes. Sastavina toga gospodarstvenoga interesa jest ono, što nazivljemo kapitalom. Bivstvo i narav ovih gospodarstvenih udruga sastoji dakle u tom, da pod oblikom gospodarstvene osobnosti pripomognu stvaranje kapitala u o b ć e, te da tim izpunjuju zadatak gospodarstvene uprave, kojoj je nastojati oko razvoja gospodarstvene osobnosti, te na temelju već

postojećega kapitala, bez obzira na vrst i veličinu njegovu, i bez obzira na razliku medju kapitalom i radnjom, unaprediti dalnje stvaranje kapitala. Gospodarstvene udruge nastojeć za tom svrhom, mogu postupati ili tako, da utemeljiv poseban, samostalan društveni kapital, sredstvom prometa i svojom gospodarstvenom upravom, nastoje postići čist dobitak za one, koji pripomogoše stvoriti taj društveni kapital, te tako posrednim načinom izpuniti gore navedeni zadatak uprave, buduć da je po naravi udruge pristup u nju svakomu otvoren; — ili tako, da te udruge za izvor svoje privrede, dakle za izvor stvaranja kapitala za svoje članove, preuzmu izvršbu stanovitoga opredieljenoga javnoga zadatka. Prvu vrst ovih gospodarstvenih udruga zovemo tečevnim i udrugami (Erwerbsvereine), a drugu upravninu udrugami (Verwaltungsvereine). Svaka od ovih vrstih imade opet svoj poseban sustav.

Tečevne udruge.

§. 6.

Sustav tečevnih udruga osniva se bez obzira na vrst produkcije, stranom na onoj okolnosti, što društveni kapital sastoji iz dielova, koji samostalno biti mogu predmetom prometa vriednosti, te koji su dielovi za taj promet upravo i opredieljeni, nu ipak tako, da svi oni sačinjavaju nerazdieljivu celinu; stranom opet na tom, što se miesto samostalne uložne glavnice, koja obstoji kod ostalih oblikah društva i udruga, članovi obvezuju, da će potrebitu poslovnu glavnicu nabaviti po stanovitih pravilih putem prinosa; prvu vrst zovemo akcijonarnimi, a ovu drugu zamjenitimi udrugami (Gegenseitigkeitsgesellschaften). Jedna i druga vrst ovih udruga običaje se zvati imenom društva, pak i doista imade akcijonarnih udruga, koje se na prvi mah od društva ništa nerazlikuju. Nu promotriv stvar dublje vidimo, da jedna i druga vrst ovih udruga, po svom bivstvu i po svojoj naravi ima izbilja karakter udruge a ne društva.

Po načelih narodne ekonomije, bitni je na ime uvjet za dobitak veličina kapitala. Usljed toga nastoji maleni kapital, da uz jednake uvjete sudjeluje kod zaslužbe velikoga kapitala, u tu pako svrhu mora se maleni kapital poslužiti posebnim sredstvom, do kojega dolazimo sliedećim promatranjem:

Svako veliko poduzeće treba dvie stvari: ponajprije veliki kapital dobara, i veliki kapital vrijednostih, a zatim kredit. Kredit pako osniva se na istom zakonu kao i kapital. Kredit je tim jeftiniji čim je kapital veći za koji se kredit traži. Troškovi za kredit moraju se uračunati k proizvodnim troškovom poduzeća, koji u obće stoje u obratnom razmieru s veličinom kapitala. Usljed toga i jest u interessu malenoga kapitala, ne samo da postane dielom velikoga kapitala, već takodjer, da za obseg svoga poslovanja uživa isti kredit kao i veliki kapital. Ovomu zahtjevu nemože država zadovoljiti; u tu svrhu treba slobodne radinosti pojedinca; temelj pako toj radinosti jesu udruge. (Ukupnost pako onih udruga, koje udruživanjem pojedinaca uzpostavljaju one uvjete, pomoću kojih pojedini kapital sudjeluje kod koristi većih poduzeća, zovemo poduzetni udrugama.)

Vrsti ovih udruga osnivaju se na gore navedena dva momenta, iz kojih nastaju dvie različite forme, koje radi svoje bitno različne funkcije imadu i različitu organizaciju i različito pravo, a zamjenite udruge pokraj toga i svoj vlastiti sustav, koji se osniva na gospodarstvenoj razlikosti prinosa. Na tom temelju razlikujemo tri glavne vrsti zamjenitih udruga, a to su: štedionice, zamjenito osiguravajuće udruge i zadruge (Genossenschaften). Štedionice i zadruge spadaju radi svojega zadatka takodjer i u red društvenih udruga.

Upravne udruge.

§. 7.

Po svom unutarnjem pravu organizirane su upravne udruge upravo onako, kao što svaka druga akcionarna

udruga, pak stoga će za svaki njihov pojedini odnošaj vriediti pojedina pravna pravila udruga akcionarnih. Vrsti ovih (upravnih udruga nastaju usljed osobite naravi zadatka, koji one preuzimlju unutar uprave, te jih dielimo u saveze (Verbände), željezničke udruge i ceduljne banke.)

Društvene udruge.

§. 8.

Usljed razlikosti gospodarstvenih odnošaja nastaju u ljudskom društvu različiti razredi žiteljstva; tako postoji razred siromašnih, razred radnika, razred imućnih i razred bogatih. Velika snaga ovoga pojava leži u dvostrukom gibanju. Razlika ovih razreda ostaje trajna i organična; nu pojedinac prelazi iz jednoga razreda u drugi, ili u višji ili u nižji. Bogataš postaje samo imućnim, onaj, koji je imućan gubi svoj imutak, radnik postaje siromakom i opet obratno. Ovo je gibanje dakle dvostruko: napredno i nazadno. Ovo napredno gibanje životni je princip državno-gradjanskoga društva tako, da prava društvena ili tako zvana socijalna pogibelj nastaje onda, kad se ovo napredno gibanje iz nižjega razreda u višji zaprieči ili posve dokine. Zadatak je s toga ljudske zajednice, da tu socijalnu pogibelj zaprieči, te da ovo napredno gibanje uzdrži. Tu se radi samo o organu, koji je i vlastan i sposoban uzdržati i unaprediti ovo napredno gibanje pojedinih razreda. Država je zato nesposoban organ, jer njezino djelovanje ima biti za sve jednako, jer ona nikada nesmie pojedinca rabiti u svrhe drugoga pojedinca; funkciju države u tom pogledu može preuzeti samo udruga.

(Ukupnost pako onih udruga, koje si užeše zadatkom proizvodjati i unapredjivati napredno gibanje pojedinih razreda, zovemo društvenim udrugarstvom) a pojedinu udrugu, koje je preuzela taj zadatak društvenom udrugom. Ovaj zadatak vrše te udruge stranom tim, da se brinu za razvoj duševni pojedinoga raz-

reda žiteljstva, a stranom tim, da nastoje o produkciji i umnožanju kapitala. U ovoj posljednjoj točki približuje se društveno udruugarstvo gospodarskim udrugam, nu ipak se od njega bitno razlikuje. Svako na ime stvaranje kapitala nastaje iz dva faktora, iz kapitala i radnje; znanost mora oba momenta razdijeliti, jer svaki od njih ima svoje posebne uvjete za razvoj. Dočim je sadržaj gospodarstvenih udruga, da na temelju već postojećega kapitala nastoje oko daljnega stvaranje istoga, osnivaju se društvene udruge na processu, kako će se onaj razred žiteljstva, koji ništa ne poseduje, vlastitom snagom staviti u red poduzeća, te si iz svoje radnje stvoriti kapital.

Nam je razmotriti samo ovu drugu vrst, koja se prema svom specifičnom zadatku ukazuje pod imenom asocijacije ili radničkih udruga. Čim pako radnja sama po sebi, kapital stvoriti, te tim kapitalom u red kapitalista stupiti kani, to mora biti toliko vrstih tih udruga, koliko ima uvjeta za stvaranje kapitala u obće, i to tako, da si pojedine udruge ove vrsti, za svoj zadatak uzmu uzpostavu onih uvjeta, potrebitih za stvaranje kapitala, koje si pojedinac sam pribaviti nemože, već mu jih pružiti može samo udruugarstvo. Prema tomu nastaju tri temeljna oblika ovih udruga. Jedna (vrst traži za radnju tuđu glavnicu, da si tim steče vlastiti kapital; to su kreditne udruge), koje se nazivlju imenom zadruga (Genossenschaften). Drugoj je vrsti zadatak, umanjiti produktivne troškove (Gestehungskosten) radnje; nazivljemo ju imenom udruge konsumne. Treća napokon (vrst kani upravo spojiti samo poduzeće sa radnjom, to su udruge poduzetne) (Unternehmungsveine) ili bolje po francezkom produktivne asocijacije.

Zaključak.

§. 9.

Nacrtav u kratko po načelih, koje je u svojih djelih razvio dr. Stein, s u s t a v u d r u g a r s t v a, htiedosmo

postići dvoje: s jedne strane uhvatiti temelj na kojem nam je razdijeliti našu radnju (pak stoga se poglavito i osvrnusmo na one udruge, kojim je svrha stvaranje kapitala), a s druge strane pokazati, kako nas promatranje o organskom sustavu udrugarstva i nehotice dovadja do misli: da dotle, dok se neustanovi bivstvo udruge i organski njezin sustav, nemože ni govora biti o znanosti udrugarstva u obće, a udružnoga prava napose; da je sustav našega trgovačkoga zakona na koliko govori o „trgovačkih društva“ skroz samovoljan, a usljed toga netočan i nepodpun, ni neobaziruć se na to, da li je pojam tih „trgovačkih društva“ dobro ustanovljen ili nije, i da da li ustanove o tóm u obće spadaju u pravo trgovačko ili kamo drugamo; da za sva ona društva i sve one udruge, koje nepadaju pod jednu od kategorija označenih u zakonu trgovačkom, neima u nas posebnoga pozitivnoga prava, te da se napokon nespretna i nejasna ustanova §. 10. zak. čl. I, od g. 1868. hrvatskoga sabora, na koliko se odnosi na društva, mora zabaciti i zamjeniti s ustanovom, koja će odgovarati znastvenom shvaćanju udruge i društva.

Nu nije nam ovdje stalo do kritike, prepuštamo to drugoj radnji. Naš je zadatak nastojati, kako ćemo u okvir ovoga organskoga sustava svesti one ustanove našega trgovačkoga zakona, koje govore o „društva trgovačkih“. U tom pogledu nam je posao na oko vrlo lahak, jer se prije svega i ovdje radi o tom, da se točno razluči društvo od udruge, te da se u jednoj cielelini razpravljaju ustanove o društvima, a u drugoj ustanova o udrugah. Poteškoće nastaju istom onda, kada svaku od ovih cielestih motrimo napose, jer kako jim je narav različita, tako će svaka od njih imati svoj poseban sustav i svoje posebno pravo, valja bo znati, da pravo nestvara ni društva ni udruga, već da ovi pojavi stvaraju pravo. Nu da jednu stvar po dva puta neopetujemo, neupuštamo se na ovom mjestu u daljnje razmatranje, već dielimo našu radnju jednostavno u dva

velika diela: prvi dio govoriti će o društvih, a drugi o udrugah.¹

¹ Prispodobiv ovaj uvod s navedenimi djeli dr. Steina, uvidjeti će čitatelj prije svega, da su pojedine oznake društva i udruga većom stranom navedene po Steinu, da smo iz čitavoga sustava izvadili samo ono, što nam se činilo potrebitim za razlaganje ustanova zakonskih, da se nadalje taj sustav poniešto razlikuje od sustava navedenog u velikom Steinovom dielu: „Die Verwaltungslehre I./III. System des Vereinswesens“, jer je izpravljen i u suglasje doveden prema načelom izraženim u novijem Steinovom djelu: „Handbuch der Verwaltungslehre. 2 Auflage. 1876.“, te da smo napokon, prispodobiv jedno i drugo djelo nastojali čitavu stvar jasnijom predstaviti, pak da usljed toga donekle odgibljemo od nazora Steinovih. Imenito nam se čini, da je šteta, što Stein u 2. izdanju svoga djela: „Handbuch der Verwaltungslehre“ nije ostao kod temeljne razlike medju društvom i udrugom. Mi smo tu razliku medjutim pridržali, jer nam se čini neobhodno nuždnom za razvoj udrugarstva, i jer Stein nespominje razloga, zašto se je odmaknuo od ove prvobitne razlike.

I. Razdjel.

O družtvih.

Literatura.

Dr. Aug. Anschütz i Dr. Frhr. von Völderndorff. Kommentar zum A. D. H. Einleitung §. 1—7, i str. 72—470, svez. II. Dr. Brinckmann: Lehrbuch des Handelsrechts. §. 34—58. Dr. Endemann: 3. Auflage. Das deutsche Handelsrecht. §. 32—54. H. Makover: das allgemeine deutsche Handelsgesetzbuch, str. 112—190. Dr. Moriz Stubenrauch: Handbuch des österreichischen Handelsrechts. §. 71—118. Strey: Das deutsche Handels-Gesellschaftsrecht. Dr. Hahn: Commentar zum allgemeinen deutschen Handelsgesetzbuch. I. Abth. str. 271—368. II. Abth. str. 368 bis 585. Lutz: Protokolle. Dr. L. Stein: Die Verwaltungslehre I/III. System des Vereinswesens und Vereinsrechtes. Dr. L. Stein: Gegenwart und Zukunft der Rechts- und Staatswissenschaft. Auerbach: Das Gesellschaftswesen in juristischer und volkswirtschaftlicher Beziehung. Thöl: Das Handelsrecht. 5. Auflage 1875. §. 87.—120. Dr. Josef Ellinger: Lehrbuch des österr. Handelsrechts. §. 91—120. Dr. Julius von Schnierer: Commentar zum ungar. Handelsgesetzbuch. Budapest 1877. Dr. Oscar Wächter: Das Handelsrecht, zweiter Theil. Dr. Felix Dahn: Handelsrechtliche Vorträge. Hugo Keyssner: Die Erhaltung der Handelsgesellschaft. Razni časopisi a poglavito: F. B. Busch: Archiv für Theorie und Praxis des allg. deutschen Handelsrechts.

Sustav prava društvenoga,

§. 10.

Prije nego li predjemo na razpravu prvoga razdiela naše radnje, razložiti nam je sustav, po kojem kanimo razviti one ustanove našega trgovačkoga zakona, koje se odnose na gospodarstvena društva. Tu nam je iskreno priznati, da duboko osjećamo težak položaj, u kojem se nalazimo, jer u čitavoj literaturi „prava trgovačkoga“, u tom pogledu nije dosada žalibože ništa učinjeno, premda se prava znanost ni „trgovačkoga prava“ u obće, niti udrugarstva napose, bez valjanoga sustava ni pomisliti neda. Jedini, koji je, na koliko je nama poznato, u tom pogledu temeljitije i dublje smišljao, jest veliki sistematik dr. Stein¹, koji, nastojeć za sve grane pravo i državoslovnih znanostih utemeljiti poseban sustav, nije s vida pustio ni „prava trgovačkoga“. Nu ono, što je Stein obzirom na sustav „prava trgovačkoga“ u obće, a gospodarstvenih društva napose izrekao, neprelazi granica obćih načela i obćih oznaka, dočim s druge strane držimo, da se pozitivne ustanove zakona trgovačkoga o društvi trgovačkih nedadu posve svesti pod sustav kako ga je označio dr. Stein. Držeć se strogo razlike medju društvom i udrugom, koju smo i mi po Steinu proveli, razlikuje on u pravnom sustavu udrugarstva u obće, a gospodarstvenih društva napose obćeniti i posebni dio. Buduć da su temeljni odnošaji društvu i udruzi jednaki, na ime organizacija jedinstva s jedne, a gospodarstvena sredstva s druge strane, to je po Steinu obći dio isti i za pravo udružno i za pravo društveno, dočim je posebni dio različit i zajedno i za drugo, buduć da se osniva na posebitosti vrstih jednoga i drugoga skupa zajedinstva, koja posebitost nastaje usljed različitih svrha ili slobodne volje samih članova. Mi prihvaćamo u su-

¹ Vidi njegov: „Gegenwart und Zukunft der Rechts- und Staatswissenschaft.“ Stuttgart, 1876., str. 274.—285.

stavu udružnoga prava u načelu ovu razliku na obćeniti i posebni dio, jer je osnovana na naravi same stvari, nu mislimo, da se ona onako izrečena, kako ju je izrekao Stein, u pozitivnom pravu nipošto provesti nemože; jer akoprem su i udruzi i društvu temeljni odnošaji isti, na ime organizacija i gospodarstvena sredstva, te akoprem će sustav onoga diela, koji se odnosi na oba ova momenta, biti jednak jednomu i drugomu, to ipak neima dvojbe, da će pojedine pozitivne ustanove u okviru jednoga te istoga sustava biti različite ne samo kod društva i udrugah, već i kod pojedinih vrstih jednih i drugih, te da će se svako zakonodavstvo i svaka znanost, koja se bavila bude ustanovami pozitivnoga prava, već u tom obćem dielu, kako ga je označio Stein, morati baviti s pojedinimi vrstmi udruga i društva, akoprem bi se razlika u te pojedine vrsti razpravljati imala u posebnom dielu. Po logičnom dakle redu same stvari, ne bismo stoga kod pozitivnoga udružnoga prava mogli pristati uz gore navedeni deduktivni sustav Steinov, jer ne samo da nebi kod pozitivnoga prava ništa doprinio, da se pojmovi razbistre, već bi jih pače bio kadar upravo zamrsiti. Po našem sudu bilo bi mnogo naravnije i bolje, služiti se u našem pitanju sustavom indukcije, t. j. trebalo bi u sustavu udrugarstva razložiti prije svega Steinov posebni dio, t. j. pojedine vrsti udruga i društva, a zatim u drugom dielu one odnošaje i pozitivne zakonske ustanove, koje se odnose na organizaciju i gospodarstvena sredstva svake od ovih pojedinih vrstih.

Usljed toga držimo, da nam je prije svega pogledom na pozitivno pravo nužno Steinov sustav prevrnuti, te najprije razložiti pojedine vrsti udruga i društva, t. j. ono, što on nazivlje posebnim dielom, a u drugom dielu t. j. u Steinovom obćenitom dielu, razpraviti one odnošaje, koji se odnose na organizaciju i na gospodarstvena sredstva. Razumjeva se medjutim po sebi, da ćemo se usljed toga morati kaniti nazivlja obćega i posebnoga diela, da ovakovom razredbom nepružimo povod kojekakvim bludnjam i pomutnjam, akoprem netajimo, da je nomenklatura Steinova podpuno izpravna, jer je obći dio ne

onaj, koji se prije razpravlja, već koji se osniva na istih temeljnih odnošajih.

Da stoga nebude povoda smetnji, čini nam se najprekladnije, čitav sustav udružnoga prava razdieliti jednostavno u dva diela: prvi dio odnosi se na sustav udrugarstva u obće, t. j. na pojedine vrsti udruga i društva, a drugi dio tiče se organizacije i gospodarstvenoga elementa udruga u širjem smislu. Ova dioba proteže se prema onomu, što gore rekosmo i na udruge i na društva; pak buduće da nam je u ovom prvom razdjelu govoriti prije svega o društvih, to bismo u prvom dielu ovoga razdjela imali koju reći o vrstih društva u obće; nu jer nam je zadatkom razložiti društveno pravo našega trgovačkoga zakona, to ćemo se morati ograničiti samo na društva „trgovačka“. Prije međjutim nego li razmotrimo pojedine vrsti tih društva, morati ćemo svakako razviti pojam društva „trgovačkoga.“ Drugi dio ovoga razdjela, baviti će se s onimi zakonskim ustanovami, koje se odnose na organizaciju i gospodarstveni element društva „trgovačkih“, i to napose za svaku vrst onih društva, o kojih je govor u zakonu trgovačkom. I ovaj dio ima svoj posebni sustav. Steinga je označio u glavnih točkah u spomenutom svom djelu, a mi ćemo nastojati ustanove zakonske svesti pod taj sustav.

Ovaj sustav osniva se na sljedećih momentih, koji su odlučni za stvaranje kapitala, koja je okolnost upravo svrhom društvu „trgovačkomu“. Prvi je momenat osoba, drugi je kapital u najširem smislu rieči, treći je momenat promet, t. j. gibanje kapitala, koje nastaje usljed individualne volje pojedinca, i napokon četvrti je momenat smrt. Usljed toga velimo, da će se ovaj drugi dio društvenoga prava dieliti u osobno, imovinsko prometno i nasljedno pravo.

Osobno pravo dieli se prije svega u javno i u unutarne pravo. Temelj jednomu i drugomu jest odgovor na pitanje, je li to društvo osobnost u obće, a juristična osobnost na pose.?

Obzirom na to, što smo prevrnuli glavnu Steinovu razdjelbu, prinuđeni smo u ovoj točki odmaknuti se od toga naravnoga sustava, te pitanje o jurističnoj osobnosti nerazpraviti ondje, gdje bi mu po naravi bilo mjesta, kao što bi učinili, da nam je zadatkom razpravljati znanost udrugarstva, već ćemo to pitanje prenesti na kraj prvoga diela, a to tim više, jer odgovor jednako vriedi ne samo za sva društva, nego i za sve udruge, i jer to pitanje u pozitivnih zakonskih ustanovah i onako nije izrikom nigdje riješeno. S druge opet strane buduće da ćemo po sustavu ovoga drugoga diela napose razpraviti zakonske ustanove za svaku pojedinu vrst „trgovačkih“ društva, morati ćemo prije svega razpraviti pojam odnosnoga društva, što bi po naravi stvari svakako spadati, imalo u prvi dio.

Javna strana osobnoga prava odnosi se na pitanje: na koliko društvo kao osobnost vriedi napram trećim osobama, te pod kojom formom društvo u doticaj s trećimi osobama dolazi? Ta forma jest firma društva, i uknjižba te firme u trgovački registar.

Unutarnji dio osobnoga prava sadržaje prije svega osobnu organizaciju društva, a zatim na tom temelju pravo tih organa, poslovati za društvo i zastupati ga u prometu; i napokon sadržaje ovaj dio prava i dužnosti članova. Ovi odnošaji osnivaju se na dva načela: prije svega je svaki član dužan jedan dio svoje radnje ili svojih dobara ustupiti društvu i time priznati, da društvo prema njemu ima privatno pravo tražbine, a zatim, da si svaki član pridržaje slobodu izstupa iz društva. Bez prvoga principa nebi se društvo kao gospodarstvena osobnost ni pomisliti mogla, jer bez gospodarstvene podloge ni postojati nemože; bez drugoga principa nebi društvo bilo slobodnim jedinstvom, koji pojam bezuvjetno zahtjeva slobodan izstup.

(Imovinsko pravo društva osniva se na načelu, da društvo kao osobnost ima svoju posebnu imovinu, koja je posve odijeljena od ostale imovine članova, te kojom ona kao samostalna osoba po svojih organih raspolaze.) Nu buduće da je ta imovina kod društva našega trgovačkoga zakona nastala prinosom članova, to će se

ustanove ovoga imovinskoga prava protezati prije svega na zahtjeve člana, da se prinos njegov rabi u svrhu onu, u koju ga je pojedini član dao. Buduć pako društvo pravno postoji u organih svojih, to je obzirom na pravo pojedinoga člana na jamstvo tih organa od potrebe, da ti organi društvenu imovinu u istinu rabe u društvenu svrhu; usljed toga nastaje pravo pojedinoga člana, zahtjevati absolutne uvjete za izvršbu toga jamstva t. j. da se knjiga vodi i da se polažu računi. U imovinskom pravu imadu se stoga razpravljati zakonske ustanove na koliko se odnose na jamstvo društvenih organa, na pravo nadgleda i kontrole društvenih članova, i na razdjelbu dobitka i gubitka.

U prometnom pravu prije svega je od važnosti, da se ustanovi vrijeme, kada društvo pravno počimlje za treće osobe, a zatim treba, da se razlože ustanove o obvezah i tražbinah društva.)

Isto tako kao što prometno pravo, jednostavno je i nasljedno pravo društva, ili bolje analogon toga nasljednoga prava: pravo o prestanku društva. Ovo pravo dieli se u dva glavna diela prema tomu, da li prestaje čitavo društvo ili samo pojedino članstvo. Ova je razlika od važnosti stoga, jer valja prema tomu odgovoriti na pitanje, što biva s ostavštinom u onom slučaju, kad prestane čitavo društvo, a što onda, kad prestane pojedino članstvo?

Ovo je u kratko po Steinu sustav društvenoga prava, po kojem ćemo nastojati razložiti pozitivne ustanove našega zakona; samo ćemo u posebnom dodatku napose govoriti o onih zakonskih ustanova, koje se odnose na zastaru tužbe proti članovom, ne kao da ovaj predmet nebi imao mjesta u gornjem sustavu, jer bi bezdvojbe spadao na prometno pravo, već stoga, jer je obzirom na pozitivne ustanove našega zakona prije svega od nužde, razložiti načela o prestanku društva.

Buduć da je sustav ovoga drugoga diela osnovan na temeljnih elementih, koji su jednaki svim vrstima društva gospodarstvenih ili kako se u zakonu nazivlju „trgovačkih“, to ćemo u ovom prvom razdjelu posve po istom

sustavu razložiti zakonske ustanove i za društva javna i za društva kommanditna.

DIO I.

Pojam društva trgovačkoga.

§. 11.

U uvodu spomenusmo, da je društvom ona zajednica, koja prema svojoj svrsi i prema sredstvom za tu svrhu djeluje samo za svoje vlastite članove, te kojoj nije stalo do nikakovoga daljnega uspjeha. Kao posebnu vrst tih društva označismo tako zvana gospodarstvena ili tečevna društva, koja idu za tim, da unapriede stvaranje kapitala kod pojedinih članovah. Ako sada prema tako označenoj svrsi društva u obće, a gospodarstvenoga napose, uzmemo promatrati društva, koja u §. 61. spominje naš trgovački zakon, to ćemo na temelju onoga, što u uvodu spomenusmo, društva „kollektivna“ i društva „kommanditna“ morati uvrstiti u broj društva u obće, a u razred društva gospodarstvenih napose, dočim će „društva“ akcijonarna i „udruge“ spadati u ona zajedinstva, koja nazvasmo udrugami u užjem smislu.

Sve ove četiri vrsti zajedinstva nazivlje zakon jednostavno društvu trgovačkimi, a neustanovljuje kao što ni „Code de commerce“, ni njemački trgovački zakon: što se u obće razumjevati ima pod trgovačkim društvom. Stvar je u toliko praktična, što zakon nikada nemože krivo imati, ustanovio se pojam društva trgovačkoga u teoriji, kojim mu drago načinom. Što se medjutim te teorije tiče, to ona pojam trgovačkoga društva vrlo različito shvaća. Oznaka pojma o društvu trgovačkom osniva se obično na obavljanju trgovačkoga posla tako, da se ona zajednica, koja se nebavi trgovačkimi poslovima nipošto nemože smatrati društvom trgovačkim; pokraj toga nazivlje se trgovačkim društvom ona zajednica, kojoj je svrha, da zajednički obavlja „trgovački obrt.“ Jedan i drugi pojam nejasan je i netočan, jer glavne

oznake toga pojma: „trgovački poslovi“ i „trgovački obrt“, niti su jasni niti točni. Pojam „trgovačkih posala“ kani se raztumačiti na temelju trgovačkoga zakona, što se nipošto učiniti neda, a pojam „trgovačkoga obrta“ ili se neustanovljuje, ili se opet razlaže pomoćju „trgovačkoga posla“. ¹ Otkada je pako putem zakonodavstva izrečeno, da se ustanove trgovačkoga zakona protezati imadu i na ona „društva“, koja se nebave poslovi trgovačkimi, imenito na sva „društva akcijonarna“ i na sve zadruge, promienili su se u tom pogledu i nazori teorije. Jedni, ² držeć se strogo trgovačkoga zakona, razširuju pojam trgovačkoga društva, te zahtjevaju samo za javna trgovačka i kommanditna društva, da objektom njihovoga obrtnoga poslovanja budu poslovi trgovački, a za „društva akcijonarna“ i za zadruge toga zahtjeva nestavljaju.

Drugi opet, ostaju kod toga, da trgovačkim društvom može biti samo ona zajednica, koja se bavi poslovi trgovačkimi, te su gotovo ljutiti na ovaj „nesmisao“, što ga je tobože počinio zakon, kad je u obće sva „akcijonarna društva“ i sve zadruge proglasio društvimi trgovačkimi.³ Sve ove nejasnosti očito nam pokazuju, da se do pravoga pojma društva trgovačkoga sve dotle doći nemože, dok se god neostavi dosadanje stanovište, i neprihvati drugo; a to stanovište čini nam se, da je najbolje pogodio Stein, veleć,⁴ da se sve ono, što se društvom zove, upoznati može po nauci o udrugarstvu. Da je tomu zbilja tako, treba nam prije svega na um uzeti pojam udruge u obće, koju označismo kao dobrovoljno zajedinstvo pojedinaca, koji si sami postaviše zajedničku trajnu svrhu; a zatim pojam društva t. j. zajednice, koja prema svojoj svrsi i prema sredstvom za tu svrhu radi samo u interesu svojih

¹ Vidi: „Mjesečnik pravničkoga društva“ u Zagrebu od god. 1875., str. 189. „O pojmu trgovca i trgovačkoga posla“, od dra. Fr. Vrbanića.

² Vidi: Endemann: Das deutsche Handelsrecht. 3. izdanje, str. 140.

³ Vidi Strey: „Das deutsche Handelsgesellschaftsrecht“, 1873. str. 46. „Alle Institute und Vorschriften, welche blos für den Kaufmann und Handelsbetrieb eingerichtet, ausgestattet und resp. gegeben sind, gelten nun auch für Jemand der keinen Handel betreibt, und für Geschäfte, welche dem Handel so fremd sind wie Pferdebahnen und Gold z. B. für Dungabfuhrsgeschäfte und dergleichen.“

⁴ Stein: *ibid.* Das System des Vereinswesens, str. 89.

vlastitih članova, i napokon pojam (gospodarstvenoga društva, t. j. takovoga, komu je zadatak, da pomoću zajedništva unapriedi stvaranje kapitala kod pojedinih članovah.)

Uzmemo li sada u pripomoć narodnu ekonomiju, vidjeti ćemo, da će si pojedini članovi moći pomoću zajednice stvoriti kapital samo onda, bude li ta zajednica imala kakav dobitak; (narodno gospodarstveni pako oblik, koji stvara dobitak jest poduzeće.) Dobitak međjutim može kod poduzeća nastati istom usljed prometa, prometni pako akt poduzeća jest posao trgovački u širem smislu.¹ Na temelju pojma udruge u obće i gospodarstvenoga društva, te na temelju pojma trgovačkoga posla, (možemo sada reći, da je društvom trgovačkim u širjem smislu svako društvo za stanovito trajno poduzeće.)

Nu kao što nas uči narodna ekonomija, može predmetom poduzeća biti ne samo produkcija dobara, već i (produkcija vrijednosti t. j. posredovanje za prelaz dobara od jednoga gospodarstva u drugo,) ili drugimi riečmi, predmetom poduzeća može biti i trgovina. Kao što se može sklopiti zajednica u svrhe poduzeća u obće, tako može biti zajednice i u svrhe trgovine napose;² pa kao što se (poduzetnik onoga poduzeća, koje se zove trgovinom nazivlje trgovcem), a poslovi takovoga poduzeća trgovačkim poslovima u užem smislu, tako se i (ono društvo, komu je predmetom poslovanja trgovina, nazivlje trgovačkim društvom u užem smislu rieči.)³

Na temelju ove oznake društva trgovačkoga dolazimo do sljedećih rezultata: da prije svega valja točno razlikovati medju društvom i udrugom, a zatim, da je suvišna svaka dioba društva u trgovačka i netrgovačka, jer je po praktični život od štete. Čim na ime govorimo o društvu trgovačkom, i nehotice mislimo na trgovački posao tako, da pojam društva od ovoga posljednjega odieliti nemožemo; stanemo li pako promatrati taj trgovački posao ne

¹ Vidi Mjesečnik ibid., str. 206.

² Vidi Mjesečnik ibid., str. 207.

³ Ista ova načela možemo upraviti i na udrugu u užem smislu, te ćemo per analogijam moći govoriti i o trgovačkoj udruzi u širjem i u užem smislu.

sa gledišta zakona, koji nam pruža netočan i nejasan pojam trgovačkoga posla, — već sa gledišta narodne ekonomije, vidimo prije svega, da se skoro svi u zakonu navedeni trgovački poslovi moraju uvrstiti u red trgovačkih posala u užjem smislu, dosljedno tomu, da su sva društva trgovačka, o kojih govori zakon, (na koliko ne spadaju u vrst udruga), trgovačka društva u užjem smislu; a zatim nam se na tom temelju ukazuje, da kao što neima racionalnoga razloga, zašto se propisi trgovačkoga prava nebi protegnuli na sve vrsti trgovačkih posala, da isto tako neima razloga, zašto bi se ustanove trgovačkoga zakona stegnule li na društva trgovačka u užjem smislu. Usljed toga kao što god držimo,¹ da će se morati svakomu poduzeću dati pravo, da može protokolirati firmu, a ustanove trgovačkoga zakona, da će se morati protegnuti na sve poslove ovakove firme, isto tako smo tvrdo uvjereni, da će doći vrijeme, kad će se ustanove trgovačkoga zakona takodjer protegnuti na sva ona društva, koja putem poduzeća nastoje za stvaranjem kapitala svojih članova, a to su sva tako zvana gospodarstvena društva. Kad to bude, tada će istom zadovoljiti trgovačko pravo zahtjevom prometa, tada će nestati potrebe, da se kod gospodarstvenih društva razlikuju posebna trgovačka društva, isto tako kao što se je došlo do toga kod „društva akcijonarnih“, za koje vriede ustanove trgovačkoga zakona bez obzira, da li jim je predmetom poduzeća posao trgovački ili ne.

Dok medjutim stojimo na stanovištu trgovačkoga zakona — negledeć na to, je li to stanovište valjano ili nije — moramo svakako razlikovati dvie vrsti gospodarstvenih društva: jedna vrst su takova društva, kojim na temelju tumačenja zakona pripada karakter trgovačkih društva, te koja imadu pravo na firmu; druga pako vrst niti ima toga karaktera niti toga prava. Premda na temelju našega zakona pridržajemo ovu razdjelbu, to moramo ipak, imajuć uvijek na umu razliku medju društvom i udrugom, od trgovačkih društva vazda

¹ Vidi Mjesečnik ibid., str. 209.

izuzeti „društva akcijonarna“ i „zadruga“ i to stoga, jer već na temelju samoga zakona nemožemo odobriti razredbe §. 61. trgovačkoga zakona, budući da je već po samom zakonu pojam, narav, zadatak i ustrojstvo, jednom riečju cieli gospodarstveni i pravni život „kollektivnih“ i kommanditnih društva bitno različiti od „društva akcijonarnih“ i „zadruga“, te se jedan skup od drugoga bitno razlikovati mora.

Kako se diele društva trgovačka?

§. 12.

Ove opazke dovode nas prije svega do pitanja: jesu li sva ta trgovačka društva jednaka ili imade li medju njimi kakove razlike, i ako ima, na kojem je temelju ta razlika osnovana? Pak velimo, da kod trgovačkih društva ob-
stoji ista ona razlika, koja i kod gospodarstvenih društva u obće. Ona može nastati prije svega usljed razlike poduzeća, kojim se društvo bavi. Ta razlika medjutim za nas nije važna, osim gore navedene u društva trgovačka i netrgovačka. Nu ta dioba može nastati i usljed organizacije društvene, t. j. usljed različitoga odnošaja pojedinih članova prema cielosti.) Ovaj odnošaj može biti dvostruk: on je ili samo naravi gospodarstvene ili ujedno i osobne. Prema tomu dielimo društva gospodarstvena u obće, a trgovačka napose u tri vrsti¹, a to su a) tajna društva b) javna društva i c) kommanditna društva.

Tajno društvo.

§. 13.

Kao što se teorija trgovačkoga prava u svem pri-
slanja na trgovački zakon, tako se ona i kod ustanove
pojma tajnoga društva nije mogla otresti onih nazora,
koje o tom goji njemački trgovački zakon, te koji tajno
trgovačko društvo ni nebroji medju društva trgovačka,
jer da jim manjka najbitniji i najkarakterističniji eleme-
nat trgovačkoga društva na ime: zajedinstvo u svrhe

¹ Vidi str. 9.

zajedničkoga trgovačkoga obrta.¹ Uvažimo li nadalje ustanove njemačkoga trgovačkoga zakona (da tajno društvo neima posebne firme [čl. 251. st. 1.], da se komplementar tajnoga društva nesmie služiti u firmi dodatkom, koji bi naznačivao razmierje društva trgovačkoga [čl. 16., 251. stav. 1.], — da uložak tajnoga druga i svaka privreda od trgovačkoga posla prelazi u imutak komplementarov. [čl. 251. st. 1.], da tajni ortak nestoji u nikakvom odnošaju prema vjerovnikom trgovačkoga obrta [čl. 256], da tajni ortak svojim uložkom za trgovačke dugove komplementara jamči samo pro rata, [čl. 258.]; a s druge strane, da je tajni drug vlastan zahtjevati, da mu se priobči godišnja bilanca, da može pregledavati knjige i papire društvene [čl. 253.], da se komplementar razgoditi ima s tajnim drugom i tražbinu mu namiriti u novcu, kad se razvrgne tajno društvo [čl. 265], da se tajno društvo razvrgava smrću komplementara [čl. 261. toč. 1.]), te mjesto na kojem zakon govori o tom tajnom društvu, nesmiemo se čuditi, što nieki učitelji trgovačkoga prava ta društva nipošto nebroje među društva trgovačka, dočim jih opet drugi (Strey, Anschütz i Völderndorff) smatraju za društva trgovačka, te jih uvršćuju u red tako zvanih neredovitih (uneigentliche) trgovačkih društva. Da medjutim uzmognemo prosuditi, da li tajno društvo sbilja brojiti možemo u red društva, treba prije svega da pogledamo, da li se tu nalaze svi oni momenti, koji se za pojam društva u obće traže, t. j. treba gledati imade li tajno društvo u sebi bivstvo osobnosti, a kao takovo imade li sve elemente, koji se zahtjevaju za osobno biće t. j. tielo, duh i volju.

Sva ova tri momenta nalazimo kod tajnoga društva. Ukupnost osoba (komplementar i tajni drug) i dobara (imetak komplementarov i uložak tajnoga druga)

¹ Čl. 250. stav. I. njem. trg. zak.: „Društvo je tajno, kada tko u radnji tudjega trgovačkoga obrta udioničtvuje uložkom svoje imovine, imajuć dio u dobitku i gubitku“. Ova oznaka osobito udara u oči, ako se prisposobi s čl. 150. stav. I.: „Društvo je komanditsko, kada pri trgovačkom obrtu, tjeranu pod tvrdkom zajedničkom, jedan ili nekolicina drugovah udioničtvuje samo uloženom imovinom (komanditiste) te dočim pri drugom ili pri nekolicini ostalih drugovah udioničtvo nije na takav način stegnuto (drugovi osobno jamčeći).

sačinjavaju tielo tajnoga društva, a svrha njegova, da svaka od tih osoba pro rata sudjeluje kod dobitka celoga poduzeća kao ukupnosti svih posala — to je duša njegova. Treći elemenat društva, t. j. volja — formalni osobni elemenat zajednice — leži u organizaciji, koja je kod tajnoga društva doduše nesavršena, nu koja ipak postoji: komplementar vodi poslove i firmu, njega doduše neizabiru pojedini članovi, jer poduzeće stoji pod njegovom upravom još prije, nego li je nadošao koji drugi; nu uz sve to neizčezava osobni elemenat društva, jer pojedini drugi ako i nesudjeluje kod uprave neposredno, to ipak može zahtjevati, da mu se svake godine predlože računi, i time niekim načinom barem posredno uplivati na upravu. Uzmemo li sada još na um, da smrću komplementara prestaje društvo, to ćemo i ovdje naći osobni momenat, koji tajno društvo razlikuje od pogodbe zajmovne isto tako, kao što i gore navedena druga dva momenta na ime: sudjelovanje kod dobitka čitavoga poduzeća, i pravo ugledavati u društvene račune. Iz svega ovoga proizlazi, da je tajno društvo sbilja društvo gospodarstveno i to takovo, kod kojega je gospodarstvena zajednica pod upravom pojedinca, kojega neizabiru sudionici, već koji je upravo vodio još prije, nego li je postojala zajednica.) Ako pojam tajnoga društva osnujemo ovako na temelju udrugarstva, uviditi ćemo lahko, da je njemački trgovački zakon pošao krivim putem, te dao tajnomu trgovačkomu društvu takovih oznaka, koje mu po naravi njegovoj nepripadaju. Tako se veli u čl. 252., da uložak tajnoga druga prelazi u imovinu komplementara t. j. glavnoga druga. Usljed toga naravskim načinom neima posebne društvene imovine; sve što tajno društvo ima, jest po njemačkom zakonu imovina komplementarova, a tajni drugi samo je njegov vjerovnik. Nu mi nevidjamo razloga ovoj ustanovi osim, da se je svom silom htjelo proturati staro njemačko tajno društvo,²

¹ Vidi Stein: „Vereinswesen“ ibid.

² Vidi Randa: „Ueber das Gesellschaftswesen nach dem neuen Handelsgesetzbuche“. Allg. österr. Gerichts-Ztg. od god. 1863. br. 133.

Svaka zajednica gospodarstvena, pak i tajno društvo njemačkoga zakona, ide za dobitkom,¹ (narodno gospodarstveni pako oblik, kojim se stvara dobitak jest poduzeće.) Shvatimo li s toga stvar dublje, to tajni drug svoj uložak nedaje komplementaru, već ga daje poduzeću njegovu, ili da uporabimo izraz njemačkoga zakona, daje ga njegovomu, „trgovačkomu obrtu“. Tim pako nastaje gospodarstveno jedinstvo kapitala, koje pravnu narav dobiva tim, što je volja onih, koji kod toga sudjeluju upravo upravljena na njega t. j. na poduzeće („trgovački obrt“), forma pako pod kojom to biva jest društvena pogodba. Krivo je stoga mnijenje učitelja trgovačkoga prava, da tajno društvo neima posebnoga društvenoga imutka.²

Čim pako stvar shvatimo s ovoga gledišta, moramo i u pogledu forme doći do posve drugih konsekvencija od njemačkoga zakona. Ako to poduzeće, kao gospodarstveno jedinstvo kapitala, kani obavljati poslove trgovačke, mora se ono prama trećim osobam ukazati pravno kao osobno jedinstvo; taj pako karakter dobiva poduzeće firmom.³ (Firma nam predočuje u poduzeću jedinstvo kapitala, ona ovlašćuje i obvezuje sve kapitale, koji su u poduzeću sdruženi.) Kakvo ime ta firma nosi svejedno je; da li ona nosi ime samoga komplementara ili pako ime organiziranoga društva u stvari nemienja. Priznaje to niekim načinom i naš zakon u §. 15. i njemački u čl. 24., kad dopušta, — uz nieke uvjete dakako — da pojedinac trgovac za svoje poduzeće voditi može firmu trgovačkoga društva i obratno. S toga niti nam se čini temeljitom ustanova čl. 251. njem. trgov. zakona, niti tvrdnja učitelja trgovačkoga prava, da tajno društvo već za to nemože biti društvom trgovačkim, jer nesmie imati društvene firme.⁵

Glavno je medjutim obzirom na firmu kod svakoga društva, da se ustanovi: tko je vlastan i obvezan firmu

¹ Vidi čl. 250.

² Vidi Lutz: Protokolle str. 1145.

³ Vidi Stein: Vereinswesen ibid.

⁴ Vidi protivni nazor, Anschütz i Völderndorff ibid. svez. II. str. 12.

⁵ Vidi Lutz: Ibid. str. 1145.

podpisivati, ili drugimi riečmi: tko je u prometu vlastan upravljati poduzećem. To se ustanovljuje medjusobnom pogodbom. Narav pako tajnoga društva donosi sa sobom, da ta pogodba nemože inače glasiti, već da će upravu voditi onaj, koji je prije bio izključivim vlastnikom poduzeća. I to je točka, u kojoj se pojedine pravne vrsti gospodarstvenih društva razlikuju.

Kao što u svem, tako su se u pogledu tajnih društva, sastavitelji našega trgov. zakona povelili za njemačkim zakonom u toliko, što tajno društvo nisu smatrali društvom trgovačkim. Razlika medju njimi i nürnbergskom konferencijom leži u tom, što je nürnbergka konferencija tajno društvo uvrstila u osnovu trgovačkoga zakona,¹ koje su ustanove naknadno prešle u sam zakon, dočim sastavitelji našega zakona nisu o tajnom društvu ništa hteli spomenuti, jer da se ono nemože smatrati trgovačkim društvom. Uz taj nazor pristalo je zakonodavstvo, te tako naš zakon o tajnom društvu ništa negovori; da li razlogom ili ne, prepuštamo na temelju gornjega razlaganja razsudi čitatelja.

Druga vrst društva trgovačkih jest tako zvano javno ili kako se nazivlje kolektivno društvo.

Buduć da o tom društvu naš zakon sadržaje posebnih ustanova, isto tako kao što i o trećoj vrsti o društvih kommanditnih, to ćemo, da neopetujemo, pojam njihov razložiti niže. Prije medjutim valja nam razložiti pitanje:

Je li gospodarstveno društvo juristična osoba?

§. 14.

Ako u ikojem pitanju čitavoga trgovačkoga prava, a ono sigurno u pitanju o jurističnoj osobnosti trgovačkih društva, vlada medju učitelji trgovačkoga prava najveće nesuglasje. Jedni od njih, imenito oni, koji stoje na stanovištu rimske societatis, i oni, koji pristaju uz načelo utiliteta, nepriznavaju trgovačkomu društvu karaktera

¹ Vidi Lutz: Protokolle sjednica 139.

juristične osobnosti.¹ Drugi opet, držeć, da se niti teorija rimske *societas*, niti načelo utiliteta, na trgovačka društva uporaviti neda, priznavaju jim karakter juristične osobnosti.² Treći opet konstatiraju odnosne nazore nürnbergške konferencije, ali neizjavljuju svoga posebnoga mnijenja.³ Nama se celo pitanje čini više od teoretičkoga nego li praktičnoga znamenovanja, što nam najjasnije svjedoče razprave nürnbergške konferencije, u kojoj se većina članova nije htjela izjaviti ni za ni proti, već je odgovor na to pitanje skroz prepustila teoriji.⁴ Sastavitelji osnove našega zakona, povelili su se i ovdje za njemačkim zakonom, te su to pitanje punim pravom nerješanim ostavili, prepustiv teoriji, da ona to pitanje razpravlja, jer da su sve konsekvencije, koje bi se dale izvesti iz načela, da je društvo trgovačko juristična osoba,

¹ Vidi imenito: Auerbach: „Das Gesellschaftswesen“ str. 56., 57., 59., 63., 88. i dr. Nu u novijem svom djelu, „das neue H. G. B.“ str. 91., 94., 95. i dr. razvija isti spisatelj svoje nazore tako, da se sada punim pravom brojiti mora među one, koji trgovačkim društvom priznavaju karakter juristične osobnosti. Hahn: „Commentar zum A. D. H.“, str. 336. 352., imenito str. 349. Strey: „Das deutsche Handelsgesellschafts-Recht“ str. 39. Randa: Allg. österr. G.-Ztg.: „das Gesellschaftswesen nach dem neuen H. G. B.“ od god. 1863. br. 99. str. 396.; zatim isti: „Siebenhaar Archiv B. XV. Ztsch. für Wechsel und Handels-Recht B. XVI.“ (oboje nismo žalibože mogli u izvoru dobiti). Thöl: „das Handelsrecht“ str. 296. i 300.

² Vidi: Endemann: „Das deutsche Handelsrecht“, str. 151. Anschütz i Völknerndorff. „Kommentar Z. A. D. K. G.“ str. 10—15. Brinckmann: „Lehrbuch des Handels-Rechts“ §. 36. imenito str. 124. i 128. Wehli: „Zur Frage ob die Handelsgesellschaft eine juristische Person ist?“ Allg. öster. G.-Ztg. od g. 1864. br. 65. Dahn: „Handelsrechtliche Vorträge“ str. 73. i sl., prodjuje čitavo pitanje samo sa gledišta zakona trgovačkoga, te nepristaje pravo ni uz jedne ni uz druge. Dočim mu se po niekih ustanova čini, da je javno društvo osoba juristična, navadjaju ga neke ustanove opet na misao, da ono nije jurističnom osobom; da se s toga izvuče iz ovih protivnih nazora, stvorio si je poseban pojam „relativne juristične osobnosti“. Na str. 75. veli na ime Dahn: „Die Frage, ob nun nach dem D. H. G. B. die offene Gesellschaft eine juristische Person sei, ist so formulirt, nicht wohl zu bejahen; aber eine Reihe von Rechtsätzen lässt sich einheitlich nur auf die Annahme zurückführen, dass die Gesellschaft mit zwei Beschränkungen wie eine juristische Person, angesehen wird: nämlich sie gilt als juristische Person nur in einer Richtung, — nach Aussen, Dritten gegenüber, nicht nach Innen im Verhältniss der Gesellschafter unter einander — und nur unter einer Voraussetzung, nämlich wenn und so weit die Firma Stand hält.

Ich habe das mit dem Ausdruck zu bezeichnen versucht: sie ist eine „relative juristische Person“.

³ Vidi Makower: „Das allg. D. H. G. B. str. 113. Stubenrauch: „Handbuch des österr. H. R.“ str. 190.

⁴ Vidi Lutz: Protokolle str. 154.—161.

i onako u zakonu priznane kao samostalna posebna pravna pravila.

Što se u tom pogledu našega mnjenja tiče, to prije svega izjavljujemo, da nipošto nepristajemo uz teoriju rimske societas, jer je rimska societas od udruge u širjem smislu, dakle i od društva, kako ga gore razvismo, bitno različita. U rimskoj societas niti ima jedinstva, niti tomu jedinstvu primjerene organizacije; dapače rimska societas nije ni sposobna k jedinstvenoj organizaciji, jer je njezino temeljno načelo, da svaki član zastupa sve druge članove, njihova prava i njihove interese. Istina je, da iz rimske societas može nastati društvo; točka pako gdje taj prelaz biva, jest kod trgovačkih posalah firma, koja nam cijelo poduzeće u prometu naprama trećim osobam ukazuje, kao nieko osobno jedinstvo, bez obzira, da je li vlasnikom toga poduzeća ili te firme jedna osoba ili više njih. Ako li pako ovaj posljednji slučaj nastane, to je upravo radi jedinstva te firme, potrebita posebna organizacija takove zajednice.

Kao što s ovom teorijom, nemožemo se nipošto složiti niti s teorijom utiliteta, jer o tom, da li je društvo koje juristična osobnost ili nije, niti odlučuju stanoviti obziri niti razlozi shodnosti, već odlučuje narav zajednice. Uz sve to nemožemo ipak pristati uz one, koji tvrde, da je društvo juristična osobnost, nu ne može biti stoga, što bismo pobijali pojedine razloge, koje oni za to navadjaju,¹ — akoprem odlučno odbijamo vrlo čudnovate, da nereknemo smiešne razloge onih,² koji da dokažu jurističnu narav trgovačkoga društva, rado se pozivlju na §§. 192. do 194. stečajnoga reda od g. 1853, i na §§. 24., 25. i 26. sudovnika gradjanskoga od god. 1853, dočim ignoriraju §. 2. njem. m. reda, koji ni „akcionarna društva“ nebroji medju juristične osobe — već stoga, jer jim je stanovište s kojega polaze, vrlo jednostrano, buduć da se kod odgovora na pitanje: što je juristična osobnost, nipošto neobaziru na upravu. Usljed

¹ Vidi: Endemann ibid. Anschütz i Völderndorff ibid. i druge.

² Vidi Wehli ibid.

ove okolnosti, i odgovor jim je na to pitanje vrlo jednostran, imenito pako s gledišta udružnoga prava.

Nama je vrlo do toga, da se ovo pitanje razbistri i razjasni, s toga će nam čitatelj oprostiti, ako se malo dublje kod te točke zaustavimo. Mi se odlučno uztežemo u tom pogledu što god posebnoga izreći, jer nam se čini, da je već toliko puta spomenuti učenjak dr. L. Stein, u drugom dielu prve knjiga svoga rada, „die Verwaltungslehre, die vollziehende Gewalt“, u odsjeku trećem, strani 36: „Begriff und Recht des juristischen Persönlichkeit“, to pitanje tako razbistrio, da bi poslje njega svako umovanje o tom bilo ne samo suvišno, već i radi pometnje pojmova vrlo štetno. Zato evo s dozvolom spomenutoga učenjaka rieč po rieč njegovih nazora, o pojmu i pravu juristične osobnosti.

Steinovo razlaganje o pojmu juristične osobnosti.

§. 15.

Poznato je, da je jedan od najprepornijih pojmova u znanosti pravnoj pojam juristične osobnosti. Nije naš zadatak upuštati se u kritiku pojedinih nazora. Nu nije možan ni razvoj slobodne uprave, ni temeljita razložba o bivstvu i o pravu njezinih glavnih oblika, dok nebude prije svega sloge o naravi i jurističnoj formulaciji toga pojma. To po našem sudu nije teško, uzme li se samo truda bezpristrano iztražiti nieke jednostavne pretpostave, što se, koliko nam se čini, na tom polju dosada učinilo nije. Neka nam stoga bude slobodno prije cielu stvar svesti na njezin jednostavni temelj.

1. Da ikoja zajednica uzmogne biti jurističkom osobom, neima dvojbe, da prije svega u obće biti mora osobnošću. Nu nikomu neće na um pasti svaku zajednicu nazvati osobom. Da koja zajednica to uzbude, jasno je, da joj treba onih momenta, koji puku zajednicu čine osobnošću. Od svih pitanja prvo je dakle pitanje: koji su to absolutni momenti osobnosti, jer samo ondje, gdje oni nastaju, postaje iz zajednice osoban život.

Dosadanja pravna znanost nije u bitnosti ovoga pitanja po svoj prilici stavila stoga, jer primjer njezin, rimsko pravo, toga pojma ni nepoznaje. Moglo bi se sada reći, da bi to suvišnim bilo, kad bi ikoje zakonodavstvo ovoga svieta označilo one objektivne momente, koji zajednicu uzdižu do osobnosti. Nu to se nije sbilo. Neima ni jednoga područja, u kojem bi zakonodavstvo bilo nejasnije i nepodpunije nego li je ovo, ono je prepustilo, da tu odluči auctoritas I. Otorum, a ovi opet nisu složni, dapače mnogi upravo kažu, da juristične osobnosti ni neima. S ove strane neima nikakove nade. Nепreostaje dakle drugo, nego kao izvor pravnoga shvaćanja za temelj uzeti narav same stvari. Tu će se umah pokazati, da je ova podloga podpuno prikladna svomu zadatku zadovoljiti.

Očito je, da sve ono, što se osobnošću zove, imati mora dva nojobćenitija elementa. Treba na ime, prije svega, da postoji tielo, a zatim da ovo tielo oduševljuje duševni život, koji će sam sobom odlučivati.

Punim pravom možemo reći, da se je ciela dosadanja nauka o jurističnoj osobi bavila samo s onim elementom, koji reprezentira njezino tielo, a ovaj element jest ono, što mi — u stanovitoj oprieci prema osobnom zajedinstvu — nazivljemo zajednicom (Gemeinschaft), kao nešto, što za sebe postoji. Ova zajednica sama za sebe, jest doduše tielo, iz kojega osobnost postati može, ali n e m o r a.

Ovo tielo sastoji, prema pojmu zajednice, od samostalnih pravnih subjekta, od osoba, koje su, da uzmognu stvoriti tu zajednicu, pružile jedan dio svoga života i svoga prava. Ako se zaustavimo kod ove činjenice, ukazuje nam se zajednica prema trećim pojedincem kao cielina, kao Universitas; a ne kao Communio, jer izraz Communio znači omjer, u kojem pojedinci imadu još nerazdjeljenih djelova na toj Universitas. Na koliko je ova Communio s tom Universitas, koja čini njezino tielo nastala slučajno, zove se „Communio incidens“; na koliko je nastala voljom onih, koji kod nje sudjeluju, Societas. Zadatak je pako građanskomu pravu zajedinstva,

da unutar te zajednice opet uzpostavi granice za pravo pojedinaca. O „osobnosti“ kakovoj, neima tu ni govora. Upitamo li se pako: zašto ne, to je odgovor jasan. Neima onoga, što nazivljemo, dušom tiela, neima duševnoga momenta za unutarne jedinstvo, jer u „Universitas“, postoji samo vanjsko jedinstvo. Ovo jedinstvo nije opet ništa abstraktna, već ima skroz opredjeljene, shvatljive momente, koji zadovoljavaju i pozitivnomu pravniku.

Ono, što biti ima osobnošću, mora ponajprije sama sebe upoznati kao osobnost, a zatim mora, kao što i osobnost, sposobnim biti za velike funkcije osobnoga života; ono treba da kao jedinstvo nešto uzmogne htjeti i činiti. Da pako to bude, mora biti ujedno opredjeljen i organ za volju i za čin.

Zajednica, u kojoj svaki član ima jednako pravo sa svimi drugimi, nije doista osobnost, već nieka još neorganična zajednica, u kojoj svaki pojedinac, ima bezuvjetan mandat od svih drugih. Pojam osobnosti zahtjeva, da postoji organ, koji će preuzeti one bitne funkcije, te da svaki član priznaje ove funkcije toga organa. Možno je, da za sve tri funkcije bude jedan organ, možno je, da budu dva organa, da za svaku pojedinu funkciju bude po jedan organ, te je naravno, da će pojedina osobnost biti tim razvijenija, čim točnije pojedine funkcije dodjeljene budu pojedinim organom; o tom neima dvojbe. Za osobno bivstvo međjutim absolutno je od potrebe, da postoji budi kakav organ, kojega je individualna volja i individualno djelovanje izključivo opredjeljeno zato, da uz stanovite uvjete u sebi sadržaje volju i djelovanje zajednice. O tom kako nam se čini, nemože biti dvojbe.

Ako dakle za bivstvo osobnosti to stoji, pa ako iz gore označene zajednice takova osobnost postati ima, to mora ta zajednica navedeni organizam osobnoga života u sebe primiti, te ga priznati valjanim za sebe. To pako biva tako, da zajednica objektivno ustanovi funkcije pojedinih osobnih organa, te da ona te organe i njihove funkcije prizna. Oblik kojim to biva nazivljemo najbolje poznatom riečju *s t a t u t a*. Po statutih dakle postaju du-

ševni organi zajednice samostalno poslujućimi faktori; svaki organ ima svoju funkciju, a mandat sadržan u statutih postaje time i pravnim naslovom za valjanost funkcija tih organa, koje oni u njihovom prometu s trećimi osobami izvršuju prema statutom. Čim taj organ trećemu izjavi, da će s njim poslovati u ime zajednice, to je stvar trećega, da se pobrine za sadržaj statuta. Neima dvojbe, da obveze zajednice neidu dalje, nego li to dopuštaju njezina statuta, isto tako jasno je, da funkcije organa, vršene prema statutom obvezuju zajednicu.

To isto valja i o unutarnjem životu, o unutarnjih poslovih zajednice. Po organih, koji su ustanovljeni statutom odielilo se je osobno i gospodarstveno jedinstvo spojeno s bivstvom pojedinca, organi ustanovljuju gospodarstveno gibanje celosti, a poslovanje članova za njihovu zajednicu ograničuje se samo na jedan dio. Tako nastaje s timi organi ujedno prvi, elementarni oblik ustava i uprave, poglavica postoji u načelničtvu, a život zajednice postao je životom osobnim.

Nu sada je jasno, da razvitak osobnosti, da razvoj organa, da broj i ukupnost njihovih funkcija, vrlo različitim biti mogu; nu svagda će se kao tri karakteristična elementa svake osobnosti ustanoviti: obstanak samo jedne vazda ujedno i gospodarstvene zajednice, koja je tielom osobnosti; samostalni i za vlastito djelovanje ovlašteni organizam; i napokon (statuta, koja ustanovljuju poredak (Ordnung) i njegovo pravo.) Tamo gdje postoje ovi elementi, tamo je i zajednica postala osobnošću. Pak buduće da ovaj poredak i ovo pravo nastaju voljom pojedinaca, koji čine zajedništvo, to nazivljemo takovu osobnost, osobnošću pogodbenom (vertragsmässige) (Pogodbena je dakle osobnost, ono zajedništvo, koje je organizmom odredjenim po statutih uzdignuto do osobnosti,)

Sada se može punim pravom postaviti pitanje: nije li takova pogodbena osobnost, osobnošću jurističnom? Jer

¹ „Die Vertragsmässige Persönlichkeit ist daher die, durch einen statutenmässigen Organismus zur Persönlichkeit erhobene Gemeinschaft“.

u istinu se čini, da se kod nje u podpunoj mjeri nalaze svi momenti ove posljednje; [da su kod nje ustanovljene sve juristične funkcije i sva prava njezina; sva pravna pitanja rješavaju se navedenimi momentima, pak stoga se nemarimo čuditi, ako velika čest pravnika, — nerazviv prije logičnim načinom pojam pogodbene osobnosti — pod jurističnom osobnošću razumjeva upravo gore navedenu pogodbenu osobnost. U čem dakle da još postoji razlika medju jednom i drugom?

U istinu je vriedno muke, to točnije iztražiti; jer uz sve ono, što smo gore naveli, ipak se bitno razlikuje pojam i bivstvo juristične osobnosti od pogodbene.

2). Već u najobičnijoj nauci o jurističnoj osobnosti, nastaje kod ove točke pitanje, koje radi važnosti svoje nadilazi puko kazuistično razlaganje. To je pitanje: da li je potrebit p o s e b a n a k t, dozvola vlade, da zajedinstvo postane jurističnom osobnošću? Mi nećemo ovdje da pitamo, ni da li je ta dozvola potrebita, ni kojim se načinom ona udieliti ima. Nu ipak pitamo, odkuda to pitanje? Jer negledeć ni malo na to, što propisuju pozitivni zakoni — koji ipak napokon izrazuju narav stvari, akoprem često nejasno i manjkavo — što može takova potvrda u obće još dati, ako je pogodbeni osobnost dobro organizirana? Kojoj nakani, kojoj potrebi da zadovolji takav akt, ako se svi elementi pogodbom i onako postaviti mogu? Na prvi pogled to se ni nevidi, pak stoga i jest mnenje niekih, da za postanak juristične osobnosti, takvoga akta u obće netreba; najviše što bi potrebno bilo jest, da vlada doznade za obstanak takove osobnosti; bila bi dakle nuždna prijava; posebne dozvole po sebi da nipošto netreba.

Podjemo li medjutim za korak dalje, vidjeti ćemo doskora, da ovaj posljednji nazor nije dostatan, i to po najprije i poglavito stoga ne, jer ima, i jer obstojati mora takovih osobnostih, koje u obće pogodbom nastale nisu, te koje takovom pogodbom ni nemogu nastati. Ovamo spadaju upravo sve samoupravne zajednice (Selbstverwaltungs-körper); samo kod udrugarstva nastaju osobnosti pogodbom. Buduć pako pojam juristične osobnosti

obuzimlje ujedno i samoupravne zajednice, buduće je dapače taj pojam kod njih i nastao, to je jasno, da se pojam pogodbene osobnosti nesudara sa jurističnom, te nije možno s elementi one prve zadovoljiti se i za ovu drugu.

Nadalje neima dvojbe, da samoupravne zajednice u obće jurističnimi osobami postaju priznanjem vlade. Ako je to, tada je ovo priznanje bitni elemenat juristične osobnosti; iz toga sljedi, da se pojam juristične osobnosti bez priznanja vladina tako rekuć ni pomisliti neda. Pa ni onda, podjemo li dalje, te priznamo li dvie vrsti jurističnih osoba: jednostavnu pogodbenu, i onu, koja je javno priznata, vidi se, da prema okolnostim i onoj prvoj, dapače i onda, kad je bezdvojbeno osoba pogodbena, ovoga priznanja nužno treba, kao n. p. kod akcijonarnih udrugah, željeznica, itd. Ako je tomu tako, na čem se osniva okolnost, da vlada stanovitu zajednicu uzdigne do juristične osobnosti, i što ona znači?

Jasno je, da nećemo na kraj izaći običnim shvaćanjem, čim ovo stanovište uočimo. Čim na ime u obće govorimo o priznanju, nadolazi skroz novi momenat; juristična osobnost postaje pojmom upravnoga prava, dočim je pogodbena osobnost pojmom privatnoga prava. Da se dakle razjasni i podkriepi juristična osobnost moramo segnuti malo višje, i ostaviti stanovište privatne pogodbe; jer neima dvojbe, da nedostatnost sve dosadnje razprave o tom pitanju leži u tom, što se nije shvaćao ovaj momenat upravnoga prava. Pojam i bivstvo juristične osobnosti u obće se nemože razumjeti bez upravne nauke u obće, i bez pojma slobodne uprave napose.

To dokazati na temelju ove posljednje nije teško:

Promotrimo li na ime, kako nas je volja, zajednice, koje nastaju budi u koju svrhu, budi s kojeg mu drago razloga, vidjeti ćemo, da su one moćnije od pojedinca. One zasižu svojom snagom duboko u život ukupnosti i u život pojedinca; bez njih nemože obstojati ni ukupnost ni pojedinac, one postaju faktori ukupnoga života, i to tim silniji, čim jim je zadaća obćenitija. Nu dotle dok su one po svojoj formi i po svojem sadržaju ograničene

samo na stanoviti broj članova, sljedi, da ovisi o individualnoj, osobnoj samoodluci, pristupiti u takovu zajednicu, s njom ugovarati i proti njoj se boriti. Jer ovdje stoji doista pojedinac proti pojedincu. Čim se pako te zajednice tako razgrane, da član pojedini nebude kadar pregledati djelovanje stvorene zajednice i u njoj izvesti svoje osobne samoodluke, to nastaje pitanje, nije li takova organizacija u sebi već razvila karakter javnoga organizma; jer ovdje postaje snaga pojedinaca, koji celinom ravnaju jačom, nego li je snaga pojedinih članova, i jer položaj njihov samo formalno uzdržaje karakter mandata, dočim je u istinu već nieko gospodstvo nad sredstvi zajednice. Čim pako svrha zajednice sama po sebi prelazi odnošaje članova, te se upravo odnosi na životne odnošaje trećih, u koje zajednica uticati kani svojim sredstvi i svojim organi, ili čim svrha, kao što biva kod samoupravne zajednice, u obće više nenastaje voljom članova, već po naravi same zajednice, to neima više dvojbe o tom, da tu u organizam sveobćega života koji velike zadatke čovječjega života s druženi silami riješiti kani, — stupa organizirana zajednica. Ovaj pako organizam zovemo upravom u najširjem smislu rieči. Svaka dakle zajednica, koja tim načinom utiče u funkcije uprave, nemože više pripadati jedino volji svojih članova. Ona treba, da se sama smatra dielom onoga velikoga organizma, te mora s druge strane, da bude po njem priznata, negledeć na to, da li je ona pogodbeno osobnost, ili po sebi nastala (gegebene) zajednica dobara, sila i interessa. U tu svrhu treba, da ovo priznanje bude udjeljeno posebnim aktom uprave; ovakovim pako priznanjem primljeno je to jedinstvo u područje njezino. Ovaj akt priznanja jest izjava, da ta zajednica neima biti samo osobnim organom volje članova, već i same uprave; ova je izjava, koja od pogodbene osobnosti čini osobnost jurističnu.

Juristična osobnost nije dakle identična s osobnim jedinstvom budi koje zajednice u obće, — i to je bitna razlika medju našim i običnim shvaćanjem — već je ona vladom priznata zajednica kao osobno jedinstvo u

svojoj organizaciji. Razlog pako ovomu priznanju čini, da je pravo juristične osobnosti različno od prava pogodbene osobnosti.

Razlog taj leži u tom, što dotično jedinstvo po svom obsegu ili po svojoj svrsi — radi onoga prvoga faktično, a radi ovoga drugoga u načelu — postaje jednim dielom uprave u najširjem smislu. Čim pako to biva, nastaje po to zajedinstvo još jedan odnošaj. Njegovi organi i članovi jamče ne samo medjusobno, već i upravi, da će se statuta držati; jer je pravni princip juristične osobnosti, da njezin život prema ustanovam statuta (*statutenmäßiges Verhalten*) postaje dielom javne uprave, a jamstvo za to, da postaje jamstvom javno-pravnim; dočim je kod pogodbene osobnosti jamstvo skroz privatno-pravno i medju organi i medju članovi. Konsekvencije pako ovoga pravila veoma su važne, te će se opet niže ukazati. Da se pako pobližje ustanovi pojam bivstvu juristične osobnosti, možemo već ovdje formulirati te konsekvencije tim što velimo, da se pojam i pravo autonomije s jedne, a vrhovnoga nadzora s druge strane, uporavljuje na svako jedinstvo, čim ono preuzme karakter juristične osobnosti, što kod pogodbene osobnosti nebiva.

Shvatimo li sada ujedno ovaj razvoj pojma juristične osobnosti s onim, što smo upravo rekli o slobodnoj upravi, to sljedi, da je svaka zajednica, koja se uzdigne do jedinstva, bez obzira na to, da li je ona pogodbeni ili faktična, po svojoj običnoj naravi kadra, djelovati za sveukupni život, i time direktno ili indirektno spadati slobodnoj upravi, a uzdignuće njezino do juristične osobnosti jest prema tomu akt, kojim je ona u istinu priznana članom slobodne uprave; svaka dakle juristična osobnost jest po sebi organom slobodne uprave, te stupa tim u područje prava izvršujuće vlasti, i onih pravila, koji za nju vriede.

Na tom temelju razjasnjuje se napokon, da čim se više udrugarstvo razvija, da ono tim više u sebi razvija elemenat juristične osobnosti, svaka nejasnost o bivstvu njezinom nije drugo nego li nesigurnost o pojmu slo-

bodne uprave, a zaključak nauke o osobnosti neće se stoga nikada izvesti moći bez stalnoga odnošaja prema javnomu pravu. —

Ovako se izjavljuje dr. Stein o pojmu juristične osobnosti. Nu ovoj njegovoj razložbi moglo bi se prigovoriti, da se ona protiviti postojećim ustanovam trgovačkoga zakona, koji je za sva „trgovačka društva“ dokinuo posebnu državnu dozvolu, dočim ipak sam Stein n. p. udrugam akcijonarnim priznaje karakter juristične osobnosti. Da ovaj prigovor odbijemo, te da nam s druge strane razlaganje o jurističnoj osobnosti, na koliko se tiče gospodarstvenih društva i udruga, nebude nepodpunim, moramo još navesti, kako razlaže dr. Stein gore spomenuto priznanje države, i što navadja napose o jurističnoj osobnosti udruga i društva. To razlaganje dr. Steina, koje se nalazi na str. 233. do 237. njegova djela „Verwaltungslehre“, u trećem dielu: „System des Vereinswesens“ glasi rječ po rječ:

Pod priznanjem udruga (Vereine) razumjevamo ukupnost onih čina, po kojih vlada sklopljenu udrugu priznaje za samostalnu, slobodnu upravnu zajednicu.¹

Ovdje nam se ukazuje čitav niz odnošaja, koje ćemo kako nam se čini najlaglje rješiti, ako se nebudemo upuštali u kritiku drugih nazora ili zakonskih ustanova.

Udruga nepostaje jurističnom osobnošću po sebi (an sich) aktom vladinim, već je udruga, kao što svaka druga slobodna upravna, zajednica sama po sebi takovom osobnošću.

Samo društvo jest po sebi pogodbeno osobnost, samo ono treba da bude formalno uzdignuto do osobnosti juristične. Nu javna valjanost (Geltung) ovoga osobnoga momenta, koji leži u bivstvu udruge, nastaje istom usljed stanovitoga odnošaja prema vladi, kojoj se udruga istom tim načinom uzporedjuje. Dokle ideja slobodne uprave neima krieposti, dotle je i vlada po svojoj volji ovlašćena valjanost juristične osobnosti priznati ili nepriznati, i to je bio prijašniji pojam dozvole (Genehmigung). Nu usljed slobode udrugarstva, nastaje pravilo, da udruga već svojim vlastitim konstituiranjem postaje juristična osobnost, jer time za nju bez ikakova dalnjega obzira vriedi organičko udružno pravo. Tim odpada na-

¹ „als selbständigen freien Verwaltungskörper“.

čelo obće dozvole; pak buduć da se je i onako steklo pravo udružno, to stupa mjesto te dozvole. jednostavna prijava, da se je udruga konstituirala.

Ovaj čin po sebi jest jednostavan, te ga zakonodavstvo kao takovog i smatra. Ono shvaća cilu stvar stranom skroz statistički a stranom policajno; organičko pravo ovdje se i neuzimlje u obzir. Sadržaj prijave na ime sastoji bitno u tom, da se priobće statuta i osoblje načelnictva; da je prijava obavljena to se formalno potvrđuje. Na glavno pitanje; koji pravni odnošaji nastaju usljed učinjene prijave, i što donle dok se potvrdi obavljena prijava, u većem dielu zakona se neodgovara. Pa ipak nije svejedno, što se s timi formami spaja. Posve je na ime krivo ovu prijavu smatrati pukim priobćenjem (Mittheilung). Usljed toga, što se kod te prijave predložiti imadu i pravila, tvrdi se tim, da ta pravila u obće odgovaraju bivstvu udruge ili zakonskim propisom. Razumjeva se, kad toga faktično neima, da je i samo konstituiranje nevaljanim bilo. Skroz formalna potvrda nebi ni po zakonu smiela ništa drugo biti, nego li konstatiranje, da je obstanak udruge do znanja primljen. Prava pako potvrda bila bi onda izjava, da pravila zakonu zadovoljavaju; ili gdje neima takovih zakonskih propisa, da ona odgovaraju bivstvu udružnoga prava. Ove razlike u formi potvrde, u zakonarstvu neima, akoprem je ona vrlo važna. Jer ako pravila nezadovoljavaju, tada nebi, kao što po austrijskom zakonu biva, smiela sljediti „zabrana udruge“, već bi se jednostavno pravila imala povratiti, da se poprave, i to prema nedostatku, koji se u njih nalazi s opazkom, da je samo konstituiranje bilo nevaljanim, ili da djelovanje konstituirane udruge započeti može istom onda, kad se statuta poprave. „Zabrana“ bo može sljediti samo kod protupravnih udruga. Proti ovoj izjavi oblasti može se naravski podignuti tegoba. Nije u redu u tu svrhu ustanoviti poseban rok, pa ako se već ustanovljuje, mogao bi se najviše ustanoviti vrlo kratak rok od nekoliko dana.

Na temelju ovakove izjave promjeniti će glavna skupština pravila, a zatim može udruga funkcionirati. Istom

bude li to učinjeno, potvrditi će se pravila, te mislimo, da se istom onda kod poduzetnih udrugah može firma protokolirati. Bitna razlika medju ovom potvrdom i prijašnjim odobrenjem postoji očice ne u formah, koje za jedno i drugo mogu (nu dakako nebi smjele) biti jednake, već u tom, da se p o t v r d a uzkratiti može samo na temelju zakona ili na temelju policajne pogibelji; staro odobrenje naproti, može se uzkratiti na temelju subjektivne razsudbe oblasti. Budući da usljed toga ova potvrda u obće u sebi nesadržaje više odobrenja kakovog ili dozvole, već samo izjavu, da je udruga izpunila uvjete uz koje ona nastati može, to je pravo rekući jedini racionalni postupak onaj, koji propisuje zakon saski.

Po tom zakonu neima upravna oblast u obće nika-kova posla sa ustrojstvom udruga, već sud vodi udružni registar; on sudi o tom, da li predložena mu pravila odgovaraju zahtjevom zakona; on unaša prema tomu ustrojenu udrugu na temelju statuta njezinih u registar, te o v o m u k n j i ž b o m p o s t a j e u d r u g a j u r i s t i č n o m o s o b n o s t i.

To jedino podpuno odgovara bivstvu udruge i suda, te je samo željeti, da ovo stanovište bude jedino mjerodavno za sva udružna zakonodarstva. Bolje stanovište neće se naći.

Pravni posljedak ove obavljene potvrde jest sada pravo, da zadružno pravo postaje kriepostnim za članove i organe udruge medjusobno i prema trećim. To iništa drugo jest sadržaj uzdignuća do jurištične osobnosti. Prijava nebiva dakle stoga, da udruga potvrdom postane jurističnom osobnošću, već zato, jer je ona konstituiranjem takovom osobom već postala. Ako mnogi zakoni, kao što pruski, govore, da se udrugam imadu napose udjeliti prava korporacije, to je ovoj okolnosti samo još taj smisao, da je udruga uzdignuta do državne osobnosti s pravom, što ga ima državni gradjanin na ustav. Ovo je stanovište za slobodnije države već svladano, te ima smisao ondje, gdje si pridržajem patrimonijalne sudbenosti zemljištni posjed prisvaja prava državna (staatliche Rechte) kao vlastnič-

čelo obće dozvole; pak buduć da se je i onako steklo pravo udružno, to stupa mjesto te dozvole, jednostavna prijava, da se je udruga konstituirala.

Ovaj čin po sebi jest jednostavan, te ga zakonodavstvo kao takovog i smatra. Ono shvaća cilu stvar stranom skroz statistički a stranom policajno; organičko pravo ovdje se i neuzimlje u obzir. Sadržaj prijave na ime sastoji bitno u tom, da se priobće statuta i osoblje načelnictva; da je prijava obavljena to se formalno potvrđuje. Na glavno pitanje; koji pravni odnošaji nastaju usljed učinjene prijave, i što donle dok se potvrdi obavljena prijava, u većem dielu zakona se neodgovara. Pa ipak nije svejedno, što se s timi formami spaja. Posve je na ime krivo ovu prijavu smatrati pukim priobćenjem (Mittheilung). Usljed toga, što se kod te prijave predložiti imadu i pravila, tvrdi se tim, da ta pravila u obće odgovaraju bivstvu udruge ili zakonskim propisom. Razumjeva se, kad toga faktično neima, da je i samo konstituiranje nevaljanim bilo. Skroz formalna potvrda nebi ni po zakonu smiela ništa drugo biti, nego li konstatiranje, da je obstanak udruge do znanja primljen. Prava pako potvrda bila bi onda izjava, da pravila zakonu zadovoljavaju; ili gdje neima takovih zakonskih propisa, da ona odgovaraju bivstvu udružnoga prava. Ove razlike u formi potvrde, u zakonarstvu neima, akoprem je ona vrlo važna. Jer ako pravila nezadovoljavaju, tada nebi, kao što po austrijskom zakonu biva, smiela sljediti „zabrana udruge“, već bi se jednostavno pravila imala povratiti, da se poprave, i to prema nedostatku, koji se u njih nalazi s opazkom, da je samo konstituiranje bilo nevaljanim, ili da djelovanje konstituirane udruge započeti može istom onda, kad se statuta poprave. „Zabrana“ bo može sljediti samo kod protupravnih udruge. Proti ovoj izjavi oblasti može se naravski podignuti tegoba. Nije u redu u tu svrhu ustanoviti poseban rok, pa ako se već ustanovljuje, mogao bi se najviše ustanoviti vrlo kratak rok od nekoliko dana.

Na temelju ovakove izjave promjeniti će glavna skupština pravila, a zatim može udruga funkcionirati. Istom

bude li to učinjeno, potvrditi će se pravila, te mislimo, da se istom onda kod poduzetnih udrugah može firma protokolirati. Bitna razlika medju ovom potvrdom i prijašnjim odobrenjem postoji očice ne u formah, koje za jedno i drugo mogu (nu dakako nebi smjele) biti jednake, već u tom, da se potvrda uzkratiti može samo na temelju zakona ili na temelju policajne pogibelji; staro odobrenje naproti, može se uzkratiti na temelju subjektivne razzsudbe oblasti. Budući da usljed toga ova potvrda u obće u sebi nesadrzaje više odobrenja kakovog ili dozvole, već samo izjavu, da je udruga izpunila uvjete uz koje ona nastati može, to je pravo rekući jedini racijonalni postupak onaj, koji propisuje zakon saski.

Po tom zakonu neima upravna oblast u obće nikakova posla sa ustrojstvom udruga, već sud vodi udružni registar; on sudi o tom, da li predložena mu pravila odgovaraju zahtjevom zakona; on unaša prema tomu ustrojenu udrugu na temelju statuta njezinih u registar, te ovom u knjizižbom postaje udruga jurističnom osobnosti.

To jedino podpuno odgovara bivstvu udruge i suda, te je samo željeti, da ovo stanovište bude jedino mjerodavno za sva udružna zakonodarstva. Bolje stanovište neće se naći.

Pravni posljedak ove obavljene potvrde jest sada pravo, da zadružno pravo postaje kriepostnim za članove i organe udruge medjusobno i prema trećim. To iništa drugo jest sadržaj uzdignuća do jurištične osobnosti. Prijava nebiva dakle stoga, da udruga potvrdom postane jurističnom osobnošću, već zato, jer je ona konstituiranjem takovom osobom već postala. Ako mnogi zakoni, kao što pruski, govore, da se udrugam imadu napose udjeliti prava korporacije, to je ovoj okolnosti samo još taj smisao, da je udruga uzdignuta do državne osobnosti s pravom, što ga ima državni gradjanin na ustav. Ovo je stanovište za slobodnije države već svladano, te ima smisao ondje, gdje si pridržajem patrimonijalne sudbenosti zemljištni posjed prisvaja prava državna (staatliche Rechte) kao vlastnič-

tvo. U ostalom svijetu takova šta i nebiva. To nije stanovište znanstveno, već historičko, koje su slobodni narodi već davna svladali. Saski je zakon u §. 5. doduše mimoišao pitanje, što je juristična osobnost, i koja prava ona ima, nu i ovdje je po naravi stvari dobro pogodio, kada je postanak juristične osobe spojio s uknjižbom u udružni registar po sudu. To je u istinu jedino valjano stanovište. Što je pako sadržaj te juristične osobnosti, biti će nam do mala prilike razložiti.

To su načela, koja vriede za sve udruge — Nu usljed raznih vrstih udruga nastaju i ovdje opet bitne modifikacije. — I ovdje je točka gdje nam se specifični pojam „odobrenja“ ili „koncessioniranja“ ukazuje kao organički element udruženoga prava.

One na ime udruge, kojim je svrha takova, koja se izpuniti može samo izvršivanjem prave upravne djelatnosti, te koje se usljed toga ukazuju ne samo kao organi slobodne, već u obće kao organi prave uprave, negledeć, da li tim spajaju privredu za svoje članove, (kao željeznice i banke) ili ne [kao stanovita naobrazbena društva (Bildungsgesellschaften) i dielom podporne i pripomoćne udruge, te udruge za unapredjivanje interesa (Interessenvereine) imenito one, koje od države uživaju manje više redovitu podporu], trebaju za to specijalnu privolu oblasti, kojom se privolom na te udruge formalno prenašaju javna, prava spojena s njihovom administrativnom funkcijom.

Ovaj (akt prenosa ukazuje se često samostalno kao posebna koncessijonalna izprava); nu možno je, da prava, koja traži udruga, sadržana već budu u pravilih; u ovom pako slučaju nije naravski dovoljna puka potvrda u gornjem smislu, već mora sljediti pravo odobrenje kao „koncessija“. Ova je koncessija i onda neobhodno nuždna, ako nastojanje za udruženom svrhom predpostavlja modifikaciju prava trećih osoba, koja modifikacija nastati može samo naredbenom vlašću vladinom. Da li je i na koliko je u redu, da vlada udjeljuje takova prava, to je jedno od najvažnijih pitanja upravne nauke. Ovdje medjutim čvrsto stoji, da je odobrenje u ovih slučajevih

predpostavak konstituiranju udruge, te da stoga ona dotle ostaje pukim utemeljiteljnim društvom, dok se ovo odobrenje neizda; istom na temelju ovoga odobrenja može se obaviti konstituiranje, a ovo se mora zatim prijaviti, ali ne potvrditi.

Napokon primećujemo, da je sve do novijega vremena valjalo načelo, da sve akcionare udruge, bez obzira na njihovu svrhu, trebaju odobrenja; stanovište, koje je kao što poznato, zauzeo trgovački zakonik ne usljed naravi stvari, već samo kao činjenicu postojećega prava. Napokon se je uvidilo, da ustanova ova neima pravoga smisla, jer odobrenje i onako neznači ništa za sigurnost ili vrijednost poduzeća, dočim je pogledom na samu stvar pružalo formalnih poteškoća a nikakove koristi.

Englezki zakon prokrčio je put, te se je ciela stvar valjano shvatila, dakako svojim načinom; on je na ime dokinuo „*illimited liability*“; ustrojstvo akcionarnih udruga bilo je i onako slobodno od kada je izašao *limited liability Act* (od 14. kolovoza 1855.) — Francezki zakon od 1867. poveo se je za englezkim tim, što je koncessiju za akcionarne udruge nepotrebno izjavio; njemački zakoni stupaju polagano na istoj stazi napried.

Tu valja samo jedno opaziti. Treba se na ime kod toga čuvati misli, kao da je svaka udruga rješena koncessije, čim je utemeljena na akcije. Koncessija ostaje dosljedno potrebitom za one udruge, koje za svoje djelovanje javno ovlaštenje ili podporu traže, te sljedi po sebi, što se ni pošto nebi smjelo s vida pustiti, da vlada, obećavajuć svoju pomoć ili svoju dozvolu, u pravila staviti može kao u vjet sve one ustanove, koje za shodno drži, a da time ni malo neograničuje udružnu slobodu. Faktično stoje sve akcionarne udruge, koje si uzeše zadatkom javne posove, i poslje toga isto tako kao što i prije toga, prema koncessiji skroz u istom odnošaju, a podpuna sloboda odnosi se stoga samo na one akcionarne udruge, koje jedino gospodarstvenim putem za privredom idu.

Uvijek je medjutim to pravi napredak za ovaj dio udrugarstva.

* * *

Ako se sada upitamo obzirom na ove nazore dr. Steina, da li je trgovačko društvo po ustanovah našega zakona juristična osobnost, to će nam odgovor jednostavno glasiti: da nije; jer ono po svojoj naravi nije udrugom, dakle ni jurističnom osobom po sebi; dočim s druge strane zakon nepropisuje nijednoga akta od strane državne vlasti, kojim bi se to društvo formalno uzdiglo do naravi juristične osobnosti. Naproti neima dvojbe, da je (trgovačko društvo po svojoj naravi pogodbeni osobnost (akoprem ga naš zakon kao takovu, kao što ćemo niže vidjeti nije skroz razvio), jer ima u sebi sva tri karakteristična elementa osobnosti: gospodarstveno zajedništvo, samostalan organizam, ovlašten na vlastito poslovanje, i napokon pravila, koja ustanovljuju ovaj poredak i njegovo pravo.)

DIO II.

Odsjek I.

*Javno društvo.*¹

Poglavje I.

Pojam i osnutak javnoga društva.

Pojam javnoga društva.

§. 16.

(Javno društvo „postaje kada dvie ili više osoba pod zajedničkom tvrdkom uz neograničenu i solidarnu obvezu tjeraju obrt trgovački.“) Ovako ustanovljuje naš trgovački zakon u §. 64, pojam javnoga društva, zahtjevajući za postanak njegov, da dvie ili više osoba pod zajedničkom firmom tjeraju posao trgovački, i zatim, da one ugovore neograničeno i solidarno jamstvo za sve poslove društvene.

Ovi zahtjevi zakona skroz su naravi pozitivne, te se nijedna zajednica, koja neima oba ova zahtjeva nemože

¹ Ne tečevno društvo, kao što se često nazivlje, te kao što ga je nazvao hrvatski izvornik trgovačkoga zakona u prvom izdanju, jer je svako gospodarstveno društvo kao takovo, dakle i društvo trgovačko, društvo tečevno. S toga je vrlo neumjestno i po jasnost pojmova vrlo štetno, obćeniti pojam rabiti za specijalnu vrst.

smatrati u smislu našega trgovačkoga zakona javnim društvom. Zakon je ovom oznakom podpuno zadovoljio teoriji, koja se je razvila na temelju njemačkoga trgovačkoga zakona i francezkoga „Code de Commerce“; nu drugo je pitanje: je li on tim zadovoljio zahtjevom praktičnim, i nebi li bio bolje učinio, da se je, kao što u obće, tako i ovdje poveo za zakonom njemačkim, koji u čl. 85. osim gore navedenoga prvoga zahtjeva, traži još jedan zahtjev, koji je medjutim naravi negativne na ime, da pri nijednom od drugova nije udioništvo stegnuto na ulaganje imovine.¹ Po njemačkom dakle zakonu nemoraju članovi ugovoriti neograničenu i solidarnu obvezu, već je dovoljno, da se dvie ili više osoba bez ikakovoga daljnjega dometka sjedine u nakani, da će obavljati pod zajedničkom firmom „trgovački obrt“. Neograničeno i solidarno jamstvo po njem. zakonu, samo je zakonska posljedica takovoga javnoga društva.² Ovom ustanovom, kao i ustanovom pojma o društvu kommanditnom (čl. 150.) i „društvu“ akcijonarnom (čl. 207.), kod kojih su stavljeni samo zahtjevi pozitivni, postavlja se predmjeva, da je svako trgovačko društvo, kod kojega u pogledu jamstva nije ništa napose ustanovljeno, društvo javno, te da svaki onaj, koji tvrdi, da postoji javno trgovačko društvo, dokazati mora samo pozitivne, a ne negativne zahtjeve: naproti je dužnost društva ili pojedinih članova dokazati protivno, da nepostoji solidarno već ograničeno jamstvo, ovaj pako dokaz može se obzirom na stavku drugu čl. 112 izvesti samo tim, da se dokaže, da društvo nije javno, već kommanditno ili akcijonarno.³ Praktična posljedica ove ustanove njemačkoga zakona pred ustanovom našega §. 64. vidi se

¹ „Eine offene Handelsgesellschaft ist vorhanden, wenn zwei oder mehrere Personen ein Handelsgewerbe unter gemeinschaftlicher Firma betreiben und bei keinem der Gesellschafter die Betheteiligung auf Vermögenseinlagen beschränkt ist“. Art. 85.

² Čl. 112. njem. z.

³ Anschütz i Völderndorff. ibid. II. Band str. 75. Usljed toga bi, kako dobro Hahn primjećuje na str. 275. mjesto: „und bei keinem der Gesellschafter, die Betheteiligung auf Vermögenseinlagen beschränkt ist“, korektnije glasila stilizacija čl. 85. „und weder eine Commandit noch eine Actiengesellschaft errichtet haben.“

u sljedećem: Ako se sklopi zajednica, kojoj je zadatak obavljati „trgovački obrt“ pod zajedničkom firmom, te ako ova zajednica u pogledu jamstva ništa neustanovi, to se odnošaji njezini nemogu prosudjivati po pravu trgovačkom, premda je ta zajednica i po obćem shvaćanju, i po duhu samoga zakona društvo trgovačko; jer javnim društvom nije, buduć joj manjka drugi bitni zahtjev §. 64. na ime ustanova neograničenoga solidarnoga jamstva; nije ni kommanditnim društvom, jer nezadovoljava pozitivnim zahtjevom §. 125. a još manje se može smatrati „društvom“ akcijonarnim ili udrugom. Ovakova zajednica premda društvom trgovačkim, morala bi se prosudjivati na koliko nebi dosizali § §. 62. i 268. trg. zak., — po obćem gradj. zakonu odnosno po zak. čl. VIII. 1872. ugar. sabora. Da će pako ovakav položaj stvari djelovati štetno na vjerovnike, na kredit, a usljed toga i na cieti promet, trgovačkih društva, netreba napose dokazivati; uvidila je to i konferencija nürnbergška,¹ kad se je u njoj prigovorilo, da se od obćinstva zahtjeva, da ono uvijek izpituje, postoji li javno društvo ili ne, te da eventualno dokazati mora, je su li članovi sbilja na umu imali sklopiti javno društvo ili ne.

Nu ne samo s te strane, već i obzirom na formalno gledište neda se odobriti ustanova §. 64., imenito ako se u savez stavi s §. 88.,² jer se jedna te ista okolnost, solidarno jamstvo, u §. 64. stavlja kao uvjet za postanak javnoga društva, a u §. 88. kao zakonska posljedica.

Uzev medjutim u obzir pojam gospodarstvenoga društva, kako ga gore razvismo, nebismo s istih razloga, s kojih to čini dr. Stein,³ mogli pristati uz pojam javnoga društva trgovačkoga kako ga stavlja naš zakon ni onda, kad bi se on sudarao podpuno sa zakonom njemačkim. Razlika bo u pojedinih vrstih društva trgovačkih, nemože

¹ Vidi Lutz: Protokolle str. 977.—979.

² §. 88.: „Članovi javnoga društva jamče cietim imetkom svojim solidarno za obveze društvene“.

³ Vidi dr. Stein: „Verwaltungslehre, Vereinswesen“ str. 94., i „Gegenwart und Zukunft“ str. 282.

ležati niti u obavljanju trgovačkoga posla pod zajedničkom firmom, niti u neograničenom i solidarnom jamstvu članova za sve poslove društvene.

Obavljanje posla trgovačkoga pod zajedničkom firmom nije drugo, nego izraz osobnoga jedinstva onoga poduzeća, putem kojega članovi toga jedinstva dolaze do dobitka. Pravno znamenovanje toga obavljana pod zajedničkom firmom nije drugo, nego da ta firma zajednički obvezuje i ovlaštuje sve kapitale sdružene u tom poduzeću.) Takav pako izraz jedinstva, za zajedništvo u poduzeću sdruženih kapitala, ima svako gospodarstveno dakle i trgovačko, a ne samo javno društvo. Zajednička firma nemože dakle biti karakteristika samo javnoga, već u obće svakoga trgovačkoga društva.

Neograničeno i solidarno jamstve nemožemo takodjer smatrati oznakom ikakovoga, pa ni javnoga trgovačkoga društva. Gospodarstveno društvo kao osobna zajednica, koje po svom pojmu imati mora svoju posebnu društvenu imovinu, jamčiti ima upravo tom imovinom za sve obveze, na koje se pod svojom firmom obveže) obveze društva nebi se smiele protezati na imovinu takovu, koja stoji izvan imovine društvene, jer čim se to dopusti, zasjeca se duboko u gospodarstvenu samostalnost pojedinca, buduć se njegovo privatno vlasništvo pokraj društvenoga vlasništva nemogućim čini; sve što pojedinac ima, sve što si on stiče, nije njegovo već pripada društvu. Nijedna pako zajednica po svojoj etičnoj naravi nesmie podkapati ni osobne ni gospodarstvene samostalnosti svojih članova. Ono pako, što se protivi etičnoj naravi zajednice, nemože biti oznakom ni njezinom, ni usljed toga oznakom javnoga trgovačkoga društva.

Glavna oznaka javnoga društva, za razliku od drugih vrstih društva gospodarstvenih, ležati mora dakle negdje drugdje, a ne u gore navedenih momentih. Pak i doista, kao što spomenusmo, ta oznaka osniva se u odnošaju članova društvenih prema organu društva i njegovoj djelatnosti. Ovaj pako odnošaj ili je naravi gospodarstvene ili ujedno i osobne; pak dočim kod tajnoga društva samo onaj prvi postoji, nalaze se kod društva javnoga obadva, dapače i onaj gospodarstveni odnošaj mnogo je širji kod

društva javnoga, nego li kod društva tajnoga. Jer dočim kod ovoga posljednjega pojedini član u zajednicu daje samo jedan dio svoja imutka, imao bi kod javnoga društva svaki član u poduzeće uložiti sav svoj postojeći imutak; i tim nastaje među pojedinim članom i društvom pod puno gospodarstveno zajedinstvo,

Dočim nadalje kod tajnoga društva osobnoga momenta nestaje, postoji on kod društva javnoga, jer svaki pojedini član svojom voljom i svojom osobom sudjeljuje kod uprave poduzeća, budući da usljed naravi organizacije društva, svaki član na temelju ugovora ima pravo, birati onoga, koji će voditi upravu, ili je svaki sam za sebe ovlašten smatrati se organom društva.

Usljed toga velimo, da je javno društvo ono zajedinstvo poduzeća, u kojem svaki član ulaže cijeli svoj postojeći imutak, te kod kojega organizacija uprave nastaje ugovorenom odredbom svih članova, ili se u pomanjkanju takve odredbe prepušta svakomu članu napose.)

Ovaj pojam čini nam se, da odgovara naravi gospodarstvonoga društva u obće, a javnoga napose. Na njegovu temelju imale bi mnoge ustanove pozitivnoga prava, drugačije glasiti, nego li u našem zakonu u istinu glase; inenito je istom na temelju toga pojma možno, uzpostaviti gospodarstvenu samostalnost pojedinca, koja se neograničenim i solidarnim jamstvom dokida, te bi se prema tomu i ustanova § 85. o razdjelbi dobitka imala posve preinačiti.

Nu ostanimo na temelju našega zakona, te razmotrimo nadalje ustanovu §. 64.

Osnutak javnoga društva.

§. 17.

Kao što svako društvo nastaje voljom članova, tako isto nastaje i javno društvo, te je usljed toga temeljem njegovu osnutku pogodba društvena. Oblik pod kojim budući članovi ovu pogodbu sklapaju, nije mjero-

uavan za osnutak društva, jer „za valjanost društvenoga dogovora nije potrebno niti sastavljanja izprave, niti ine koje formalnosti“ (§. 64. stav. 2.) Usljed toga može se uzeti, da se društvena pogodba i muče sklopiti može, odnosno, da se dokaz za obstanak javnoga društva izvesti može s pozivom na one momente, iz kojih proizlazi, da su članovi društvenu pogodbu muče sklopili. Da li pako ovaj slučaj postoji, imati će se odlučiti u svakom pojedinom slučaju napose, obzirom na postojeće okolnosti i obzirom na trgovačke običaje, n. p. ako se trgovina obavlja pod zajedničkom firmom. Da je pogodba društvena muče sklopljena, uzimlje se i onda, kad baštinici zaključe, da će nastaviti trgovinu onoga, koji jim je ostavio baštinu. Nu pukim nastupom baštine, i faktičnim privremenim nastavkom trgovine, imenito po trgovačkih punomoćnicih pokojnika, nenastaje javno trgovačko društvo¹.

Kao što se u običnih građanskih poslovih mogu stranke obvezati, da će sklopiti pogodbu (*pactum de contrahendo*), tako se one mogu složiti, da će sklopiti javno trgovačko društvo (*pactum de ineunda societate*). O krieposti takove obveze negovori napose trgovački zakon, pak zato će se prema §. 1. trg. z. imati uporabiti ustanove obćega gradj. zakona, imenito pako odredba §. 936. Stoga će za valjanost takove obveze, sklopiti u buduće trgovačko društvo, valjati sve ono, što je određeno za valjanost obveze sklopiti pogodbu u obće.

Da medjutim koje javno društvo u smislu našega zakona bude društvom trgovačkim od potrebe je, da ono u obće odgovara ustanovam §. 3. trgovačkoga zakona, t. j., da u vlastito ime „obrtimice“ obavlja poslove trgovačke ili kao što se obično veli, da obavlja „trgovački obrt“. Na koliko je medjutim opravdan ovaj zahtjev zakona spomenuli smo na drugom mjestu.² U ostalom nije za obstanak javnoga, kao u obće nijednoga „trgovačkoga“ društva od potrebe, da to društvo ili njegovi pojedini članovi sudjeluju kod kakove trgovačke korporacije, niti je od potrebe, da društvo u redarstvenom ili inom kojem

¹ Hahn: *ibid.* str. 277.

² Vidi dr. Vrbanić: u *Mjesečniku ibid.*

pogledu bude priznato kao društvo javno, već je dovoljno, da društvo faktično obavlja svoje trgovačke poslove, te da tom prigodom zadovolji ustanovam zakona obrtnoga (zak. čl. VIII. 1872. sabora ugarska).¹

Pravilo međjutim, kojim se u §. 64. ustanovljuje pojam javnoga trgovačkoga društva, ima usljed razlike podpunih i nepodpunih trgovaca, ustanovljene u §. 5. trgovačkoga zakona, nieke iznimke u toliko, što samo udruživanjem podpunih trgovaca nastati može u obće trgovačko društvo, dočim se udruživanje pilara i kućaraca u obće nikada, a udruživanje staretinara, krčmara, običnih vozara, brodara i inih obrtnika samo onda smatra društvom trgovačkim, ako poslovanje takovoga udruživanja nadilazi granice obrta na malo.² Udruživanje ovakovih osoba imade se u pogledu svoga pravnoga obstanka, prosudjivati po obrtnom zakonu (§. 30.).

Što se pako tiče odnošaja takove zajednice prema članovom i prema trećim osobam, to su u tom pogledu mjerodavni propisi §§. 62. i 268. trg. zakona, a na koliko oni nebi dosegнули, propisi zakona građanskoga poglavja XXVII.

Poglavje II.

Osobno pravo javnoga društva.

A. Javno pravo.

Firma javnoga društva.

§. 18.

Kao što svako gospodarstveno društvo, tako se i javno društvo već po svom pojmu smatra za osobnost; da pako to društvo kao osobnost pravnu valjanost imati uzmogne, da ono i prema vanjskomu svietu bude osobnim jedinstvom, mora imati posebnu (firmu, t. j. ime pod kojim se to društvo kao osobnost ukazuje.) Firma kao takova ovlaštuje i obvezuje kapitale sdružene u stanovitom poduzeću; bitnost njezina sastoji u tom, da se

¹ §. 6. toga zakona.

² Vidi dr. Vrbanić: „Mjesečnik“ ibid.

priznanjem firme priznaje i samo poduzeće. Bez firme nemože postojati nijedno poduzeće, a usljed toga i nijedno javno društvo.¹ I naš zakon ustanovljuje, da javno trgovačko društvo imati mora posebnu firmu, koja po §. 13. glasiti ima ili tako, da se u njoj označe imena svih članova, ili tako, da se označi ime barem jednoga člana uz dodatak, koji će označivati, da postoji društveni odnošaj.

Ova zakonska ustanova podpuno odgovara (principu stroge istine, na kojem naš zakon osniva sve svoje ustanove u pogledu svake trgovine i svakoga trgovačkoga društva, koje se na novo utemeljuje.) Nu obzirom na trgovački običaj, i na interese prometa i trgovine, ustanovljuje zakon u §. 12. i §. 15. iznimku od gore navedenoga načela tim, što dozvoljava, da firma trgovačkoga društva u obće, dakle i javnoga, može glasiti inače, nego li je to ustanovljeno u §. 13. Obzirom na tu iznimku mogu nastati tri glavna slučaja, kada firme netreba mienjati, premda ona neodgovara propisu §. 13., na ime.

1) ako već postoji javno društvo, te u to društvo ili pristupe novi članovi, ili iz njega izstupe oni, koji su dosada bili članovi; zatim

2) ako poduzeće (trgovina), koje je do sada bilo u rukuh pojedinca, predje u vlastništvo javnoga društva, te pojedinac trgovac postane članom njegovim, ili ako trgovina javnoga društva predje u vlastništvo pojedinca trgovca, koji je do sada bio članom njegovim; napokon

3) ako u slučaju pod 2) pojedinac nebude, ili u obće nije ni bio članom javnoga društva.

Ad 1. Ako Petar Petrović i Ivan Pavlović tjeraju trgovinu željeza pod firmom „Petrović i Pavlović“, te u taj posao stupi naknadno Karlović, to će društvo moći voditi i nadalje prijašnju firmu, a neće joj morati prema §. 13. primetnuti ni ime Karlovića niti dodatak i drug.

Ako javno koje društvo tjera trgovinu željeza pod firmom „Petrović, Pavlović i Karlović,“ pak ovaj posljednji iz društva izstupi, a Petrović i Pavlović i nada-

¹ Vidi protivnu tvrdnju Ansehütz i Völderndorff sv. II. str. 82. kod čl. 85.

lje kane istu trgovinu tjerati, moći će ju oni obavljati pod prijašnjom firmom: „Petrović, Pavlović i Karlović,“ samo će u smislu naročitoga propisa druge stavke §. 15. trebati izrične dozvole Karlovića, budući da njegovo ime u firmi dolazi.

Dočim medjutim zakon u §. 15. ovu izričnu dozvolu zahtjeva samo onda, ako ime izstupivšega druga u firmi dolazi, a §. 12. tu dozvolu svaki put od vlasnika traži, kadgod postojeća trgovina pogodbom ili nasljedstvom na drugoga prelazi bez obzira, da li ime prijašnjega vlasnika u firmi dolazi ili ne, to je usljed slične ustanove njemačkoga zakona u čl. 22. i 24. nastala dvojba, imade li se u slučaju, ako su u društvu samo dva člana i jedan od njih izstupi, a drugi isti posao nastaviti kani, uporaviti čl. 24. ili 22. odnosno po našem zakonu §. 12. ili §. 15. t. j. treba li u obće privole onoga, koji je izstupio, da se uzmogne nadalje voditi postojeća firma, ili da li je ta privola potrebita samo onda, ako ime izstupivšega člana dolazi u firmi.¹ Neodobravajuć nipošto ovu dvojbu dr. Hahna² sudimo da ona po našem zakonu ni ne može nastati, jer stavka treća §. 15. izrično odredjuje, da pravilo izrečeno u drugoj stavci u pogledu privole onoga druga, koji izstupljuje, valja i za onaj slučaj, ako je društvo sastojalo samo od dvie osobe i ako je jedna od njih izstupila. Stoga tvrdimo, da će izstupivši drug samo onda morati izrično privoliti, bude li njegovo ime u firmi, u protivnom pako slučaju da te privole netreba.

Ad 2. Petar Petrović tjera trgovinu željeza pod svojim imenom, s njim stupi u zajednicu kao javni drug Ivan Pavlović. Po ustanovi § 15 moći će firma toga društva i u buduće glasiti „Petar Petrović“, mjesto „Petar Petrović i drug“ ili „Petar Petrović i Ivan Pavlović“.

Ako Petar Petrović i Ivan Pavlović obavljaju trgovinu željeza pod firmom; „Petar Petrović i drug“, a Ivan Pavlović izstupi iz društva, moći će Petrović i u buduće voditi staru firmu, premda neima društvenoga odnošaja. (Vidi u ostalom gore ad 1).

¹ Hahn ibid. str. 110.

² Vidi Makower: str. 68.; Anschütz i Völderndorff: str. 203. svez. I.

Ad 3. Petar Petrović tjera trgovinu željeza pod svojom firmom; ako taj posao preuzmu Ivan Pavlović i Fran Karlović, moći će oni i u buduće voditi firmu „Petar Petrović“; ili ako Ivan Pavlović i Fran Karlović vode trgovinu pod firmom „Ivan Pavlović i drug“, te ju kašnje predadu Petru Petroviću, moći će ovaj voditi staru firmu. Nu buduće da se u oba ova slučaj isti posao prenaša ili pogodbom ili nasljedstvom, to će se morati upraviti ustanova § 12. te prema tomu zahtjevati dozvola od prijašnjih vlasnika.

Uknjižba u trgovački registar.

§ 19.

Svako javno društvo imade se, kad započme svoje poslovanje, prijaviti onomu sudu, nadležnomu za upisivanje firma, u području kojega društvo svoje sjedište imade; a ako imade posebnu podružnicu, mora se povrh toga prijaviti još i onomu sudu, u području kojega se i podružnica nalazi. Ovaj propis § 65.¹ podpuno odgovara § 16. i 18. o prijavi firme u obće, te mu je glavni smjer, da se občinstvo autentičnim načinom ubavjesti, o obstanuku i o organizaciji društva. Svaka takova prijava mora sadržavati sljedeće točke:

1. Ime, stališ i prebivalište svakoga člana.
2. Firmu i sjedište društva. —

Pod sjedištem društva razumjeva zakon ono mjesto, na kojem se nalazi glavni nastan društva, t. j. središte njegovoga poslovanja, dakle mjesto, gdje se nalazi poslovnicu, gdje je blagajna i gdje se knjiga vodi.) Imade li (više takovih mjesta, s kojih društvo obavlja svoje poslove, to se ta mjesta za razliku od sjedišta društvenoga zovu podružnice.) Kao što u obće trgovac imati može samo jedan glavni nastan, isto tako može i društvo imati samo jedno sjedište. —

¹ S njim u savezu stoji naredba bana kraljevina Hrvatske i Slavonije i Dalmacije od 8. prosinca 1875. br. 4502. br. 87. kom. XXXVIII. sbor., kojom se izdavaju propisi, kako se imadu urediti i voditi trgovački registri.

3. Rok, kada je društvo započelo.

Buduć da je glavna svrha prijave trgovačkoga društva u trgovački registar, da se ono prema vanjskomu svietu ukaže kao osobno jedinstvo, buduć da dakle ciela prijava nebiva radi članova, već radi odnošaja društva napram trećim osobam, to se ima prijaviti ne ono vrieme kada društvo početi ima, već vrieme kad je društvo u istinu započelo svoje djelovanje. Sve što je prije toga bilo medju članovi, to na treće nespada; istom kada društvo dodje u doticaj s trećimi, kada njegov pravi život započne, istom onda dobiva ono važnost u trgovini i u prometu. Usljed toga i odredjuje naš zakon, da se javno društvo u trgovački registar prijaviti ima, kada je započelo svoje djelovanje; a to vrieme svoga početka ima ono kod prijave naročito označiti. Vrieme pako kad je društvo započelo svoje djelovanje opredjeliti će se od slučaja do slučaja; a tu će poglavito odlučivati: da li je društvo razaslalo okružnicu, da li je svoj postanak oglasilo oglasom u javnih listovih, da li je otvorilo poseban dućan, posebnu poslovnicu itd. Nu buduć da se to vrieme nikada točno opredjeliti neda, buduć da život društva početi nemože dok se ono nekonstituiru, buduć da istom konstituiranjem zajednica postaje osobnost, koja je kadra doći u doticaj s trećimi osobami, to nam se čini, da bi bilo shodnije uknjižiti u registar dan, kad se je društvo konstituiralo.¹

4. Ako je ugovoreno, da samo jedan drug ili više njih zastupati imadu društvo, ima se označiti, koji je od njih na to ovlašten, i za tim, nemoraju li oni, ako jih je više, to pravo izvršivati u zajednici.²

Svaka promjena, koja poslje obavljene prijave nastane u jednoj od spomenutih točaka, ima se isto tako kao i prvobitna prijava prijaviti kod nadležnoga suda.³

¹ Vidi u ostalom niže §. 27.

² O zastupstvu kod javnih društva vidi niže §. 22.

³ Vidi §. 66. trg. zakona. „Kad se promieni tyrdka postojećega kojega javnoga društva trgovačkoga; kada društvo promieni sjedište, kada u društvo stupi novih članovah, kada se kojemu članu naknadno podieli pravo zastupanja društva, ili kada se opozove takovo ovlaštenje, imadu se ti fakti radi ubilježenja u registar tyrdkah trgovačkih bez odvlake prijaviti nadležnomu sudbenomu stolu (§. 65.)“

Osim dosada navedenih i u §§ 65. i 66. propisanih unesaka, mogu se u trgovački registar u pogledu javnih trgovačkih društva unesti samo jošte unesci ustanovljeni u §§ 104. i 110.; sve ostale okolnosti nisu prikladne za uknjižbu u taj registar, jer s jedne strane propisuje § 7. trg. zak., da sudbeni stolovi imaju voditi registre u svrhu upisivanja „što jih propisuje ovaj zakon,“ dočim bi s druge strane uknjižba ostalih okolnosti, osim onih što jih propisuje zakon, dala povod mnogoj pomjetnji i nesigurnosti, akoprem je baš zadatak tih registra, da upravo oni trgovačkomu prometu pružaju što veću sigurnost.¹

Kao što u obće svi unesci u trgovački registar, isto tako sadržavaju i unesci u pogledu trgovačkih društva samo puka fakta. Zadatak trgovačkoga registra nije javnosti priobćivati pravne odnošaje, već samo postojeće okolnosti, a sudac dozvoljujuć upis u te registre neima u pojedinom slučaju izpitivati što je pravo, već što u istinu ob stoji. Da se pako ta fakta, određena samim zakonom, u trgovačke registre u istinu unašala budu, određuje zakon i za javna trgovačka društva, kao što i za sve ostale vrsti unesaka, s jedne strane gradjansko-pravne posljedice takove uknjižbe, a s druge strane i policajno prisilne ustanove. Što se tiče gradjansko-pravnih posljedica uknjižbe, to se one tiču samo onoga, koji je tu uknjižbu izhodio, i onoga, koji s njim stoji u pravnom odnošaju. Od kakove je pravne krieposti uknjižba za pravni odnošaj, koji postoji medju trećimi osobami, ima se prosudjivati po obćih načelih.

Što se napose tiče gradjansko-pravnih posljedica, to naš zakon, poput njemačkoga, neustanovljuje obćenitoga pravila u tom pogledu, već određuje na pojedinih mjestih, obzirom na stanovite slučajeve, one gradjansko pravne posljedice, koje se spajaju s uknjižbom. Obzirom na te pojedine ustanove, i obzirom na javnost trgovačkih registra, ustanovila si je medjutim teorija pravilo, da svaki čin, obavljen u pouzdanju na proglašeni sadržaj trgovačkih

¹ Vidi Hahn ibid str. 278; Ansehütz i Völderndorff ibid str. 120. II. sv.; Endemann ibid str. 92.

registra, — na koliko je u savezu sa proglašenimi fakti, — pogledom na sve one, koji su radili u dobroj vjeri i prema uneskom unešenim u trgovački registar, proizvadjaju sve one pravne posljedice, koje obavljenom činu pripadaju prema tim uneskom.¹ n. p. A. i B. sklopiše javno trgov. društvo; da se tomu društvu veći kredit pribavi, unesoše u trgov. registar kao javnoga člana C-a, koji u istinu nije članom društva. Ako sada D, u dobroj vjeri u trgovački registar, sklopi posao kakav s tim javnim društvom, to čemu i C jamčiti s cijelim imutkom, kao svaki pravi javni drug, ako je on privolom svojom ili zvanjem svojim unešen u registar. Ako je pako C bez svoga znanja unešen u registar, tada će A i B odgovarati radi prevare po kaznenom zakonu. Bude li D znao, da C u istinu nije javnim članom, premda je unešen u registar, tada naravskim načinom neće moći ni zahtjevati jamstva sa strane C-a. —

Gradjansko pravne posljedice, koje zakon na pojedinih mjestih spaja s uknjižbom u trgovački registar, počimlju u Hrvatskoj i Slavoniji za treće osobe onim danom, kad je odnosna uknjižba proglašena u hrvatskih službenih novinah, a u Ugarskoj, kad je proglašena u centralnom viestniku u Pešti. Ono što je tim načinom unešeno u trgovački registar i proglašeno u novinah, mora svakomu biti poznato, te se nepoznavanjem odnosnih okolnosti nitko izpričati nemože (§ 9. trg. zak.). Ova praesumptio juris et de jure izključuje svaki protudokaz, da dotičnik okolnosti unešene u trgovački registar niti je poznavao, niti jih je mogao poznavati.¹

¹ Ansehütz i Völderndorff ibid. str. 108. sv. I.

¹ U njemačkomu trgovačkomu zakonu ovakove prednjeve neima, dapače je na nürnbergskoj konferenciji slična ustanova pruske osnove zabačena, jer se ona smatrala za občinstvo nepravednom, a za samoga trgovca štetnom. (Vidi Lutz: Protokolle str. 23. i slie.) Isto tako zabačena je kod drugoga čitanja i ona ustanova, koja je odredjivala, da uknjižbe u trg. registar prema trećim osobam imadu pravnu kriepost, osim ako bi se prema okolnostim moglo uzeti, da te treće osobe bez svoje krivnje za tu uknjižbu nisu mogle znati —, jer se je i takova ustanova za nieke slučaje činila suvišnom, a za nieke opet nepravednom (vidi Lutz: Protokolle str. 889. i sl.) Usljed toga nije u tom pogledu u njemačkomu zakonu ništa ustanovljeno; što nam se obzirom na razloge navedene u zapisnicih nürnbergke konferencije i najprikladnijim čini.

Ako se uknjižba u trgovački registar neima obaviti u tu svrhu, da se unesu nove istom nastale okolnosti, već u svrhu, da se unesu takove okolnosti, kojima se već uknjižena fakta dokidaju ili mienjaju, tada se gore navedeno pravilo poniešto mienja. Tu valja na ime razlikovati dva slučaja: a) je su li promjena firme postojećega javnoga društva, promjena sjedišta njegova, pristup novih članova, naknadno podieljenje prava zastupanja, ili opoziv takovoga ovlaštenja (§ 66), unešeni u trgovački registar; i b) je li uknjižba tih okolnosti zanemarena.

Budu li gore navedene okolnosti unešene, tada valja gore spomenuta odredba §. 9.: U trgovački registar unešene, i u novinah oglašene promjene kriepostne su prema trećim osobam od dana obavljenoga proglasa, te se predmieva, da svaki treći za tu promjenu znade te protivan dokaz nije dopušten.¹

Ako promjena ili prestanak gore navedenih okolnosti nebudu unešeni u trgovački registar i javno proglašeni, tada može onaj, kod koga su te okolnosti nastale, njimi se poslužiti proti trećemu samo u toliko, u koliko dokaže, da je taj treći te okolnosti poznavao (§. 19. i §. 66.)² Ova ustanova našega zakona nije drugo, nego li posljedica spomenutoga načela, koje si je stvorila teorija u pogledu gradjansko-pravnih posljedica uknjižbe. Tko je radio prema sadržaju trgovačkih registra, za onoga se smatra, da je bio u dobroj vjeri, dok se protivno nedokaže. Da se pako dokaže mala fides onoga, koji se pozivlje na trgovački registar, morati će mu se dokazati, da je poznavao neistinit sadržaj. Usljed toga je jasno, da je na dokaz obvezan onaj, koji se proti sadržaju uknjižbe pozivlje na okolnost koju. U koliko se medjutim neradi o promjeni postojećih i već uknjiženih okolnosti, već o uknjižbi istom nastalih, to propust takove uknjižbe obzirom na treće osobe sa sobom povlači skroz negativan rezultat, te taj propust neupliva na prava trećih osoba.

¹ Njemački zakon nezauzumlje tako strogoga stanovišta, već dopušta u čl. 25. protudokaz, da treći prestanak i promjenu odnosnih okolnosti niti je poznavao, niti je dužan bio poznavati. Ovo pravilo čl. 25. vriedi bez dvojbe i za sve one uknjižbe, kojima se unašaju skroz nove okolnosti.

² Čl. 25. njem. zakona st. 2.

Buduć da uknjižba u trgovačke registre nije fakultativna već obvezatna, to bi se, osim gore navedenih građansko-pravnih, odrediti imale i posebne štetne posljedice, ako se zakonom propisana uknjižba zanemari. Nu po našem zakonu manjka dovoljna sankcija gore navedenoj obvezi u pogledu uknjižbe u trgovački registar, jer zakon naš samo u pogledu uknjižbe firma ustanovljuje posebne štetne posljedice po onoga, koji je obvezan protokolirati firmu, pak toj obvezi nije zadovoljio. Prema tomu se ono javno trgovačko društvo, koje svoje firme uknjižilo nebude, neće moći služiti ustanovami trgovačkoga zakona, na koliko mu, na temelju toga zakona, pripadaju posebna prava; naproti pako, morati će ono jamčiti za sve obveze prema ustanovami zakona trgovačkoga (§. 16. st. 2.). Nu uz sve to smatrati će se ono javnim trgovačkim društvom, jer postanak njegov neovisi o uknjižbi firme. Isto tako moći će sud one, koji su obvezani uknjižiti firmu, a to nčinili nebudu, odsuditi i na posebnu globu u iznosu do 500 for. a. v. (§. 21.). U pogledu propusta drugih zakonom propisanih uknjižba, neodredjuju se nikakove posebne štetne posljedice, te se zakon zadovoljuje s pukimi građansko-pravnimi posljedicami, osim §. 110., gdje se uknjižba likvidatora odredjuje pod pretnjom globe do 500 for. a. v.¹

Sve gore navedene okolnosti, koje zakon za upis u trgovački registar propisuje, dužni su a) svi članovi javnoga društva prijaviti nadležnomu sudu, i b) oni članovi, kojimi je povjereno zastupanje društva, moraju još povrh toga kod istoga suda firmu društvenu potpisati.

Prijava se obavlja ili ustmeno u zapisnik, ili pismeno u ovjerovljenomu obliku; u jednomu i drugomu slučaju imadu svi, koji su prijavu učinili vlastoručno potpisati zapisnik, eventualno pismenu prijavu. Sudac nije međjutim dužan rieč po rieč odnosnu prijavu stranaka uvrstiti u trgovački registar, već ima svaku prijavu, bila ona ustmena ili pismena, prosuditi, te prema c i e l o m u s a d r-

¹ Njemački zakon odredjuje u čl. 89. obzirom na uknjižbu svih gore spomenutih unesaka i policajno prisilne ustanove tim, što za propust te uknjižbe odredjuje posebne redne kazne.

žaju samo ono u registar uvesti, što je zakonom za uknjižbu propisano.

Članovi društva, kojimi je povjereno zastupstvo, moraju firmu društvenu ili osobno potpisati pred sudom, ili su pako dužni taj podpis u ovjerovljenoj formi sudu podneti.

Nebude li član koji umio pisati, to će podpis njegov morati izostati, te će u tom pogledu biti dovoljna kod nadležnoga suda izjavljena izjava, koja se ima u zapisnik uvrstiti, eventualno bude li prijava pismena, morati će se ta izjava u ovjerovljenoj izpravi sudu podneti. Tim će se vjerodostojnim načinom ustanoviti, da takov član nemože firme potpisivati, te da usljed toga, vlastoručnim podpisom firme, pismenih posala sklapati nemože. On će u tom slučaju, budu li se poslovi pismeno sklapali, to prepustiti ili drugomu članu, koji je po zastupstvu ovlašten, te koji umie pisati, ili prokuristi ili punomoćniku imenovanomu po društvu, ili će napokon odnosne poslove morati sklopiti načinom kako to propisuju obični građansko-pravni propisi za one, koji neumiju pisati.¹ Ako dotičnik naknadno ili bude naučio pisati, ili bude li prestala, zaprieka s koje nije mogao pisati, to će morati naknadno potpisati prijavu odnosno podpis firme.

B. Unutarnje pravo.

Obćenita načela o organizaciji javnoga društva.

§ 20.

Svako javno trgovačko društvo, neće li da mu obstanak bude bezplodnim i bezkorisnim, te da uzmogne postignuti postavljenu si svrhu, mora poput svake ine zajednice biti kadro rabiti sva po zajedinstvu označena sredstva; ili drugimi riečmi, svako zajedinstvo dakle i javno društvo, mora biti sposobno za samostalno osobno poslovanje. (Uvjeti pako, na temelju kojih iz elemenata zajedinstva nastati može prava djelatnost, zovu se orga-

¹ §. 886. o. g. z.

nizacijom.¹⁾ Bez organizacije neima života nijednomu zajedinstvu. Već smo na drugom mjestu po Steinu spomenuli, buduće da je društvo osobnost, da su ti uvjeti oni isti, koji su kod svake osobnosti, na ime: sobstvo osobnosti, volja i čin njezin. Svi ti elementi nazivlju se kod društva jednostavno: poglavicom, zaključujućom i izvršujućom vlasti.

Naš zakon osnovan na njemačkomu trgovačkomu zakonu, neobazire se u svojih ustanovah na načela i na pojmove udrugarstva, pak usljed toga i nesadržaje posebnih ustanova o organizaciji javnoga trgovačkoga društva. Po našem je zakonu svaki član za treće osobe čitavo društvo, svaki je od njih zvan, da bude organom društva i u poslovodstvu i u zastupstvu prema trećim osobam. Nu tim što zakon nesadržaje posebnih ustanova o organizaciji javnoga društva, nesmie se zaključiti, da to društvo posebne organizacije imati nemože, dapače protivno, iz ustanove §. 68. sljedi, da si javno trg. društvo organizaciju svoju urediti može kako ga je volja, jer ustanove zakona na koliko se odnose na unutarnje odnošaje društva, samo na toliko vriede, na koliko društvo pogodbom, dakle svojimi pravili, koja su temelj njegovu obstanku, što drugoga neodredi. Usljed toga nisu ustanove zakona, u koliko se odnose na unutarnje pravo javnoga društva u obće, a njegovu organizaciju napose, jus cogens, već su jus dispositivum, koji se uporabljuje na toliko, na koliko članovi pogodbom ništa posebnoga neustanove. Takove dispozitivne ustanove sadržaje zakon u §§. 77. do 83.

Obzirom na te ustanove zakona, treba prije svega razlikovati poslovodstvo od zastupstva. (Poslovodstvom ovlaštjuje se pojedinac na faktično obavljanje pojedinih posala, na koliko se ti poslovi odnose na unutarnji obseg samoga društva,) a zastupstvo daje pojedincu pravo, da može sklapati pravne poslove u ime celoga društva s trećimi osobami, te da može zastupati cijelo društvo prama vani i prama unutra.

¹ Vidi dr. Stein: „Vereinswesen“, str. 12.

Obično se pravo posloводства sa pravom zastupstva stiče, te je onaj, koji je ovlašten na jedno, ujedno ovlašten i na drugo, nu može se jedno od drugoga razstaviti, te pojedinac ovlastiti ili na jedno ili na drugo. Prema tomu sadržaje naš zakon posebne ustanove o poslovodu (§§. 77. do 83.) a posebne o zastupstvu (§. 90. do 93.), akoprem jih, imenito obzirom na imenovanje prokuriste, dosljedno neizvadjaja (vidi niže), te se ove posljednje protežu samo na zastupstvo prema vani, akoprem se tajiti neda, da ono postojati može i prema unutra.

Posloводство.

§. 21.

Obzirom na posloводство valja razlikovati: I.) je li ono društvenim ugovorom ili kasnijim zaključkom društva predano jednomu ili nekolicini, ili II) nije li to učinjeno.

Ad I. Javno društvo može upravu posala povjeriti jednomu ili nekolicini članova, i to ili temeljnim društvenim ugovorom ili pako kasnijom kakovom pogodnom (§. 77.).

Bude li posloводство povjereno nekolicini članova, to je ono dvostruko: ili osobno ili kolektivno, prema tomu, da li je svaki član, komu je posloводство povjereno vlastan poslovati sam za sebe, bez obzira na ostale, ili jesu li oni u poslovanju tako ograničeni, da jedan bez drugoga raditi nesmje (§. 78.). Da se medjutim uzeti uzmogne, da je podieljeno kolektivno posloводство, mora se ono izrikom ugovoriti, u protivnom bo slučaju uzimlje se, da je ono osobno. (§. 78.).

Buduć da se posloводство odnosi samo na unutarnje odnošaje društva, te poslovdjam kao takovim nepripada pravo sklapati u ime društva s trećimi osobami pravnih poslova, to se ono neima uknjižiti u trgovački registar. Priznaje to i sam zakon, jer u §. 65. točki 4. govori samo o zastupstvu.

nizacijom.¹⁾ Bez organizacije neima života nijednomu zajedinstvu. Već smo na drugom mjestu po Steinu spomenuli, budući da je društvo osobnost, da su ti uvjeti oni isti, koji su kod svake osobnosti, na ime: sobstvo osobnosti, volja i čin njezin. Svi ti elementi nazivlju se kod društva jednostavno: poglavicom, zaključujućom i izvršujućom vlasti.

Naš zakon osnovan na njemačkomu trgovačkomu zakonu, neobazire se u svojih ustanovah na načela i na pojmove udrugarstva, pak usljed toga i nesadržaje posebnih ustanova o organizaciji javnoga trgovačkoga društva. Po našem je zakonu svaki član za treće osobe čitavo društvo, svaki je od njih zvan, da bude organom društva i u poslovodstvu i u zastupstvu prema trećim osobam. Nu tim što zakon nesadržaje posebnih ustanova o organizaciji javnoga društva, nesmie se zaključiti, da to društvo posebne organizacije imati nemože, dapače protivno, iz ustanove §. 68. sljedi, da si javno trg. društvo organizaciju svoju urediti može kako ga je volja, jer ustanove zakona na koliko se odnose na unutarnje odnošaje društva, samo na toliko vriede, na koliko društvo pogodbom, dakle svojimi pravili, koja su temelj njegovu obstanku, što drugoga neodredi. Usljed toga nisu ustanove zakona, u koliko se odnose na unutarnje pravo javnoga društva u obće, a njegovu organizaciju napose, jus cogens, već su jus dispositivum, koji se uporabljuje na toliko, na koliko članovi pogodbom ništa posebnoga neustanove. Takove dispozitivne ustanove sadržaje zakon u §§. 77. do 83.

Obzirom na te ustanove zakona, treba prije svega razlikovati poslovodstvo od zastupstva. Poslovodstvom ovlaštuje se pojedinac na faktično obavljanje pojedinih posala, na koliko se ti poslovi odnose na unutarnji obseg samoga društva, a zastupstvo daje pojedincu pravo, da može sklapati pravne poslove u ime celoga društva s trećimi osobami, te da može zastupati cijelo društvo prama vani i prama unutra.

¹ Vidi dr. Stein: „Vereinswesen“, str. 12.

Obično se pravo posloводства sa pravom zastupstva stiče, te je onaj, koji je ovlašten na jedno, ujedno ovlašten i na drugo, nu može se jedno od drugoga razstaviti, te pojedinac ovlastiti ili na jedno ili na drugo. Prema tomu sadržaje naš zakon posebne ustanove o poslovodu (§§. 77. do 83.) a posebne o zastupstvu (§. 90. do 93.), akoprem jih, imenito obzirom na imenovanje prokuriste, dosljedno neizvadja (vidi niže), te se ove posljednje protežu samo na zastupstvo prema vani, akoprem se tajiti neda, da ono postojati može i prema unutra.

Posloводство.

§. 21.

Obzirom na posloводство valja razlikovati: I.) je li ono društvenim ugovorom ili kasnijim zaključkom društva predano jednomu ili nekolicini, ili II) nije li to učinjeno.

Ad I. Javno društvo može upravu posala povjeriti jednomu ili nekolicini članova, i to ili temeljnim društvenim ugovorom ili pako kasnijom kakovom pogodbom (§. 77.).

Bude li posloводство povjereno nekolicini članova, to je ono dvostruko: ili osobno ili kolektivno, prema tomu, da li je svaki član, komu je posloводство povjereno vlastan poslovati sam za sebe, bez obzira na ostale, ili jesu li oni u poslovanju tako ograničeni, da jedan bez drugoga raditi nesmje (§. 78.). Da se medjutim uzeti uzmogne, da je podieljeno kolektivno posloводство, mora se ono izrikom ugovoriti, u protivnom bo slučaju uzimlje se, da je ono osobno. (§. 78.).

Buduć da se posloводство odnosi samo na unutarnje odnošaje društva, te poslovdjam kao takovim nepripada pravo sklapati u ime društva s trećimi osobami pravnih poslova, to se ono neima uknjižiti u trgovački registar. Priznaje to i sam zakon, jer u §. 65. točki 4. govori samo o zastupstvu.

Ako se društvenim ugovorom ili kasnijom pogodbom jednomu ili nekolicini članova povjeri posloводство, to su svi ostali članovi od njega izključeni, te su izabrani poslovodje, bez obzira na prigovor ostalih, vlastni preuzimati sve čine, koji su redovito spojeni s obavljenjem društvenoga posla.

Na pitanje, može li društveni ugovor ili naknadna pogodba sve članove izključiti, te posloводство povjeriti trećoj kojoj osobi, koja nije članom društva (prokuristi, ili trg. punomoćniku), odgovoriti nam je, da može, jer neima nikakova razloga utvrditi protivno. Zakon bo obzirom na tu okolnost, u pogledu posloводства nesadržaje nikakove posebne zabrane; a dočim su s druge strane sve ustanove zakona, koje se odnose na unutarnji odnošaj društva naravi dispozitivne, to je društvu slobodno, da u tom pogledu odredi društvenim ugovorom ili kasnijim dogovorom, što ga je volja; usljed toga će moći i posloводство povjeriti trećim osobam. Dvojba o tom mogla bi nastati samo u pogledu zastupstva; pak buduće da mnogi učitelji trgovačkoga prava nisu razlikovali točno jedno od drugoga, to se je sumnja o tom povukla i na posloводство.¹

Društvenim ugovorom ili kasnijom pogodbom imenovani poslovodje mogu obavljati sve one poslove, na koje jih ovlaštuje društveni ugovor ili kasnija pogodba; i to u onom obsegu i pod onimi uvjeti kako je to ovdje ustanovljeno. Nebude li pako u društvenom ugovoru ili u kasnijoj pogodbi u tom pogledu ništa određeno, tada se imadu uporabiti i zakonski propisi, te valja razlikovati medju takovimi poslovi, koji se tiču redovitoga poslovanja (§. 77.) i takovimi, koji to poslovanje prelaze (§. 81.). Kad nastaje jedna kad li druga okolnost neodlučuje zakon, to je *questio facti*, koja se ima odlučiti od slučaja do slučaja prema naravi i svrsi društva.

Ako se djelovanje poslovodje proteže na posao takav, koji se tiče redovitoga poslovanja, tada valjaju sljedeća pravila:

¹ U pogledu zastupstva vidi niže.

Svaki poslovođja ovlašten je bez obzira na prigovor ostalih članova preduzimati sve one poslove, koji se tiču redovitoga društvenoga poslovanja (§. 77.). On nije dužan nijednoga člana pitati u redovitim društvenih poslovih ni za mnjenje ni za savjet; što takav poslovođja uradi, to veže cijelo društvo, dakle i svakoga pojedinoga člana pa makar on prije tomu i prigovarao. Bude li međutim poslovođstvo povjereno nekolicini njih, nu ne izričnom oznakom, da imaju kolektivno raditi, tada je svaki od poslovođja ovlašten prigovoriti poslovanju drugoga (§. 78. str. 2.).

U tom je slučaju medjusobni odnošaj poslovođja onaj isti, u kojem se nalaze pojedini članovi društva, ako poslovođstvo nebude napose povjereno nijednomu od njih. Prigovori li koji od poslovođja drugomu, to dotičnik, proti komu je prigovor učinjen neće smjeti ništa raditi za društvo; preduzme li on ipak čin takav, proti komu je prigovoreno, to će takav poslovođja jamčiti za svu štetu, koja nastane, pa makar on kod toga pokazao i najveću opreznost.

Bude li nekolicini članova podieljeno izrično kolektivno poslovođstvo, tada treba da svi poslovođje na dotični posao privole, u protivnom bo slučaju jamči svaki, koji preuzme kakav posao za svu štetu, koja usljed toga nastane (§. 78.). Iznimka od ovoga pravila nastaje onda, ako bude pogibelj u odvlaci; jer u ovom slučaju svaki poslovođja raditi može bez privole ostalih. Ova je iznimka samo nuždna posljedica pravila, da je pojedini član ne samo ovlašten već upravo dužan nastojati, da odkloni pogibelj, koja može biti društvu prieti.

Da li je sbilja pogibelj u odvlaci, ima se prosuditi u pojedinomu slučaju; nu toliko valja u obće primjetiti, da neima takove pogibelji, bude li se radilo o tom, da se društvu pribavi što veći dobitak, već samo onda, kad se bude radilo o tom, da se odstrani pogibelj, koja može biti društvu prieti. U ostalom morati će pojedini poslovođja u ovakovomu slučaju tražiti privolu barem onih članova, koje uz svu prešnost bude mogao saslu-

šati; istom ako mu ni to nebude možno, moći će raditi sam na svoju ruku.¹

Od osobite se važnosti čini niekim pitanje, da li imenovanje prokuriste spada na redovito posloводство, ili na takovo poslovanje, koje prelazi obseg redovitoga djelovanja?² Nu negledeć na to, da je ovo pitanja po §. 82., prisposodobiv ga s §. 81. rješeno u prilog onih, koji tvrde da imenovanje prokuriste spada na redovito poslovanje društva, čini nam se gornje pitanje svakako suvišnim, dok se nerješi pitanje: da li imenovanje prokuriste spada na posloводство ili na zastupstvo? Ovoga pitanja medjutim, koliko je nama znano nije nitko stavio, pak stoga i nije čudo, da komentatori trgovačkoga prava nezauzimlju posve jasna stanovišta kod tumačenja čl. 104. i 118. njem. trg. zakona, odnosno §. 82. i §. 94. našega trg. zakona, te da po njihovu imenovanje prokuriste spada i na posloводство i na zastupstvo.

Po našem sudu nemože imenovanje prokuriste nipošto spadati na posloводство, već mu je mjesta samo kod zastupstva, pak usljed toga mislimo, da poslovodja društveni nebude li ujedno i zastupnikom društva, neće moći imenovati prokuriste.

Prije svega neima dvojbe, da se (prokura osniva na mandatu, komu je sadržaj taj, da prokurista bez ograničenja zastupa trgovačku osobnost principala, zatim da su pravo, podpisivati firmu principala, i prokura u tako uzkoj svezi, da se jedno bez drugoga ni pomisliti neda, jer bez firme neima prokure; i napokon, da se obseg punovlasti prokuristove nikakovom pogodbom prema trećemu s uspjehom ograničiti nemože.) Buduć je pako (mandat dvostruki pravni posao medju mandantom i man-

¹ Vidi Hahn ibid. str. 314.

Ovo pravilo nije nipošto suglasno s poslovanjem prokuriste kod kolektivne prokure, buduć da se posloводство kod javnoga društva razlikuje od prokure. Ono prvo se osniva na izboru utemeljenomu na društvenoj pogodbi, poslovodja vodi ne samo tudje već i svoje vlastite poslove, prokura pako osniva se na mandatu.

² Hahn je u svomu prvomu izdanju mislio, da pravo imenovati prokuristu nespada na redovito poslovanje, nu buduć da se je taj njegov nazor protivio izričnoj odredbi čl. 104., to je on u svomu drugomu izdanju od toga nazora odustao. Vidi Hahn ibid. str. 320. Busch Archiv svez. 4. str. 18.

datarom) te buduće da se u našem slučaju principalom smatra društvo kao osobnost, to je posve naravno, da će moći imenovati prokuristu samo onaj organ društveni, koji bude vlastan sklapati pravne poslove u ime društva kao osobnosti, te koji bude vlastan zastupati principala t. j. društvo; taj pako organ nije po onomu, što gore rekosmo poslovođja, već samo zastupnik društva.

Buduće da je nadalje bitni sadržaj prokure, da prokurista poslove trgovačke sklapa u ime svoga principala, te buduće da je u tu svrhu potrebna uporaba firme, to će kod društva moći prokuristu imenovati samo takav organ, koji sam bude imao pravo podpisivati firmu društva, a to je samo ovaj organ, koji ima pravo zastupstva; poslovođja bo društveni neimajuć toga prava, nemože ga pravovaljano ni na drugoga prenieti.

Okolnost ona, što zakon o imenovanju prokuriste govori na dva mjesta, jedanput u §. 82. dakle u poglavju, koje se tiče poslovođstva, a drugi put u §. 94. dakle u poglavju koje se tiče zastupstva, nesmie nas nipošto dovesti do misli, da imenovanje prokuriste spada i na jedno i na drugo. Jer i neobaziruć se na to, da se obseg prokure, dakle i pravo podpisivati firmu principala, prema trećim osobam pravovaljano ograničiti nemože¹, nije slobodno, pravo o imenovanju prokuriste protegnuti na jedno i na drugo već stoga, jer se samo imenovanje prokuriste osniva na dvostranom pravnom poslu, a pravne poslove s trećimi osobami sklapati može samo zastupnik.

Da je zakon ustanove svoje osnovao na kakovu sustavu, nebi po našem u sudu našao povoda dva puta govoriti o imenovanju prokuriste, već bi u poglavju o organizaciji društva, kod zastupstva mogao uvrstiti jednu i drugu odredbu, te nebi, buduće da razlikuje poslovođstvo od zastupstva, dao povoda ni dvojbi, da li ovaj odnošaj spada na zastupstvo ili poslovođstvo, ni prigovoru, koji bi se možebiti mogao staviti, da su ove dvie ustanove u opriei jedna prema drugoj.

Postavljanje prokuriste za trgovačko društvo ima dvostruku stranu, jednu obzirom na organe društvene, koji

¹ §, 39. trg. zakona.

su imenovali prokuristu, napram društvu, a drugu obzirom na odnošaj samoga društva napram vani, t. j. napram trećim osobam. Ovo dvostruko gledište i jest razlogom, da zakon o podieljivanju prokure govori na dva mjesta.

Nu akoprem ovo dvostruko gledište postupak zakona donekle izpričati može, to moramo ipak posve osuditi ustanovu zakona, na koliko se njom poslovdji davaju ona prava, koja po naravi svojoj mogu pripadati samo zastupniku, te u koliko to pravo poslovdje obzirom na prokuristu, nepovodja za sobom onih posljedica, koje imenovanje prokuriste sa sobom donosi. Po našem bo zakonu vlastan je poslovdja imenovati prokuristu, dakle s trećom osobom sklopiti punovlastnu pogodbu u ime društva, akoprem to pravo po naravi stvari pripasti može samo zastupniku. Osoba treća imenovana za prokuristu po poslovdji društvenom, ipak se nemože ni po trgovačkomu zakonu smatrati prokuristom, jer „podieljenje i uztegnuće prokure imade pravnu kriepost prema trećim osobam, kada ga učini koji član društveni, imajuć povlast zastupanja“¹ t. j. ako prokuristu uz sve to, što ga je imenovao poslovdja neimenuje i zastupnik društva, tada on u prometu nemože raditi za društvo, t. j. on nemože s uspjehom rabiti firme društva, što i jest glavni zadatak prokuriste. Očito je dakle, da ustanovom zakonskom nastaje pomutnja pojnova, kojoj bi se dalo izbjeći samo tim, da se je pravo imenovati prokuristu prepuštilo jedino zastupnikom društva.

Buduć medjutim prokurista u trgovačkomu životu zauzumlje osobitu važnost, buduć da je njegovo imenovanje od zamašna upliva po život čitavoga društva, to se je mogao kod toga osigurati i upliv poslovdji, te zahtjevati obzirom na unutarnji odnošaj članova, da zastupnik prije nego imenuje prokuristu, potraži privolu poslovdje, ili ako jih je više svih poslovdja; samo pako pravo imenovati prokuristu, i opozvati prokuru nebi se ni obzirom na unutarnji položaj smjelo dati poslovdji.

¹ §. 94. trg. zakona.

Nu buduć da zakon pokraj stroge razlike medju poslovođstvom i zastupstvom, daje pravo imenovati prokuristu napose poslovođjam, a napose zastupnikom, to ćemo obzirom na te pozitivne zakonske ustanove morati napose i kod poslovođstva i kod zastupstva spomenuti, na koliko i u kojemu obsegu po pozitivnomu zakonu pripada pravo imenovati prokuristu jednim, a koliko drugim.

Ova okolnost moći će ćitatelja uvjeriti, kako se je pogledom na pozitivne zakonske ustanove, teŹko drŹati u svemu znanstvenoga sustava, sve dotle, dokle i sam zakon svojih ustanova neosnuje na valjanu sustavu.

S praktiĉnoga gledišta neće medjutim ćitavo ovo pitanje biti od osobitoga zamašaja s toga, jer se kod druŹtvah trgovaĉkih poslovođstvo pojedinih ćlanova obiĉno spaja sa zastupstvom.

Buduć dakle po pozitivnih zakonskih ustanovah na redovito poslovođstvo spada i imenovanje prokuriste, to bi po obćem naćelu, koje je u tom pogledu kriepostno po našem zakonu, svaki poslovođja mogao imenovati prokuristu, nu obzirom na vaŹnost same stvari, drŹao se je zakon onoga naćela, koje je ustanovio, kod kolektivnoga poslovođstva, te ustanovljuje prema tomu, da je za imenovanje prokuriste u pravilu potrebita privola svih, kojimi je povjereno poslovođstvo, bez obzira je li ono kolektivno ili ne (§. 82.).

Samo u onom sluĉaju, bude li pogibelj u odvlaci moći će svaki od onih ćlanova, kojimi je povjereno poslovođstvo sam imenovati prokuristu. Oni ćlanovi, koji su od poslovođstva izkljuĉeni neće moći sudjelovati kod imenovanja prokuriste, a usljed toga neće moći samomu imenovanju ni prigovoriti. U ostalom moŹe se obzirom na to, Źto se po zakonu, pravo poslovođje, imenovati prokuristu, odnosi samo na unutarnji odnošaj, druŹtvenim ugovorom odrediti i ino Źto, pak je s toga takova ustanova od krieposti za ćlanove medjusobno, ni-poŹto pako za treće osobe (vidi niŹe).

Poslovođje druŹtva jamće, obzirom na imenovanoga prokuristu za svaku Źtetu, ako jim se dokazati uzmogne

kakova nemarnost kod izbora osobe (culpa in eligendo). Bude li koji poslovođja imenovao prokuristu bez suglasne privole svih ostalih poslovođja, ili proti ustanovam društvene pogodbe, to on (poslovođja) jamči za svaku štetu, koja bi usljed toga po društvo nastala.

S istih razloga, koje smo naveli obzirom na prokuru, čini nam se, da bi i imenovanje trgov. punomoćnika spadalo na zastupstvo a ne na poslovođstvo. Nu obzirom na pozitivne ustanove našega zakona, koji i poslovođjam daje pravo imenovati prokuristu, nećemo jim moći zaničkati toga prava, jer kad jim se samim zakonom daje pravo imenovati mandataru s neograničenom punovlasti, morati će jim se priznati pravo postaviti mandataru, komu se punovlast može po volji ograničiti. Što više, da imenovanje trg. punomoćnika bude kriepostno prema trećim osobam, neće biti kao što kod prokure od potrebe (dakako opet po pozitivnomu zakonu), da trg. punomoćnika imenuje zastupnik društva, jer imenovanje trg. punomoćnika nemože biti predmetom uknjižbe u trgov. registar, koja je okolnost pokraj načela izraženoga §. 92. upravo bila povodom ustanovi §. 94. obzirom na prokuru.

Nu ustanove §. 82. u pogledu imenovanja prokuriste nemogu se medjutim nipošto protezati na imenovanje trgovačkoga punomoćnika, ne može biti stoga, što tobože imenovanje punomoćnika trgovačkoga spada na redovito poslovanje¹, jer se i imenovanje prokuriste nemože smatrati poslom izvanrednim, već stoga, jer je obseg poslovanja prokuriste u načelu različit od poslovanja punomoćnika trgovačkoga, te se je obzirom na veći, zakonom već ustanovljeni obseg punovlasti prokuristove činilo shodnim, obzirom na prokuristu ustanoviti iznimku od pravila ustanovljenoga obzirom na redovito poslovanje (§. 77.). Usljed toga moći će prema načelu zakona trgovačkoga svaki poslovođja sam, bez obzira na prigovor ostalih, imenovati trgovačkoga punomoćnika, osim ako je ustanovljeno kolektivno poslovođstvo, ili društvenom pogodбом inače odredjeno.

¹ Vidi Anschütz i Völderndorff ibid. str. 206. svez. 2.

Buduć da je generalni trgovački punomoćnik obzirom na obseg svoje punovlasti ravan prokuristi, to bi s razloga shodnosti bilo svakako probitačno, da je zakon istu iznimku i u pogledu njega ustanovio.¹

Kod opoziva prokure neostaje međjutim zakon kod ove iznimke (§. 82. st. 2.), već se stavlja na obćenito stanovište; usljed toga može prokuru opozvati svaki poslovodja, samo ne onaj, koji je od posloводства izključen. Kod kolektivnoga posloводства neće pojedinac član moći opozvati prokure, već će u tu svrhu trebati jednoglasne privoli svih onih članova, kojimi je povjereno kolektivno posloводство.²

Obzirom na poslovanje, koje prelazi obseg redovitoga djelovanja, ili koje neodgovara svrsi društva, polazi zakon sa skroz drugoga stanovišta. Jer dočim kod redovitoga poslovanja svaki poslovodja preduzeti može sve čine bez obzira na prigovor ostalih, zahtjeva zakon obzirom na one čine, koji se odnose na poslovanja neredovito, ili takovo, koje se protivi svrsi društva, izričnu privolu svih društvenih članova bez razlike, da li jim je posloводство povjereno ili ne. Zakon pristaje u tom pogledu uz princip jednoglasnosti po svoj prilici s istih onih razloga, s kojih to čini i njemački zakon.³ Ovaj princip nije drugo nego li nuždna posljedica solidarnoga jamstva i one nepodpunosti, da je pojedini član napram trećim osobam čitavo društvo. Kad jedanput zakon trgovački u pogledu osobnoga prava bude podpuniji, nestati će svakako i ovoga principa jednoglasnosti. Razlog da princip majoriteta vodi do nesloge i do razsula društva čini nam se netemeljitim, jer se to isto punim pravom reći može i o principu jednoglasnosti.⁴ U ostalom neima dvojbe,

¹ Vidi Hahn ibid. str. 309.

² Vidi niže.

³ Vidi Lutz: Protokolle str. 198. „Der Wille des einzelnen Gesellschafters gehe in der Gesellschaft nicht unter, sondern bestehe in derselben fort, der Wille der Gesellschaft sei nichts anderes als die Summe der Willensmeinungen aller einzelnen Gesellschafter. Ein erheblicher Grund das Princip der Stimmen Einhelligkeit anzunehmen liege auch in dem Umstand, dass jeder Gesellschafter aus den Geschäften der Gesellschaft solidarisch haften müsse“.

⁴ Holandezki i francezki trgovački zakon neustanovljuju u tom pogledu posebnih ustanova. Usljed toga imadu se upotrebljavati propisi obćega prava po

da članovi pogodbom društvenom medjusobno ugovoriti mogu i princip majoriteta (§. 68.), te će se u tom slučaju prema propisom društvenoga ugovora morati upotriebiti taj princip. Da li međutim pojedini posao prelazi redovito poslovanje, ili da li se on protivi društvenoj svrsi, to je pitanje o kojem odlučiti valja u svakomu pojedinomu slučaju.

Neprestanu li svi članovi bez razlike na odnosni posao, to se taj posao neće smjeti preduzeti, u protivnom bo slučaju jamči svaki, koji takav posao preduzme za svaku štetu, koja usljed toga posla nastaje. Ova posljedica nastaje i onda, ako se koji član doduše nebude izrikom protivio odnosnomu poslu, već i onda, ako svoga mnijenja u obće nebude ni izrekao. O pogibelji u odvlaci nespominje zakon ništa, stoga se ona u pogledu gore navedenih posala nemože smatrati kakovom iznimkom, nu neima sumnje, da će pojedini član naknadno, nakon već obavljenoga posla moći potražiti privolu ostalih članova, te da će se taj posao smatrati kao da su svi članovi prvobitno pristali, ako i naknadno privole.¹

Poslovodstvo povjereno društvenim ugovorom ili kasnijom pogodbom jednomu ili nekolicini članova, nemože se u pravilu opozvati, iznimka od ovoga načela nastaje, ako usljed pravovaljanoga razloga, ono pouzdanje, koje je društvo u poslovodje stavilo, nebude više opravdano (§. 79.). Nastane li pravovaljani razlog, moći će svaki član društva, a ne samo svi zajedno ili većina njih (§. 100.) — opozvati povjereno poslovodstvo. U ovom slučaju moći će društvo i nadalje obstojati, osim ako bi usljed svrgnuća pojedinoga člana ili nekolicine njih, svako dalnje poslovanje prestati moralo. (§. 100; vidi

kjih odlučuje princip jednoglasnosti. (Code Civil Art. 1859. Nro. 1: Ce que chacun fait est valable, même pour la part de ses associés, sans qu' il ait pris leur consentement, sauf le droit qu' ont ces derniers ou l' un d' eux de s' opposer à l' opération avant qu' elle soit conclu". Burgerl. Wetboek (Art. 1676. Nro. 1). Francezki pravnici izjavljuju međutim uz say propis čl. 1859., da kod trgov. društva odlučuje absolutna većina po glava. Čl. XVIII. ugar. sabora ex 1840. pristaje u §. 10. uz načelo majoriteta, samo u važnijih poslovih zahtjeva po §. 11. jednoglasni zaključak. Englezko društveno pravo pristaje uz načelo majoriteta, 3/4 članova, koji su prisutni u skupštini. I naš obći gradj. zakon prisvaja (§. 833.—842., §. 1188.) načelo majoriteta.

¹ Vidi Anschütz i Völderndorff ibid. str. 201. svez. II.

niže). Ako bi se pojedini član uztezao položiti povjereno mu posloводство, tada će o pravovaljanosti razloga, s kojega se zahtjeva svrgnuće, morati odlučiti sud, te će mu kod odluke mjerilom morati služiti primjerice navedeni slučajevi u §. 100. (§. 79.).

Ova pravila o opozivosti posloводства, povjerena društvenim ugovorom ili kasnijom pogodbom pojedinim članovom društva, neprotežu se na prokuru i na odnošaje mandata, jer je posloводство, povjerom tim načinom prema ustanovam §. 51. opozivo svaki čas bio razlog tomu pravovaljan ili ne.

Ad II. Nebude li posloводство društvenim ugovorom ili kasnijom pogodbom povjereno nijednomu članu, te nebude li usljed toga u tom pogledu što inoga odredjeno, tada je svaki član ne samo ovlašten već je upravo obvezan na posloводство, t. j. svaki član društva ima gledati, da li je pojedini posao, koji zasjeca u poslovanje društva, svrsi shodan, te da li on odgovara interessom društva; pa ako to bude, tada ga je dužan preduzeti. Nepreduzme li bo pojedini član takovoga shodnoga i po društvo koristnoga posla, jer ili nije kod izpitivanja postupao dovoljnom pomnjom (§. 72.), te time nije mogao upoznati shodnost njegovu, ili jer nije upoznav istina shodnost i korist njegovu, postupao oprezno i pomnjivo, odgovara za svu nastalu štetu.¹

Može se medjutim posloводство društvenim ugovorom ili kasnijom pogodbom podieliti medju pojedine članove. U tom pogledu moglo bi nastati pitanje, može li takav član ostale članove od te grane posloводства izključiti ili ne, n. p. bude li jednomu od njih povjereno, da izključivo vodi knjige društva, ili da upravlja tehničkim dielom kakove tvornice itd. Odgovarajuć na ovo pitanje, čini nam se ono mnenje temeljitijim, koje veli da će pojedini član u tom slučaju imati izključivo pravo na obavak pojedine poslovne grane onda, bude li ona po svojoj naravi zahtjevala jedinstvenu upravu, ili bude li ona povjerena pojedincu obzirom na njegovo strukovno znanje. Ako li

¹ Vidi Hahn ibid. str. 311.

se pako radilo bude o takovomu djelovanju, koje svaki od članova preuzeti može, tada će u slučaju dvojbe pojedinac biti izključivo samo obvezan, ali neće imati izključivoga prava baviti se odnosnom granom poslovanja.¹

Buduć da je posloводство isto tako kao što i prokura i trgovačka punomoć nešto skroz osobna, to neima dvojbe, da pojedini član nemože posloводства na drugu osobu prenieti, nu moći će se svaki pojedinac služiti pripomoći trećih osoba, u pogledu kojih valjaju ista ona pravila, koja su u tom pogledu kriepostna kod prokure.

Akoprem zakon kod javnoga trgovačkoga društva polazi sa stanovišta, da su obzirom na posloводство u načelu svi članovi jednaki, to je on ipak, pristajuć uz načela jednoglasnosti (vidi gore) ovu samoslalnost pojedinih članova ograničio tim, što dopušta, da svaki član prigovoriti može poslovanju, koje drugi član preduzeti kani (§. 80.). Nu ipak je ovo pravo od gore navedenoga, kad je njekolicini povjereno kolektivno posloводство, u toliko različito, što pojedini poslovodja nije dužan o namljenomu poslovanju obavjestiti ostale članove, da se oni tim pravom poslužiti uzmognu. Društvenim ugovorom ili kasnijom pogodbom može se medjutim što protivna ugovoriti, te ustanoviti, da je pojedinac dužan svaki posao, prije nego li ga preduzme, objaviti ostalim članovom. Budi li pojedinac član ovo pravo prigovora zlorabio, moći će se ostali bez dvojbe zlužiti sredstvi, koja jim pruža zakon (§. 100. i 103.) te zahtjevati, ili da se dotičnik izključi ili samo društvo razvrgne.

Ako pako uz sav prigovor pojedini član ipak preduzme kakav posao, to će on, ne samo odgovarati za svaku štetu, koja bi po društvo nastala, već će ostali članovi prema odredbam zakona (§§. 79. 100. i 103.) moći tražiti, da se takovomu članu posloводство oduzme, da se društvo razvrgne ili dotičnik iz društva izključi.

¹ Vidi Anschütz i Völderndorff ibid. str. 194. sv. II. Brinek mann ibid. str. 141.

Zastupstvo.

§ 22.

(Zastupstvo jest ovlaštenje pojedinca, po kojem se on u prometu pravovaljano smatrati može organom društvenim, te na temelju kojega on u ime celoga društva s trećimi osobami pravovaljano sklapati može pravne poslove.)

Buduć međjutim javno društvo kao osobnost s trećimi osobami u doticaj dolazi pod svojom firmom, to se ovo pravo zastupanja formalno izražuje u tom, što je zastupnik društva vlastan podpisivati društvenu firmu.

Po svomu pojmu spada dakle zastupstvo na organizaciju društva, te bi trebalo, da zakon o tom sadržaje posebnih ustanova. Nu buduć da zakon s razloga napomenutih, ništa posebnoga negovori o organizaciji, to dosljedno tomu neodredjuje posebice ništa ni o zastupstvu kao imanentnomu dielu društvene organizacije, već se u poglavlju „o pravnih odnošajih društva prama trećim osobam“ te točke na toliko dotiče, na koliko mu se je, obzirom na doticaj javnoga društva s trećimi osobami, neobhodno nuždnim činilo, da označi obseg punovlasti onih osoba, koje zastupaju javno trgovačko društvo (§. 90. 91. 92. 93. i 94.). Sve ostalo prepušta zakon društvenomu ugovoru ili kasnijoj pogodbi, pa ako se i tim načinom nebi u pogledu posloводства ništa posebnoga ustanovilo, morati će se per analogiam uzeti u pripomoć oni propisi, koji valjaju obzirom na posloводство. Ustanove zakonske u pogledu zastupstva razlikuju se međjutim od ustanova u pogledu posloводства u tom, što su ove posljedne naravi dispositivne, dočim se one prve smatraju moraju kao jus cogens.

Prije svega odgovoriti nam je na pitanje, tko se ima smatrati zastupnikom javnoga trgovačkoga društva? O tom, tko da bude zastupnikom ili organom javnoga trgovačkoga društva odlučuje prije svega društveni ugovor ili kasnija pogodba, te se može ovim načinom zastupstvo povjeriti jednomu, nekolicini ili svim članovom, dapače

može nastati slučaj, da će se i zastupstvo povjeriti osobi koja i nije članom društva, samo će se u tom slučaju ta treća osoba smatrati budi kao prokurista, budi kao trgov. punomoćnik društva.

Bude li zastupstvo povjereno nekolicini, to je ono kao što i poslovodstvo ili osobno ili kolektivno, prema tomu, da li je svaki od onih, kojim se zastupstvo povjerava, vlastan zastupati društvo sam za sebe, ili da li on to učiniti može samo u zajednici s ostalimi tako, da jedan bez drugoga nemože društva zastupati.

Buduć da je glavna svrha zastupstvu, da ono bude organom društva napram trećim osobam, to je obzirom na javni promet od potrebe, da se ta okolnost autentičnim načinom objavi obćinstvu, a to biva putem prijave u trgovačke registre. Usljed toga morati će se sve ustanove društvenoga ugovora ili kasnije pogodbe, u koliko se odnose na zastupstvo, prijaviti u trgovački registar (§. 65. toč. 4.). Jer se pako takovom ustanovom, bilo to direktno ili indirektno, od zastupstva izključuju svi ostali članovi, to je od potrebe, da se takovo izključenje jasno vidi iz uknjižbe.¹

Ako je s toga zastupstvo povjereno samo jednomu ili nekolicini članova, to se moraju poimence u registar upisati imena svih onih članova, kojim je to zastupstvo povjereno, netreba pako, da se izrično navedu imena onih, koji su izključeni. Ako je zastupstvo povjereno nekolicini članova bez ikakovoga daljnjega dometka, to se po analogiji §. 78. predmieva, da je to zastupstvo osobno, te da svaki od tih članova sam za sebe pravovaljano društvo zastupati može. Odredjuje li medjutim ugovor društveni ili kasnija pogodba, da je to zastupstvo kolektivno, tada se ova okolnost izrično i napose mora unesti u trgovački registar (§. 65. toč. 4.).

Nebudu li društvenim ugovorom ili kasnijom pogodbom opredjeljeni oni članovi, koji će zastupati društvo, tada ga je svaki član bez razlike vlastan zastupati (§. 65. toč. 4. i §. 92.) prema trećim osobam.

¹ Ovo tumačenje opravdava rieč „samo“ u §. 65. toč. 4.

Ove okolnosti neimadu se napose unesti u trgovački registar,¹ jer zakon ovaj slučaj uzimlje kao pravilo te zahtjeva, da se samo uknjiži i proglasi iznimka od toga pravila, na ime slučaj, kada koji član bude od zastupstva izključen. Ovo je ujedno razlog, zašto zakon određuje, da se (kolektivno zastupstvo, ako je ono povjereno svim članovom društva,) također uknjižiti mora; kolektivnim se bo zastupstvom izključuje svaki od onih članova, kojim je povjereno zastupstvo, da sam za sebe društvo zastupa.

Što se tiče pravne krieposti, koju izključenje od zastupstva sobom donosi obzirom na treće osobe, to su u tom pogledu mjerodavne navedene ustanove o uknjižbi u obće,² i to one, koje se odnose na uknjižbu takovih okolnostih, kojimi se već uknjižena fakta dokidaju ili mijenjaju. Uporaba ovoga pravila, a ne onoga, koje se ima rabiti kod uknjižbe novih, istom nastalih okolnostih, čini se možebiti u prvi mah iznimkom; nu uzmemo li na um, da se imenovanjem posebnih zastupnika, ostali članovi od zastupstva izključuju, ako ne uvijek baš neposredno, a ono svakako barem posredno; da uknjižbi neima mjesta, ako se neimenuju posebni članovi, koji će društvo zastupati, jer onda se po sebi razumjeva, da je svaki član pravovaljani zastupnik društva, — tada moramo uzeti, da se tu neradi o utemeljenju skroz nove, već samo o promjeni ili bolje o ukinuću već postojeće, doduše ne faktične, već samim zakonom opredieljene punovlasti.³ S toga je podpuno opravdano, i u suglasju s obćim pravilom o uknjižbi u trgovačke registre, da se §. 91. pozivlje na §. 42.

Bude li s toga javno društvo kojega od članova izključilo od zastupstva, bilo to prvobitnim društvenim ugovorom, ili kasnijom pogodbom; pa ako to izključenje bude unešeno u registar i u novinah proglašeno, tada će ta okolnost prema trećim osobam biti kriepostna od dana obavljenoga proglasa, t. j. takav izključeni član

¹ Koje okolnosti mogu biti predmetom uknjižbe, vidi gore stranu 61. i sl.

² Vidi stranu 63. i 64.

³ Vidi Hahn ibid. str. 368.

neće svojimi pravnimi poslovima, počam od toga dana, moći društvo obvezati (§§. 9. 19. 42. 91.). U ovome slučaju se predmieva, da svaki treći za tu okolnost znade, te se neznanjem te okolnosti nitko izpričati nemože.¹

Ako izključenje pojedinoga člana od zastupstva, bilo ono određeno društvenim ugovorom ili kasnijom pogodbom, nebude u registar unešeno i u novinah proglašeno, tada se može društvo tom okolnosti proti trećemu poslužiti samo u toliko, u koliko dokaže, da je treći taj odnošaj poznavao;² u protivnom bo slučaju uzimlje se, da je svaki od članova bio na zastupstvo ovlašten. Iste ove okolnosti nastaju i onda, ako izključenje, odnosno ovlast zastupstva, naknadno opozvani budu.

Dvojbeno je pitanje, mogu li se svi članovi izključiti od zastupstva, te ono povjeriti trećim osobam, koje nisu članovi društva.³ Po našem sudu podpuno je opravdano mnjenje onih, koji drže, da se bez zaprieke povjeriti može zastupstvo izključivo i takovim osobam, koje nisu članovi društva, jer se i u tom slučaju obveza društvena nemienja; svi članovi ostaju i nadalje za sve društvene obveze solidarno obvezani, protivan bo dogovor nije dopušten (§. 88.). Za ovo mnjenje govori nadalje i ona okolnost, što se dopušta, da jedan ili nekolicina članova budu od zastupstva izključeni, te što zastupstvo nekolicine ili svih zajedno i kolektivno biti može (§. 65. t. 4). U prvom slučaju niti ima razloga niti pozitivne ustanove u zakonu, da se svi članovi nebi mogli izključiti; nu nastane li ova okolnost, morati će se svakako izabrati organ, koji će društvo zastupati; tim pako organom može se u ovom slučaju imenovati samo treća osoba, koja nije članom društva. U drugom pako slučaju, izključuje se već po pojmu kolektivnoga zastupstva svaki pojedini član, svi bo moraju zajednički djelovati; neima pako ni pravoga razloga ni pozitivne ustanove, koja bi jim branila zajednički imenovati osobu treću, koja će jih sve zajedno zastupati i mjesto njih poslovati.

¹ Drugačije po njemačkomu zakonu; vidi stranu 65.

² Vidi gore stranu 65.

³ Vidi gore stranu 70.

Dopušta li se u ostalom, da se svi članovi mogu izključiti od posloводства, te ono povjeriti trećoj osobi, dakle i prokuristi,¹ to je taj prokurista, i negledeć na to, da se posloводство obično spaja sa zastupstvom, već eo ipso po pojmu prokure i zastupnikom društva, jer se obseg prokure prema trećim osobam nemože ograničiti (§. 39.).

Najviše nas pako u našem nazoru podkriepljuje sam zakon u §. 82., gdje se usljed ustanove: „za postavljenje prokuriste, . . . potrebna je privola svih članovah, kojim je povjereno vodjenje poslova, ili gdje nema tako povlašćenih članovah“ . . ., indirekte dopušta, da se svi članovi mogu izključiti od posloводства — dakle obzirom na njegov tjesni savez i od zastupstva.

U ostalom zaslužuje ovo tumačenje od protivnoga prednost već s toga, jer je ono po javno društvo povoljnije i po razvoj trgovine korisnije, buduć da, kako je obično kod tih društva broj članova malen, lahko nastati može slučaj, da svi članovi budu kojimgod slučajem zapriečeni zastupati društvo. Nebudu li se u tom slučaju svi članovi mogli odreći zastupstva, te ga povjeriti prokuristi, nebi preostalo drugo, nego da se društvo razidje.²

Buduć da zakon razlikuje posloводство od zastupstva, te buduć da se posljedci jednoga i drugoga već po pojmu njihovu razlikuju, to su obzirom na imenovanje prokuriste odredbe zakonske kod zastupstva različite od onih, koje on propisuje za posloводство. Dočim je po §. 82.³ imenovanje prokuriste, obzirom na posloводство, dakle obzirom na unutarnji odnošaj, ograničeno na jednoglasnu privolu svih poslovdja, odredjuje §. 94. u interessu sigurnosti javnoga prometa, da je, obzirom na zastupstvo, t. j. obzirom na odnošaj društva prema trećim osobam, svaki pojedini član, komu je povjereno zastupstvo,

¹ Vidi gore stranu 70.

² Vidi u ostalom: Busch: Archiv sv. I. str. 147.—160. Anschütz i Völderndorff ibid. sv. II. str. 88.—90. Hahn ibid. str. 369. Auerbach: „das Gesellschaftswesen“ str. 29.

³ Vidi stranu 72. i sl.

ovlašten imenovati prokuristu. Usljed toga neće treća osoba, koja s društvom, posredstvom takovoga prokuriste, sklapa pravne poslove, da oni budu obvezatni, morati prije izpitivati: je li prokurista imenovan jednoglasnom privolom svijuh poslovođa, ili nije li se radi pogibelji u odvlaci od toga pravila moralo odustati. Što se tiče opoziva udjeljene već prokure, to nije bilo razloga odustati od pravila ustanovljenoga u §. 82.; usljed toga može svaki na zastupstvo ovlašteni član valjano opozvati udjeljenu prokuru.

Dvojbeno se je međjutim činilo s nieke strane pitanje, da li je ovaj način imenovanja ili opoziva prokure, da bude od krieposti prema trećim osobam, valjan i onda, ako kod javnoga društva postoji kolektivno zastupstvo? Nama se usljed pojma kolektivnoga zastupstva čini ovo pitanje skroz suvišnim. Po §. 94. vlastna je udjeliti i opozvati prokuru samo onaj član, koji ima pravo zastupstva; onaj pako, komu je povjereno kolektivno pravo zastupanja, sam za sebe još neima prava zastupati društva, on je u tom pogledu jednak onomu članu, koji je izključen od zastupstva; to pravo može on izvršivati istom u suglasju i u zajednici s ostalimi članovi, koji imadu pravo kolektivnoga zastupstva. Ako mu pako samomu to pravo manjka, to on nemože sam ni imenovati prokuriste, koji bi bio vlastan društvu obvezati, već će u tu svrhu trebati privole svih onih članova, kojim je povjereno kolektivno zastupstvo. To isto tumačenje ima biti pravilom kod opoziva prokure.¹

Ovdje nam se stavlja pitanje, što biva u onomu slučaju, ako pojedini član društva bude njegovim prokuristom? Odgovarajuć na ovo pitanje izjaviti nam je, da je ovaj slučaj jedva možan, jer se s jedne strane neda pojmiti s jurističnoga gledišta, dočim s druge strane neima ni praktične važnosti. S jurističnoga gledišta nemože ovakov slučaj nastati, jer se po shvaćanju i jasnoj ustanovi §. 37. razumjeva pod prokuristom osoba, koja je različita od principala. Kako pako naš zakon shvaća pojam

¹ Ovako se tumačiti ima opoziv prokure i obzirom na poslovodstvo (Vidi stranu 77.).

javnoga trgovačkoga društva, to je svaki član principal, jer svaki zastupa cijelo društvo i onda, kada je izključen od posloводства, budući da po pozitivnih ustanovah svaki od njih solidarno jamči. Usljed toga bi prokurista zastupao sama sebe, što je juristično nedopustivo. Ovdje valja osim toga u obzir uzeti obseg punovlasti prokuristove i člana javnoga društva. Obseg punovlasti prokuristove samim je zakonom tako ustanovljen, da je on ovlašten na sve sudbene i izvansudbene poslove, koji se odnose na obavljanje „trgovačkoga obrta“, jedino mu treba posebne punovlasti, ako kani prodavati ili opterećivati nepokretne stvari (§. 38.), dočim je javni član i na ove poslove ovlašten (§. 90.). Bude li s toga javni član imenovan prokuristom, ili će mu se uvijek dati specijalna punomoć, da može opterećivati nepokretne stvari ili neće. U prvom slučaju, dobiti će ista prava, koja mu i onako pripadaju kao javnomu članu, biti će stoga cijelo imenovanje suvišno; u drugom pak slučaju nemože ovo ograničenje ni nastati, jer po §. 92. ono prema trećim osobam nije od krieposti.

Imenovanje javnoga člana za prokuristu jest ujedno suvišno, jer negledeć na navedeni slučaj, po kojem je obseg punovlasti javnoga člana širji od punovlasti prokuristove, može nastati dvoje: ili je posloводство odnosno zastupstvo povjereno jednomu ili nekolicini članova ili nije. U prvom slučaju izključeni su svi ostali od posloводства odnosno zastupstva (§. 77.), te se nemogu ovlastiti mandatom na ono, što jim povjeriti može samo društveni ugovor ili kasnija pogodba; onim pak, kojim je povjereno posloводство odnosno zastupstvo, suvišno je davati ono, na što su već i onako ovlašteni.¹ U drugom slučaju ovlašten je i obvezan svaki član na posloводство odnosno zastupstvo, te neima mjesta prokuri. U ostalom neda se tajiti, da su pravne posljedice iste, bio tko imenovan prokuristom, ili društvenom pogodbom za poslovodu i zastupnika.

¹ Vidi Völderndorff: „Kann ein offener Gesellschafter Procurist der Gesellschaft sein“. Busch Archiv sv. I. str. 147.

Što je rečeno za prokuristu valja i za trg. punomoćnika, jer svaki član, komu je povjereno posloводство i onako već ima sve povlasti, koje dobiva kao trgov. punomoćnik.

Dvojba nastaje medjutim obzirom na imenovanje prokuriste i trgovačkoga punomoćnika u pogledu onih članova, koji su izključeni od posloводства odnosno zastupstva. Jedni vele, da takav član može biti imenovan i prokuristom i trgovačkim punomoćnikom kao svaki treći.¹ Nama se čini ovo mnijenje netemeljitim i bivstvu pojma javnoga društva protivnim. Po pojmu udrugarstva sastoji organizacija društva u tom, da si ono bira organe svoje, dakle posloводство i zastupstvo. Kod toga izbora vezano je društvo samo na to, da si iz svoje sredine izabere glavara. Buduć da će pako društvo kod toga izbora prije svega obzir uzimati na članove svoje, to se u protivnom slučaju ima uzeti, da ono budi s kojega razloga nije držalo probitačnim posloводство odnosno zastupstvo povjeriti članu kojemu; time je ono članove svoje izključilo od posloводства odnosno zastupstva, pak se nemože stoga dopustiti, da se ovakovo indirektno izključenje društva mimoidje. Bivstvo društva i pojam organizacije donose stoga sobom, da se članu povjeriti može posloводство odnosno zastupstvo samo izborom, a ne mandatom, kao što to biva kod prokure. U tom mnijenju podupire nas i pozitivni zakon, koji u §. 77. određuje, ako je posloводство povjereno jednomu ili nekolicini članova, da su ostali od posloводства izključeni. Kad bi se s toga dopustilo, da se prokurom ili trgovač. punomoći posloводство povjeriti može i onim članovom, kojim ono nije povjereno društvenim ugovorom i kasnijom pogodbom, tad bi se jednostavno zakon mogao obići.

Posljedica ove tvrdnje jest načelo izraženo i u zakonu (§. 79.), da se posloводство povjereno pojedinomu članu nemože jednostavno opozvati kao što prokura (§. 82.). U ostalom nam je i ovdje naglasiti, da se društ-

¹ Vidi Anschütz i Völderndorff ibid. sv. II. str. 193. Hahn ibid. str. 377.

venom pogodbom i u tom pogledu može što drugoga odrediti.

Nu neprotivi se ovomu načelu, da se (onomu članu društva, koji je inače izključen od posloводства povjere pojedini posebni poslovi, u tom se slučaju on smatra mandatarom društva) prema ustanovam §§. 288., 289. i 290. trg. zakona.

Svaki javni član, komu je jednim od gore navene-
nih načina povjereno zastupstvo; ili što je svejedno, svaki član, koji nije izključen od zastupstva, imade analognu punovlast, koju zakon određuje za prokuristu (§. 38.). Nu ta punovlast člana javnoga društva, ipak je u dvostrukom pogledu širja od punovlasti prokuristove. S jedne strane nije zastupnik društva ograničen na takove poslove i pravne čine, koji se odnose na obavljanje „trgovačkoga obrta“, već je vlastan u ime društva preduzimati sve imovinsko pravne poslove i čine, bez obzira na to, da li se oni odnose na trgovinu ili ne; s druge opet strane vlastan je javni član, komu je zastupstvo povjereno, prodavati i obterećivati nepokretnosti, koje su vlastništvom društva a da mu za to netreba posebne punomoći, kao što je to potrebno prokuristi (§. 90. i §. 38.).

Nuždna posljedica ovoga načela jest, da će svaki član, koji nije izključen od zastupstva, moći pravovaljano društvo pred sudom zastupati (§. 93.), dakako samo onda, ako društvo kano takovo bude parbenom strankom, ni pošto pako bude li se radilo o parnici pojedinoga člana proti trećemu, ili o parnici trećega proti pojedinomu članu.

Usljed toga je svaki takav član ovlašten i prisegu ponuditi, prihvatiti i navratiti, nu neće biti ovlašten prisege za društvo položiti; jer se polaganje prisege neima smatrati takovim pravnim činom, na koji bi prema propisu §. 90. svaki zastupnik društva bio ovlašten. U tom pogledu moraju se uporabiti načela parbenoga postupnika, imenito §. 241. po kojih ima ona stranka, koja prisegu nudja odnosno navraće, naznačiti onu osobu, koja će prisegu položiti; sudac pako ima prema postojećim okolnostim stvar riješiti tako, da se prisega bez potrebe ne-

umnožava, te da se naloži ili priuzdrži samo onim, koji ju po vlastitom znanju položiti mogu.¹

I u pogledu dostave sudbenih spisa smatra se svaki na zastupstvo ovlaštenu član, zastupnikom društva, te će svi sudbeni spisi društvu biti valjano dostavljeni, ako se uruče budi kojemu zastupniku društva. O načinu dostavljanja sudbenih spisa valjaju propisi gradjanskoga postupnika. Kod kolektivnoga zastupstva imaju se spisi da bude dostava kriepostna, uručiti svim, članovom, kojim je povjereno kolektivno zastupstvo.² Svaki član, komu je povjerenostno zastupstvo društva vlastan je potpisivati firmu društvenu, te će stoga prema ustanovi §. 65., svaki zastupnik morati kod trgovačkoga suda potpisati društvenu firmu i pridodati jošte potpis svoga vlastitoga imena.

Kod kolektivnoga zastupstva valjaju u pogledu potpisivanja firme analogna pravila, koja su ustanovljena za kolektivnu prokuru. Prema tomu potpisivati će kolektivni zastupnici firmu tako, da će se najprije napisati društvena firma, a zatim će iza nje morati sljediti vlastiti potpis svakoga od kolektivnih zastupnika.

Formalna posljedica pravovaljanoga zastupstva jest analogna posljedica prokure (§. 49.). Pravovaljani na ime zastupnik društva svojim pravnim poslovima neposredno ovlaštuje i obvezuje samo društvo, te netreba u tu svrhu posebne cessije, niti da odnosni posao bude sklopljen izrično u ime t. j. pod firmom društva; već je dovoljno, da se iz okolnosti vidi, da odnosni posao po volji kontrahenta nije sklopljen ni za treću koju osobu, već za dotično društvo. Pitanje, kada takove okolnosti nastaju,

¹ Mnenje onih, koji sude, da prisegu položiti imaju svi članovi, te da se u slučaju, ako ju nepolože smatrati ima, kao da prisega nije položena, nebi se moglo prihvatiti stoga, jer ovaj nazor shvaća trgovačko društvo skroz po rimskoj teoriji societeta. (Vidi gore).

² Uz mnenje onih, koji drže, da se po analogiji čl. 144. njem. odnosno §. 119. našega zakona, sudbene dostave valjano uručiti mogu i pojedinim kolektivnim zastupnikom, nepristajemo stoga, jer nam se ustanova §. 119. čini iznimkom od posljedica kolektivnoga zastupstva, a zakon bi tu iznimku bio izričito ustanovio ne samo kod likvidacije, već i kod redovite uprave, de je taj način dostave htio i na nju uporabiti. (Vidi protivno mnenje Anschütz i Völderndorff ibid. str. 252. sv. II.; Hahn ibid. str. 366.).

jest quaestio facti, te se na njega ima odgovoriti prema konkretnomu slučaju.

Ove posljedice zastupstva nenastaju onda, ako je pojedini član od zastupstva izključen, bilo to društvenim ugovorom ili kasnijom pogodbom, ako mu je pravo zastupstva samo kolektivno podijeljeno, ili napokon, ako mu je to pravo zastupstva oduzeto, te ako je to izključenje, dokinuće, odnosno kolektivno zastupstvo, prema onomu, što gore spomenusmo unešeno u trgovački registar i u novinah proglašeno (§. 91.).

Interessi trgovačkoga prometa s jedne, a pojam i bitnost zastupstva s druge strane zahtjevaju, da se obseg zastupstva neograniči, pak zato i jesu ustanove zakona u pogledu obsega zastupstva jus cogens, te se ono ni društvenim ugovorom ni kasnijom pogodbom može ograničiti. Društvo će biti pravnimi poslovima svoga zastupnika pravovaljano obvezano i onda, ako mu je izrikom može biti i zabranjeno obavljati stanovite poslove. Ako je n. p. A—u, zastupniku društva „Petrović i sinovi“, društvenim ugovorom zabranjeno bez naročite privole ostalih članova izdavati i prihvaćati mjenice, to će ipak takovimi mjenicama, koje A u ime društva uz navedenu zabranu bude izdao ili prihvatio, društvo biti obvezano, ono će biti dužno te mjenice odkupiti, jer se takova zabrana smatra kao non scripta. Nu budući da je ovo ograničenje zastupstva bez ikakova upliva samo na odnošaj prema trećim osobam (§. 92), to nesmeta, da ono bude od krieposti obzirom na odnošaj članova medjusobno, jer u tom pogledu ustanove zakona samo na toliko vriede, na koliko članovi društvenim ugovorom ili kasnijom pogodbom što inoga neodrede (§. 68.). Zato će u gornjem slučaju društvo od A—a, moći zahtjevati naknadu štete počinjene može biti izdavanjem ili prihvatom mjenice, a moći će prema okolnostim tražiti, da se razvrgne i isto društvo; nu prema trećim osobam ostaje društvo uz sve to obvezano. Bude li jednomu ili nekolicini članova povjereno pokraj zastupstva i poslovodstvo, to će se obseg poslovodstva moći pravovaljano ograničiti, jer se ono neproteže na zastupanje društva prema vami.

Usljed toga neće ograničenje zastupstva moći biti predmetom uknjižbe u trgovački registar. Društvo će moći pojedinca člana jedino ili sasvim izključiti od zastupstva ili opet, ako pojedinoga zastupnika baš ograničiti kani, moći će to tako učiniti, da nekolicini članova udieli kolektivno zastupstvo. Kad bi se s toga slučajilo, da treći tko znade, da je zastupstvo pojedinoga člana u stanovitom pogledu ograničeno, pak on ipak s takovim zastupnikom sklapa poslove takove, na koje on (zastupnik) nije ovlašten, to se neće ipak proti njemu s toga razloga moći upotriebiti exceptio doli. Buduć da ograničenoga zastupstva prema trećim osobam neima; nemože se stoga ni uzeti, da je tko takovo zastupstvo poznavao. Društvo ili njegov pojedini član, mogli bi se samo onda poslužiti sličnim prigovorom, kad bi se prema okolnostim trećoj osobi pripisati mogao kakav delict, ili barem sudjelovanje kod delicta, koji počini zastupnik društva. Kad bi n. p. zastupnik društva sklopio posao kakav u ime društva u nakani, da društvu počini štetu, imenito da se na trošak društva protupravno obogati, pa kad bi treći, poznavajuć specijelno takovu prevarnu nakanu, uz takav posao pristao, to neima dvojbe, buduć da je tu dolus treće osobe evidentan, da će društvo moći takovomu poslu prigovoriti. U ostalom može se ovakav slučaj dogoditi ne samo kad član koji nije bio ovlašten na sklapanje kakovih posala, već i onda, ako mu je to pravo bez ograničenja udjeljeno.

Propis §. 92. o neograničenosti zastupstva ima se upraviti i na kolektivno zastupstvo.

Prava i dužnosti članova.

§. 23.

I. Dužnosti članova.

a) Dužnost prinosa.

Buduć da je svakomu gospodarstvenomu, dakle i javnomu društvu, glavna svrha, sticati kapitale za svoje članove, to je po pojmu toga društva, kako ga gore

razvismo, prije svega nužno, da ono ima svoj imutak, koji će biti podlogom privrede. Taj pako imutak nastaje prinosom članova. Prva dakle dužnost svakoga člana javnoga društva biti će doprinieti stanoviti kapital, kojim će se utemeljiti glavnica društvena. Koliko i koju vrst kapitala pojedini član u društvo uložiti mora, to dakako odlučuje uvijek vrst gospodarstvenoga društva, i medjusobna pogodba članova.

Kod javnoga društva, kako ga mi prema gornjemu razlaganju shvaćamo, morao bi svaki član doprinieti čitav svoj postojeći imutak, koji bi imao jamčiti za sve društvene obveze napram trećim osobam; nu po shvaćanju našega zakona stvar je sasvim drugačija. Tu moramo pravo rekuć razlikovati dvovrstni društveni kapital: u užem i u širem smislu rieči. (Jedna vrst toga kapitala, jest podloga društvenomu poslovanju, — pak zato bismo ga mogli nazvati poslovnim društvenim kapitalom ili pravom društvenom imovinom, — ona nastaje prinosom pojedinih članova.) Druga vrst društvenoga kapitala, sadržaje u sebi ne samo gore navedeni poslovni kapital, već još povrh toga imutak svakoga pojedinoga člana napose; ovaj kapital ima biti jamstvom vjerovnikom društvenim, da će se izpuniti obveze društva. Usljed toga uzimlje se u imovinskih odnošajih društva napram trećim osobam (vjerovnikom) obzir na ovaj kapital, dočim je poslovni kapital osnovan na unutarnjih odnošajih društva, na medjusobnom odnošaju samih članova.¹

Buduć da po ustanovah našega zakona društveni kapital u širjem smislu nepostoji kao posebna društvena imovina, već buduć da se sastavine toga kapitala nalaze u vlasničtvu pojedinih članova, sačinjavajuć njihov privatni imutak, te služeć samo kao solidarno jamstvo za društvene obveze u slučaju, ako poslovni kapital, t. j. prava društvena imovina za podmirbu tih obveza nedoteče, to se ustanove zakona, na koliko se tiču prinosa

¹ Ovakovim shvaćanjem rješava se prividna oprieka medju čl. 85. i 92. njemač. zakona. Propisi onoga prvoga, protežu se na društveni kapital u širem smislu, na odnošaj društva prema vani, a ustanove ovoga drugoga, tiču se kapitala poslovnoga, t. j. odnošaja članova medjusobno.

u društvenu imovinu, mogu protezati samo na poslovni kapital.

Predmetom prinosa jesu prije svega novac i stvari, koje imaju novčanu vrijednost, nu neima dvojbe, da će se kao prinos moći uzeti radnja, i svako poslovanje, koje je kadro unaprijediti društvenu svrhu.¹ Dapače često puta neće kod pojedinoga člana ni trebati aktivnoga sudjelovanja kod poslovanja društvenoga, već će obzirom na važnost, koju u trgovini igraju poslovna vještina i poslovna sveza, kredit i firma, te druge slične okolnosti, i one biti kadre nadomjestiti svaki prinos i svako aktivno poslovanje.

Objekt, količinu i modalitete prinosa određuje uvijek društvena pogodba, te nijedan član nije obvezan, da svoj prinos povisi preko iznosa ustanovljenoga društvenom pogodbom, pa makar se taj prinos usljed gubitka i umanjio (§. 70.), ili se svrha društva nebi dala postići;² dapače pojedini član neće biti vlasnik svoj prinos bez privole svih ostalih ni povisiti, izuzev slučaj naveden u §. 85. i 86. (vidi niže). Isto tako neće se pojedini član moći prisiliti, da u društvo doprinese što drugoga ni drugim načinom nego li je ustanovljeno društvenim ugovorom.

Razumjeva se međjutim po sebi, da će se društvenom pogodbom gore navedena pravila moći promijeniti, te ustanoviti, da se prinos uz stanovite uvjete može povisiti, da se način uplate može inim načinom ustanoviti, te da većina članova takove promjene zaključiti može.

Nebude li društvenom pogodbom ustanovljeno, kolik ima biti prinos pojedinoga člana, tada će svaki član novac potrebit za poslovanje društva, doprinijeti u jednakomu omjeru. Ove ustanove nesadržaje doduše zakon izrično u

¹ §. 1186. obé. g. z. Code civil Art. 1833. stav. 2. „Chaque associé doit y apporter ou de l' argent ou d' autres biens ou son industrie“.

² §. 1189. o. g. z. stoji doduše na istom stanovište, nu dopušta jednu iznimku; ako se na ime svrha društva zbog preinačenih okolnosti nebi nikako mogla postići, a da se neumnoži prinos, može se onaj član, koji neće da povisi svoga prinosa prisiliti, da iz društva izstupi. Po trgovačkomu pravu nebi prema točka 1. §. 100. drugo preostalo nego, da se društvo razidje.

pogledu javnoga društva, ali se one izvesti mogu iz §. 62. trg. zak. i §. 1184, ob. gr. zakona.¹

Prinos pojedinoga člana u društvo ili prelazi u vlasništvo društva, ili mu je svrha, da služi samo na porabu društva; kada nastaje jedna kad li druga okolnost, odlučuje s jedne strane narav samoga prinosa, a s druge strane izjava onoga člana, koji dotični prinos prinaša. Što se tiče naravi prinosa, to se po sebi razumjeva, da poslovanja svake vrsti, koja se osnivaju na osobnih vlastitostih i sposobnostih pojedinoga člana, nemogu preći u vlastnost društva.

Nebude li pako kod prinosa imovinskih predmeta pojedini član izjavio, ima li dotični predmet preći u vlastnost društva, ili ima li on služiti samo na porabu društvu, tada valja gledati, da li se nakana njegova prosuditi dade iz društvenoga ugovora, ili prema okolnostim iz naravi samoga društvenoga poslovanja. Nebude li sve to dovoljno, tada valja u pripomoć uzeti zakon, koji u §. 69. pruža podlogu, na temelju koje se gore navedene okolnosti prosuditi imadu.

Imovinske predmete, koji su predmetom prinosa dieli zakon u dva glavna skupa; u jedan skup stavlja novac, sve potrošive i sve zamjenive stvari, a u drugi skup uvrštuje stvari nepotrošive i nezamjenive. Budući da će se usljed fizičnih svojstva stvari prvoga skupa moći redovito rabiti samo tim, da se raspolaže s njihovom substancijom, ustanovljuje zakon pravilo, da takove stvari već samom predajom prelaze u vlasništvo društva.

Stvari drugoga skupa, kamo imenito brojimo stvari nepokretne, mogu se u društvene svrhe rabiti tako, da dotični član i nadalje ostane njihovim vlasnikom; samom dakle predajem takovih stvari neprelazi jošte vlasništvo u ruke društva, da to bude, treba da nedodju takove okolnosti, usljed kojih će se na taj prelaz moći zaključiti; takovu jednu okolnost, koja daje slutiti, da su stvari prešle u vlasništvo društva navadja zakon u §. 69. Budu li na ime takove stvari predane u društvu, te tom prili-

¹Vidi Anschütz i Völderndorff ibid. str. 138. sv. II.

kom procijenjena njihova vrijednost, to se uzimlje, da je dotični član nakan u društvu sudjelovati s uložkom, koji odgovara ustanovljenoj vrijednosti odnosne stvari, te da mu se kod prestanka društva povratiti ima procijenjena vrijednost, a stvar sama da usljed toga prelazi u vlasništvo društva. Ova okolnost nastaje medjutim onda, ako se vrijednost podpuno odieli od same stvari u nakani, da samo ona ostaje vlasništvom dotičnoga člana.

Bude li stvar procijenjena u svrhu, da se na temelju njezine vrijednosti uzmogne odrediti dio, koji na dobitku dotičnomu članu pripada, ili kao što se veli, ako se ustanovi aestimatio taxationis, a ne venditionis gratia, tada dotični član ostaje vlasnikom i vrijednosti i same stvari; društvo nedobiva vlasništva, već mu se predaje stvar samo u svrhu, da ju može rabiti u svrhe društvene. Kod prestanka društva ima se ta stvar opet povratiti njezinomu vlasniku. S ovim načelom spojeni su naravski i ti posljedci, da će vlasnik stvari nositi pogibelj, ako se stvar pogorša, ili ako sasvim propadne, osim ako su ti gubiteci nastali uporabom stvari u društvene svrhe, u ovom se bo slučaju ti izdatci smatraju kao troškovi društva (§. 71. vidi niže.)

Da li je prociena obavljena u svrhu jednu ili drugu, to je pitanje, koje u svakomu pojedinomu slučaju prema okolnostim odlučiti valja. Slog §. 69. glasi medjutim tako. da se ona prva nakana predmjevati mora, da na ime stvar prelazi u vlasništvo društva; tvrdi li pojedini član ili njegov pravni nasljednik protivno, to će morati dokazati, da je prociena obavljena u nakani, da se na temelju njezinom uzmogne ustanoviti dio na dobitku.

Buduć da je zadatak svakomu inventaru trgovca, dakle i društva trgovačkoga, da označi sve predmete, koji se nalaze u imovini društva, te buduće da nadalje svatko tko podpiše sastavljeni inventar, tim podpisom priznaje, da je on redovito i istinito sastavljen, to stavlja zakon u §. 69. stavci drugoj predmjevu, da su sve stvari pokretne i nepokretne, koje su označene u inventaru društvenom, te koje su prije bilo vlasništvom pojedinoga člana, postale vlasništvom društva, ako su svi članovi taj in-

ventar potpisali. Ova predmjewa valjana je medjutim samo za odnošaj članova medjusobno, a neće biti od krieposti prema trećim osobam. Obzirom medjutim na to, što se društveni imutak neprestano mienja i inventar sastavlja ne samo kod ustrojstva društva, već redovito svake godine, to se kod prosudjivanja, da li koji imovinski predmet spada na imovinu društva ili pojedinoga člana, za podlogu uzeti mora uvijek najnoviji inventar.

Ustanova zakonska, po kojoj ova predmjewa samo onda nastaje, ako svi članovi inventar potpišu, neima se medjutim kako dobro primećuje Anschütz,¹ uzeti doslovce, jer je smisao zakona taj, da se unesci u društveni inventar neimadu unašati jednostrano, već suglasnom privolom svih članova. Istina je, da će se ta privola obično izjaviti potpisom na sastavljenomu inventaru, na ovaj obični slučaj mislio je i zakon; nu zato nije izključena mogućnost, da se ta privola i to suglasje drugim načinom izjavi. Ova tvrdnja valjati će tim više, jer za valjanost društvenoga ugovora po §. 64. netreba ni pismene izprave ni druge kakove formalnosti, a inventar se u tom pogledu bez dvojbe smatrati može sastavinom društvenoga ugovora. Spomenuta dakle predmjewa nastaje onda, ako svi članovi baš i nepodpišu inventara društvenoga, već ako se i drugim kojim načinom izjave s njim sporazumni. Buduć medjutim ova zakonska predmjewa nije praesumptio juris et de jure, već samo jednostavna praesumptio juris, to će se ona moći oboriti protudokazom dotičnoga člana, da on nije odnosni predmet dao u imovinu društva, već u inu koju svrhu, imenito na porabu društvenu.

U savezu s ovom ustanovom stoji pitanje, hoće li društvo na temelju inventara moći u njem označene nepokretnine na svoje ime u gruntovnici uknjižiti? Buduć da se uknjižba u gruntovnici obaviti može samo na temelju javnih ili privatnih za uknjižbu sposobnih izprava, koje odgovaraju propisom gruntovnoga reda, a inventar se sam po sebi takovom izpravom smatrati nemože, bu-

¹ Vidi Anschütz i Völderndorff ibid. str. 131. svez. II.

² Vidi naredbu ministavstva za pravosudje od 15. prosinca 1855. br. 227. kom. XXXIX. zem. vladn. lista §§. 81.—86.

duć da se nadalje uknjižba obaviti može na temelju bezdvojbena stečenoga vlasništva, a unesak u inventar utemeljuje samo predmjevu, koja se oboriti može protudokazom, to sljedi, da se uknjižba u gruntovnicu na temelju samoga inventara obaviti neće moći.¹

b.) Dužnost pomnje i brige u poslovima društvenih.

Na daljne dužnosti člana javnoga društva spada, da je svaki član u društvenim poslovima dužan upotriebiti onu brigu i pomnju, koju običaje rabiti u vlastitim poslovima (§. 72.). Ova subjektivna pomnja, diligentia in concreto, diligentia suis rebus consueta, podpuno odgovara okolnostim, koje nastaju kod primanja u javno društvo, jer, obzirom na to, što kod javnoga društva osobna vještina i sposobnost isto toliko, a prema okolnostim i više vrijedi od novčanoga ili inoga imovinskoga uložka, s jedne strane onaj, tko drugoga prima u zajednicu gleda svakako na to, da li on u svojih vlastitim odnošajih pokazuje toliku pomnju i skrb, da mu se upravo obzirom na tu okolnost povjeriti može posloводство društva, dočim je s druge strane nakana onoga, koji stupa u društvo, da glavnicu svoju i sposobnost svoju bolje upotriebi nego li to sam učiniti može, a ne da veću pomnju upotriebi nego li to čini u svom vlastitom poslovanju.² Ova diligentia quam suis rebus adhibere solet, može prema okolnostim biti veća ili manja od pomnje urednoga trgovca (§. 271.), te je za društveno poslovanje posve dovoljna, jer se nemože očekivati, da će tko društvenim poslovom posvetiti veću pažnju, nego li je to vičan učiniti u svojih vlastitim poslovima.

Moglo bi nastati pitanje, da li se ovaj stupanj pomnje i brige proteže i na one članove društva, koji su od posloводства odnosno zastupstva izključeni?³ Obzirom na

¹ Vidi dr. Noack: „Der Einfluss des Handelsgesetzbuchs auf das Grund und Hypothekenrecht“. Busch: Archiv svez. IV. str. 209.

² Vidi Hahn: ibid. str. 295.

³ Misli su u tom pogledu različite. Anschütz i Völderndorff ibid. str. 143. i 144. sv. II. Zatim Kräwel: Busch Archiv sv. svez. IV. str. 1 do 8, načine rzzlike medju jednim i drugim; dočim Hahn ibid. str. 292, 293 i 296 jedne i druge strogo luči.

naše, gore razvijene nazore moramo tvrditi s Hahnom, ako koji član, koji je od posloводства odnosno zastupstvu izključen, ipak poduzme kakove poslove, da se ne može smatrati, da radi kao član t. j. na temelju prava i obveza, koje mu pripadaju po društvenomu ugovoru, već može nastati dvoje:

a) ako mu poslovodja odnosno zastupnik koji povjeri kakav posao za društvo, tada se on prema tomu poslovodji odnosno zastupniku, a usljed toga posredno i prema društvu smatra mandatarom;

b) (preduzme li on poslove za društvo bez posebnoga naloga, tada se ima smatrati kao negotiorum gestor.)

U jednomu i drugomu slučaju ravan je takav član svakoj trećoj osobi, koja nije članom društva, te će stoga takav član u tih poslovih morati upotriebiti onu pomnju, na koju je mandatar ili negotiorum gestor obvezan po običnih gradjansko pravnih pravilih, dakle po našem gradj. zakonu, u oprieći prema gore navedenoj pomnji, ima rabiti diligentiam boni patris familias.¹

Usljed toga ćemo slog §. 72. morati tako tumačiti, da se pod „svaki član“ razumjevaju oni članovi, kojimi je povjereno posloводство odnosno zastupstvo. Prema toj pomnji i brizi jamčiti će svaki član poslovodja odnosno zastupnik za štetu, koju bi zanemarenjem spomenute pomnje počinio, on će usljed toga jamčiti za culpam levem,² te si prema toj šteti moći uračunati onu korist, koju je društvu drugom sгодом pribavio, jer onaj član, koji svojom pomnjom društvu kakav probitak pribavi, samo je učinio svoju dužnost kao član.

Nasuprot pako, ako je kod jednoga te istoga posla s jedne strane društvu nanešena šteta, a s druge strane korist, tada se nanešena šteta i pribavljena korist moraju obračunati, jer se svaki posao ima shvatiti kao posebna cjelina, kao posebna spekulacija. Da li takav slučaj postoji ili ne, to je quaestio facti, na koju u pojedinomu slučaju odgovoviti valja. Ako svi članovi posao poje-

¹ §§. 1011., 1035.—1042., 1295, o. g. z.

² Vidi §. 1191. o. g. z. po kojem se jamstvo člana proteže na omnem culpam.

dinca, kojim je nanešena šteta društvu, odobre muče ili izrično, tada naravski o krivnji neima ni govora. Ako li pako samo jedan dio članova takav posao odobri, tada će dotični član biti obvezan na naknadu samo onim, koji uz takav posao pristali nebudu. Onaj član, kojemu nije poslovodstvo odnosno zastupstvo povjereno, jamčiti će ako zanemari pomnju boni patris familias u oba gore navedena slučaja, po propisih građanskoga prava za omnem culpam.

Na temelju ovoga razlaganja protežu se pravila o pomnji i brizi jednako i na poslovodju i na zastupnika društva.

c) Dužnost nečiniti društvu konkurencije.

Daljnja posljedica načela, po kojem je svaki član dužan unapredjivati interese društva kao svoje vlastite jest, da se svaki član ima uzdržavati takovih posala, kojimi je s jedne strane kadar pribaviti konkurenciju društvu, a s druge strane usljed kojih nastati može sukob među interesi društva i privatnimi interesi pojedinoga člana. Usljed toga nije slobodno ikojemu članu, bilo mu povjereno poslovodstvo odnosno zastupstvo ili ne,¹ bez privole ostalih: a) budi na svoj račun, budi na račun trećega sklapati poslove takove, koji zasjecaju u poslovnu struku društva, i b) sudjelovati kao javni član kod drugoga društva, koje se bavi jednakim poslom (§. 74.).

Da li je koji posao jednak s poslom, kojim se bavi društvo, valja odlučiti u pojedinomu slučaju prema tomu, da li je taj posao obzirom na predmet, obzirom na mjestni prostor, i obzirom na obseg, kadar štetno konkurirati s poslovanjem, kojim se bavi društvo.

Buduć da svako faktično sudjelovanje pojedinoga člana kod istovrstnih posalah po društvo štetnim biti može, to mu je zabranjeno sklapati poslove ne samo na

¹ Ovo pravilo valja za sve članove bez razlike, sudjelovali oni u društvu glavnicom ili svojom mukom, vodili oni poslove društva ili ne; jer poznavajuć svaki član knjige i poslovne sveze društva, ima dovoljne podloge, da društvu pogibeljnu konkurenciju pribaviti može.

svoj račun, nego i na račun trećega. Nuždna posljedica ove ustanove jest, da će se svaki član morati kaniti svih sličnih posala onda, kada za treće radio bude budi kao mandatar, budi kao prokurista ili trgovački punomoćnik. Usljed toga neće takov član smjeti biti javnim članom drugoga javnoga ili kommanditnoga društva, koje se bavi istovrstnim poslovi, jer je po načelih našega zakona svaki javni član već kao takav zvan na posloводство i na zastupstvo društva. Naproti moći će on biti kommanditistom, akcijonarom ili članom kakove zadruga, pa makar se ta zajedinstva bavila istovrstnim poslovi, jer kao takav nije nijedan član zvan na poslovanje; samo neće kod nijednoga društvenoga posla smjeti aktivno sudjelovati, a usljed toga neće smjeti biti ni članom ravnateljstva kod udrugah akcijonarnih ni kod zadrugah; članom pako nadglednoga i upravnoga vieća, moći će biti samo onda, ako se djelokrug toga vieća protezao bude li na nadgled i kontrolu posala, a ne na samo poslovanje.

Obzirom na ovo ograničenje člana javnoga društva, nalazimo opet razliku medju njim i prokuristom, jer je po §. 53. prokuristi u obće zabranjeno sklapati trgovačke poslove budi na svoj račun, budi na račun trećega, a ne samo one, koji čine konkurenciju principalu.

Buduć da se medjutim ova pravila u pogledu poslovanja pojedinoga člana tiču samo odnošaja članova medjusobno, a neprotežu se na odnošaj društva napram trećim osobam, to neima dvojbe, da će se ta pravila društvenim ugovorom ili kasnijom pogodbom moći promjeniti. Tako će moći članovi ugovoriti, da pojedinac u obće nesmije sudjelovati kod kakova posla bez obzira na to, da li se tim pošlom pravi konkurencija društvu ili ne. Ovlaštuje nas na ovo tumačenje ne samo mjesto na kojem se nalazi §. 74., već i sama ustanova zakona, jer je samo „bez privole“ ostalih članova zabranjeno pojedinomu članu „upuštati se u istovrstne poslove. Privoljeti moraju svi članovi dakle i oni, koji su inače izključeni od posloводства, jer su konkurencijom pojedinoga sučlana u pogibelji interesi svih članova, i jer privola takova ne spada na poslovanje društva. Ova privola može se dati

izrično ili muče, da li ovo posljednje nastaje, ima se prosuditi u pojedinomu slučaju prema konkretnim okolnostim.

Jedan takav slučaj muče privole spominje §. 74. u stavci 2., obzirom na sudjelovanje pojedinoga člana kod drugoga javnoga društva, koje se bavi istovrstnim poslovima, ako je dotičnik sudjelovao u vrijeme kad se novo društvo sklopilo.

Ako je na ime kod ustrojstva društva, članovom poznato bilo, da pojedinac kod drugoga kojega društva sudjeluje kao javni član, pa ako nisu izrikom zahtjevali, da se on daljnjega sudjelovanja kani, tada se prema pravilu: *qui tacet consentire videtur etc.* uzimlje, da su oni muče privolili.

Ovaj slučaj muče privole razlikuje se od sličnih slučajeva u toliko, što se njim ustanovljuje zakonska predmjerna samo onda, ako je članovom to sudjelovanje poznato bilo, i ako oni izrikom tomu prigovorili nisu. U ostalih slučajevih neće se privola mukom moći uzeti ni onda, ako oba ova uvjeta nastanu, već će se osim toga, što članovom poznato biti mora, da pojedinac sudjeluje kao javni član kod drugoga kojega društva, ili da obavlja istovrstni posao, osim pomanjkanja izrične izjave ostalih članova, morati ukazati i takove okolnosti, iz kojih se zaključiti dade, da su ostali članovi dotičniku nakani dozvoliti, da može biti javnim članom drugoga kojega društva, odnosno, da može sklapati istovrstne poslove.¹

* * *

Nebude li se pojedini član držao gore navedenih dužnosti, tada ima na temelju §. 75. društvo proti takovomu članu pravo tužbe, koja se ravna prema tomu; da li je dotični član radio na svoj vlastiti račun ili na račun trećega. S ovim drugim slučajem sudara se i slučaj, ako član koji sudjeluje kao javni član kod društva inoga, koje se bavi istovrstnim poslovima. U oba slučaja vlastno je društvo podignuti tužbu na naknadu štete i na razvrgnuće društva, odnosno na izstup pojedinoga

¹ Vidi Anschütz i Völderndorff ibid. str. 156. svez. II.

člana (§§. 100 i 102.); u prvom slučaju može osim toga društvo još zahtjevati, da se poslovi, koje je pojedinac član sklopio u svoje ime, smatrati imadu, kao da su sklopljeni u ime društva. Sva ova prava pripadaju društvu kumulativno tako, da će društvo uz isto doba moći zahtjevati i naknadu štete i razvrgnuće društva, ili izstup pojedinoga člana, odnosno u prvomu slučaju i izručbu dobivenoga dobitka. U tom pogledu suglasna su prava društva s pravi principala, koja mu u sličnome slučaju pripadaju proti prokuristi (§. 53.).

Ustanove njemačkoga zakona u tom su pogledu različne, jer dočim su i ovdje prava principala kumulativna, pripadaju ta prava društvu u prvomu slučaju elektivno, nu ipak tako, da društvo uz naknadu štete ili uz zahtjev, da mu se ustupi odnosni posao, svagda zahtjevati može još i razvrgnuće društva, odnosno izstup dotičnoga člana,

Preporo je medjutim pitanje, na koje nam neodgovara §. 75., može li društvo zahtjevati, da pojedini član obustavi svoj posao, na koliko se on protivi §. 74.?

Obzirom na to, što se ustanova §. 75. tomu neprotivi, te što je namjera zakonodavca, da se svatko, tko je dužan izpuniti kakovu dužnost, bila ona naravi pozitivne ili negativne, prije svega pridržni na izpunjenje te dužnosti, te onda istom, ako to nebi bilo možno, ili ako se ovlaštenik tim pravom nebi htio poslužiti, da se upotriebe druga zakonska sredstva, držimo, da se društvu priznati ima pravo, da ono proti pojedinomu članu podignuti može tužbu na obustavu posla.¹

Da se odgovori na pitanje, tkoje vlastan podignuti gore navedene zahtjeve, valja razlikovati medju zahtjevom na razpust društva odnosno na izstup pojedinoga člana, i medju ostalimi zahtjevi.

Zahtjevati razpust društva ili izstup pojedinoga člana moći će svaki član društva bez obzira na to, je li mu povjerenno poslovodstvo odnosno zastupstvo (§. 100. i 102.), jer se tu radi prije svega o čuvanju vlastitih privatnih

¹ Vidi Hahn ibid. str. 303. Anschütz i Völderndorff ibid. str. 162., svez. II. Makower ibid. str. 123.; a imenito Völderndorff: „Rechte aus dem Gesellschaftsvertrage“. Busch: Archiv sv. I. str. 281.

interessa pojedinca člana. Sasvim druge okolnosti nastaju kod inih zahtjevah ; s jedne strane sam slog §. 75. a s druge strane nakana, koja se postiće kani sa zahtjevi druge vrsti, nedopuštaju nam tvrdnje, da je svaki od članova vlastan, da se posao obavljen po kojemu članu smatrati ima kao da je sklopljen po samomu društvu, odnosno, da svaki tražiti može naknadu počinjene štete. Buduć se tu radi o čuvanju interesa društvenih, buduć će samo onaj, koji vodi poslove društva moći prosuditi, da li je u interesu društva, da ono preuzme za sebe tudje poslove, te buduć da će samo takav član moći znati, da li je društvu počinjena šteta, i ako jest, u kojem obsegu, to nemože biti dvojbe o tom, da će ova dva posljednja zahtjeva moći staviti samo oni članovi, kojimi je povjereno posloводство odnosno zastupstvo. Buduć medjutim ovi zahtjevi spadaju na posloводство odnosno zastupstvo, to će se i ovdje po razvijenih pravilih ovi zahtjevi moći samo onda staviti, ako nijedan od poslovodja odnosno zastupnika tomu neprigovori. U ovom slučaju t. j. nastane li prigovor sa strane kojega poslovodje odnosno zastupnika, neće se moći podignuti nijedan ni drugi zahtjev, a pojedinomu članu, misli li da je tim povriedjen, neprestaje drugo, nego li zahtjevati raspust društva, a sudac će morati u pojedinomu slučaju prosuditi, da li je razlog s kojega se traži raspust društva¹ prema §. 100. opravdan ili nije. Razumjeva se po sebi, da onaj član, koji je radio proti propisu §. 74. odnosno proti ustanovam društvene pogodbe, neima kod prosudjivanja ovih okolnostih ni pravo prigovora ni pravo glasa.

Da medjutim pojedini član neostane za čitavo vrijeme zastare u neizvjestnomu položaju, ima li se odnosni posao smatrati, da je sklopljen na njegov račun ili na račun društva, odredjuje zakon s razloga pravičnosti (§. 74.) prekluzivni rok od tri mjeseca, tečajem kojega vremena društvo zahtjevati može ili naknadu štete, ili da se posao, sklopljen po pojedinomu članu, smatrati ima kao da je sklopljen na račun društva. Ovaj rok počimlje

¹ Vidi Kräwel: Busch Archiv sv. IV. str. 13.

onim danom, kad je društvo doznalo, da je posao sklopljen. Ova je pako okolnost nastala onda, kada društvo dodje u taj položaj, da svoje pravo vršiti bude moglo, a to će onda biti, kada makar samo jedan od onih članova, kojimi je povjereno posloводство odnosno zastupstvo za stvar doznade.

d) Dužnost zahtjevati privolu ostalih članova, kad se prima koji novi član.

Narav i svrha društva donose, da pristup u društvo nije, kao što pristup u udrugu, svakomu otvoren, već uvijek ostaje na volji onih, koji sačinjavaju zajednicu, ili koji ju istom sklapaju, hoće li neće li primiti koga u svoje kolo.

Buduć da je svrha u obće svakoga gospodarstvenoga društva, pripomoći stvarati kapital pojedinoga člana, buduć da se za postignuće te svrhe, imenito kod javnoga društva, osobna svojstva pojedinca isto toliko, — a kadkada i mnogo više, — u obzir uzimlju kao i uloženi kapital, te buduć da je (temelj svakomu gospodarstvenomu dakle i javnomu društvu pogodba), to se određuje, da nijedan član bez privole ostalih nije vlastan u društvo primiti novoga kojega člana (§. 76.).

Nu uz sve to vlastan je ipak svaki član slobodno raspolagati s onim idealnim ili realnim dielom, koji mu na društvenomu imutku pripada, dakle ne samo s onim, što za trajanja društva ovlaštenim načinom iz društvene blagajne uzeti može, već i s onim, što će mu kod raspusta društva ili kod izstupa pripasti Usljed toga moći će svaki član gore navedeni dio trećemu ustupiti uz plaću ili bez plaće, a da stoga ni on iz društva neizstupi, ni treći članom društva nepostane. Nu svaka takova pogodba tiče se samo dotičnih kontrahenta, za društvo je ona res inter alios acta. Treća takova osoba nedobiva prema društvu neposredno nikakvih prava, a imenito nemože zahtjevati ugled u trgovačke knjige ni u papire društva, niti može tražiti u svrhu svoje podmirbe diobu društvenoga imutka; jedino što je takav treći vlastan iz

društva tražiti jesu, kamati, dobitak, nagrada, i ono, što njegovomu kontrahentu kod prestanka društva pripalo bude (§. 95.). Ista ova pravila valjaju i onda, ako pojedini član u pogledu spomenutih djelova s trećom osobom sklopi budi kakovu zajednicu; i u tom slučaju je ona za društvo skroz treća osoba, nam socii mei socius, meus socius non est. U kakav odnošaj pojedini član u gore navedenih slučajevih dolazi prema trećim osobam zakon trgovački neodređuje, u tom pogledu valjaju stoga pravila prava građanskoga.

* * *

Svatko tko neizpuni dužnosti na koje je kao član javnoga društva vezan, jamči za svaku štetu, koju usljed toga društvu nanese. Ovo pravilo izriče zakon u §. 73. doduše samo za onaj slučaj, ako tko u pravo vrijeme neuplati svoga novčanoga uložka, ili ako zakasni s uplatom novca, dignutoga u ime društva, ili ako tko neovlaštenim načinom iz društvene blagajne za sebe uzme novaca; nu neima dvojbe, da će se isto pravilo analogno uporabiti moći i u sličnih slučajevih, ako tko zanemari izpuniti drugu dužnost, koja se baš neodnosi na uplatu novca, jer se u §. 73. navedeni konkretni slučajevi nenavadjaju kao iznimka od obćih pravnih pravila.¹

Što se napose tiče slučaja u zakonu spomenutoga, to je prije svega svaki član dužan platiti zatezne kamate, počam od dana kad je novac imao uplatiti, odnosno od dana, kad je neovlaštenim načinom novac izvadio iz društvene blagajne. Zatezni kamate iznose u tom slučaju po §. 281. trg. zak. šest po sto. U ostalom slobodno je uz te zatezne kamate društvu zahtjevati i naknadu štete, na koliko je ona veća nego li je iznos kamata.

Nepovlaštenim načinom uzeti će pojedini član novce iz društvene blagajne, ako bude radio proti ustanovam §. 86.; nu neće raditi nepovlašteno društveni poslovodja, bude li iz društvene blagajne uzimao novac u poslovih društva. Da li je medjutim i kod njega nastao takav

¹ Vidi u ostalom Lutz: Protokolle str. 183.

slučaj, odlučiti će se istom onda, kada položi poslovni račun.

U ostalom se po sebi razumjeva, da će društvo u navedenih slučajevih osim zatezних kamata, i osim naknade ostale štete, prema okolnostim zahtjevati moći razpust društva, ili izstup dotičnoga člana (vidi niže), ili eventualno i kaznenu iztragu.

II. Prava članova.

a) Prava članova obzirom na njihovo poslovanje.

Ovim obvezam pojedinoga člana odgovaraju i prava njegova. Negledeć međutim na glavno pravo svakoga člana, koje mu, obzirom na svrhu društva, pripada na priaredu stečenu društvenim poslovanjem, te koje ćemo niže potanje razmotriti, osvrnuti nam se je na ono pravo, koje pojedincu pripada obzirom na njegovo poslovanje kao člana.

O tom pravu pojedinoga člana govori zakon u §. 71. tim što ustanovljuje, da je društvo dužno odštetiti pojedinoga člana:

α) za troškove nanešene mu u društvenih poslovih;
 β) za obveze, koje je preuzeo u ime društva;
 γ) za gubitke, koji su po njega nastali neposredno usljed posloводства, ili usljed pogibeljih, koje su s poslovodstvom spojene; i napokon

δ) kamate, ako je od svoga novca u ime društva štogod izplatio, od dana učinjene izplate.

Pita se međutim prije svega, da li se ova ustanova §. 71. proteže na sve članove društva bez razlike, ili neimadu li se članovi obzirom na to pravo razlikovati? Jedni od učitelja trgovačkoga prava nećine u tom pogledu nikakove razlike,¹ drugi opet razlikuju medju onimi članovi, kojimi je posloводство povjereno i onim, koji nisu zvani na posloводство, te protežu slične ustanove nje-

¹ Vidi Anschütz i Völderndorff ibid. str. 142. sv. II. Kräwel: Busch Archiv sv. IV. str. 1—11. Dr. Oscar Wächter: „Das Handelsrecht“ sv. II. str. 10. Dr. Stubenrauch ibid. str. 206. Dr. Endemann ibid. str. 172.

mačkoga zakona u čl. 93. samo na one prve, a ne na ove druge.¹

Nama se čini ovaj drugi nazor izpravnijim, te držimo, da se ustanova §. 71. imade protezati samo na one članove, kojimi je povjereno posloводство odnosno zastupstvo društva, jer ako pojedini član, komu nije povjereno posloводство odnosno zastupstvo, za društvo posluje, tada je moguće samo dvoje: ili će on raditi po nalogu kojega poslovodje odnosno zastupnika, ili ne. U prvom slučaju nemože se uzeti, da se izključenje od posloводства odnosno zastupstva obustavlja, jer se ono povjeriti može samo izborom a ne mandatom kao što prokura, i jer bi se tim načinom mogli mimoći i zakon (§. 77. i 79.) i društvena pogodba, kojom se pojedini član izključuje od posloводства ili zastupstva. Takav član, koji u pojedinomu slučaju radi po nalogu kojega poslovodje, ili zastupnika, nemože se s toga smatrati poslovodjom odnosno zastupnikom, već mandatarom za pojedini posao u smislu §. 288. trgov. zakona.

U drugom slučaju, bude li na ime pojedini član radio bez naloga poslovodje ili zastupnika, moći će se on tim manje smatrati ravnim poslovodji ili zastupniku; njegov odnošaj biti će jednak poslovodji bez naloga. Prigovor, da se takav član u nijednomu slučaju nemože srazniti s trećom osobom, jer da on za društvo nije tudja osoba, već takova, koja kod posloводства bitno sudjeljuje,² skroz je neosnovan, jer ako se po pojmu javnoga trgov. društva, kako ga shvaća naš zakon, i uzeti mora, da je svaki član, bio on poslovodjom odnosno zastupnikom ili ne, interessiran kod posloводства dotično zastupstva, s jedne strane radi dobitka, koji ga eventualno zapasti ima, a s druge strane radi solidarnoga jamstva, — to on ipak ne samo da bitno nesudjeljuje kod posloводства odnosno zastupstva, već je upravo od njega izključen, pa bi radio proti društvenoj pogodbi, kad bi se uzprkos tomu mješao u poslovanje, na koje ga ovlastiti ne-

¹ Hahn ibid. str. 291—294.

² Vidi Kräwel: Busch Archiv svez. IV. str. 8.

može pojedini poslovodja odnosno zastupnik, već čitavo društvo.

Čim pako čitav odnošaj ovako shvatimo, tada ne možemo uzeti, da će se ustanove §. 71, jednakim načinom protezati na onoga, komu je povjereno poslovodstvo odnosno zastupstvo, i na onoga, koji je od njega izključen. Na ovo tumačenje ovlaštuje nas i sam zakon, koji doduše naročito neizriče nikakove razlike medju pojedinimi članovi, nu ipak barem posredno određuje, da se ustanove §. 71. protezati imadu na one, koji su vlastni raditi za društvo, dočim u istom §. u. veli, da društvo, pojedinomu članu jamči za gubitke, koji neposredno nastaju iz njegova poslovodstva ili usljed pogibeljih, koje su s tim poslovodstvom nužno spojene. Ako li se u pogledu gore navedenih prava neimadu razlikovati oni članovi, kojimi je povjereno poslovodstvo odnosno zastupstvo, od onih, kojimi ono povjereno nije, čemu onda u zakonu ova razlika upravo u pogledu gubitka? Zašto da upravo za nastali gubitak dobije naknadu samo poslovodja odnosno zastupnik, a drugi član ne? Usljed toga tvrdimo, da gore navedena prava, ustanovljena u §. 71., pripadaju samo članu poslovodji odnosno zastupniku, dočim se ostali u tom pogledu nalaze prema društvu u istomu odnošaju, u kojemu se nalazi mandatar ili negotiorum gestor, prema tomu, da li su kod pojedinoga posla radili po nalogu ili bez naloga.

Ako stvar shvatimo s ovoga gledišta to vidimo, da je pravo pojedinoga člana tražiti naknadu različito prema tomu, da li mu je povjereno poslovodstvo odnosno zastupstvo ili ne, te da se prema tomu tumačiti imadu i ustanove §. 71. Usljed toga razgledati nam je tu razliku obzirom na pravo, koje pojedincu pripada, kad je radio za društvo:

a) Onaj član, komu je povjereno poslovodstvo odnosno zastupstvo, vlastan je po §. 71. tražiti naknadu za (troškove, koje je imao u društvenih poslovih, t. j. za svaki izdatak u gotovu ili u novčanoj vrijednosti) na koliko je taj trošak potrebit i običajan.¹ Mandatar vlastan je

¹ Vidi §. 267. trgov. zakona.

tražiti samo naknadu potrebitoga i koristnoga troška;¹ ako li pako tko za društvo obavi posao kakav bez naloga, dakle kao negotiorum gestor, tada odlučuju načela koristi. Ako je na ime pojedini član poslovanjem svojim kanio od društva odklonuti preteću pogibelj, to može tražiti naknadu koristnoga i svrsi shodno — učinjenoga troška;² ako li je poslovaio samo za to, da unapriedi korist društva, tada mu pripada naknada troška samo onda, ako je posao obavljen u očito korist društva.³ Radio medjutim pojedini član kao mandatar ili kao negotiorum gestor, on jamči polag gore navedenih načela za omnem culpam.

β) Svaki član, komu je povjereno poslovodstvo odnosno zastupstvo, može od društva tražiti naknadu za sve gubitke, koji su ga stigli, budi posredno budi neposredno kod poslovodstva odnosno zastupstva, dakako samo u toliko, u koliko se odnosni gubitak svesti dade u kauzalni savez s poslovodstvom ili zastupstvom; on može dakle tražiti naknadu i za štete slučajne, i za one štete, koje se tiču njegove osobe, ako je upotrebio diligentiam quam in suis rebus. Radi li koji član kao mandatar, to njegovo pravo nesiže tako daleko; i on može tražiti naknadu, nu samo onda, ako je kod izvršbe naloga upotrebio diligentiam boni patris familias, te ako je ta šteta nastala krivnjom mandanta, ili ako je ona spojena s izpunjenjem naloga.⁴ Nastane li pako šteta slučajna, neće moći mandatar tražiti naknade, ako je mandat uz plaću; ako li je bezplatan samo onoliko, koliko bi ga po najvećoj procieni išlo za njegov trud, da je obavljen posao za plaću.⁵ Ako li je pojedini član radio kao negotiorum gestor, tada i ovdje odlučuju pod α) navedena načela koristi. U oba slučaja jamči dotični član za omnem culpam.

γ) Svakomu članu, komu je povjereno poslovodstvo odnosno zastupstvo, jamči društvo za sve obveze, koje je preuzeo u ime društva; naravna je to posljedica §§. 75. 90. i 91. trg. zakona.

¹ Vidi §. 1014. o. g. z.

² Vidi §. 1036. o. g. z.

³ Vidi §§. 1037., 1038. o. g. z.

⁴ Vidi §. 1014. o. g. z.

⁵ Vidi §. 1015. o. g. z.

Bude li koji član, neimajuć posloводства odnosno zastupstva, radio po nalogu, tada mu društvo jamči za preuzete obveze u toliko, u koliko se je držao dana mu naloga.¹ Bude li pojedini član radio bez naloga, tada opet odlučuju navedena načela koristi.²

δ) Ako je pojedini član, komu je povjereno posloводство odnosno zastupstvo, u ime društva štogod izplatio, ima mu društvo naknaditi kamate, od dana obavljene izplate. Istina je da §. 71. govori samo o predujmu, nu uzev u obzir ustanovu §. 283. t. z. po kojoj trgovci za tražbine iz medjusobuih posala bez ikakova dogovora i opomene tražiti mogu kamate, zatim ustanovu §. 284. t. z., gdje se govori o zajmovih, predujmovih, i učinjenih troškovih, morati ćemo ovdje pod (predujmom razumjevati sve novčane troškove, učinjene na račun društva.)

I onomu članu, kojemu nije povjereno posloводство odnosno zastupstvo, radio on kao mandatar ili kao negotiorum gestor, pripadaju kamate za sve ono, što je iz svoga izplatio za društvo, jer se i njemu nadoknaditi ima svaka šteta, koju je imao kod poslovanja, kao i redovitomu poslovodji.⁴ Razlika medju jednim i drugim osniva se na obćemu načelu, što je društvo dužno navedene kamate samo u toliko izplatiti, u koliko je u obće utemeljeno pravo odnosa člana zahtjevati naknadu; ovo pako pravo ravna se prema različitoj brizi na koju je obvezan član poslovodja odnosno zastupnik (§. 72. vidi gore), mandatar i negotiorum gestor; kod ovoga posljednjega odlučuju još osim toga i načela koristi.⁵

Nebude li u pogledu kamata ništa posebnoga ustanovljeno, to se imade računati 6 postot. od glavnice, koju platiti valja.

Za osobno poslovanje neće pojedini član, ako mu je povjereno posloводство, moći zahtjevati posebne na-

¹ Vidi §. 1017. o. g. z.

² Vidi §§. 1045.—1042. o. g. z.

³ Vidi Hahn ibid. str. 289. Kräwel ibid. str. 7.

⁴ Vidi dra. Randa: „Zur Lehre von den Zinsen und der Conventionalstrafe etc.“. Allg. öster. Gerichts-Ztg. od g. 1869. br. 72. str. 286.

⁵ Vidi §. 1012., 1014., 1036.—1038. i 1042. o. g. z. Randa ibid.

knade, ako se njegov trud odnosio bude na takav rad, koji je u savezu s obavljanjem društvenih posala (§. 73.); iznimka od ovoga pravila bila bi onda, bude li posebna naknada ugovorena, ili bude li pojedinac vlastan tražiti nagradu za svoje poslovanje u smislu §. 84. (vidi niže).

Ako radio bude pojedini član, komu nije povjereno posloводство, tada s razloga navedenih, u pogledu naknade za njegov trud, valja uporabiti pravila, koja građanski zakon ustanovljuje obzirom na posloводство.¹

b) Pravo pojedinoga člana ostaviti pružtvo.

Temelj svakoj zajednici i glavna podloga članstvu, kao što u uvodu razvismo, jest sloboda, i to ne samo sloboda kod sklapanja zajednice, već takodjer i sloboda kod izstupa iz nje same. Bez ove slobode nebi bilo javno društvo ni udrugom u širem smislu, ni društvom napose. Ovoga glavnoga zahtjeva nije se mogao otresti ni naš zakon, pak stoga ne samo da smatra pogodbu vrelom za postanak društva, već daje pojedinomu članu i pravo, da uz nieke uvjete može iz društva izstupiti kadgod ga je volja. Tako je slobodno svakomu članu svoj dalnji obstanak u društvu odkazati (§. 98. toč. 8.), a po §. 100. može pojedini član i bez odkaza izstupiti iz društva.

Buduć da je medjutim s izstupom pojedinoga člana, po shvaćanju našega zakona, nužno spojen i prestanak samoga društva, to ćemo potanje o slobodi izstupa razložiti kod prestanka društva.²

¹ Vidi različita mnjenja: Hahn ibid. str. 290. i 291. Anschütz i Völkderndorff str. 142. i 143. svez. II. Kräwel ibid. str. 10. i 11. Wächter: „Das Handelsrecht“, 2 dio, str. 10, opazka 12.

² Vidi niže.

Poglavje III.

Imovinsko pravo javnoga društva.

Odgovornost društvenih organa.

§. 24.

Svako gospodarstveno, dakle i javno društvo, mora po naravi i po svrsi svojoj imati poseban imutak. Ovaj imutak, koji po gore navedenom razlaganju kod javnoga društva nastaje prinosom pojedinih članova, budući posebna, od imutka ostalih članova razlučena cjelina, jest pravim vlastništvom društva, koje samo na temelju društvene organizacije, kao posebna osobnost, njim upravlja po svojih organih. Nu uz sve to, što je društvo posebna osobnost sa svojim posebnim imutkom, uzdrži svaki pojedinac, usljed načela slobode, koja je temelj celomu udruženstvu, i u toj zajednici svoju samostalnost tim, što on sudjeluje, kod stvaranja volje te zajednice i kod njezinoga poslovanja.

Usljed toga ukazuje se ova samostalnost pojedinca samo u unutarnjemu odnošaju zajednice, a ne napram vani; napram trećim osobam, s kojima zajednica u doticaj dolazi, ukazuje se ona kao jedna jedincata cjelina, kao osobno zajedništvo. Nužna posljedica ovoga odnošaja pojedinoga člana napram društvu jest, da on, davajući svoj prinos, nedaje ga društvu kao kakvoj trećoj osobi, već ga daje svojoj vlastitoj zajednici, koju je on pomagao stvoriti, te od koje je on sam sastavni dio.¹

Usljed toga položaja pojedinca člana, moći će on svoju samostalnost djelotvornom pokazati, ne samo napram zajednici kao osobnosti, već i napram njezinomu imutku.

Na temelju te samostalnosti moći će svaki član zahtjevati, da se prinos upotrebi upravo u onu svrhu, u koju je dan t. j. u svrhu društvenu; nu budući da društvom na temelju društvene organizacije upravlja po-

¹ Vidi Stein: „Gegenwart und Zukunft“ str. 277.

seban organizam, koji radi za društvo i u ime društva, to će zahtjev pojedinoga člana u gore navedenom pogledu, uvijek biti upravljen napram društvenomu organu, koji će s druge opet strane morati jamčiti, da će se društvena sredstva i društveni imutak valjano upotrebljavati i rabiti u svrhe društvene.

Da pako pojedini član ovo svoje pravo vršiti bude mogao, od potrebe je, da mu organi društveni pruže ona sredstva, koja su absolutni uvjet toga prava, a to su trgovačke knjige i društveni računi. Iz svega ovoga proizlazi, da pojam udruge u obće, a društva napose, sa sobom povadja s jedne strane dužnost društvenih organa na jamstvo za upravu društvenoga imutka, i dosljedno tomu na dužnost, voditi knjige i polagati račune; a s druge strane pravo pojedinoga člana, zahtievati računarsko izvješće, bilancu i reviziju.¹

Prva dakle i bitna točka imovinskoga prava gospodarstvenoga društva u obće, a javnoga napose, jest pravo pojedinoga člana zahtievati, da se njegov prinos, odnosno društveni imutak, upotrebljuje u onu svrhu, u koju je dan, sa svimi konsekvencijami, koji su s tim spojeni. To pravo pojedinca nalazi kod javnoga društva svoj formalni izražaj u pravu nadgleda i kontrole s jedne, a u jamstvu društvenih organa s druge strane.

Zakon trgovački, neustanoviv posebnih propisa o organizaciji javnoga trgovačkoga društva, nije dosljedno tomu odredio ni propise o kontroli i odgovornosti društvenih organa onako, kako bi te odredbe glasile, da se je zakon stavio na stanovište udrugarstva.

Sve što naš zakon u pogledu odgovornosti i u pogledu unutarjnega nadgleda odredjuje, steže se na to, da je svaki član, bilo mu ili nebilo povjereno posloводство, ovlašten o s o b n o uvjeriti se, kako se vode poslovi društveni. U tu svrhu može, kad god ga je volja, doći u društvene prostore, razgledati trgovačke knjige i papire; te na temelju njihovu za svoje ravnanje sastaviti si bilancu (§ 83.). Buduć da je ovo pravo strogo osobno, te pri-

¹ Vidi Stein: „Gegenwart und Zukunft“ str. 277.

pada samo svakomu članu, to on nemože, bez privole ostalih, mjesto sebe trećega koga na to ovlastiti; jer se nemože društvo smatrati obvezanim, dozvoliti trećoj kojoj osobi ugled u svoje tajnosti i unutarne svoje odnošaje. Iznimka od toga pravila bila bi, kad bi taj treći bio sam članom društva, kad bi bio on zakoniti zastupnik takovoga člana, koji neima djelatne sposobnosti, ili kad bi društvenom pogodbom bilo inače određeno.¹

Nebude li društvo pojedinomu članu htjelo izdati knjiga i pisama društvenih, to će on bez dvojbe imati pravo sudbenim putem zahtievati, da mu se svi spisi društva izdadu.

Mogla bi po stilizaciji §. 83. nastati dvojba: da li je pojedini član, pokraj gore navedenih zahtjeva vlastan jošte zahtievati, da mu društvo račun položi. Buduć da redovito i po propisih trgovačkoga knjigovodstva vodjene knjige, i pravilno sastavljena bilanca, podpuno nadomjestiti mogu posebno polaganje računa; buduć da nadalje svaki član zahtievati može, da se knjige uredno i po propisih knjigovodstva, dakle tako vode, da se u njih podpuno odsjevala bude slika poslovanja društvenoga, to neima dvojbe, nebudu li knjige društva i društvena bilanca odgovarali tim zahtjevom, te nebude li se njimi moglo nadomjestiti polaganje računa, da će svaki član, pa i nebilo mu povjereno posloводство, moći zahtievati, da se polože računi. Nastane li u pojedinom slučaju dvojba o gore navedenih okolnostih, odlučiti će sudac eventualno uz pripomoć vještaka.

Ovo pravo pojedinih članova u pogledu kontrole i nadgleda, može se, kao što sve, što se odnosi na unutarne odnošaje društva, društvenim ugovorom ili kasnijom pogodbom ograničiti ili sasvim dokinuti. Ovakovi zaključci samo su znak većega pouzdanja u poslovodje i zastupnike društva; budu li stoga oni to pouzdanje zlorabili, te bude li jim se dokazalo obzirom na posloводство odnosno na zastupstvo kakovo nepoštenje, tada gube i takove pogodbe svoju kriepost, te će pojedinac uzprkos toj pogodbi, moći se poslužiti gore navedenim

¹ Vidi Anschütz Völderndorff ibid str. 214. sv. II.

pravom kontrole (§. 83.).¹ Zloporabu stavljenoga pouzdanja odnosno nepoštenje, morati će dokazati onaj, koji što takova utvrdi.

O jamstvu organa društvenih negovori naš zakon napose, već se pravila o tom dadu izvesti iz pojedinih raztepenih ustanova zakona trgovačkoga, a nakoliko ove nebi dosizale, imati će se u pomanjkanju trgovačkoga običaja, uporabiti propisi zakona građanskoga.²

Razdjelba dobitka i gubitka.

§. 25.

Druga točka u imovinskomu pravu javnoga trgovačkoga društva osniva se na dva momenta: pojedini član, stupajuć u društvo javno, imao bi po pojmu, kako ga gore razvismo, kao prinos prinesiti cio svoj imutak; nu tim on gubi svoju gospodarstvenu samostalnost, udruga pak o u obće, kao što po svom pojmu neuništuje osobne, tako nebi smjela uništiti ni gospodarstvene samostalnosti; usljed toga nastaje potreba, da se izravna oprieka medju oba ova momenta: prinosom čitavoga imutka, što zahtjeva pojam javnoga društva, i gospodarstvenom samostalnošću, koju zahtjeva pojam udruge.

Ovu oprieku moći je medjutim samo tako izravnati, da se na temelju zaključnih društvenih računa svake godine odluči onaj dio na dobitku društvenoga poslovanja, koji odpada na svakoga pojedinoga člana; taj dio nebi se smio priklopiti onomu prinosu, koji je pojedini član prinio u društvo, i time prenesti u vlastnost društva, već bi se taj dobitak imao posve odieliti od toga diela, i pojedincu dati u njegovo samostalno vlasništvo. Tim bi se opet uzpostavila gospodarstvena samostalnost pojedinoga člana u formi dobitka, i on stekao za sebe posebno, od društvene imovine razlučeno, vlasništvo. Ovo bi se načelo imalo tako konsekventno provesti, da bi kao zajam pojedinoga člana u društvu ostati imao i onaj

¹ Vidi §. 1200. o. g. z.

² Vidi razna mjesta ovog spisa.

dobitak, što ga pojedini član nebi digao, ili što bi ga spojio sa glavnicom društva.¹ Da li naš zakon stoji na tom stanovištu, i koje on ustanove u tom pogledu sadržaje, pokazati će sljedeće razlaganje o razdjelbi dobitka.

Svrha gospodarstvenoga, dakle i javnoga društva jest, da pomoću zajedinstva unapriedi stvaranje kapitala kod pojedinih članova, ovo pako biva onda, bude li zajednica imala kakav dobitak. (Narodno gospodarstveni oblik, koji stvara dobitak jest poduzeće; pa kao što po načelih narodnoga gospodarstva nijedno poduzeće trajno obstati nemože bez dobitka, tako će nestati i svake gospodarstvene zajednice, nebude li ona imala dobitka. Budući da je usljed toga svakomu gospodarstvenomu društvu glavni cilj dobitak; budući da se upravo oko dobitka vrti sav život gospodarstvenoga društva, to će si svako zakonodavstvo, uredjujući odnošaje tih društva, morati prije svega odgovoriti na pitanje: što je dobitak, a zatim odlučiti: kako se dieli taj dobitak, i što biva s tako razdijeljenim dobitkom? Kod odgovora na sva ova tri pitanja nebi smjeli odlučivati toliko zahtjevi juristični, koliko pravila narodnoga gospodarstva s jedne, a pojam i bitnost udrugarstva s druge strane.

Neima dvojbe, da je (dobitak poduzeća onaj višak od cijene unišle za prodanu robu, koji preostane po odbitku troškova potrošenih za njihovu produkciju.) S ovim pojmom u suglasju su i učitelji prava trgovačkoga; nu njihova se mnjenja razilaze, isto tako kao što i ona narodnih ekonomata, čim se stane obračunavati dobitak. Mnjenja ta razilaze se u točki: imadu li se u troškove računati kamati i onda, ako poduzetnik nije pozajmio glavnice potrebite za poduzeće, već ako radi sam svojim kapitalom. Nama se čini ono mnjenje izpravnijim, koje veli, da se pravi dobitak poduzeća istom onda ustanoviti može, kad se kamati za vlastiti kapital i nagrada za vlastitu

¹ Vidi Stein ibid. „Vereinswesen“ str. 94. Isti: „Gegenwart und Zukunft“ str. 280.

² L. Stein: „Lehrbuch der Volkswirtschaft“ str. 157. Dr. Held: „Grundriss über die Nationaleconomie“ 1876. str. 51. i 53. Dr. Schäffle: „Das gesellschaftliche System“, Band II. str. 458. i sl. Rau: „Lehrbuch der politische Oekonomie“, 9. Ausgabe 1876. von A. Wagner str. 63 i sl.

radnju napose obračunaju i u troškove poduzeća uvrste.¹ Uz ovo mnjenje pristaju i njemački i naš trgovački zakon, jer se po §. 84. na koncu poslovne godine svakomu članu obračunati, i u korist upisati imadu kamati od njegova uložka, odnosno od njegova diela, ako se je uložak na koncu prošle poslovne godine dobitkom umnožio ili gubitkom umanjio; dok se nepodmire ti kamati neima ni govora o dobitku.²

Uporavi li se ovo načelo o obračunu kamata na poduzeća, koja se obavljaju u zajedinstvu, to se ono provesti dade trostrukim načinom: ili uloženoj glavnici svakim načinom pripadaju kamati, bilo nebilo dobitka, dapače i onda, bude li se posao obavljao gubitkom; ili se samo onda do stanovitoga postotka imadu kamati obračunati, ako od unišloga dohodka, poslje podmirenih troškova produkcije, što god preostane, a ostalo razdijeliti medju članove, nebude li za podmirbu kamata dovoljnoga dohodka, to će se razmjerno u ime kamata razdijeliti onoliko koliko jest, a nepreostane li ništa, to se ni kamati neimadu obračunati; ili se napokon, preostane li što god od unišloga dohodka, poslje kako budu podmireni svi troškovi produkcije, imadu prije svega za uloženu glavnice obračunati kamati, pa ako poslje toga još što god preostane, tada se kod obračuna i razdjelbe dobitka ti kamati u obzir uzeti neimadu, t. j. na koliko unišli dohodak dopušta, dobiva prije svega svaki član toliko, koliko iznose kamati od glavnice, koju je uložio,

¹ Vidi Stein ibid. Protivno mnjenje zastupa imenito Schäffle „... es ist eine Fiction den schuldenfreien Unternehmer als Zinszahler gegen sich selbst aufzufassen. Diese Fiction hat höchstens die Bedeutung einer secundären wirth. Controle um durch eine buchhalterische Manipulation zu erkennen, ob die eigene K.-Nutzung mehr als den üblichen Zins eintrage, ob es praktisch sei, das Kapital zu leihen oder selbst zu betreiben“ ibid. str. 459.

² Sličnomu stanovištu njemačkoga zakona odlučno prigovara W. Auerbach: „Das Gesellschaftswesen“ str. 34. i sl.; a odobravaju ga Anschütz i Völderndorff ibid. II. B. str. 218. i 219.; dr. Endemann ibid. str. 184. opaz. 18.; dočim dr. Hahn drži, da zakon neizrazuje u tom pogledu posebnoga pravnoga pravila, već računarsku manipulaciju kako da se pravno pravilo najshodnije realizira, a imenito drži, da izraz „kamati“ nije rabljen u jurističnomu smislu. Vidi svez. I. str. 321—324. Nu po našem sudu neodlučuju tu pojmovi juristični već narodno-gospodarstveni, a imenito se neimadu kamati smatrati odštetom za prepuštenu uporabu kapitala drugomu komu, već su kamati onaj dio dohodka, koji proizlazi od kapitala novčanoga (vriednosti). Stein ibid. str. 117.

dosegne li međjutim dohodak te pojedinac više dobije nego li ga ide u ime kamata, tada se na kamate obzir neuzimlje, već svi članovi jednako dobivaju.)

Naš zakon drži se poput njemačkoga u tom pogledu prvoga načela, jer po našem zakonu kamati stvaraju ili umnažaju gubitak društva, te je zahtjev pojedinoga člana u pogledu kamata *a b s o l u t a n*; t. j. bez obzira na to, da li je društvo u prošloj godini kamate zaslužilo ili ne, ima svaki član pravo zahtievati jih. Iz toga sliedi, da će dobitak društvenoga imutka svake godine biti manji, a gubitak veći za iznos tih kamata. Nebude li količina tih kamata napose ugovorena, to se prema izričnoj ustanovi §. 281. razumjevati imadu kamati 6 po sto.

Nastaje sada pitanje : od koje se svote računati imadu spomenuti kamati; a zatim što biva s timi kamati? Mi ćemo, da stvar bolje razjasnimo odgovoriti ponajprije na drugo pitanje.

Po jasnoj ustanovi §. 84. neizplaćuju se ti kamati članovom društva, već se na koncu svake poslovne godine pojedinomu članu u korist pripisuju; usljed toga umnožavaju oni dio pojedinoga člana na društvenoj imovini. Ovomu načelu našega zakona dade se dvoje prigovoriti; s jedne strane nastaje pogibelj, da bi se tim načinom društvena glavica odviše umnožiti mogla, koja okolnost već i s onoga razloga štetnom biti može, što u istomu razmierju svake godine rastu i kamati, koji i onako umanjuju dobitak društva; s druge opet strane, neide ova ustanova za tim, da se uzpostavi gospodarstvena samostalnost, koja se, kao što ćemo vidjeti kod razdjelbe dobitka i kod solidarnoga jamstva, po javnom društvu našega zakona prilično uništuje.

Prema pojmu javnoga društva, kako ga gore razvismo, i prema stanovištu, koje u tom pogledu mi zauzimljemo, imali bi se svakogodišnji kamati pojedinim članovom izplatiti; pa ako jih koji od njih nebi digao, tada oni nebi smjeli množiti dio njegov na imutku, već bi se jednostavno smatrati imali kao zajam.

Zakonodavac kao da je međjutim naslućivao posljedicu gore navedenoga pravila izraženoga u §. 84., jer

ga nastoji ublažiti ustanovom, po kojoj je svakomu članu slobodno i bez privole ostalih izvaditi kamate, koji su prošle godine odpali na njegov dio, i tim mu pružiti mogućnost, da si steče imovinu, koja će podpuno podpadati pod njegovu dispoziciju.¹ Nebude li član pojedini izvadio svake godine tih kamata, tada oni množe dio njegov na imutku društvenomu. Ovo se u našem zakonu izrično neizriče,² ali se izvesti mora iz §. 84. imenito iz one točke, koja ustanovljuje, od koje se svote kamati računati imadu.³

Po §. 84. imadu se svake godine kamati računati od uložka pojedinoga člana ili od njegovoga diela na društvenoj imovini. Pod uložkom razumjeva se ne samo ono, što predje u imovinu društva, već i ono, što še društvu uz procjenbenu vrijednost na uporabu preda. Usljed toga morati će se na koncu prve poslovne godine uložku (U) svakoga člana, prije svega pripisati kamati (K), a istom onda ustanoviti će se dobitak (D) prema pravilom niže označenim, i pripisati pojedinomu članu. Ako pojedini član svojih kamata nedigne, to početkom sljedeće poslovne godine neće njegov dio (d_1) na društvenomu imutku, biti jednak uložku njegovu, već je $d_1 = U + K + D$. S ovim iznosom ima se sljedeće godine postupati kao s uložkom prve godine, te će dio pojedinoga člana (d_2) na društvenomu imutku koncem druge poslovne godine biti $d_2 = d_1 + K_2 + D_2$; itd. svake sljedeće godine. Sbroje li se ovim načinom ustanovljeni iznosi pojedinih članova, tada nam njihov sbroj pokazuje društveni imutak.

Netreba napose spominjati, da će rezultat navedene operacije stajati samo onda, bude li dohodak poduzeća tolik, da nakon podmirbe svih troškova od unišloga dohodka još toliko preostane, da se izplatiti budu mogli kamati i još povrh toga nešto u ime dobitka — Bude li naproti društvo imalo gubitka, ili bude li dohodak tolik, da dosegne za podmirbu svih troškova samo

¹ Vidi niže.

² Vidi §. 84. našega i čl. 106. njem. trg. zak.

³ Na ovo tumačenje ovlaštuje nas osim toga i ustanova §. 86., gdje se pojedini član ovlaštuje, da može izvaditi kamate samo za prošlu godinu, a ne za godine prijašnje; oni su bo već izgubili narav kamata i postali integriranim dielom imovine društvene.

ne za podmirbu kamata, ili nebude li ni dobitka ni gubitka, tada će se gore navedena operacija prema tomu mienjati, i dio na imutku društvenomu rasti ili padati.

Dokle pojedini član sa svojim dielom bude aktivan, dotle se svake godine njegov aktivni dio ima ukamatiti.

Nu usljed koje kakovih okolnostih,¹ može nastati slučaj, da će ona svota, koja pojedinomu članu na teret dolazi, biti veća od one, koja mu se u korist pripisati ima, t. j. moguće je, da pojedini član sa svojim dielom nebude aktivan već pasivan. Nebude li čitavo društvo prezaduženo, to će se taj pasivni dio smatrati kao dug napram drugim članovom, nu ipak tako, da oni dokle društvo traje svoje tražbine realizirati nemogu, jer bi se takav postupak protivio načelu izraženomu u §. 70. Usljed toga neće se od toga pasivnoga diela moći tražiti ni kamati, jer se na ovaj slučaj neće uporabiti §. 73. Buduć da takav član u društvenoj imovini neima nikakova objekta, koji bi se ukamatiti mogao, to se naravski takovomu članu godišnji kamati ni nemogu pripisivati; nu jer on uz sav svoj pasivni dio ipak ostaje i nadalje članom, te sudjeluje kod dobitka ili gubitka, to može nastati slučaj, da će se svakogodišnjim dobitkom njegov pasivni dio pokriti te po malo stvoriti aktivni dio, koji će se opet svake godine ukamaćivati.

Ako sada na tom temelju uvažimo, da u društvu može biti članova, kojih će dielovi biti pasivni, te da se kamati tim pasivnim dielovom nepripisuju, to je jasno, da je izraz „dio na društvenom imutku“ posve nekorrektno, i negledeć na to, da uložak pojedinoga člana može i u tom sastojati, da je on stanovitu stvar društvu samo na uporabu predao. Usljed toga bilo bi bolje, kad bi se mjesto spomenutoga izraza, uzeo izraz „aktivni dio.“

Promotriv poblize ove propise u pogledu ukamaćenja uložaka, uloženi u društvo, u savezu s ustanovom,³ da pojedini član u društvo prinesti može svoju radnju i

¹ Ako je n. pr. uložak pojedinoga člana bio znatno manji nego li je onaj drugih članova, a gubitak moraju nositi svi na jednake dielove.

² Vidi Hahn ibid. str. 328., Makower str. 128., Lutz: Protokolle str. 1024.

³ Vidi stranu 94.

svako poslovanje, koje je kadro unaprediti svrhu društvenu ; uzev nadalje u obzir vrijednost, koju radnja u narodno-gospodarstvenom pogledu ima ; uvaživ napokon, da je javno društvo često puta sklopljeno upravo obzirom na inteligenciju i vještinu pojedinoga člana, te da radnja pojedinih članova u društvenu svrhu isto toliko doprinosi kao i kapital, — od neobhodne je nužde, da se na radnju sličan obzir uzme, kao što i na kapital, te kao što se kamati za uloženu glavnici računaju u trošak poduzeća, da se istim načinom nagrada za radnju onih članova, koji su nju mjesto kapitala u društvo doprinieli, uvrsti u trošak poduzeća, jer priznato je, da je nagrada (Lohn) za radnju ono, što su kamati za glavnici.

Kod sustava našega zakona, po kojem je zahtjev članova obzirom na kamate, zahtjev absolutan, ima se na tu nagradu tim veći obzir uzeti, jer bi pojedini član mogao ne samo izgubiti svoju radnju, već i imati pozitivne štete na svomu imutku i to na korist onih članova, koji su uložili kapital.

Usljed toga ima se podpuno odobriti ustanova §. 84., po kojoj se za one članove, koji su u društvo doprinieli samo svoju radnju, proračunati ima primjerena nagrada, koju će eventualno odrediti sud. Ova nagrada izravnana je kamatom, jer je i taj zahtjev absolutan, budući da neima dobitka, dok se ta nagrada nepodmiri, te budući da i ona poput kamata stvara ili umnožaje gubitak društva.

Njemački zakon ove ustanove neima, a učitelji njemačkoga zakona¹ nepristaju uz posve sličnu odredbu švicarske osnove trgovačkoga zakona, bojeći se, da bi praktična provedba ovoga pravila naišla na poteškoće, jer da bi se upravo ta „primjerena“ nagrada za pojedine članove imala razno odmjeriti. Mi se s tim prigovorom tim manje složiti možemo, jer su ove zakonske ustanove o dobitku i gubitku samo naravi subsidijarne, one su na ime ustanovljene samo za onaj slučaj, ako društvena pogodba što inoga ustanovila nebude ; i jer je, kao što u

¹ Vidi Hahn ibid. str. 322., Anschütz i Völderndorff ibid. str. 219. svez. II.

mnogih inih slučajevih našega zakona, ako se stranke složiti nebi mogle, odluka i onako pridržana sudcu.

Kad se ovim načinom k ostalim troškovom poduzeća obračunaju kamati i nagrade, ima se na koncu svake poslovne godine na temelju inventara i bilance po načelih knjigovodstva ustanoviti dobitak i gubitak, te svakomu članu opredieliti onaj dio, koji na njega otpada. Kod ovoga postupka moći je postupati tako, da se ili dobitak i gubitak diele po omjeru uložaka u društveni imetak, uzev u obzir i poslovanje pojedinih članova,¹ ili da se dioba obavi po glavah bez obzira na uložke. Kojemu od ovih sustava prednost pripada različita su mnjenja, nu svi noviji učitelji prava trgovačkoga pristaju uz drugi sustav,² uz koji prijanjaju i naš i njemački trgovački zakon i trgovački običaj.

Ovaj nam se sustav tim pravednijim čini, jer jednakim načinom uvažava i kapital i radnju, te jer se već kod razdjelbe kamata i nagrade nuždan obzir uzimlje na veći uloženi kapital, odnosno na znatniju i itenzivniju radnju.

Prema tomu sustavu ustanovljuje §. 85. našega zakona, da se dobitak i gubitak diele po glavah.

Neda se medjutim tajiti, da uporaba ovoga načela na konkretne okolnosti u pojedinih slučajevih kadšto dovesti može do odviše velike strogosti.³ Nu već je u naravi svakoga takovoga sustava, da se absolutno pravedno načelo u pogledu razdjelbe dobitka i gubitka za sve slučajeve ustanovit neda, stoga i jest zadatak društvenih pogodba, da obzirom na razne okolnosti, uz koje se je društvo sastalo, svakoj takovoj mogućoj nepravičnosti na put stanu, jer sve ove zakonske ustanove i onako nisu jus cogens, već su ustanovljene samo za onaj slučaj, ako stranke nebi napose ništa ugovorile. Na koliko se pogodba kakova u tom pogledu smatrati ima protupravnom,

¹ Vidi §§. 1193., 1197. o gradj. zakona: §. 14. ugar. zak. čl. XVIII: 1840.

² Vidi Brinckmann ibid. §. 42. str. 159. i 160. Hahn ibid. str. 333. i sl., Anschütz i Völderndorff ibid. str. 226. i sl. svez. II., Auerbach ibid. str. 30—34., Endemann ibid. str. 186. Wächter ibid. 2. dio str. 21.

³ Vidi Hahn ibid. str. 334.

odlučiti će radi pomanjkanja posebnih ustanova propisi zakona građanskoga (§. 1196).

Kad se ovim načinom opredjeli i medju članove porazdjeli dobitak odnosno gubitak društva, tada se po ustanovi §. 85. dobitak neima izplatiti članovom, već se ima „dielu“ svakoga pojedinoga člana dobitak pripisati, a gubitak odpisati.

Ovo pravilo našega zakona, kao što smo već spomenuli, protivi se etičnoj naravi društva, jer prieči razvoj gospodarstvene samostalnosti pojedinoga člana, buduće da nedopušta, da si pojedini član pokraj onoga diela svoje imovine, koji se nalazi u društvu, stvori posebni imutak, kojim bi jedino on sam mogao upravljati. Mjesto da se dobitak svake godine izplaćuje, mjesto da onaj dobitak, koji pojedini član nedigne, ostane kao zajam u društvu, te time na volju ostane svakomu članu, hoće li ga izvaditi ili ne, priklapa se taj dobitak društvenoj imovini i time umnaža dio pojedinoga člana. Ovim načinom lahko se može dogoditi, da pojedini član, premda inače imućan, nemože razpolagati svojom imovinom, jer je uloživ sav svoj imutak u društvo, izgubio svoju gospodarstvenu samostalnost. Da li je to po narodno gospodarstvo koristno, da li se to s naravju i bitnošću udruugarstva slaže, to je dakako drugo pitanje.

Uvidjalo se to i na razpravah nürnbergke konferencije, pak se predlagalo, neka se načelo, po kojem nijedan član bez privole ostalih nesmje svoga uložka ni svoga diela na društvenom imutku umanjiti, ublaži tako, da svaki član od društvenoga imutka toliko izvaditi može, koliko mu je potrebno za uzdržavanje.¹ S druge opet strane predlagalo se, te je kod drugoga čitanja ponajprije i bilo zaključeno, da se izplata dobitka zahtjevati može svake godine, te da onaj dobitak, koji pojedini član nebi izvadio, nepovećava njegov dio na imutku, već da se ima smatrati tražbinom pojedinoga člana napram društvu.² Nu tečajem daljnjega viećanja u 122. sjednici,³ bude gore

¹ Lutz: Protokolle str. 206. i sl.

² Lutz: Protokolle str. 999.

³ Luto: Protokolle str. 1024. i sl.

izrečeno načelo promienjeno, te ustanovljeno onako, kako je izrečeno u čl. 107. njem. zakona, te kako je onda prešlo u §. 85. našega zakona.

Niekim načinom namjeravalo se to načelo ublažiti ustanovom stavke druge §. 86., po kojoj svaki član i bez privole ostalih, na koliko nije na očitu štetu društva, iz društvene blagajne izvaditi može iznos, koji neprelazi njegov dio na dobitku od posljednje godine. Ovom ustanovom međutim, nipošto se po našem sudu neublažuje gore spomenuto načelo, komu je temeljem služila s jedne strane nakana, da se društveni imetak u cijelosti i u pojedinih dielovih poveća, a s druge opet strane misao, da se društvo za vrijeme svoga poslovanja smatrati ima kao nerazlučiva cjelina tako, da se istom kod prestanka njegova definitivno vidjeti može, kolik je dobitak ili gubitak.¹

Ponajprije je na ime ograničeno to pravo pojedinoga člana tim, što može zahtievati izplatu samo one svote, koja nenadilazi dobitka posljednje godine: po izmaku tekuće poslovne godine to pravo prestraje, te odnosni dio definitivno prelazi na raspoložbu društva. Slučili se možebiti, da jedne godine društvo nije imalo ni gubitka ni dobitka, ili da je imalo pače gubitka, to pojedini član neće moći ništa osim kamata² iz društvene blagajne izvaditi, te će, premda je možebiti čovjek imućan, lahko u časovitu oskudicu doći.

Gore navedenu svotu moći će pojedini član nadalje dignuti samo onda, nebude li to na očitu štetu društva. Da li je taj slučaj nastao odlučuje u slučaju dvojbe sudac. Nu ni onda, nebude li nikakove zaprieke, nedaje zakon pojedinomu članu pravo, da jednostavno digne dobitak, koji na njega za prošlu godinu otpada, već odredjuje, da može iz blagajne društva uzeti **onoliku svotu**, koja nenadilazi dobitka prošle godine.³ Iz toga sljedi jasno, da je pojedini član bez privole ostalih, jedino vlastan uzeti zajam do iznosa, koji nenadi-

¹ Lutz: Protokolle str. 1025.

² Vidi gore.

³ Vidi §. 86. trg. z.

lazi dobitka posljedne godine, za taj pako zajam mora on kao svaki drugi dužnik plaćati kamate, koji mu se svake godine na teret upisati imadu.¹ Iz ovoga se vidi, da je gore navedeno načelo usljed tih ograničenja slabo ublaženo, da je pojedinac član, nebude li društvo imalo dobitka, upućen jedino na kamate prošle godine, te da je u pogledu pozajmljivanja novca iz društva, ravan svakomu trećemu.

Usljed toga držimo, da je i obzirom na praktičnu stranu naš zahtjev bolji od ustanove zakonske. U ostalom nam je opet naglasiti, da stranke u društvenoj pogodbi i u tom pogledu drugo šta odrediti mogu.

Poglavje IV.

Prometno pravo.

U obće.

§. 26.

Kad bi mi stvarali sustav prava udružnoga bez obzira na pozitivne ustanove zakona, ovoga poglavja u taj sustav doista uvrstili nebi.

(Pravni pojam za process onaj, kojim nastaje promet, nije drugo nego li pogodba, koja nastati može istom zamjenito izjavljenom voljom dvajuh ili više osoba.) Buduć da kod toga processa volja jedne osobe, kako je poznato, postaje sadržajem volje druge osobe; buduć da je svejedno, je li to volja jedincate osobe, ili takove osobnosti, koja je nastala zajedinstvom više osoba; buduć da poglavje o organizaciji društva govori, kako se stvara volja takovoga zajedinstva, te koju volju treće osobe u prometu smatrati imadu za volju njegovu; buduć da napokon neima razumnoga razloga, zašto bi kod prometnoga, ili ako je komu s voljom pogodbenoga prava, kod kojega je društvena zajednica jednom strankom, imali vriediti drugi propisi nego li u inih slučajevih, — to držimo, da bi i za prometno pravo društvenih zajedinstva vriediti

¹ Vidi §. 84. trg. zak.

imali propisi prava privatnoga, bilo to pravo građansko ili trgovačko, te da su u udružnomu pravu te ustanove suviše.

Toga se načela doduše drži i naš zakon, nu stojeć on obzirom na javna društva na stanovištu solidarnoga jamstva članova za sve poslove društva s čitavim njihovim imutkom, to je od potrebe bilo ustanoviti neke posebne ustanove za onaj dio pogodbenoga prava, koji se odnosi na tražbine i obveze. Zakon to čini u onomu poglavju, koje govori o pravnih odnošajih društva napram trećim osobam. Usljed tih okolnosti nastala je i po nas potreba, da u naš spis uvrstimo ovo poglavje, kojega inače nebi bilo.

Početak javnoga društva.

§. 27.

Čim medjutim govorimo ob odnošaju javnoga društva prema trećim osobam, ili o njegovom prometnom pravu, prvo je pitanje: od kojega časa se uzimlje, da je društvo započelo, ili drugimi riečmi, od kojega časa valja uporaviti one zakonske ustanove, koje uređuju odnošaj društva napram trećim osobam? Mi ovoga pitanja ni spominjali nebi, kad nam nebi dalo povod različito mnjenje¹ nekih spisatelja, nastalo upravo radi netočne ustanove zakona njemačkoga, koja je prešla i u naše trgovačko pravo.

Dva su slučaja, koja po zakonu razlučiti valja (§. 87.), da se ustanoviti uzmogne vrijeme, kada počimlje pravna kriepost društva napram trećim osobam.

Pravna na ime kriepost društva računa se napram trećim osobam :

a) od onga časa, kad je uknjižba društva u trgovački registar prema ustanovi §. 9. javno — proglašena.

Već po propisu druge stavke §. 9., da se neznanjem jednom proglašenih okolnosti nitko izpričati nemože, tako je jasno izrečena absolutna narav ove ustanove, da i nije trebalo napose odrediti, da prema trećim osobam

¹ Vidi Hahn ibid. str. 353. i sl., Anschütz i Völderndorff str. 229 i sl., Kräwel: Busch Archiv svez 4. str. 20. i sl.

nije pravno kriepostan dogovor, po kojem društvo početi ima ne od dana proglašenja, već kasnijim kojim danom.

S toga će sudac imati odbiti svaku prijavu javnoga društva, u kojoj bude rok, kada društvo početi ima, sljedio iza dana proglašenja. Ako li bi pako sudac takovu prijavu ipak primio, to se ima smatrati kao da takav rok nije ni označen.¹

Ova absolutna odredba zakona uzrokom je, da se trećemu nemože staviti ikakav prigovor, pak niti exceptio doli, da je znao za dogovor članova, po kojem društvo početi ima kašnje nego li je uknjižba proglašena.² Zakon bo ustanoviv ovu odredbu, ne radi članova, već radi odnošaja društva prama trećim osobam, ustanovio je najkasniji rok, kada ovaj odnošaj pravnu kriepost dobiva, bez obzira na to, da li treće osobe za to znadu ili ne, propis bo §. 9. postavlja obzirom na to, predmjevu juris et de jure.

Prigovor sličan mogao bi se medjutim samo onda dopustiti, kad bi se prema okolnostim trećoj osobi mogao pripisati kakav delikt ili barem dioničtvo kod delikta.

Nu tim što zakon odredjuje najkasniji rok, kada počimlje pravna kriepost društva napram trećim osobam, neizključuje se mogućnost, da taj odnošaj i prije neza-počme, zakon bo u §. 87. odredjuje:

b) da pravna kriepost društvenoga odnošaja napram trećim osobam počimlje još prije vremena ustanovljenoga pod a), čim je društvo svoje poslovanje faktično započelo.

Pita se medjutim sada prije svega, što znači poslovanje faktično započeti? Uzev u obzir pojam javnoga trgovačkoga društva, kako ga stavlja naš zakon, to ovo poslovanje nemože sastojati u drugom, nego li u „poslovih trgovačkih“, o kojih govori zakon u §§. 258.—264., pak bili ti poslovi i samo pripreme za redovito poslovanje društva. Pojam posla u obće, a trgovačkoga napose³ već

¹ Vidi Hahn ibid. str. 353.

² Vidi protivno mnjenje Kräwel: Busch Archiv svez. 4. str. 23. i 24.

³ Vidi dr. Vrbanić: „O pojmu trgovca i trgovačkog posla“. Mjesečnik broj 6 ex 1875.

sobom donosi, da on bez odnošaja napram trećoj osobi nastati nemože. Ustanova zakonska dakle, da pravna kriepost društvenoga odnošaja počimlje, čim je društvo faktično započelo svoje poslovanje, t. j. čim je stupilo u odnošaj napram trećim osobam, jest *petitio principii*. Zakon je ovdje pao u istu pogrješku kao i kod ustanove pojma posla trgovačkoga, on je svakomu doticaju društva strećimi osobami, sbio se on prije proglašenja kad mu drago, dao pravnu kriepost; ili drugimi riećmi, on nije ni ustanovio za ovaj drugi slučaj, kad počimlje pravni odnošaj društva napram trećim osobam.

Na istomu nejasnomu stanovištu stoje i učitelji¹ trgov. prava, kojim ustanove zakona nisu posve po ćudi, jer nisu suglasni, tko da preduzimlje te poslove, od kojih počimlje pravna kriepost društvenoga odnošaja napram trećim. Jedni od njih (Anschütz, Kräwel), drže dovoljnim, ako posao preduzme i jedan član, komu je posloводство (bolje bi bilo zastupstvo) povjereno; drugi opet (Hahn, Endemann) misle, da početak poslovanja izveden biti mora privolom svijuh članova. Nama se nesvidjaju ni jedni ni drugi, jer stoje na nejasnomu stanovištu zakona, jer se po nijednom od njih neda opredieliti vrieme kad društvo počimlje napram trećim osobam. Da su sastavitelji našega trgovačkoga zakona imali na umu, da se ustanove o društvih stvoriti dadu samo na temelju udrugarstva, tada bi bili umah došli do misli, da društvo prema trećim osobam pravno počimlje od onoga časa, kad se je konstituiralo. Prije konstituiranja društva neima; pak s toga ako tko prije toga vremena u ime društva sklapa poslove, to oni nemogu biti obvezatni za onoga, koga niti neima.

Da se pako i kod javnoga društva o konstituiranju govoriti može, biti će jasno svakomu po onom, što gore više spomenusmo o organizaciji društva. Ovakova ustanova odgovarala bi naravi i pojmu društva, te nebi pružala povoda tolikim nejasnostim i u praksi i u teoriji.

Pak uprav nam se s toga čini, da bi i točka 3. §. 65. glasiti imala, da se uknjižiti ima u registar ne dan, kad

¹ Vidi Hahn ibid. str. 354., Anschütz i Völderndorff ibid. str. 230., Kräwel: Busch Archiv svez. 4. str. 20., Endemann ibid. str. 156.

je društvo započelo svoje djelovanje, već dan, kad se je društvo konstituiralo, jer je to istom čas, kad društvo živjeti počimlje. te kad je kadro doći u svezu s trećimi osobami.¹

Solidarno jamstvo društvenih članova.

§. 28.

U (odnošaju društva napram trećim osobam, t. j. u njegovom prometnom pravu) svakako je obzirom na ustanove našega zakona najvažniji onaj dio, koji govori o obvezi društva, odnosno o tražbini trećih osoba napram društvu. U tom pogledu neodgiblje naš zakon ništa od njemačkoga,² a ovaj opet od francezkoga „Code de commerce“³, jer se u svakome od njih ustanovljuje pravilo: da (članovi za obveze društva jamče solidarno s čitavim svojim imutkom.) Nieki učitelji prava trgovačkoga⁵ razbijaju si glavu, kako je to solidarno jamstvo, uz različite promjene prema potrebam prometa, prešlo iz prava rimskoga u pravo današnje, nu nepromišljaju, da se bitni elementi društva, kao što je u nazočnom slučaju solidarno jamstvo, nedadu prosuditi po rimskom pravu, već na temelju udrugarstva, o kojem rimsko pravo ništa nezna. Nu promotrimo prije svega to solidarno jamstvo društva javnoga.

Solidarno jamstvo pojedinih članova nesmatraju nieki učitelji⁶ kao posebni karakteristikon trgovačkih društva u obće, a javnih napose, već kao posljedicu načela izraženoga u čl. 281. njemačkoga dosljedno §. 268. našega trg.

¹ Vidi stranu 62.

² Čl. 112.

³ Dapače ni najnovija osnova belgijskoga zakona trgovačkoga neodgiblje ništa od stanovišta čl. 22. Cod. de com., jer u čl. 17. naslovu 9. o društvih, sadržaje istu ustanovu: „Les associés en nom collectif sont solidaires pour tous les engagements de la société, encore qu'un seul des associés ait signé, pourvu que ce soit sous la raison sociale“.

⁴ Vidi §. 88. trg. z.

⁵ Vidi Aekermann „Zur Lehre von der Solidarität der Gesellschafter“. Busch Archiv svez. I. str. 285.

⁶ Vidi Hahn ibid. str. 360.; Anschütz i Völderndorff ibid. svez. II. str. 243.

zakona, po kojem su solidarno obvezane one osobe, koje se zajednički¹ obvežu trećoj osobi takovim poslom, koji je na njihovoj strani posao trgovački ako s vjerovnikom inače neugovore.

Ova tvrdnja učitelja trg. prava međjutim nestoji; jer zakon ovo načelo solidarnoga jamstva razširuje u pogledu javnoga društva u toliko, što društvo s jedne strane nejamči samo za obveze nastale na temelju posala trgovačkih, već u obće za sve obveze, dakle i za kazne i za naknadu štete;² dočim se s druge strane članovi društva međusobnom pogodbom ovoga jamstva odreći nemogu. Solidarno jamstvo članova javnoga društva tako je naravi absolutne, da prema trećim osobam neće biti od pravne krieposti, ako članovi međusobno može biti i ugovore, da neće jamčiti solidarno,³ te ako treće osobe za taj dogovor i budu znale. Na odnošaj članova međusobno, ovo pravilo dakako neupliva, tu odlučuje društvena pogodba, a nebude li ove, ustanove §. 71.. Ova odredba zakona nestoji nipošto u oprieci s onim slučajem, ako koji društveni vjerovnik pogodbom s kojim članom ugovori, da se obzirom na njega ovo jamstvo ograničiti ima, ili ako se toga jamstva posve odreče.

Ovo solidarno jamstvo pojedinih članova javnoga društva podpuno odgovara korrealnim obvezam našega gradjanskoga zakona,⁴ pa kad stoga §§. 269. i 270. i nebi odredjivali napose, moralo bi se tvrditi, da svakomu vjerovniku na volju stoji, hoće li svoju tražbinu, koja mu pripada napram društvu, zahtievati od čitavoga društva kao cielosti (§. 63.), od svijuh članova, ili od niekih, ili samo od pojedinoga člana; dapače slobodno mu je tužbu podignuti podjedno i proti društvu i proti pojedinim članovom,⁵ te zatim ako je predmet tražbine

¹ Razumjeva se po sebi, da nije od potrebe, da sve osobe zajednički sudjeluju kod sklapanja odnosnoga posla, već je na temelju §. 62. stav. 3. trg. zak. dovoljno, da jedna od njih bude ovlaštena raditi u ime ostalih.

² Vidi Makower ibid. str. 134.; Lutz: Protokolle str. 214.; Stubenrauch: ibid. str. 219.

³ §. 88. trg. zak. stavka druga.

⁴ Vidi §. 891. o. g. z.

⁵ Vidi Kräwel: Busch Archiv svez. IV. str. 27.

dieliv, hoće li tražiti čitavu tražbinu ili samo jedan dio, a da tim negubi prava na cijelu tražbinu obzirom na onoga, od koga je zahtievao jedan dio.

Neposredna posljedica ovoga pravila jest, da ni u trgovačkom pravu, gdje god se radi u solidarnom jamstvu, dakle ni kod javnih društva, dužniku nepripada niti tako zvani beneficium ordinis seu excussionis, niti beneficium divisions, t. j. nijedan član nemože zahtjevati, da se tražbina utuži prije svega proti čitavomu društvu ili ostalim članovom, niti da se ona razdjeli i svaki član tuži za pojedini dio. Mislila se tim postići sigurnost prometa.

Ovo solidarno jamstvo pojedinih članova odnosi se ne samo na one djelove imovine, s kojima pojedini član sudjeluje u društvu, već na čitav privatni imutak pojedinoga člana. Obseg ovoga jamstva, tako je absolutne naravi, kao što i samo solidarno jamstvo, te protivni ugovor medju članovi napram trećim osobam nije od krieposti.

Ovo solidarno jamstvo pojedinih članova takove je naravi, da je društvenomu vjerovniku na volju stavljeno, hoće li tražiti podmirbu prije svega iz društvenoge imutka, te eventualno istom iz imutka pojedinoga člana, ili hoće li direktno i neposredno tužbu podići proti pojedinomu članu. Samo u slučaju §. 97., t. j. ako društvo padne pod stečaj, obvezan je vjerovnik društva prije svega obratiti se na imutak društveni, te samo onda, nebude li tu podmiren, vlastan je obzirom na nepodmireni iznos držati se privatnoga imutka pojedinca. Solidarno je jamstvo dakle kod javnoga društva jedino u slučaju stečaja društvenoga subsidijarno.¹

¹ Dr. Schnierer u svom djelu: „Commentar zum ungarischen Handelsgesetzbuch“, Budapest 1877. na str. 112., tumači ovo solidarno jamstvo tako, da vjerovnik izplatu prije svega zahtjevati mora od društva, te samo u onome slučaju, nebude li podmiren, da može zahvatiti u privatni imutak pojedinoga člana. Da je ovo tumačenje, koje pisac nije ničim obrazložio, skroz netemeljito, sljedi iz onoga, što gore rekosmo; jer ako njegova tvrdnja stoji, čemu onda prva alineja §. 97. čemu njegov komentar toga paragrafa, po kojem se vjerovnik „im Falle des Concurses in erster Reihe an das Gesellschaftsvermögen zu halten hat“? Ustanove trgovačkoga zakona u ostalom su skroz i skroz recipirane iz njemačkoga zakona, a nijedan od znamenitijih komentatora njemačkoga prava nije te ustanove tumačio kao Schnierer.

Ovo je smisao i znamenovanje solidarnoga jamstva javnih društva po našem zakonu; nu razmotrimo li to solidarno jamstvo na temelju udrugarstva, na temelju pojma i bivstva javnoga društva, morati ćemo doći do uvjerenja, da solidarnomu jamstvu kod javnih društva nebi smjelo mjesta biti.

(Solidarna obveza već po svom jurističnom pojmu može postojati samo ondje, gdje je vjerovniku obvezano više dužnika,¹ ili obratno, gdje je jedna osoba obvezana nekolicini vjerovnika;) ovaj je zahtjev tako bitan, da bez njega o solidarnoj obvezi ni govora biti nemože. Jasno nam to pokazuje i sam trgovački zakon u §§. 269, i 270.

Ako uzmemo sada, da jednomu vjerovniku nasuproti stoji kao dužnik stanovito javno trgovačko društvo, to nemožemo pojmiti, kako se tu govoriti može o solidarnoj obvezi; (javno društvo, kao što gore razvismo, jest pogodbeno osobnost, koja ima svoj imetak i svoju organizaciju, i kao takova stupa ona u odnošaj s trećimi osobami pod svojim posebnim imenom.) Neima po našem sudu razloga, zašto da se raztepe usljed toga osobnost trgovačkoga društva, koju, govorilo se proti tomu koliko mu drago, i sam zakon barem posredno priznaje. Sigurnost prometa nemože tomu biti povod, jer sustav, koji se protivi bivstvu stanovite institucije, nemože služiti za sigurnost prometa; kad se je na ovu okolnost htio već obzir uzeti, to bi po našem sudu bilo možebiti shodnije, da se je odredilo, neka pojedini članovi jamče kao poruci. Usljed toga nemože se §. 268. trg. zak. uzeti za izvor solidarnoga jamstva, jer se ovdje veli, da solidarno jamstvo nastaje, ako se na jednoj strani više osoba zajednički obvezuje; nu kod javnoga društva nemože biti govora o više osoba, već samo o jednoj pogodbenoj osobnosti.

Solidarno jamstvo svih članova javnoga društva imalo bi jurističnoga smisla, kad se društvo nebi smatralo posebnom osobom, kad bi ono odgovaralo pojmu rimske societas. Da tomu nije tako, razložili smo na drugome mjestu.

¹ Vidi §. 891. o. g. z.

Nu ne samo s toga gledišta nemože se odobriti solidarno jamstvo javnoga društva, već i s gledišta etičnoga. Po gore navedenih pravilih na ime, može svaki vjerovnik svoju tražbinu potražiti budi od kojega člana, i to svu, a ne samo stanoviti dio; neposredna posljedica toga pravila jest, da pod vlast vjerovnika društvenih podpada ne samo onaj dio, što ga je pojedini član uložio u društvo, već upravo čitava njegova imovina, makar ona stajala i izvan društvene imovine. Ovim je načinom onaj imutak pojedinoga člana, koji postoji pokraj onoga diela, što ga je uložio u društvo, skroz ostavljen na volju društvenih vjerovnika, kojimi se pruža mogućnost, da taj posebni imutak pojedinoga člana sasvim unište. Usljed toga se privatno vlasništvo pojedinca, pokraj društvenoga vlasništva, nemogućim čini; jer kako se iz svega vidi, sve što pojedinac stiče, služi u svrhe društva, t. j. za podmirbu društvenih vjerovnika. Da se tim načinom gospodarstvena samostalnost pojedinoga člana uništjuje, netreba napose dokazivati. Pojam pako udruugarstva zahtjeva, da se u zajednici uzdrži ne samo osobna već i gospodarstvena samostalnost. Sve što se tomu protivi, nemože biti na uhar udružnomu životu, pak usljed toga valja sve to odbaciti. Iz svih ovih razloga čini nam se, da bi pojmu i naravi društva više odgovaralo, kad bi se solidarno jamstvo pojedinih članova sa čitavim njihovim imutkom kod javnih trgovačkih društva posve zabacilo,

Prigovor, da bi to bilo na štetu trgovačkomu prometu po našem sudu i po pojmu javnoga društva, kako ga si mi predstavljamo, nemože stajati, jer ako čitava, u vrijeme postanka društva postojeća imovina pojedinih članova, koja se u društveni imutak doprinieti mora, nebude dovoljnim jamstvom za obveze društvene, tada je takovo društvo prekoračilo granice onoga, što je po svojih silah kadro učiniti, tada je ono svoje poslovanje počelo načinom nesolidnim, te mu nebi pomoglo ni solidarno jamstvo svih članova. Mjesto solidarnoga jamstva pojedinih članova, moralo bi samo društvo, kao posebna osobnost,

jamčiti svojim društvenim imutkom za sve obveze društva.¹

Jamstvo člana, koji naknadno stupa u društvo.

§. 29.

Neposredna posljedica ovoga solidarnoga jamstva obzirom na to, što pojedini član u društvo stupiti može i poslje kako je ono već nieko vrieme obstojalo, jest pitanje : za koje obveze društva jamči na novo pristupivši član, da li za sve, ili samo za one, koje su nastale poslje njegova pristupa?

Po našem shvaćanju javnoga društva ovo je pitanje skroz suvišno, jer za obveze društva i onako nebi jamčiti imao pojedini član, već samo društvo svojom posebnom imovinom bez obzira na to, kako i kada je ta imovina nastala, da li je pojedini član svoj prinos donio prije nego li je odnosni dug nastao ili poslje. Nu sa stanovišta našega zakona stvar je drugačija; pojedini član jamči ne samo s onim, što je uložio, već i s cijelim svojim privatnim imutkom, pak nije stoga svejedno, hoće li on jamčiti za obveze društva nastale prije ili poslje njegova izstupa. Zakon naš stoji u tom pogledu u §. 89. skroz na stanovištu njemačkoga zakona, te ustanovljuje, da onaj, tko pristupi u postojeće javno trgovačko društvo, jamči isto tako kao i ostali članovi, za sve obveze društva, dakle i za one, na koje se društvo obvezalo i prije njegova pristupa.

Ovomu načelu prigovara se s mnoge strane,² i to po našem sudu punim pravom. Ovo pravilo protivi se prije svega gospodarstvenoj i individualnoj slobodi, koja se svagdje kod udrugarstva čuvati mora, jer novi član usljed pristupa s cijelim svojim imutkom, jamči za obveze, na koje

¹ Netreba nipošto pomješati solidarno jamstvo tako zvanih kreditnih udruga sa gore navedenim solidarnim jamstvom javnih društva, jer su kod tih kreditnih udruga karakter i znamenovanje toga solidarnoga jamstva posve različiti u narodno - gospodarstvenom, udružnom i jurističnom obziru; pak dočim je usljed toga to solidarno jamstvo kod kreditnih udruga posve umjestno, nebi mu kod javnoga društva smjelo biti mjesta. — Vidi Stein: „Vereinswesen“ str. 145—151., od istoga: „Handbuch der Verwaltungslehre“. 2. Auflage str. 469

² Vidi Auerbach: „Gesellschaftswesen“ str. 63. etc.

uplivati nikako nije mogao, i jer je često može biti upravo proti njegovomu interesu jamčiti za izpunjenje tih obveza. Da će se usljed takovih okolnosti ljudi uztezati pristupati u javna društva, skroz je naravski. Osim toga je ova odredba štetna i po kredit trgovački, jer je ubitačna po vjerovnike takovoga na novo pristupivšega člana, jer kod njegovoga imutka, sa dosadanjimi njegovimi vjerovnici konkuriraju i vjerovnici društveni, koji su, premda novo pristupivši član s njimi u nikakav doticaj došao nije, ipak u mnogo povoljnijemu položaju od njegovih privatnih vjerovnika.

Mislilo se¹, da je obzirom na zaštitu društvenih vjerovnika ovakova ustanova potrebna, pak stoga se i odredjuje u drugoj stavci §. 89., da protivna pogodba prema trećim osobam nije od krieposti. Nu ako promotrimo sve eventualnosti, koje nastati mogu kod pristupa novoga člana, to i bez solidarnoga jamstva za prijašnje obveze društva, nipošto nemožemo vidjeti pogibelji za društvene vjerovnike. Stoga bi u svakom pogledu mnogo, shodnije bilo, da je zakon, stojeć na istomu stanovištu, na kojem već stoji, odredio, da novi član jamči samo za one obveze društva, koje su nastale poslje njegova pristupa.

Nu uza sve to, što protivna pogodba napram trećim osobam nije od krieposti, to ipak ništa neprieči, da novo pristupivši član sa dosadanjimi članovi neustanovi posebnom pogodbom, hoće li, i u kojem će obsegu jamčiti za prijašnje obveze društva. Ova međjutim pogodba uredjuje samo pravne odnošaje medju članovi, a nipošto medju vjerovnici i onim članom, koji je na novo pristupio. Da li se je tim pristupom firma promjenila ili nije, u stvari nemienja, jedino na što se gledati ima jest, da li isto društvo i nadalje postoji, ili da li je pristupom utemeljeno novo društvo. Koji od ova dva slučaja postoji, treba odlučiti od slučaja do slučaja. Za treće osobe biti će u tom pogledu najbolji znak okolnost ona, da li je prestanak staroga i postanak novoga društva unešen u trgovački registar.

S ovim slučajem o pristupu novoga člana u postojeće trgovačko društvo, nemože se srayniti slučaj, ako

¹ Vidi Lutz: Protokolle str. 282.

netko pristupi u trgovinu, koju je dosada tjerao pojedinac trgovac, i ako istom usljed toga nastane društvo. Kako i kojim načinom u ovom slučaju jamčiti ima onaj, koji je pristupio u postojeći posao, nije naš zakon odlučio; nama se čini ono mnjenje najizpravnijim, koje u tom pogledu sve prepušta zamjenitoj pogodbi dosadanjega trgovca s članom, koji je na novo pristupio.

Položaj društvenih i privatnih vjerovnika.

§. 30.

Buduć da je po našem pojmu gospodarstvena zajednica, dakle i javno društvo, posebna pogodbeno osobnost, koja je u prometu pravnim subjektom; budući da nadalje uz sve to zajedništvo, pojedini član sačuvati mora svoju gospodarstvenu i individualnu samostalnost, to je naravska posljedica, da će i javno društvo i svaki pojedini član za sebe, posebnimi prometnim akti moći doći u odnošaj s trećimi osobama, dosljedno tomu, da će se moći obvezati društvo napose za svoje, a pojedini član opet napose za svoje obveze.

Dok se pojam društva javnoga i položaj pojedinoga člana ovako shvaća, neima u stvari ništa osobita, jer će vjerovnici društva biti upućeni li na društveni imutak, a privatni na imutak pojedinoga člana. Neka posebitost nastati će u tom pogledu istom onda, ako društvo prestane i društveni se imutak razdjeli na pojedine članove. Nu čim se je stalo govoriti o nekom suvlastništvu pojedinih članova na društvenomu imutku, čim se je uvuklo u javno društvo (solidarno jamstvo pojedinih članova za obveze društva s čitavim njihovim imutkom), to se je svakako moralo nametnuti i pitanje, o odnošaju privatnih vjerovnika pojedinoga člana napram onoj imovini pojedinoga člana, koja nije doprinesena u društvo, i ob odnošaju društvenih vjerovnika napram privatnim vjerovnikom.¹ Odgovarajući naš zakon na ova pitanja, stoji on sasvim na našem stanovištu pogodbene osobnosti, akoprem to načelo u svih ustanovah konsekventno neizvadjaja.

¹ Vidi Endemann: ibid. strana 165., 166. i 167.

Prije svega neima dvojbe, shvati li mi pojam javnoga trgovačkoga društva ili po našem shvaćanju, ili na temelju propisa pozitivnoga zakona, da pojedini član može imati privatnih vjerovnika. Uzmemo li sada na um, da je javno trgov. društvo posebna pogodbeno osobnost, te da se ta osobnost u prometu s ostalimi osobama izražuje u firmi t. j. u imenu poduzeća, to je naravska stvar, da će sva prava i sve obveze, koje spadale budu na to poduzeće, ovlastiti odnosno obvezati samo društvo; naproti da će ona prava i one obveze, koje nespadaju na poduzeće ležati izvan društva, te se ukazati kao posebna prava i posebne dužnosti, koje s društvom nikakova posla neimadu. Neposredna posljedica ovoga načela jest, da se privatni vjerovnik pojedinoga člana, radi svoje tražbine, ni obzirom na osiguranje ni obzirom na podmirbu, nemože držati onih stvari, tražbina ili prava, koje je pojedini član prigodom pristupa doprinio u društvo, jer je sve to prešlo u društvenu poslovnu imovinu i postalo vlasničtvom društva.¹ Usljed toga nemože se društveni imutak smatrati suvlastničtvom pojedinih članova, niti se uzeti može, da pojedinomu članu pripada tobože kakav idealni dio na društvenoj imovini; njihovo pravo u tom pogledu sastoji samo u tom, da mogu zahtievati, da jim se, kad se društvo razidje, prigodom razdjelbe od može biti još preostaloga imutka uruči pripadajući dio.

Dosljedno ovomu pravilu neće privatnim vjerovnikom pojedinoga člana u nijednom slučaju jamčiti poslovna imovina društva.² Samo ono, što pojedini član zahtievati može, da mu se od društvenoga imutka uruči, može biti predmetom osiguranja i podmirbe za privatnoga vjerovnika, jer tražbine takove spadaju na privatnu imovinu pojedinoga člana. Usljed toga biti će predmetom podmirbe i osiguranja za privatnoga vjerovnika pojedinoga člana ono, što je on od društva vlastan tražiti u ime kamata ili nagrade (§. 84.), i u ime godišnjega dobitka (§. 85); te napokon ono, što mu ima pripasti, kad se društvo razvrgne i obavi likvidacija; stoga i ima privatni vje-

¹ §. 95. trg. zak.

² Vidi u ostalom Lutz: Protokolle str. 1133.—1144., 4520.—4523.

rovnik pravo, ako nebude podmiren iz privatnoga imutka dužnikova, zahtievati i ovrhu na ovaj dio; nu u tu svrhu mora prije svega tražiti, da se društvo razvrgne (§. 101).

Bude li medjutim pojedini privatni vjerovnik upućen sudbenim putem na kamate ili na odnosni dobitak pojedinoga člana, to je on ravan cessionaru, komu je pojedini član svoje zahtjeve ili svoj dio prema društvu ustupio, te isto tako kao ni ovaj, neima prava ugledati u trgovačke knjige i papire društva (§. 76.).¹

Po sebi se razumjeva, te nam upravo usljed gore navedenoga načela, netreba napose spomenuti, da se založno pravo, kojim je pojedini član obteretio svoju imovinu, ili koje je njegov vjerovnik stekao budi zakonom budi sudačkom odsudom na njegovoj imovini, protezati može samo na ono, što pojedinomu članu pripada u ime godišnjih kamata, nagrade ili dobitka, ili što će dobiti kad se društvo razvrgne.

Buduć medjutim biva, da u društvo stupaju članovi, koji su bili zaduženi još prije pristupa u društvo, to nastaje pitanje, od kakovoga je upliva taj pristup na gore navedeno pravilo §. 95., u pogledu vjerovnika? Kod odgovora na ovo pitanje valja razlikovati strogo osobne tražbine, i takove, u pogledu kojih pripada vjerovniku stvarno ili založno pravo. Obzirom na prvu vrst tražbina, nečini zakon razlike medju privatnimi vjerovnici, kojih su tražbine nastale prije ili poslje pristupa pojedinoga člana u društvo. Usljed toga neima dvojbe, da pristup pojedinoga dužnika u javno društvo po sigurnost tražbina njegovih vjerovnika može biti vrlo štetan, jer se svaki prinos pojedinoga člana u društvenu imovinu donekle smatrati ima alienacijom; za privatne bo vjerovnike ima prinos u društvenu imovinu isti posljedak, kao da se je čitava stvar otudjila.²

¹ Vidi Ansehütz i Völderndorff ibid. str. 256. svez. II.

² Ova eventualnost, te usljed toga briga za sigurnost privatnih vjerovnika mogla bi biti povodom, da se pobija naš pojam javn. trg. društva. Nu negledee na to, da i po pojmu jav. trg. društva, kako ga shvaća naš zakon, nije izključena mogućnost, da nietko doprinese u društvenu poslovnu imovinu sav svoj imutak, neobaziruć se ni na to, da dužnik sigurnost svojih vjerovnika i inim načinom umanjiti može, budi što sklapa nove obveze, budi što prodajom svoj imutak umanjuje, — ima vjerovnik dosta sredstva, da se štiti proti toj šteti. On može u smislu stečajnoga reda (§. 27.) zahtievati, da se otvori stečaj nad imovinom dužnika, te eventualno prema načelu §. 62. stečaj reda, pobijati prinos u druž-

Sasvim druge okolnosti nastaju kod tražbina, u pogledu kojih vjerovniku pripada stvarno ili založno pravo. Ako pojedinac, pristupiv u društvo, doprinese stvarih koje su obterećene stvarnim ili založnim pravom, to usljed pristupa u društvo ta prava prestati nemogu; odnošaj je isti, kao kad se stvarnim ili založnim pravom obterećene stvari prodadu. Usljed toga će stvarna i založna prava, koja su nastala prije pristupa pojedinoga dužnika u javno društvo, ostati nepromjenjena i u buduće, makar dužnik odnosne stvari doprinio u poslovni društveni imutak kao svoj prinos (§. 95.). Nu da ovaj posljedak sbilja nastane, od potrebe je, da ta stvarna i založna prava u vrijeme prinosa prema trećim osobam od k r i e p o s t i b u d u. Da li je taj posljedak u istinu nastao, odlučuju obzirom na nepokretne stvari ustanove prava građanskoga, imenito obzirom na hipoteku ustanove gruntovnoga reda, Pogledom na pokretne stvari uporabiti će se ustanove prava trgovačkoga. Kad je već jedanput koja stvar doprinešena u društvo, tada privatni vjerovnik na nju nemože steći ni stvarnoga ni založnoga prava.

Ako je u vrijeme, kad je koja stvar doprinešena u društvo, obstojala generalna hipoteka nad imutkom pojedinoga člana, to nastaje pitanje: da li založno pravo na doprinešenoj stvari i nadalje postoji ili ne? Obzirom na gore navedeno razlaganje odgovoriti nam je, da to pravo postoji, te da će se odnosni slučaj morati prosudjivati po načelih, koja valjaju u onome slučaju, kad dužnik vlastništvo založene stvari na drugoga prenese.²

Posljedna napokon posljedica gore navedenoga načela o pogodbenoj osobnosti, obzirom na pitanje o odnošaju privatnoga vjerovnika pojedinoga člana napram društvu jest, da privatni vjerovnik nemože kompenzirati tražbine svoje napram pojedinomu članu sa dugom, što ga duguje društvu. Pojedine bo tražbine društva napram

tveni imutak, a može u smislu §. 101. u slučaju potrebe zahtievati, razvrgnuće društva i tražiti podmirbu iz onoga diela, koji mu pripadne nakon obavljene likvidacije.

¹ Vidi u ostalom dr. Noack: „Der Einfluss des Handelsgesetzbuchs auf das Grund und Hypothekenrecht“, Busch: Archiv svez. IV. str. 196.

² Vidi Hahn ibid. str. 381.; §. 466. gradj. zakona.

trećim osobam nepadaju u privatni imutak pojedinih članova, već spadaju na aktiva pogodbene osobnosti, koja je različna od pojedinoga člana. Istom onda, kada ta tražbina prestane biti tražbinom društva, te kad predje na pojedinoga člana, — što za vrieme obstanka društva biti može putem cessije, ili kod prestanka društva, ako mu se prigodom razdjelbe društvenoga imutka ta tražbina doznači, — mogle bi se takove tražbine kompenzirati.

Na drugo pitanje, u kojem odnošaju stoje društveni vjerovnici napram imovini pojedinoga člana, odgovor je lahak i jasan, čim stojimo na stanovištu pogodbene osobnosti. Kao što privatni vjerovnik neima prava na one stvari, koje su povodom prinosa prešle u imutak društveni; kao što on od onih stvari i tražbina, koje su u društvenoj imovini, može podmirbu tražiti istom onda, kada te stvari prestanu biti vlasničtvom društva, te kod likvidacije pripadnu dužniku, to je isto tako naravno, da ni društveni vjerovnici nebi smjeli imati nikakova prava na privatnu imovinu pojedinoga člana, jer isti razlozi, koji vojuju za prvu okolnost, vojuju i za ovu posljednju. Nu naš zakon, kao što je u prvom pogledu dobro rješio to pitanje, tako je u drugom pogledu radi solidarnoga jamstva porušio skroz temelj, na kojem stoji obzirom na odnošaj privatnih vjerovnika napram društvu.

Na drugom mjestu razložili smo, da svaki društveni vjerovnik tražiti može podmirbu i iz privatnoga imutka pojedinoga člana, te da je to njegovo pravo naravi subsidijarne samo onda, kad je društvo pod stečajem, inače da je skroz samostalno.

Preporno je medjutim pitanje, o odnošaju društvenih vjerovnika napram imutku pojedinoga člana obzirom na kompenzaciju. U teoriji razglabalo se ovo pitanje tim više, jer njemački trgovački zakon o tom posebne ustanove neima, te se učitelja trgov. prava nisu podpuno složili u misli, da li kompenzaciji u tom slučaju ima mjesta.¹

Ovu dvojbu razpršio je donekle za nas, postojeći tr-

¹ Vidi Hahn ibid. str. 384. Endemann ibid. str. 166. Brinckmann ibid. str. 141. Anschütz i Völderndorff ibid. str. 265. svez. II. Auerbach: „Das Gesellschaftswesen“ str. 69. itd.

govački zakon u stavci drugoj §. 96., koje stavke u njem. zakonu neima. Kada na ime vjerovnik društva (A), koji je ujedno i dužnik kojega člana istoga društva (B-a), utuži proti društvu svoju tražbinu, tada se nemože prema gornjoj ustanovi kompenzirati privatna tražbina pojedinoga člana sa zahtjevom društvenoga vjerovnika a njegovoga dužnika; n. p. A duguje B-u 1000 fl.; a ima podjedno tražbinu od društva u iznosu od 1000 for.; obe ove tražbine, ako A tuži društvo, nemogu se međusobno prebiti osim, ako B tražbinu svoju prema A-u na društvo prenese, i ona predje u imovinu društvu.

Po našem shvaćanju javnoga društva, i po svih konsekvencija, koje iz toga shvaćanja izvadjamo, moramo ovu ustanovu odobriti, jer su i različitost osobnosti i različitost imutka uzrokom, „da društvo treba poseban pravni naslov, da uzmogne kompenzirati tražbine kojega člana prema svojim vjerovnikom, ako se u obće kompenzirati dadu, te da nadalje član društva bez posebnoga pravnoga naslova kompenzirati nemože dug svoj s tražbinom, koja pripada društvu prema trećemu“.¹

Nu kakogod ovu ustanovu zakona s ovoga gledišta odobravamo, tako opet s druge strane držimo, da zakon na gore navedeno pitanje podpuno odgovorio nije, jer govori samo o slučaju, ako dužnik kojega člana utuži tražbinu proti društvu.

Kad naš zakon u pogledu javnih društva nebi stajao na podlozi solidarnoga jamstva, bila bi ustanova §. 96. dovoljna, da se protegne na sve slučajeve. Nu buduć da je po načelih solidarnoga jamstva, pojedini član vjerovniku društva obvezan za dug društveni svojim privatnim imutkom, to nastaju još druga dva pitanja, na koja naš zakon neodgovara, t. j. pitanje: kako je s kompenzacijom, ako vjerovnik društveni pojedinoga člana tuži radi duga društvenoga, i zatim, ako pojedini član radi svoje privatne tražbine tuži vjerovnika društvenoga?² Po našem shvaćanju javnoga trg. društva,

¹ Vidi Brinckmann: ibid. str. 141.

² Dr. Schnierer u spomenutom djelu na str. 117. nabraja razne slučajeve kompenzacije, koji mogu nastati, te se obzirom na ovaj slučaj odlučuje i

odgovorili bismo iz gore navedenih razloga, da prvi slučaj ni nemože nastati, a u drugom slučaju, da kompenzaciji neima mjesta; nu obzirom an solidarno jamstvo našega zakona, morati će odgovor drugačije glasiti.

Ako vjerovnik društveni tuži pojedinoga člana radi duga društvenoga, to će on bez dvojbe s tom tražbinom moći kompenzirati svoju privatnu tražbinu, koja mu pripada proti tužitelju, jer tu obstoje svi uvjeti potrebni za kompenzaciju;¹ nu osim toga moža on kompenzirati i takovu tražbinu, koja društvu pripada proti tužitelju.

Za one članove, kojim je povjereno zastupstvo društva, to je pravo bezdvojbeno, jer negledeć na pravo regressa, koje jim pripada proti društvu, ovlašteni su oni prema ustanovam §§. 90. i 93., bez ikakve specijalne punomoći, preduzimati u ime društva sve poslove i pravne čine. Nu dvojba može u tom pogledu nastati obzirom na one članove, kojim nije povjereno zastupstvo.²

Anschütz misli, da takav član kompenzirati može samo ex jure cesso, jer da nemože razpolagati s aktivi društva; Hahn je protivne misli, jer da pravni razlog za dopustivost ili nedopustivost kompenzacije leži u regressu, koji pojedinomu članu pripada prema društvu, kada plati kakav društveni dug; ovo pako pravo regressa, da je jednako za sve članove.³

Nama se ovo mnjenje čini izpravnijim, tim više, jer odgovara duhu našega gradjanskoga zakona, po kojem korrealni dužnik kompenzirati može tražbine drugoga

za kompenzaciju i proti kompenzaciji. Pisac u točki 3. i točki 6. navadja dva razna slučaja; nu nam se čini, da je to jedan te isti slučaj, te da je ili točka 3. ili 6. suvišna, ili da je trebalo obe riešiti, kako to zahtjeva druga stavka §. 96. Prvi slučaj glasi: „Der Gesellschafter klagt einen Dritten wegen seiner Privatforderung. Der Geklagte kann hier eine Forderung, welche ihm an die Gesellschaft zusteht nicht compesiren“. (Dakle tuženik, koji je vjerovnik društva nemože kompenzirati te tražbine s onom, koju duguje pojedinomu članu). — Točka 6. glasi: „Ein Gesellschafter klagt seine Privatforderung gegen einen Gläubiger der Gesellschaft ein. In diesem Falle kann der Gesellschaftsgläubiger seine Forderung an die Gesellschaft compensiren, weil sein Gläubiger für die Gesellschaftsschuld solidarisch haftet. . . .“ (Dakle tuženik, koji je vjerovnik društva može kompenzirati tu tražbinu s onom, koju duguje pojedinomu članu. — Očito protuslovje).

¹ Vidi §§. 1438—1443. o. g. z.

² Vidi Anschütz i Völderndorff str. 264, svez. II. Hahn str. 385.

³ Vidi niže.

korrealnoga dužnika na toliko, na koliko tuženik prema ostalim sudužnikom ima pravo regressa.¹

Privatne tražbine pojedinih članova neće moći nijedan član, bude li tužen za dug društveni, kompenzirati; jer dok društvo postoji, onaj član, koji plati dug za društvo, ima pravo regressa samo proti društvu, a ne proti pojedinim članovom, koji i onako prema §. 70. nisu dužni u korist društva od svoga imutka žrtvovati više, nego li iznosi njihov ugovoreni uložak. Ako se društvo razpane, moći će toj kompenzaciji biti mjesta na toliko, na koliko će jedan proti drugomu imati pravo regressa.

U posljednjem napokon slučaju, ako pojedini član radi svoje privatne tražbine utuži vjerovnika društvenoga, neima dvojbe, da će tuženik moći kompenzirati tražbinu, koja mu pripada prema društvu, i to stoga, jer on usljed solidarnoga jamstva pojedinih članova tu tražbinu zahtievati može ne samo od društva kao cjelosti, već i od svakoga pojedinoga člana, napose, dakle i od svoga vjerovnika. Iznimka od ovoga pravila nastaje donekle onda, ako društvo padne pod stečaj. Po §-u na ime 97. jest solidarno jamstvo pojedinih članova u ovom slučaju naravi subsidijarne, te će se pojedini vjerovnik moći u tom slučaju držati imovine pojedinih članova samo onda, ako za podmirbu nedosegne imovina društvena. Usljed toga moći će on prema svomu vjerovniku, koji je podjedno član društva, kompenzirati ne čitavu tražbinu, već samo onaj dio, koji nije podmiren iz stečajne masse društva.

Posljednje napokon nastaje pitanje, u kojem odnošaju stoje društveni vjerovnici napram vjerovnikom privatnim? — Po načelu solidarnoga jamstva svakomu je vjerovniku slobodno, dok društvo nepadne pod stečaj, tražiti podmirbu budi od društva pod njegovom firmom, budi od svakoga pojedinca. Dotle, dok pojedini član izpunjivati bude mogao svoje dužnosti, neće nastati nikakove kolizije ni medju jednim i drugim vjerovnicima, ni medju privatnim vjerovnicima i samim društvom.

¹ Habietinek Oesterr. Vierteljahresschrift. svez. II. str. 87. 88.

Postane li pako pojedinac za izplatu nesposobnim, to ni tada nenastaje kolizije medju privatnimi i društvenimi vjerovnici, jer se u ovom slučaju društveni vjerovnici neće držati na izplatu nesposobnoga člana, već ili društva ili onoga, koji bude sposoban za izplatu; pa ako bi se baš i držali pojedinoga člana, što je vrlo nevjerovatno, tad mogu oni cijelu svoju tražbinu zahtievati nuz privatne vjerovnike. Kolizija u tom slučaju nastaje jedino medju privatnimi vjerovnici i društvom, i to u toliko, što je stečaj u kojem se pojedini član nalazi, razlog za raspust društva.

Odnosaj medju privatnimi i društvenimi vjerovnici postaje onda istom od važnosti, kad društvo samo padne pod stečaj, jer i po jedne i po druge nastati može šteta prema tomu, kako se ustanovio bude način podmirbe vjerovnika društvenih. Usljed toga nabrajaju se tri različita sustava, koja se odnose na spomenutu koliziju interesa jednih i drugih vjerovnika.

Prvi od ovih sustava hoće, da se napose odluči imutak društveni, a napose imutak svakoga pojedinoga člana. Društveni vjerovnici neka traže podmirbu iz imutka društvenoga, a privatni iz imutka privatnoga svakoga pojedinoga člana. Preostane li višak koji, poslje kako budu podmireni posebni vjerovnici, tada ima taj višak doći u korist ostalih vjerovnika.

Da se opravda ovaj sustav pozivaju se rado na rimsko pravo,¹ imenito na slučaj, kad je jedan te isti rob vodio dvie trgovine jednoga te istoga gospodara; jer su vjerovnici ovih različitih trgovina mogli tražiti podmirbu samo iz one trgovine, s kojom je dotični vjerovnik stajao u trgovačkoj svezi.

Po drugom sustavu imade društveni imutak služiti izključivo za podmirbu vjerovnika društvenih; u tu svrhu ima se stečaj otvoriti nad društvenim imutkom, a podmirbu iz te masse mogu tražiti samo vjerovnici društveni. U isto vrijeme ima se takodjer otvoriti stečaj nad privatnim imutkom svakoga pojedinoga člana; na ovu

¹ Vidi Auerbach: „das Gesellschaftswesen“ str. 79.; Ackermann: „die Lehre von der Solidarität der Gesellschafter;“ Busch Archiv svez. I. str. 285 itd.

stečajnu massu imadu pravo i privatni i društveni vjerovnici u pogledu svoje podpune tražbine.

Treći napokon sustav uništjuje posve pravnu narav društvenoga imutka; stečaj se na ime otvoriti mora nad imutkom svih članova društvenih; imutak društveni treba razdieliti, te svakomu uručiti ono, što mu od aktiva društvenih pripada. Svakomu društvenomu vjerovniku stoji tada na volju, prijaviti tražbinu budi kod stečaja samo jednoga člana, budi kod stečaja svakoga člana napose.

Od ova tri sustava čini nam se, da pojmu javnoga društva, kako ga mi razvismo, najviše odgovara sustav prvi, jer se u njem uvažava i posebna osobnost društva i njegov posebni imutak. Nu ovaj sustav nipošto se nemože složiti sa solidarnim jamstvom, koje je temelj javnomu društvu našega zakona,¹ jer po njem privatni imutak pojedinoga člana nejamči vjerovnikom društvenim, već samo vjerovnikom privatnim.

Preostaju stoga samo ona druga dva sustava, koja se obzirom na stanovište zakona izvesti dadu. Nieki² zagovaraju imenito sustav treći, jer drže, da se načelo solidarnoga jamstva ovim sustavom najshodnije provadja, buduć da se upravo kod ovoga sustava pojedini članovi ukazuju kao neposredni korrealni dužnici vjerovnika društvenih, te da se njim najmanje povrjedjuju interesi privatnih vjerovnika.

Drugi³ se opet protive ovomu sustavu, jer da bi položaj privatnih vjerovnika mogao vrlo nepovoljnim nastati, kad bi se društvena aktiva razdielila medju pojedine stečajne masse; dočim bi opet s druge strane mogao nastati slučaj, da bi po ovom sustavu trpiti mogli štetu i društveni vjerovnici, prema tomu, da li kod pojedinih stečaja ima više ili manje privilegiranih tražbina. Uz sve to misle protivnici trećega sustava, da neima nikakova razloga, da se za volju toga sustava dokine pravna narav društvenoga fonda, te zagovaraju usljed toga, da se prihvati sustav drugi.

¹ Vidi u ostalom Auerbach ibid. str. 76. i 77.

² Vidi Auerbach ibid. str. 86.

³ Vidi Hahn: ibid. str. 391. i 392.

Po našem sudu jednako su po privatne vjerovnike ubitačna oba sustava, jer u svojih konsekvencijah oba vode do istoga rezultata, do moguće prikrate privatnih vjerovnika. To su kako se čini uvidjeli sastavitelji i našega i njemačkoga zakona, te kad nisu radi solidarnoga jamstva mogli već prionuti uz sustav prvi, uzeli su za temelj zakonskih ustanova¹ sustav drugi, nu ipak uz modifikacije takove, koje su iz obzira pravičnosti kadre odklonuti što veću štetu od pojedinih članova, pogledom na privatni imutak njihov i njihovih privatnih vjerovnika. Po propisih na ime jednoga i drugoga zakona mogu vjerovnici društveni, ako društvo padne pod stečaj, tražiti podmirbu za svoje tražbine ponajprije iz imutka društvenoga; iz ostaloga privatnoga imutka pojedinoga člana, nemogu oni, kako to zahtjeva gore navedeni drugi sustav, istodobno zahtievati, da se podmiri njihova čitava tražbina, već mogu zahtievati podmirbu samo onoga diela, koji kod društvenoga stečaja ostane nepodmiren. Očito je, da je ova ustanova našega zakona iznimka od obćega načela o solidarnom jamstvu, izraženoga §§. 269. i 270. trg. z., jer ako je za trajanja društva, pojedini član vlastan tražiti podmirbu svoje tražbine u mah mjesto od društva od pojedinoga člana, to bi mu dosljednim načinom moralo pripadati pravo, da i u slučaju stečaja svoju tražbinu u celom iznosu prijavi ili kod stečajne masse društva ili kod pojedinoga člana.

Nu gore navedeni razlozi pravičnosti povodom su, da zakon dopušta u slučaju stečaja, da privatni imutak pojedinoga člana jamči samo subsidijarno.

Važno je medjutim, obzirom na solidarno jamstvo članova, pitanje: kada se ima otvoriti stečaj nad javnim društvom: da li onda, kada je prezadužena imovina društva, bez obzira, u kojem se stanju nalazi imovina pojedinih članova, ili onda, kada je prezadužena ne samo imovina društvena, već i posebna imovina svih pojedinih članova, t. j. kada passiva društvenih i privatnih dugova ukupno nadmašuju aktiva svih članova, uračunav simo i društveni imutak?

¹ Vidi §. 97. našega i čl. 122. njem. trgov. zakona.

Po našem shvaćanju javnoga društva držimo, da u tom pogledu dvojba nastati nemože, jer narav društva kao pogodbene osobnosti zahtjeva, da tu odlučuje samo imutak društveni, te da se stečaj otvoriti ima samo onda, kad je društveni imutak prezadužen. Solidarno međjutim jamstvo pozitivnoga zakona nedopušta, da se naprečac izvedu sve konsekvencije ovoga pravila, te je stoga od potrebe ili modificirati ovo pravilo prema solidarnomu jamstvu, ili prihvatiti ono drugo načelo. Bilo bi najkorektnije te bi solidarnomu jamstvu našega zakona najviše odgovaralo, kad bi se prema onomu drugomu shvaćanju, stečaj nad javnim društvom otvorio onda, kad passiva ne samo društva, već i društvenih članova ukupno nadmašila budu aktiva društva i pojedinih članova. Naš zakon o tom istina neima posebne ustanove, nu smisao §. 97. dovodi nas do protivnoga pravila, na ime do zaključka, da o stečaju društva odlučuje samo imovina društvena.

Isti nazor zastupa s druge strane i naš stečajni red, kad u §. 194. govori o posebnom stečaju nad imutkom, koji pojedini član posjeduje izvan društva. Usljed toga morati će se javno trgov. društvo staviti pod stečaj onda, kad passiva društva nadmašila budu njegova aktiva, bez obzira na privatan imutak pojedinih članova.) Nu budući da se uz sve to, jamstvo pojedinoga člana nedokida; buduć da §. 97. vjerovnikom stečajnim daje pravo, da mogu podmirbu tražbine svoje zahtievati od svakoga člana napose, na koliko nedosegne imutak društveni, koji je pod stečajem, — to se nemože mimoći imovina pojedinih članova; pak se stoga stavilo pitanje: ima li se u onom slučaju, kad se otvara stečaj nad imovinom društvenom, podjedno otvoriti stečaj i nad imovinom svakoga pojedinoga člana?

Na ovo pitanje neodgovara naš zakon, te će se stoga ono riješiti morati po propisih stečajnoga reda, koji u §. 194. određuje, da se pokraj stečaja nad imovinom društvenom, otvoriti ima podjedno i stečaj nad privatnom imovinom pojedinoga člana.

Kad bi trgovački zakon u pitanju stečaja pristajao uz ono shvaćanje, po kojem se stečaj otvoriti ima nad javnim društvom onda, kada passiva i društva i pojedinih članova nadmašila bude ukupna aktiva članova i društva, tada bi se ovo načelo — uz koje pristaje ne samo naš stečajni red, već i većina zakona kasnijih, kojimi je proveden njem. trgovački zakon, a među njimi i uvodni patenat austrijski u §§. 30. i 31. — podpuno dalo opravdati. Nu buduće da po našem zakonu o tom odlučuje jedino imovina društvena, a pojedini članovi svojom privatnom imovinom u slučaju stečaja solidarno jamče samo za onaj dio, koji kod društvenoga stečaja ostane nepodmiren, to nam se gore navedeno pravilo tim manje shodnim čini, što se lahko sbiti može, da bi se stečaj otvoriti morao i nad privatnom imovinom takovoga člana, koji je i voljan i kadar podmiriti svojom imovinom sve društvene vjerovnike, na koliko oni iz stečajne masse društva podmireni nebudu. Kao razlog gore navedenom pravilu navadjaju onu okolnost, što se tobože nemože uzeti, da će pojedini član, koji je solventan, dopustiti, da dodje do stečaja društva. Nu ovaj nazor nije temeljit, jer može nastati slučaj, da će pojedinomu članu kadkada bolje biti u prilog dopustiti, da se stečaj otvori nad imovinom društva, nego li da za podmirbu društvenih dugova u društvenu blagajnu plati štogod preko ugovorenoga uložka.¹

Kao drugi, važniji razlog od ovoga, navadjaju, što se gornjim načelom misle čuvati interesi vjerovnika društvenih, buduće da se redovito sbiva, da su i pojedini članovi prezaduženi, ako je samo društvo prezaduženo.

Nu kad se je već htjelo pripomoći vjerovnikom društvenim, to sudimo, da bi se nad privatnim imutkom pojedinoga člana imao otvoriti stečaj ne ureda radi već na zahtjev vjerovnika društvenih, i to onda, kad se dokaže, da pojedini član nije solventan.²

¹ Vidi Hahn ibid. str. 396., Anschütz i Völderndorff ibid. svez. II. str. 270.

² Vidi drugo mnjenje Hahn ibid. str. 408., 409. i 410.

Na pitanje, da li privatnim vjerovnikom pripada tako zvani *beneficium separationes* pogledom na privatnu imovinu odnosnoga člana, čini nam se odgovor u toliko jasnim, što ovdje odlučiti ima načelo solidarnoga jamstva, a nipošto analogija sličnoga prava društvenih vjerovnika, ni razlozi pravičnosti. Ovo načelo solidarnoga jamstva nedopušta privatnim vjerovnikom taj *b. separationis*. Naš zakon o tom pitanju ništa nespominje poput njemačkoga, koji u §. 122. pojedinim zemalj. zakonom ostavlja u tom pogledu podpunu slobodu. Nu §. 194. stečaj. reda, koji se u sličnom slučaju mjerodavnim smatrati ima, nedaje privatnim vjerovnikom toga prava, jer vjerovnici društva „imadu na massu jednako pravo s ostalimi njegovimi vjerovnici“, t. j. sa vjerovnici privatnimi.

Ako, usljed dosada razvijenih načela o solidarnom jamstvu, pojedini član do toga dodje, da bude morao podmiriti kojega od društvenih vjerovnika, to on imade pravo *regressa*¹ ne samo proti društvu, već, (ako i ono neima društvene imovine), i proti ostalim članovima, koji su na *regress* obvezani, i to u toliko, u koliko je svaki od njih ili po pogodbi ili po zakonu dužan, nositi gubitke društva. U tom pogledu valjati će i za ovaj *regress* propisi obćega građanskoga prava, na koliko možebiti nebudu modificirani s ustanovami zakona trgovačkoga. Tako neće biti u pravilu mjesta *regressu* proti pojedinom u članu dotle, dokle društvo postoji, jer će takav *regress* u pravilu biti bezuspješan, budući da po §. 70. trg. zak. pojedini član nije dužan u društvene svrhe doprinieti više, nego li je društvenom pogodbom određeno.

¹ Vidi §. 896. o. gr. zakona; ustanovu §. 87. trgov. zakona, iz koje se to pravo *regressa* podpuno izvesti dade; §. 36. prijašnjega magj. trgov. zakona: zak. čl. XVIII. : 1840., koji izričeno priznaje to pravo *regressa*.

Poglavje V.

Nasledno pravo.

Obća načela.

§. 31.

Bitni elementi svakoga društva (s jedne strane elementat osobnoga jedinstva, a s druge strane elementat individualne samostalnosti), dovadjaju nas do misli, da može nestati i elementa osobnoga jedinstva i elementa individualne samostalnosti; u prvom slučaju razići će se društvo kao cjelost, a u drugom prestati će samo pojedino članstvo. U jednom i u drugom slučaju morati će nastati nieka promjena s imovinom društvenom, pak stoga nastaje pitanje, što je s imovinom u slučaju, kad se razidje društvo kao cjelost, a što onda, kad prestane samo pojedino članstvo?

Na sve ove okolnosti treba obzir uzeti kad se govori o prestanku društvenih odnošaja; pak stoga će svaka nauka o prestanku tih odnošaja imati prije svega razviti uzroke s kojih prestaje cijelo društvo, a zatim one, s kojih prestaje pojedino članstvo, te napokon posljedice koje u imovinskom pogledu povadja prvi, a koje drugi slučaj.

Tu nam je prije svega razložiti uzroke, s kojih prestaje cijelo društvo kao takovo.

Uzmemo li na um, da je javno društvo pogodbeno osobnost, te da je upravo pogodba temelj, na kojem se ono osniva, to je sasvim jasno, da će i društvo moći pogodbom prestati, te da će se već u društvenom ugovoru moći označiti oni slučajevi, kad se društvo razići ima.

Nu osim ovoga slučaja, koji nazvati možemo pogodbenim uzrokom prestanku društva, te koji je osnovan skroz na naravi stvari, ima po našem zakonu još i drugih slučajeva, kada društvo, kao takovo u cjelosti prestati ima; a to je: α) kada nastupe okolnosti navedene u zakonu (§. 89.); β) kada povodom stanovitih razloga

pojedini član zahtjeva razpust društva; i γ) kada pojedini vjerovnici kojega člana zahtievaju, da se društvo razidje.

Ad α). Absolutni prestanak društva.

§. 32.

Buduć da je (pogodba temeljem svakomu javnomu društvu) to je naravska stvar, da će sve okolnosti, koje dokidale budu bivstvo pogodbe, morati dokinuti i obstanak samoga društva. Čim takova okolnost nastane, prestaje i samo društvo već ipso facto, jer mu nestaje temelja, društvene pogodbe, te neće trebati, da se društvo faktično razpusti.¹ Takove okolnosti, koje već tim, što su nastale, uništavaju obstanak društvu kao cjelosti, navadja zakon u §. 98., a to su sljedeće:²

1. Kad se otvori stečaj nad imovinom društva.

Da će ova okolnost biti dovoljnim razlogom za razpust društva, nemože biti dvojbe, uzme li se na um, da se (stečajem oduzime društvu svaka gospodarstvena podloga, bez koje niti može obstati poduzeće društva, niti se postići svrha društvena.)

2. Smrt kojega člana.

Neda se tajiti, da se javno trgov. društvo često puta sklapa samo obzirom na individualnost i osobite vlastitosti pojedinoga člana; a s druge strane, da će kadkada upravo o kreditu, inteligenciji i radinosti pojedinoga člana ovisiti obstanak i razvoj društva. Ako stoga takav član izstupi iz društva ili umre, to će se naravskim načinom usljed njegova izstupa ili njegove smrti u ovakovih slučajevih morati razići čitavo društvo, jer će možebiti nestati podloge, na kojoj je ono osnovano.

Nu nama se uza sve to izstup pojedinoga člana, nastao on usljed smrti ili drugim načinom, nećini

¹ Vidi Hahn ibid. str. 420. u opazci; Kräwel Busch Archiv, svez. I. str. 49.—55.

² Vidi Hugo Keyssner: „Die Erhaltung der Handelsgesellschaft“, Berlin 1870. str. 7. i sl.

razlogom takovim, usljed kojega bi društvo već ipso facto bez faktičnoga raspusta prestati imalo — osim ako su u društvu bile samo dvie osobe. Jer akoprem u pojedinih slučajevih gore navedena tvrdnja podpuno stoji, to ipak ona nemože vriediti za sve slučajeve, buduće da neizvire iz pojma i bivstva javnoga društva. Nama se čini, da bi bilo bolje ovu okolnost uvrstiti u slučajeve navedene pod β). Nu skoro svi učitelji trgovačkoga prava, drže se tako rekuć bezuvjetno gornjega nazora, da se javno društvo sklapa samo obzirom na individualnost i osobne vlastitosti pojedinoga člana, te stoga pristaju uz njemački zakon, s kojim se podpuno slaže i naš, te koji smrt pojedinoga člana smatra razlogom takovim, usljed kojega javno društvo već ipso facto prestaje. Nama se ovaj nazor tim manje svidja, jer je quaestio facti, može li povodom smrti pojedinca društvo dalje obstojati ili ne; to će najbolje u pojedinom slučaju moći prosuditi sami članovi, te eventualno zaključiti prestanak samoga društva.

Shvaćanje našega zakona osniva se skroz na pojmu rimske societas, koja prestaje smrću pojedinoga člana. Kane li s toga po tom shvaćanju preživivši drugovi s baštinici društvo nastaviti, to vriedi ono kao novo društvo, a dogovor medju članovi i baštinici, da će se društvo s ovimi posljednjim nastaviti, po rimskom pravu nevalja.

Ustanove zakona gradjanskoga¹ čine nam se mnogo boljimi, jer odgovaraju više pojmu i bivstvu samoga društva.

Ustanovljujuć medjutim naš zakon gore navedena pravila, da društvo već ipso facto prestaje smrću pojedinoga člana, dodaje umah i iznimku od toga pravila odredjujuć, da smrću pojedinoga člana javno društvo onda neprestaje, ako se pogodbom ustanovi, da baštinici umrloga člana društvo nastaviti imadu. Ovu pogodbu, o kojoj govori zakon, treba da sklopi s a m o p o r u č i t e l j s ostalimi članovi, te se nemože dopustiti, da sami baštinici takovu pogodbu s članovi sklapaju,² jer se u

¹ Vidi §. 1206. i §. 1211. o. g. z.

² Vidi Anschütz i Völderndorff ibid. svez. II. str. 275. Maassen: Busch Archiv sv. 5. str. 70.

ovom slučaju nebi moglo govoriti o nastavku postojećega društva, koju okolnost zakon upravo pred očima ima — već o posve novom društvu. Dodatkom na ime k točki drugoj §. 98. ustanovljuje se iznimka od glavnoga pravila, da se društvo razvrgava smrću pojedinoga člana, a po toj iznimci ima se društvo s baštinici nastaviti, ako to pogodba ustanovljuje. Čim se pako u ovom slučaju društvo nerazvrgava, već samo nastavlja, to se ovako nastavljeno društvo osniva na prvobitnom ugovoru t. j. na takovom, koji je sklopljen prije nego je taj slučaj nastao, dakle još za živa oporučitelja, što se o pogodbi medju članovi i baštinici nemože reći, jer se ova pogodba osniva na novoj izjavi volje, te se ovdje neradi o nastavku istoga još nerazvrgnutoga društva, već o opetovanom ustrojstvu istoga nu razvrgnutoga, društva, dakle o novom društvu.

Pogodba ova nemora medjutim biti pogodba prvobitna, pogodba temeljna, već se dopušta, da ta pogodba sklopljena bude i poslje kad god za živa oporučitelja. Ovu okolnost izvodimo odatle, što društvo kao pogodbeni osobnost tečajem svoga obstanka temeljni ugovor promieniti može kad god mu je volja.

Na pitanje, da li su baštinici samo ovlašteni ili upravo dužni stupiti u društvo, odgovaraju nieki,¹ da bez pravovaljane posljednje volje baštinici jedino prisiljeni biti mogu na to, da pristupe u društvo barem kao kommanditisti, i to ili sa uložkom oporučitelja ili s cilom ostavštinom, prema nakani kontrahenta, izjavljenoj kod sklapanja pogodbe. Buduć da u tom pogledu trgov. zakon posebnih ustanova neima, to nam se čini, da će valjati uporabiti propise zakona gradjanskoga (§§. 1208. i 832), te mislimo prema tomu, da će baštinici, ako baštinu nastupe, biti dužni podvrći se volji oporučitelja; nu nasljednike ovih nasljednika ova okolnost nevezje, niti se može, sklopiti neprekidna zajednica.⁸

¹ Vidi Hahn ibid. str. 423.; Voigtel Busch Archiv svez. X. str. 78.

¹ Vidi §. 37. zak. čl. XVIII. : 1840. ugar. sabora; Brinckmann ibid. str. 185.; Auerbach ibid. str. 95.; Stubenrauch ibid. str. 225.

Ova pogodba može se protezati ili na baštinike svih članova, ili samo na nieke, ili se opet može protezati na stanovitoga točno opredieljenoga baštinika, ili na baštinike u obće (in abstracto). Tko se ima smatrati baštinikom, treba prosuditi po pravu građanskom.¹ Koliko baštinika ima, u stvari neodlučuje, jer se razumievaju svi baštinici, koji nasljeduju oporučitelja, jer ga oni svi zajedno zastupaju.²

Ako baštinici oporučitelja nastave društvo, važno je pitanje, hoće li oni za društvene obveze jamčiti solidarno sa čitavim svojim imutkom, kao što i ostali članovi, ili samo ad vires haereditatis? Buduć da se ti baštinici neimadu smatrati kao novi članovi, već kao zastupnici pokojnika, to se u pogledu njihova jamstva neće uporaviti ustanove zakona trgovačkoga, već propisi zakona građanskoga,³ te će se prema tomu morati razlikovati, da li su baštinici prihvatili baštinu uvjetno ili bezuvjetno. U prvom slučaju jamčiti će samo imutak oporučitelja, u drugom pako slučaju i ostali imutak baštinika.

Sasvim druga okolnost nastaje, ako baštinici u društvo pristupe ne usljed pogodbe sklopljene medju oporučiteljem i članovi društva, već usljed dogovora medju ovimi i baštinici. U ovom slučaju jamče baštinici za dugove društvene svojim privatnim imutkom, jer to nije nastavak postojećega društva, već skroz novo društvo.

Ako pako baštinici neće da pristanu uz društvo, tada treba razlikovati, da li preostali članovi kane društvo nastaviti ili ne.

U prvom slučaju pripadaju baštinikom ona prava, koja u obće idu izstupljujućega člana, u drugom slučaju nastaje ona posljedica, koja i kod svakoga razvrgnuća.

Opaziti nam je medjutim, da se dotle, dokle smrt kojega člana ostalim još poznata nebude, smatra da društvo i nadalje postoji obzirom na sve poslove, koje preostali članovi preuzimlju.

¹ Vidi §. 532., 535. o. g. z.

² Vidi §. 500. o. g. z.

³ Poglavje XV. §§. 801., 802., 820. i 821.

Isto stanovište valja za sve slučajeve, kada društvo ipso facto prestaje.¹

3. Kad se otvori stečaj nad imovinom pojedinoga člana, ili kad pojedinac izgubi ovlast slobodno raspolagati svojim imutkom.

Načelo našega zakona, po kojem se javno društvo sklapa uvijek obzirom na individualnost pojedinoga člana, dovodi nas do toga, da će svaka promjena, koja se dogodi u toj pojedinoj osobnosti biti razlogom, da će društvo već posebi prestati. Medju ove promjene spada prije svega gubitak djelatne sposobnosti ili slobodne uprave nad imutkom. Kad nastaju ovi slučajevi neprosudjuje se po pravu trgovačkom već po pravu građanskom.²

Zakoniti zastupnici ovakovih osoba (tutori, kuratori itd.), nestupaju u ovom slučaju na mjesto toga člana, već se društvo razvrgava; to isto biva i onda, ako se nad imutkom pojedinoga člana otvori stečaj, te se u ovom slučaju neotvara stečaj nad imovinom čitavoga društva, jer je možno, da društvo i ostali pojedinci neće biti prezaduženi. Da je stečaj nad imutkom pojedinoga člana uvršten upravo u ovu točku razlog je naravan, ako uzmemo na um, — i negledeć na gubitak djelatne sposobnosti, koja se gubi samo za trajanje stečaja, — od kolikoga je upliva takav stečaj ne samo na gospodarstvene, već i na osobne odnošaje pojedinoga člana.

Kao što medjutim u slučaju prijašnjem, tako nam se čini, da i ovaj slučaj nebi smio biti absolutnim razlogom, s kojega bi društvo prestati imalo već zato, jer je taj slučaj nastao. Kadkada može istina bog usljed gornjih okolnosti nestati prave podloge društvu, nu uvijek to nebiva, a najmanje onda, ako pojedinac svojom radnjom, svojom sposobnošću, i svojim kreditom nije od znatnoga upliva na društvo. S toga nam se čini, da bi i ovaj slučaj bilo bolje uvrstiti pod β).

4. Medjusobnim sporazumkom članova.
Buduć da je temeljem obstanku društva medjusobna

¹ Vidi Keyssner: Die Erhaltung der Handelsgesellschaft str. 17.

² Vidi poglavje IV. §§. 273., 279., 835., 868. o. g. z. itd.

pogodka članova, t. j. njihova zamjenita volja, to sliedi bezdvojbena, da će morati i društvo prestati, budu li se članovi medjusobno sporazumjeli, da se društvo razići ima i prije nego li izmakne vrijeme, opredieljeno ili pogodbom ili zakonom.

5. Sudbenom odlukom, kojom se izriče prestanak društva.

6. Izmakom vremena za koje je društvo utemeljeno, ako ono nebude nastavljeno. Budeli društvo nastavljeno, to se uzimlje, da je ono sklopljeno na neopredieljeno vrijeme.

Premda je po načelu slobode, na kojem svako društvo osnovano biti mora, svakomu članu uz stanovite uvjete stavljeno na volju, hoće li i kada će iz društva izstupiti, to je ipak u običaju, pak i zakon dopušta, da članovi medjusobno kod ustrojstva ugovoriti mogu, da će društvo obstojati stanovito vrijeme. Tečajem ovoga vremena neće u pravilu članovom biti dozvoljen izstup iz društva. Ovim načinom dobiva društvo nieku stalnost, koja mu samo od koristi biti može. Po izmaku ovoga vremena moći će članovi opet društvo nastaviti, i to ili posebnom pogodbom ili opet muče.¹ U ovom posljednjem slučaju nenastavlja se medjutim društvo za odsjek vremena, koji je ugovoren kod njegova ustrojstva (n. p. na 10 godina), već se uzimlje kao da je društvo nastavljeno na vrijeme neopredieljeno, te će svaki član moći po volji izstupiti iz društva. Da se uzeti može, da je društvo muče nastavljeno, nesmje se tomu protiviti nijedan član; da li je pako tomu tako, ima se odlučiti u svakom pojedinom slučaju.

Buduć da u ovom slučaju isti članovi nastavljaju društvo, to neima dvojbe, da će se i sa stanovišta našega zakona ovako nastavljeno društvo smatrati morati ne novim društvom, već nastavkom staroga društva. Dvojba mogla bi nastati u tom pogledu samo onda, ako

¹ Čini nam se s toga i za naš zakon posve uputnom primjetba Hahnova na str. 424., po kojoj bi slog zakona bolje ovako glasio: „Na koliko članovi društvo nenastave, ono se može nastaviti i muče.“

stavimo pitanje: mogu li baštinici kojega člana muče nastaviti društvo ili ne? Ovaj slučaj različit je od slučaja pod 2), jer se ovdje radi s jedne strane o izričnoj pogodbi, a s druge strane o obvezi baštinika nastaviti društvo; a različan je i od slučaja spomenutoga u §. 102., jer se tu neradi o nastavku društva sa baštinici, već bez baštinika.¹

Prema pojmu i bivstvu javnoga društva, kako ga mi shvaćamo, neima nikakove dvojbe, da bi baštinici kojega člana s ostalimi članovi mogli muče nastaviti društvo, nu obzirom na stanovište našega zakona, i učitelja njemačkoga trgov. prava, po kojem se društvo sklapa samo obzirom na individualnost i osobite vlastitosti pojedinoga člana, morali bismo gornje pitanje zanijekati; jer ako je smrt kojega člana s istoga uzroka razlogom, da društvo već ipso facto prestaje, te ako zakon u §. 98. točki drugoj samo kano iznimku dozvoljava, da se u tom slučaju društvo s baštinici samo onda nastavlja, ako to pogodbom bude ustanovljeno, to držimo, da bi se porušilo čitavo načelo, ako se dopusti, da baštinici mogu i muče nastaviti društvo s onimi članovi, koji preostaju.

Razlog, koji se za podkriepu protivnoga nazora navadja, da ako se društvena pogodba već u početku muče sklopiti može, da se ona muče i obnoviti može, i to s baštinici umrloga člana, nečini nam se dovoljnim, da se gornje stanovište dokine. Nastane li taj slučaj, tada će se utemeljiti muče novo društvo, te će se morati učiniti sve, što je u pogledu uknjižbe određeno za istom utemeljeno društvo.²

7. Postankom takovoga uvjeta, o kojem ovisi prestanak društva.

Nije ništa osobita, te se skroz osniva na bivstvu društva, ako se dalnji obstanak društva pogodbom ovisnim učini o resolutivnom kakovom uvjetu. Takovo druž-

¹ Ovo pitanje obsežno razpravlja Anschütz; vidi Busch Archiv sv. XII. str. 75. „Ueber die stillschweigende Fortsetzung der offenen Handelsgesellschaft mit den Erben des verstorbenen Gesellschafters“.

² Zato nam se čini, da je u primjeru navedenom u tom pogledu po Kräwelu (Busch Archiv svezak XIII. str. 388.) sud posve dobro sudio.

tvo smatra se kao da je sklopljeno na neopredieljeno vrijeme.

8. Odkazom učinjenim po jednom članu, ako se je društvo sklopilo na vrijeme neopredieljeno.

Posljedicom toliko puta naglašenoga stanovišta, da se društvo sklapa obzirom na individualnost i osobite vlastitosti pojedine osobe, jest takodjer gornja ustanova, da društvo prestaje odkazom pojedinoga člana. Buduć je medjutim društvena pogodba glavnim temeljem postanku i obstanku društva, to će se gornja ustanova o odkazu moći rabiti samo za onaj slučaj, ako se društvo sklopilo bude na vrijeme neopredieljeno; jer bude li društvo sklopljeno na vrijeme opredieljeno, tada će se svaki član morati držati toga ugovornoga roka, te neće biti mjesta odkazu, i jer se kod društva sklopljenoga na neopredieljeno vrijeme uzeti može, da su članovi kod sklapanja ugovora muče izjavili, da svaki od njih tako dugo članom ostati ima, dok ga je volja. Buduć bi pako često puta bilo upravo ili nemoguće, ili spojeno s velikom štetom, kad bi usljed takovoga nenadanoga izstupa društvo prestati moralo; jer se ili posao nemože najedanput iznebuha prekinuti, ili jer se nemože glavnica uložena u posao unovčiti, ili jer je društvo prema trećim osobam stajalo u raznih svezah, koje se najedanput prekinuti nemogu, — to je izstup pojedinoga člana u gore navedenom slučaju ograničen u toliko, što je on dužan izstup svoj u pravo vrijeme prije objaviti. Da se nedade povod smutnji, nije se zakon trgovački zadovoljio sa sličnom ustanovom zakona građanskoga u §. 1212., po kojoj član društva odpovjed obaviti nesmiye „s lukavstvom i u nevieme“, već ustanovljuje na temelju običaja trgovačkoga poseban uvjet, koji, nebude li pogodbom što drugo ustanovljeno, nastati imade, da odpovjed bude valjanom, (Odkaz na ime mora se obaviti barem šest mjesecih prije izmaka poslovne godine društva) bude li društvena pogodba odkazana poslje ovoga roka, tada ostali članovi

ovaj odkaz nemoraju primiti (§. 99. trg. zak.). Pod (poslovnom godinom razumjeva se onaj odsjek vremena, po izmaku kojega se sastaviti ima bilanca, a nebude li ustanovljen poseban početak i svršetak toga vremena, tada se poslovna godina sudara s godinom kolendarskom.)

Poslje obavljenoga odkaza prestaje društvo uvijek samo izmakom poslovne godine; a ne svaki čas po izmaku roka od šest mjeseci, računajuć od vremena obavljenoga odkaza.

Bude li odpovjed obavljena uz ovaj rok, tada se njezinoj pravovaljanosti nemože staviti nikakav prigovor, osim ako se iz okolnosti zaključiti da, da su članovi, premda su sklopili društvo na neopredieljeno vrijeme, ipak muče ugovorili nieko najkraće vrijeme, tečajem kojega društvo obstojati mora; ako su n. p. uzeli u najam stan, ili se pogodili s trgovačkim osobljem na stanovito vrijeme,¹ — ili ako je odkaz obavljen načinom doloznim možebiti u toj nakani, dočepati se samo dobitka, do kojega bi imalo društvo doći, ili rješiti se gubitka, koji prieti društvu.

Ako i uz pravovaljani odkaz po izmaku poslovne godine društvo muče nastavljeno bude, to će se ono opet smatrati društvom sklopljenim na neopredieljeno vrijeme, te će se u ovom slučaju opet iznova morati uporabiti pravovromeni odkaz.

Ovakovomu društvu, sklopljenomu na neopredieljeno vrijeme, skroz je ravno društvo sklopljeno doživotno. Razlog ovoj zakonskoj ustanovi (§. 98. toč. 8. str. 2.) leži u tom, jer se je htjelo zapriečiti lahkoumno stvaranje takovih doživotnih društva, i jer se neslaže ni sa slobodom pojedinca ni sa gospodarstvenim životom, vezati se za čitavi život nerazrješivim vezom. U slučaju, kad bi se kanila mimoići ova zakonska ustanova tim, što se je ustanovilo nerazmjerno dugo vrijeme, tečajem kojega bi društvo imalo obstojati, tada bi valjalo u pripomoć uzeti zakon gradjanski imenito §. 916.²

¹ Vidi Hahn ibid. str. 426.

² Ovaj paragraf glasi: „Ako je posao od neke vrste ugovoren samo prividno, treba ga prosudjivati polag onih propisa zakonitih, polag kojih po svojoj pravoj naravi prosudjen biti ima.“

Ad β). Prestanak društva na zahtjev pojedinoga člana.¹

§. 33.

Osim gore navedenih slučajeva, usljed kojih, čim nastanu, društvo već ipso facto bez ikakove posebne odluke prestaje, ima i takovih slučajeva, koji uz stanovite okolnosti mogu, ali nemoraju biti uzrokom prestanku društva. I ovi uzroci osnivaju se na istom temelju, kao i prije navedeni, na ime na bivstvu pogodbe; razlika medju jednim i drugimi jest ta: što bi uzroci, navedeni pod α) morali biti naravi *absolutne*, t. j. takove, da bi u svakom slučaju i bez posebne odluke članova, i bez odluke suda, posljedicom tih uzroka morao biti prestanak društva. Buduć medjutim u svih slučajevih, navedenih u §. 98. zakona trgov., već po naravi stvari i usljed bivstva pogodbe, nebi moralo društvo prestati, razlog je, da nam se čini shodnije, nieke od tih slučajeva uvrstiti u ovu drugu vrst, t. j. medju uzroke takove, koji se u pojedinih slučajevih mogu protiviti i bivstvu i naravi pogodbe, ali u obće to nečine, koji su dakle naravi *relativne*. Da se pako u pojedinih slučajevih prosuditi uzmogne, je li nastao razlog prestanku ili ne, svakako je najbolje, pojedinomu članu dati pravo, da prije izmaka ugovorenoga vremena i bez odkaza, iz važnih uzroka tražiti može prestanak društva. Buduć da su medjutim vrlo različite unutarne i vanjske okolnosti, o kojih ovisi uspješni obstanak društva, to se već a priori nemogu unapried ustanoviti svi slučajevi, kad bi pojedini član bio vlastan zahtievati raspust društva.

Dopuštajuć naš zakon, da može nastati takovih relativnih uzroka za raspust društva, nije mogao, s gore navedenoga razloga, sve te slučajeve nabrojiti, već navadja prije svega u §. 100. obćenito glavno načelo, na temelju kojega se prosudjivati imadu svi slučajevi, koji bi mogli biti uzrokom prestanku društva, a zatim nabraja primjerice napose nieke od tih slučajeva.

¹ Vidi Keyssner ibid. §. 6. str. 27.

Ako pojedini član usljed takovih važnih razloga predloži razpust društva, to će ili svi članovi pristati na taj predlog ili neće. Ako svi pristanu na predlog, tada prestaje društvo usljed medjusobnoga dogovora (slučaj naveden pod α) točk. 4.); nepristanu li svi članovi na taj predlog, vlastan je svaki član bez razlike, bilo mu povjerenost poslovodstvo odnosno zastupstvo ili ne, i bez obzira na to, da li koji od članova uz to pristaje ili ne, podići pred redovitim sudom tužbu proti onim članovom, koji na razpust nepristaju, te zahtievati, da se društvena pogodba razrješi. Kod prosudjivanja ovakovih tužba ravnati će se sudac uvijek po svom slobodnom uvjerenju; da pako kod toga posla imao bude nieki temelj za svoj sud, postavlja zakon prije svega nieko glavno načelo, a zatim spominje pojedince nieke primjere.

Načelo ustanovljeno zakonom u jezgri svojoj skroz odgovara pravilu, koje si i mi ustanovismo za slučaj ovaj i onaj pod α); svaki na ime član može prije nego izteče rok, do kojega društvo postojati ima, i bez odkaza, ako se je društvo sklopilo na neopredjeljeno vrijeme, zahtievati razpust, ako ne budu više postojali bitni uslovi, pod kojimi se je društvo sastalo.

„Ovi uslovi nastaju, kako Hahn veli,¹ iz posebitosti društvene pogodbe, kojom se ona razlikuje od ostalih pogodaba; ova posebitost sastoji u tom, što pogodbeni prinos nije svrha, u koju se pogodba sklapa, već što svi kontrahenti postići imadu jednu te istu svrhu, a ugovoreni prinos samo je sredstvo k toj svrsi:

a) Društvo se sklapa u toj nakani, da se zajedničkim kapitalom i zajedničkom radnjom postigne svrha, koja se radnjom i kapitalom pojedinica postići nebi mogla. Prinos glavnice i radnje pojedinca, biti će stoga samo onda sredstvom, da se postigne zajednička svrha, ako i ostali članovi svoje prinose doprinašali budu. Društvenom pogodbom preuzeti će stoga naravskim načinom pojedinac obvezu, da će prinos plaćati samo pod tim uslovom, da i ostali članovi svoj prinos doprinose.

¹ Vidi Hahn ibid. str. 427. i 428.

b) Svrha društva postići će se u pravilu samo onda, ako svaki član, koji nije od posloводства izključen, imao bude obsežno ovlaštenje u pogledu društvenih posala, imenito pako, ako bude ovlašten društvo zastupati napram vani. Svaki je dakle član prisiljen u drugoga staviti veliko pouzdanje. Ovo pako pouzdanje moći će se prema njemu gojiti samo dotle, dokle bude radio vjerno i po svojoj dužnosti. Pojedini član mogao je stoga sklopiti pogodbu društvenu samo pod tim uvjetom, da bude dotle vezan, dokle drugi član nepovrjedi vjere.

c) Svaki član sklapa trgovačko društvo u toj nakanu, da obavljanjem trgovine zajedničkim sredstvi, bude imao kakovu korist. Preduvjet dakle, da netko pristupi društvu jest, da postojala i potrajala bude mogućnost, da se stanovita trgovina s korišću tjerati može.“

Ustanoviv zakon ovim načinom glavno načelo, navadja u §. 100. primjerice nieke slučajeve, kad sudac na zahtjev kojega člana izreći ima razpust društva. Ovi slučajevi su sljedeći:

1. Kad se radi vanjskih okolnosti društvena svrha postići nemože.

Svako obsežno umovanje ob ovoj točki čini nam se prilično suvišnim, jer prema naravi javnoga trgov. društva, može svrha njegova biti samo jedna, a ta jest, stvarati kapital za pojedine članove. Nebude li se ta svrha postići mogla, budi radi nevaljanih komunikacija, budi radi drugoga pravca trgovine, budi radi povišene carine, budi radi konkurencije, ili u obće budi s kojega razloga, moći će pojedini član zahtievati razpust društva.

Buduć je pako prilično vjerojatno, da će riedko kada svi članovi biti suglasni o tom, da li se svrha društvena postići može ili ne, to će prema gore navedenom načelu i prema postojećim okolnostim uvijek imati odlučiti sudac. Opaziti nam je samo to, da se radi gubitka jedne godine nemože jošte reći, da se svrha društvena nemože postignuti, akoprem se tajiti neda, da će gubitak pojedine godine moći biti tolik, da se svrha

društvena zbilja neće moći postići. Da li je pako taj slučaj, to je quaestio facti.

2. Ako koji član kod posloводства odnosno zastupstva ili kod polaganja računa bude nepošteno postupao.

U kojoj se formi to nepoštenje pokazalo bude u stvari nemienja, te će se simo brojiti i slučajevi navedeni u §§. 74. i 75. trg. zak. Prosudjujuć sudac ove odnošaje, imati će u obzir uzeti ne samo štetu, koja je nastala usljed nepoštenih čina pojedinoga člana, već takodjer i to, može li se od naravi toga člana očekivati, da će se takova nepoštena djela ponoviti, ako se društvo nerazpusti.¹

3. Ako pojedini član nezadovoljava najbitnijim obvezam, na koje je obvezan.

Sudac će ovu okolnost imati uvažiti ne samo onda, kada pojedinac član dužnosti svoje neizpunjuje hotice, već i onda kada to čini iz nemarnosti. On će se na ovu okolnost morati obazrieti ne samo onda, kada ovo neizpunjivanje dužnosti bude postojano, već i onda, kada se povrjeda dužnosti dogodi samo jedan put; jedino će sudac prema gornjemu načelu morati prosuditi, da li postoji dovoljan razlog razpustu ili ne.

4. Ako pojedini član u svoje privatne svrhe zlorabio bude firmu ili imutak društva.

U ova tri posljednja slučaja neće onaj član, koji je počinio gore navedene nepravilnosti, moći sam zahtievati razpust društva, jer bi mu se mogla prigovoriti exceptio doli.²

5. Ako koji član radi dugotrajne bolesti ili radi drugoga kojega razloga postane nesposobnim obavljati one poslove društva, na koje je obvezan.

Razlogom može razpustu biti ili nesposobnost obćenita ili samo specijalna, prema tomu da li je pojedini član u obće

¹ Vidi Hahn ibid. str. 431.

² Vidi Hahn ibid. str. 431.

nesposoban obavljati kakove poslove, ili samo stanovitu vrst. Zahtievati razpust društva s ovoga razloga može i onaj član, u osobi kojega se je odnosni slučaj i dogodio.

Razlika medju ovimi razlozi za razpust i onimi pod α) §. 32., obzirom na treće osobe, očito leži u tom, što se u slučajevih pod α) društvo prestalim smatrati ima, čim treći znao bude, da je jedan od navedenih slučajeva nastao; prema njemu nestoje više članovi, koji imadu pravo zastupstva, već nastaju umah posljedice, koje zakon za slučaj prestanka određuje (vidi niže). U slučajevih pod β) postoji društvo tečajem parnice; vrijeme prestanku može se odlukom suda odrediti samo na vrijeme sadanje ili na buduće, a nipošto na prošlo.¹

Ad γ). Prestanak društva na zahtjev vjerovnika kojega člana.

§. 34.

Razlaganje o imovinskom pravu javnoga trgovačkoga društva pokazuje nam, da imovina javnoga društva nije obično suvlastništvo pojedinih članova, pak da pojedini članovi neimadu prava na dio društvenoga imutka, već da jim pripada pravo na stanoviti dio one imovine, koja preostane iza prestanka društva. Neposredna posljedica ovoga načela jest, da privatni vjerovnik pojedinoga člana, nemože zahtievati podmirbe iz imovine društvene, već iz onoga diela, koji mu pripadne poslje kako društvo prestane.² Da se pako ovo pravo privatnoga vjerovnika izvesti, i on svoju tražbinu realizirati uzmogne, daje mu zakon u §. 101. pravo, da može uz stanovite uvjete zahtievati razpust društva.

Da se privatni vjerovnik tim pravom poslužiti uzmogne, treba prije svega, da je izhodio i izveo ovrhu na privatni imutak pojedinoga člana, te da je ta ovrha ostala bezuspješnom; a zatim, da je po nadležnom sudu izhodio pravo ovrhe na onaj dio, koji mu ima pripasti poslje kako se društvo razidje. Bude li sve to učinjeno, može

¹ Vidi Keyssner ibid. str. 20.

² Vidi §. 95. trg. zak.

privatni vjerovnik društvenu pogodbu odkazati i zahtievati razpust društva bez obzira na to, da li se je društvo sastalo na opredieljeno ili neopredieljeno vrieme. Da pako odkaz bude valjan, mora se obaviti istim načinom, kao što i odkaz pojedinoga člana, t. j. barem pol godine prije izmaka poslovne godine.

Uz sve ove opreze ipak nije izključena mogućnost, da usljed ovoga prava privatnoga vjerovnika nenastane po čitavo društvo znatna šteta, i neobziruć se na to, da se društvo tim izvrgnuti može hiram pojedinoga člana, koji, neimajuć tako obsežnoga prava odkaza kao privatni vjerovnik, lahko si samo prividnim načinom može postaviti kakova vjerovnika, koji će mjesto njega odkazati pogodbu društvenu. Proti ovim štetnim posljedicam mogu se članovi obraniti na dva načina: ili da se posluže pravom, danim jim u §. 107. trg. zakona,¹ ili opet, da podmire privatnoga vjerovnika, te da jim ovaj ustupi svoju tražbinu. Da će u ovom posljednjem slučaju vjerovnik izgubiti pravo odkaza sliedi odtuda, što je ovaj odkaz samo sredstvo za realiziranje tražbine, te ima stoga prestati, čim bude tražbina izplaćena.)

Ako je vjerovnik privatni izplaćen, poslje kako je već obavljen odkaz, to će na temelju toga odkaza svaki član steći pravo zahtievati razpust društva, jerbo, kao što Hahn dobro primjećuje, odkaz privatnoga vjerovnika imade isto znamenovanje kao odkaz pojedinoga člana, ako je društvo sklopljeno na neopredieljeno vrieme.

Prestanak pojedinoga članstva.

§. 35.

Načelo našega zakona, iztaknuto kod posvemašnjega prestanka društva, po kojem društvo postoji samo obzirom na individualnost pojedinoga člana, nedopušta u svojoj dosljednoj provedbi prestanak članstva, već povadja za sobom uvijek prestanak čitavoga društva.

¹ Vidi niže.

² Vidi Hahn ibid. str. 434.

Naše je mnjenje u tom pogledu drugačije, jer sudimo, da u obće pojedini član s društvom nestoji u tako uzkoj svezi, da bi i društvo moralo prestati, nebude li on više članom. Uvidja to i naš zakon, te priznaje, da ima slučajeva, kad neprestaje čitavo društvo, već samo članstvo; nu da zakon ipak sam sobom u oprieku nedodje, nije ove slučajeve mogao postaviti kao samostalno pravilo, već samo kano iznimku od glavnoga pravila: da izlaskom jednoga člana prestaje čitavo društvo. Slučajevi ti su sljedeći:

1) Ako članovi prije raspusta društva uglave, da će društvo nastaviti, akoprem su jedan ili više njih društvo ostavili.¹

Da ova pogodba kriepostnom bude od potrebe je, da na nju pristanu svi članovi društva, i oni, koji iz društva izlaze. Razlog tomu leži s jedne strane u načelu jednoglasnosti, koje vlada kod javnih društva, a s druge strane u tom, što je prestanak članstva samo iznimkom od glavnoga pravila, da društvo prestaje u cjelosti, čim i jedan član prestane biti članom društva. Buduće da je pako u imovinskom pogledu drugi posljedak prestanku društva, a drugi prestanku članstva, te buduće da je ono prvo pravilom, a ovo drugo iznimkom, to će obzirom na gore navedeno načelo jednoglasnosti, morati privoliti svi članovi, dakle i oni koji, izstupljuju, čim se nebude radilo o pravilu već o iznimci. Ovo je čini nam se ujedno i smisao ustanove §. 102., koja veli, da odnosni dogovor nastati mora prije raspusta društva; pak usljed toga neće biti proti duhu zakona, ako odnosna pogodba uglavljena bude i poslje raspusta, dakle imenito, ako je već nastao koji slučaj, spomenut u §. 98.

Dogovor članova, da se društvo nastaviti ima, može se protezati na svaki izstup pojedinoga člana; nu on se može ograničiti samo na pojedine slučajeve.

Budu li u društvu samo dva člana, to naravskim načinom nemože biti ni govora o pogodbi, na temelju koje bi se pokraj izstupa pojedinogu člana društvo

¹ §. 102. trg. zak.

ipak nastaviti imalo, jer kao što su za postanak društva potrebna najmanje dva člana, tako se društvo ni nastaviti nemože, bude li preostao samo još jedan član. U ostalom neima dvojbe na temelju izrične ustanove §. 15., da će u slučaju, kad su u društvu samo dva člana, te kad jedan od njih izstupi, preostali član, privolom onoga koji je izstupio, moći nastaviti dotični posao i uzdržati dosadanju društvenu firmu. Ovo pravilo vriedi ujedno i za sve slučajeve kad prestaje pojedino članstvo.¹

2. Ako bi koji član zahtievao od suda, da izrekne raspust društva, jer nepostoje bitni preduvjeti, pod kojima je društvo sklopljeno,² tada mogu svi ostali članovi, ako se je raspust društva dogodio u osobi kojega člana, sporazumno od suda tražiti, da se taj član iz društva izključi, a ono da se nastavi s ostalimi članovi (§. 103.).

Razlozi pravičnosti nedopuštaju, da se stanovište zakona, po kojem društvo prestaje u cjelosti, ako samo jedan član iz njega izadje, dosljedno izvede u onom slučaju: ako razlog izstupu kojega člana leži u njegovoj krivnji i njegovoj nesposobnosti.

Usljed toga dopušta zakon kao iznimku od gornjega načela, da mjesto raspusta društva, prestati ima pojedino članstvo:

a) ako razlog, s kojega bi se mogao zahtievati raspust društva, leži osobi pojedinoga člana.

Razlozi ti medjutim neće smjeti biti takovi, o kojih govori zakon u §. 98., jer tada valja upotriebiti propise navedene pod α), već će oni morati biti naravi takove, da se budu svesti mogli pod načelo izraženo u §. 100. Na ovu tvrdnju ovlaštuje nas stilizacija §. 103.; tu se prije svega govori o tom, „kada se razvrgnuće društva zahtieva iz razloga . . .“ a zatim se veli, da izključenje odnosnoga

¹ Vidi Hahn ibid. str. 447.; Schlomka: Busch Archiv, svez. IV. str. 67. i sl.

² §. 100. trg. zak.; vidi gore.

člana izreći ima sud. Buduć da se u slučajevih navedenih u §. 98. društvo razpušta ipso facto, čim nastaje jedna od okolnosti spomenutih u tom paragrafu, bez ikakova daljnega zahtjeva, te buduć da samo u slučajevih §. 100. sudac izričè razpust društva, to je očito, da se propis §. 103., nemože protezati na slučajeve §. 98., već jih dapače posredno upravo i izključuje;¹

b) ako ostali članovi (t. j. svi osim onoga u osobi kojega je nastao razlog za razpust; ili ako drugi koji član podigne tužbu na razpust društva, svi osim tužitelja) suglasno zahtievaju, da se društvo nerazpusti već nastavi.

Nebudu li svi ostali članovi jednakoga mnjenja, tada se neće moći izreći prestanak članstva, već razpust čitavoga društva.

Po stilizaciji našega zakona, moglo bi se tvrditi, da zahtjev za nastavak društva mora uzporedno pred sudom teći sa zahtjevom na razpust društva, te da se usljed toga onaj prvi nemože podignuti, nebude li ujedno podignuta tužba za razpust. Njemački je zakon u tom pogledu inače složen, jer po njem nemogu oba ova zahtjeva uzporedce teći, već je dovoljno, da postoji samo razlog, s kojega se u smislu čl. 125. može zahtievati razpust društva, te da ostali članovi zahtievaju izključenje onoga člana, u osobi kojega nastadoše odnosni razlozi, bez da postoji nuz to posebna tužba na razpust društva;²

¹ Njemački zakon, za kojim se je poveo i naš zakon, nedopušta u tom pogledu nikakove dvojbe, jer se članak 128. u zaporeći pozivlje izrikom na članak 125.

² §. 103. našega trg. zakona glasi:

„Kad se zahtieva razvrgnuće društva iz razloga, ležećih u osobi kojega člana, može tada sud na jednoglasan predlog ostalih članova mjesto razvrgnuća društva odrediti izključenje dotičnoga člana“.

Članak 128. njem. zakona naproti glasi:

„Wenn die Auflösung der Gesellschaft aus Gründen gefordert werden darf, welche in der Person eines Gesellschafters liegen (Art. 125.), so kann anstatt derselben auf Ausschliessung dieses Gesellschafters erkannt werden, sofern die sämtlichen übrigen Gesellschafter hierauf antragen“. Uz obe ove protivne stilizacije držimo ipak, da se §. 103. ima tumačiti isto tako kao i čl. 128., te da ni po našem zakonu obe tužbe nemoraju uzporedno teći. Vidi niže ad e).

c) ako se sudačkom odsudom izrekne, da se dotični član iz društva izključiti ima.

Da u ovom slučaju treba sudačke odluke stvar je naravna, jer budu li svi članovi, i onaj u osobi kojega je nastao razlog raspustu — podpuno suglasni, da taj član izstupi, a s ostalimi da se društvo nastavi, tada prestaje članstvo međusobnom pogodbom u smislu §. 102. u savezu s §. 103.

Nu čim neima toga suglasja, te čim se u tom slučaju dopušta, da pojedini član na temelju §. 100. od suda zahtievati može raspust društva, to je zakon, držeći se načela pravičnosti, morao odrediti, da svi ostali članovi, ako se nebi moglo postići suglasje medju njimi i onim članom, u osobi kojega se je dogodio razlog za raspust, odnosno medju onim, koji je podnio tužbu na raspust — mogu kod suda predati molbu protivnu tužbi za raspust, te zahtievati, da se društvo i nadalje nastavi, a dotični član, da se iz društva izključi.

Nu ova nakana zakonodavstva uvijek bi se po stilizaciji §. 103. osujetila, kad god tužbe nebi podigao onaj član, u osobi kojega se je dogodio razlog za raspust, već drugi koji član; jer se suglasje medju članovi nikada nebi postiglo, buduć da se ne može očekivati, da bi pojedini član htio privoliti, a još manje sudu podneti molbu, da bude izključen. Stoga nam se čini, da bi se §. 103. imao tumačiti extenzivno, te da bi mu se imao dati isti smisao, koji ima i čl. 128. njemačkoga zakona, t. j. netreba da u z p o r e d o postoje tužba za raspust i molba za izključenje pojedinoga člana, već se može molba za izključenje podneti i onda, ako samo postoje uzroci, koji leže u osobi pojedinoga člana, — s kojih je s l o b o d n o zahtievati raspust, te netreba, da bude već u tu svrhu podignuta tužba.

Ovoj molbi za izključenje može se e v e n t u a l n o pridodati zahtjev i za raspust društva.

Odlučujuć sudac o toj molbi, nije dužan izreći, da se pojedini član izključuje, već može eventualno izreći raspust društva, ili ni jedno ni drugo. Zakon u tom pogledu ostavlja sve na volju sudca, te mu dapače ni ne-

pruža, kao što kod §. 100., kakovih pomagala, kojih bi se držati mogao, kad mu treba izreći, da se pojedini član izključuje. Prije svega će svakako sudac imati gledati, postoji li u smislu §. 100. kakav razlog, s kojega bi se mogao zahtievati raspust društva, a zatim je li nije li odnosni član sakrivio, da je taj razlog u njegovoj osobi nastao. Na tom temelju morati će sudac u svakom pojedinom slučaju prosuditi posebne okolnosti, razvoj odnosnoga posla, veću ili manju štetu, koja nastaje od likvidacije ili nepripravljene obustave posla, a zatim veću ili manju štetu, koja je nastala po društvo usljed krivnje onoga člana, koji bi se izključiti imao.¹

3. Ako privatni vjerovnik kojega člana traži raspust društva,² tada mogu ostali članovi na temelju jednoglasnoga zaključka zahtievati, da se dužnik izključi a društvo dalje nastavi.

Prestanak javnoga društva, odnosno pojedinoga članstva, ima se uknjižiti u trgovački registar.

§. 36.

Ako se javno trgovačko društvo razidje, ili ako samo prestane pojedino članstvo, tada se ima ta okolnost prijaviti kod onoga (trgovačkoga suda, koji je nadležan za uknjižbu društvenih okolnosti) i to i onda, ako je društvo prestalo izmakom vremena, za koje je bilo ustrojeno, jer se društvo preko toga vremena i inače nastaviti može, koja bi se okolnost neuneskom u trgov. registar samo potvrdila.

Prijaviti ove okolnosti obvezani su svi dosadani članovi, i oni, koji budu izključeni, ili njihovi nasljednici. Nebude li medjutim ta prijava obavljena po svih članovih, već samo po nekolicini, tada će prijavitelji morati.

¹ Vidi Anschütz i Völderndorff ibid. svez. II. str. 288.; Hahn ibid, str. 439.

² Vidi gore.

dovoljno dokazati razpust društva odnosno izključenje pojedinoga člana.

Pravna kriepost razpusta društva ili prestanka pojedinoga članstva prema trećim osobam jest ista, koju imade u obće svaka promjena, ili svaki prestanak okolnosti, unešenih već u trgov. registar.¹

Bude li otvoren stečaj nad imovinom društvenom, i usljed toga društvo razpušteno, tada valja u pogledu uknjižbe propis §. 23. trgov. zakona.

Ovim uneskom u trgovački registar prestaje istina bog društvo u pogledu pravnom, nu poslovi društveni, odnosno pravni odnošaji članova i društva, prema trećim osobam tim još neprestaju; u tu svrhu treba, da se postojeći odnošaji faktično razrješe. Buduć da je pako razpust društva u svom pojmu različit od prestanka pojedinoga članstva, to će i faktično razrješenje postojećih odnošaja biti različno kod razpusta društva i kod prestanka članstva.

Likvidacija.

§. 37.

Kada društvo kao osobnost prestane, to će dosadnji članovi ili njihovi pravni nasljednici prije svega morati odlučiti, ako već prije razpusta nije štogod određeno, što će i kako će s imovinom društvenom. U tom pogledu ili će se sav posao društveni s aktivni i pasivi njegovimi, privolom svijuh dosadanjih članova (odnosno njihovih pravnih nasljednika), predati kojemu članu ili trećemu komu, ili će se imovina društvena, ako bude možno u naravi razdieliti medju pojedine članove, ili će se napokon povesti postupak, kojim će se još nedovršeni poslovi društva dovršiti, obveze njegove izpuniti, tražbine utjerati, društveni imutak unovčiti, te ako štogod preostane medju članove porazdieliti.² Postupak ovaj zove se likvidacijom. Obzirom na ovaj pojam likvidacije, neće joj biti mjesta kod stečaja, jer je zadatak stečajnoga postupka,

¹ §. 104. trg. zak., zatim razlaganje na strani 64. sl.

² Vidi Brinckmann ibid. §. 51. str. 187.

da se njim obavi sve ono, što bi se imalo učiniti likvidacijom.

Likvidacija nije u ostalom neposredna i absolutno nuždna posljedica razvrgnuća društva, jer prije svega može nastati slučaj, gdje ona ili nije možna, jer je izgubljena čitava aktivna imovina, ili opet nije potrebna, jer su bivši članovi sav posao prepustili trećoj kojoj osobi, ili odlučili, da svaki zadrži ono, što u rukuh ima; a zatim, jer je ona posao takav, koji se tiče strogo unutarnjega odnošaja samih članova, koji se uvijek prosuđivati ima po medjusobnom dogovoru.

Stilizacija §. 108. nemože biti razlogom protivnoj tvrdnji, jer je likvidacija niešto f a k t i č n a, što se fikcijom zakona nemože stvoriti, i jer je nakana ove zakonske ustanove odrediti one osobe, koje će obaviti likvidaciju, a k o o n a u o b ć e n a s t a n e.¹ Usljed toga tvrdimo, da će obzirom na ustanovu §. 68. likvidacija nastati onda, ako društvenom pogodbom ili jednoglasnim zaključkom bivših članova određena bude, ili ako tim načinom obzirom na posao društveni i razdjelbu imovine društvene u obće ništa nebude određeno. Isto ovo načelo valjati će i u pogledu postupka kod same likvidacije, te će se postupati u smislu zakonskih ustanova istom onda, nebude li taj postupak uređen pogodbom društvenom ili kasnijim dogovorom. Dapače bude li likvidacija jedanput povedena, moći će članovi od nje odustati, te odabrati drugi put, da se razrješe poslovi društveni; nu kao što u obće, tako će i kod zaključka o likvidacija biti mjerodavno načelo jednoglasnosti.

Buduć da likvidacija društva p o n a š e m z a k o n u nastati može istom poslje kako društvo prestane; buduć da nadalje prestankom društva, naravskim načinom prestati mora i ovlaštenje pojedinoga člana, zastupati društvo ili obavljati njegove poslove, to nam se prije svega stavlja pitanje: koje osobe imadu obaviti likvidaciju, ili drugimi riečmi, tko će biti likvidatorom?

¹ Vidi Anschütz i Völderndorff ibid. str. 295. i 296.; zatim Kräwel; Busch Archiv svez. IV. str. 55. i 56.

Buduć da je likvidacija posao takav, koji se tiče unutarnjega odnošaja članova, to je naravska stvar, da će u pogledu osoba, koje će preuzeti likvidaciju, prije svega imati odlučiti suglasna volja bivših članova, a neće se smjeti u to pačati niti sud ureda radi, niti tko treći. Istom onda, nebudu li članovi u tom pogledu što-god odredili, obavljati će likvidaciju osobe zakonom opredjeljene.¹

Kad je zakon već kod obstanka društva u niekom pogledu osobiti obzir uzeo na volju pojedinca, to se je morao u još većoj mjeri obazrieti na tu volja onda, kad bi interesi pojedinaca mogli medjusobno u sukob doći, što imenito nastati može, kod razrješivanja poslova društvenih i razdjelbe imutka društvenoga; pak zato će u svih likvidacionalnih poslovih, dakle i kod imenovanja likvidatora, trebati je d n o g l a s n o g a zaključka svih bivših članova društva. Ovakav zaključak može se stvoriti i prije i poslje početka likvidacije, dapače još i za vrijeme obstanka samoga društva; a može se i kod utemeljenje društva u prvobitnoj društvenoj pogodbi odrediti, tko će biti likvidatorom.

Prema ovomu načelu jednoglasnosti moralo bi svakomu pojedinomu od bivših članova, isto tako kao i kod prokure, pripadati pravo, da punomoć danu likvidatorom opozove, jer čim se jedan od njih jednoglasnom u imenovanju opre, nemože se više govoriti o suglasnoj volji bivših članova. Nu naš se zakon ne drži u ovom pogledu toga pravila; je d n o g l a s n i m zaključkom svijuh dosadanjih članova može se opozvati punovlast dana likvidatorom, ali opozivom jednoga ili niekolicine njih ne.² Pojedinu je iz važnih razloga slobodno sudu predlog učiniti, da se punovlast likvidacije opozove, isto tako kao što mu je slobodno zahievati, ako se nebi mogao postići jednoglasni zaključak, da sudac imenuje ili sve likvida-

¹ Vidi §. 108. trg. zak.

² Vidi §. 109. trg. zak. Ako je stoga imenovan likvidatorom koji član, to ga neće s toga mjesta moći svrgnuti ni zaključak svih ostalih članova, ako on sam uz to nepristane.

tore, ili pokraj dosada izabranih još nieke, koji mu se čine potrebitim.

Buduć da međjutim imenovanje ovih likvidatora po sudcu nebiva ureda radi, već samo na predlog pojedinačnog člana, to neima zaprieke, da se jednoglasnim zaključkom svih interessenta služba tih, po sudcu imenovanih, likvidatora, opozove; jer bo tim, što su se interessenti složili, nestaje upravo razloga, s kojega je sudac imenovao likvidatore.

Koji su to važni razlozi, s kojih sudac može imenovati likvidatore, odnosno opozvati njihovu službu, ne spominje se u zakonu, pak stoga se naravski prepušta sve razsudbi samoga sudca. Razlozi ti mogu ležati ili u osobi samoga likvidatora ili kojega člana, ili pako u obćem položaju razpuštenoga društva. U prvom slučaju trebati će poglaviti obzir uzeti na odnošaje navedene u §. 100. točki drugoj do pete; u drugom slučaju odlučiti će prevelik broj članova, ili njihovih zastupnika, ili nesloga medju njimi, ili udaljenost stana, ili druge okolnosti.

Tim što je sud imenovao likvidatore, izključeni su od poslovanja likvidacionalnoga svi ostali, koji su inače zvani, da budu likvidatori, na koliko možebiti odlukom suda ili jednoglasnim zaključkom svih interessenta nastanu kakove promjene. Kako sudac kod ovoga imenovanja postupati ima, o tom neustanovljuje ništa zakon trgovački, te će se morati uporabiti pravila zakona od 3. listopada 1876.,¹ odnosno gradj. parb. postupka.

Za likvidatore mogu se izabrati odnosno po sudu imenovati ili dosadanji članovi, ili takove osobe, koje dosada nisu ni spadale u društvo; a može sud imenovati, odnosno mogu članovi izabrati, prema obsegu poslova ili jednoga likvidatora ili više njih, a u poslednjem slučaju, mogu biti ili sami članovi, ili same takove osobe, koje dosada nisu bile u društvu, ili pako mogu likvidatori biti sastavljeni od jednih i drugih.

¹ „O sudbenosti trgovačko-mjenbenoj i postupku pred trgovačko-mjenbenimi sudovi“, kom. XXXI. br. 86. sbornika.

Ako ni društvenom pogodbom, ni jednoglasnim zaključkom interessenta, ni odlukom suda, nebudu označeni posebni likvidatori, to imadu likvidaciju preuzeti svi dosadani članovi. Ako je koji od članova umro, ili prije ili za vrijeme likvidacije, tada imadu njegovi pravni nasljednici označiti zajedničkoga zastupnika, koji će preuzeti službu likvidatora; bude li pako koji član nesposoban za likvidatora, jer mu manjka djelatna sposobnost,¹ to imade službu likvidatora mjesto njega preuzeti njegov zakonski zastupnik.

Važno je pitanje sada, kakav položaj zauzimlju ti likvidatori? Po načelu našega zakona, po kojem o likvidaciji govora biti nemože, dok društvo neprestane, te dokle god prestanak njegov nebude unešen u trgovački registar, dopušten je samo zaključak taj, da je dosadanje društvo poslje razpusta postalo *communio incidens*, a likvidatori, da su samo punomoćnici svijuh dosadanjih članova, kojim je zadatak obaviti likvidaciju. Nu buduće da narav likvidacije zahtieva, da se poslovi, započeti još za obstanka društva, dovrše; buduće da i za vrijeme likvidacije, sve dotle dok se imovina obstojaloga društva nerazdieli, postoji ne samo isti odnošaj bivših članova prema zajedničkoj imovini, već takodjer i medjusobno; buduće da u prometu napram trećim osobam u obzir dolazi i nadalje, dok se god likvidacija nedovrši, poduzeće pod svojim prijašnjim imenom; buduće da usljed toga i za vrijeme likvidacije zajednica ima istu oznaku i istu bitnost kao i prije nje, to se nipošto nebi smjelo uzeti, da je dosadanje javno društvo postalo kakova *communio*, već da je ostalo ono isto koje i prije, s tom razlikom, da čitavo poslovanje društva, od kada je nastao razlog posvemašnjemu prestanku, ide zatim, da se započeti poslovi dovrše, i nakon toga društvena imovina medju članove razdieli.

Ovim konsekvencijam nije se mogao oteti ni trgovački zakon, nu da jih dosljedno provede, stajalo mu je na putu ono načelo, da likvidaciji neima mjesta, dok se

¹ §. 21. o gradj. zak.

društvo nerazidje. Da se stoga rieši oprieka medju ovim načelom i gornjim razlaganjem, pomaže si zakon tim, što fingira da društvo i nadalje postoji, akoprem je ono razrješeno. Nama se medjutim čini, da ovom fikcijom spomenuta oprieka riešena nije, jer se naprosto riešiti nije dala. Ako se obzirom na gornje razlaganje uzeti mora, da i za vrieme likvidacije zajednica isto onako postoji kao i prije nje, ako ona biti nemože *communio incidens*, čemu je onda trebalo izreći, da prije likvidacije društvo prestati mora, čemu onda fingirati njegov daljnji obstanak? Ovoj oprieci dalo bi se izbjeći samo tim, da se i u zakonu momenat faktičnoga prestanka društva, protegne na ono doba, kad se društvo u istinu razilazi, na ime na vrieme obavljene likvidacije. No buduće da o likvidaciji, kao samostalnom processu, komu je zadatkom razrješiti gospodarstvene odnošaje društva) govora biti nemože sve dotle, dok nenastane razlog prestanku društva, to bi svakako potrebito bilo ustanoviti tu okolnost, te izreći: da društvo usljed toga pristupa k likvidaciji.

Buduće pako tim u odnošajih društva nastaje promjena, koja je od znatnoga upliva i napram trećim osobam, to bi trebalo unesti u trgovačke knjige, ne da je društvo prestalo, kako to zakon odredjuje, već da je samo nastao razlog prestanku, te da će nastati likvidacija.

Ovakovo shvaćanje čini nam se opravdano stoga, jer likvidacijom osobni momenat jošte nije prestao, volja članova odlučuje kod likvidacije kao i prije — on traje sve dotle, dok neprestane i elemenat gospodarstveni, a to biva onda, kad se dovrši likvidacija; istom sada kad prestanu oba momenta, možemo reći, da je društvo doista prestalo, istom sada valjalo bi uporabiti propis §. 104. o uknjižbi prestanka društva u trgovački registar. Ovo nam se stanovište čini skroz naravnim, na njegovu temelju dadu se protumačiti i ustanove zakonske, za koje je bilo potrebito postaviti posebnu fikciju, bez koje se je lahko moglo biti.

Nenastane li potreba likvidacije budi s kojega od gore navedenih razloga, to naravski odpada i potreba

uknjižiti u registar onu okolnost, da je nastao razlog prestanku društva, u ovom slučaju valjalo bi unesti samo faktični prestanak društva. Ostale konsekvencije našega stanovišta nastaju same po sebi.¹

Usljed navedene fikcije našega zakona, ostaje i poslje razvrgnuća javnoga društva tomu fingiranomu društvu prijašnja firma, samo su likvidatori dužni tu firmu tako podpisivati, da se već iz podpisa vidi, da postoji likvidacionalni odnošaj, a oni da su likvidatori (§. 114.).²

Daljnja posljedica spomenute fikcije jest, da će podsudnost, koju je društvo imalo za vrijeme razvrgnuća, ostati sve dotle, dok se nedovrši likvidacija. Buduće su pako likvidatori organi toga fingiranoga društva, to će sve dostave sudbene biti valjano obavljene, ako se uruče u ruke kojega likvidatora (§. 119.).

Razvrgnućem javnoga društva, koje nastati mora prije nego započne likvidacija, prestati bi imala naravskim načinom svaka uporaba onih zakonskih ustanova, koje se tiču javnoga društva; nu spomenuta fikcija razlogom je, da od časa razvrgnuća društva, pak do časa obavljene likvidacije, vriediti imaju oni zakonski propisi, koji se rabiti moraju za vrijeme obstanka društva, na koliko nedolaze u oprieku s propisi odsjeka petoga trgov. zakona i sa bivstvom likvidacije. Usljed toga neće se kod likvidacije moći uporabiti sljedeći propisi trgovačkoga zakona o javnih društvih:

Zadnja stavka §. 71., o nagradi za trud kod obavljanja društvenih poslova, moći će se samo onda uporabiti, ako je član koji likvidatorom na temelju prvobitne društvene ili kasnije pogodbe, ili ako u smislu zakona

¹ Našemu nazoru približuje se i osnova trgovačkoga zakona u Belgiji, koja se je u tom pogledu povela za englezkim zakonom od godine 1856. Tu se veli u članku III.: „Les sociétés commerciales sont, après leur dissolution, réputées exister pour leur liquidation“ A u izvještaju odborskom veli se: „La dissolution de la société n'a pas pour conséquence de l'anéantir complètement; la vie s'est retirée du corps social, son organisme ne fonctionne plus, il est incapable de faire une nouvelle opération; mais sa masse inerte subsiste et jusqu'à ce qu'elle se soit morcelée par le partage, elle demeure un tout qui ne peut encore être considéré comme divisé“. Vidi Sachs: „Die Revision des Handelsrechts in Belgien“ 1876. str. 193.

² N. p. Petrović i drug u likvidaciji; Pavlović i Josipović. Mjesto likvidacije rabi se i izraz stralziranje, te se kod podpisa mjesto u likvidaciji, upotreblper sjuje dodatak „per stralzio“.

svi članovi obavljaju likvidaciju kao zakonski likvidatori. Budu li pako likvidatori imenovani kojim god načinom, tada u pomanjkanju posebnoga dogovora valjaju prava i dužnosti punomoćnika.¹

§. 74., jer neima nikakova povoda njegovoj uporabi, buduće da se radi o razvrgnuću društva.

§§. 72.—82.; mjesto ovih valjati imadu §§. 109., 111., 112. i 115., te se mogu stoga samo u toliko upotriebiti, na koliko mogu služiti u svrhu, da se raztumače ovi posljednji.

§. 89. jer neima ni povoda ni razloga njegovoj uporabi.

§. 90.—93. mjesto njih su kriepostni §§. 111., 112., 113. i 119.

§. 94. odpada sasvim, jer je drugi djelokrug likvidatora, a drugi ostalih poslovođa, te se u pogledu podjeljivanja prokure povlast njihova protegnuti nemože na likvidatore.

Sve druge ustanove odsjeka drugoga i trećega moći će se rabiti i onda, kada društvo bude u likvidaciji.

Već po obćih načelih o uknjižbi u trgovački registar mora se unesti svaka promjena, koja u budi kojem pogledu nastane kod društva; buduće pako na ovakovu promjenu spada likvidacija društva, odnosno imenovanje likvidatora, to su dužni članovi pod pretnjom posljedica §. 21. sve likvidatore prijaviti radi uknjižbe u registar trgovački, bez obzira na to, da li su likvidatori zakonski, da li su imenovani pogodbom, jednoglasnim zaključkom ili sudačkom odlukom.

Uknjižba ta obavlja se pred nadležnim sudom istim načinom kao što uknjižba inih zastupnika društvenih. U ostalom neima se u registar uknjižiti samo imenovanje likvidatora, već i prestanak punomoći njihove, dakle posvemašnji svršetak likvidacije t. j. posvemašnje razrješnje gospodarstvenih odnošaja društva.

Pravna kriepost ovakove uknjižbe prema trećim osobam, odnosila se ona postanak ili na prestanak

¹ Vidi Anschütz i Völderndorff ibid. svez. II. str. 311.

punomoći likvidatora, jest ona ista, koja kod svake druge uknjižbe.¹

Uzeli mi ili po našem nazoru, da društvo i za vrieme likvidacije postoji sve do njegovoga faktičnoga prestanka, ili fingirali mi samo za to vrieme njegov obstanak poput našega zakona, to ćemo u jednom i drugom slučaju te likvidatore morati smatrati kao organ toga faktično još postojećega, odnosno fingiranoga društva. Usljed toga biti će položaj tih likvidatora skroz analogan položaju društvenoga organa prije nastale likvidacije, samo što su likvidatori i u pogledu posloводства i u pogledu zastupstva ograničeni na toliko, na koliko to narav i zadatak likvidacije zahtjeva.

Prema tomu moramo i kod likvidacije razlikovati pravo posloводства i pravo zastupstva; ono prvo tiče se poglavito odnošaja likvidatora napram članovom društva; a ovo drugo odnosi se na ovlaštenje, po kojem se likvidatori u prometu pravovaljano smatrati mogu organom društvenim, te na temelju kojega oni u ime čitavoga društva valjano s trećimi osobami sklapati mogu pravne poslove, ili u kratko: pravo zastupstva tiče se odnošaja likvidatora napram trećim osobam. Obseg jednoga i drugoga prava ustanovljen je donekle zakonom (§. 112,) nu ipak tako, da članovi društva unutarnji odnošaj likvidatora pokraj ustanove zakonske i ograničiti i razširiti mogu, kako jih je volja; dočim je vanjski odnošaj likvidatora zakonom tako uređen, da se valjano ograničiti nemože (§. 113.) isto tako, kao što se n. p. prema trećim osobam ograničiti nemože zakonom ustanovljeni obseg punovlasti prokuristove ili javnoga člana, komu je povjerenom zastupstvo. U ostalom neće biti zaprieke, da se likvidatorom dade veća punovlast od one, koju jim zakon daje (§. 113.), samo se neće ta veća punovlast moći udjeliti odlukom sudca, već ili prvobitnom društvenom pogodbom ili kasnijim jednoglasnim zaključkom svih članova, a isto tako će se ta veća punovlast moći suglasnom privolom svih članova opozvati; nu u trgovački se registar ta veća punovlast likvidatora uknjižiti nemože,

¹ Vidi stranu 64.,; §. 110. trg. zakona.

jer predmetom uknjižbe mogu biti samo one okolnosti, koje zakon izrično napominje.

Buduć da se međutim za obavljanje likvidacije postaviti može više likvidatora, to je svakako važno pitanje: u kojem odnošaju ti likvidatori međusobno stoje i u pogledu posloводства i u pogledu zastupstva? Po zakonu našem, koji se je u tom obziru poveo za zakonom njemačkim, predmieva se, da je likvidatorom, ako jih je više, podieljena kolektivna punovlast, te da usljed toga jedan bez drugoga pravovaljano raditi nemože. Ovo stanovište skroz je protivno od onoga, što ga zakon zauzumlje kod prokure i kod članova javnoga društva,¹ jer se ovdje ne samo predmieva, već upravo smatra pravilom, da je svaki prokurista, odnosno svaki javni član, komu je povjereno posloводство odnosno zastupstvo vlastan raditi sam za sebe bez sudjelovanja ostalih, a kolektivna prokura, odnosno kolektivna punovlast kod javnih članova, smatra se samo iznimkom, koja se uvijek mora napose označiti.

Razlog zašto zakon i kod likvidatora nije odredio jednake predmjeve jest, jer se po našem zakonu o likvidaciji govoriti nemože dokle društvo neprestane; čim pako društvo prestane, prestaje i pravni razlog na kojem se osniva pravo posloводства i pravo zastupstva pojedinih članova; budu li stoga dosadanji članovi po zakonu zvani, da preduzmu likvidaciju, to će ju oni moći obavljati ne kao članovi javnoga društva, već kao članovi takove zajednice, koja odgovara rimskoj societas.²

Nu ne samo obzirom na naše shvaćanje o daljnjem obstanku društva za vrijeme likvidacije, već i obzirom na to, što je punovlast tih likvidatora skroz analogna punovlasti prokuriste i javnoga člana, te što kod likvidacije likvidatori rade samo kao punomoćnici, ostalih „zajedničara“, bez obzira na to, je su li oni bili članovi društva ili ne, čini nam se, da bi bilo i dosljednije i korektnije da je zakon i kod kolektivne likvidacije ostao na istom stanovištu kao i kod prokure, te da je uzeo kao pravilo,

¹ Vidi §. 78. trg. zak.

² Vidi Lutz: Protokolle str. 1051. i sl.

da svaki likvidator sam za sebe raditi može, a kolektivnu punovlast, da je uzeo kao iznimku, koju bi trebalo napose spomenuti.

U ostalom mogu i po ovom zakonskom stanovištu članovi međusobno suglasnim dogovorom odrediti, da likvidatori za sebe raditi mogu, nu ova okolnost morati će se svakako uknjižiti u trgovački registar. Čini nam se međutim, da sudac ovu kolektivnu punovlast neće moći pretvoriti u pojedinu ni onda, bude li došao u sgodu, da sam imenuje likvidatore, jer zakon govori o „inom dogovoru“, kod kojega sudjelovati mogu samo članovi društva.

* * *

Što se tiče funkcije postavljenih likvidatora, to se poslovanje njihovo proteže na sve one poslove, koji odgovaraju naravi i zadatku likvidacije, t. j. na sve one, koji smieraju na to, da se društveni poslovi tako razvijaju i društvena imovina tako uredi, da se pristupiti bude moglo konačnomu obračunu odnosno razdjelbi imovine. Prema ovomu načelu spada u djelokrug likvidatora:¹

1. Dovršiti tekuće poslove.

Da se uzmognu realizirati oni poslovi, koji su započeti još prije nego li je odredjena likvidacija društva, ovlašteni su likvidatori na sve ono, na što su bili u tom pogledu ovlašteni organi društva i prije odredjene likvidacije. Usljed toga moći će likvidatori preuzeti sve one čine, koji su potrebiti, da se dovrše takozvani tekući poslovi; dapače likvidatori su vlastni sklapati i skroz novih posala, ako oni služe u svrhu, da se dovrše prije odredjene likvidacije započeti, ali još nedovršeni poslovi. Ako naproti ti poslovi nestoje u savezu s poslovi obavljenimi još prije započete likvidacije, ako oni nesluže u svrhu zaglavka tih posala, tada se ti poslovi protive naravi likvidacije, a usljed toga nemogu likvidatori takovih posala preduzimati. Buduć se međjutim ustanove ove protežu ne samo na poslovodstvo, već takodjer i na zastupstvo likvidatora, to će treće osobe kad sklapale budu

¹ Vidi §. 112. trg. zak.

kakav novi posao s likvidatorom kojim, morati uvijek izpitivati, da li taj novi posao služi u svrhu, da se dovrši tekući koji posao ili ne, jer će u ovom posljednjem slučaju ovisiti o jednoglasnoj privoli članova, hoće li odnosni posao priznati ili ne.

Ova okolnost čini se po trgovački promet dosta neprilичnom, jer je trećoj osobi kadšto vrlo teško prosuditi, da li su likvidatori prema gornjemu pravilu bili ovlaštteni na stanoviti posao ili ne. Ova poteškoća pokazuje se imenito onda, ako se izdati moraju mjenice ili drugi trgovački papiri, koji glase po naredbi, da se dovršiti uzmognu već prije započeti poslovi. Treće osobe morati će stoga vrlo oprezno postupati kod takovih posala, imenito onda, ako likvidacija nebude povjerena svim članovom. Ova opreznost i briga neće međjutim biti veća od one, koja se zahtjeva u prometu s trgovačkim punomoćnicima, dapače ona će po treće osobe biti još i lagljom stoga, jer se imenovanje likvidatora unesti ima u registar i javno u novinah proglasiti.

Ako se tko izdavao bude za likvidatora, ili ako prekorače likvidatori svoju punovlast, tada će obzirom na obvezu likvidatora valjati isti propisi, koji u tom slučaju odlučuju o jamstvu prokuriste ili trgov, punomoćnika, t. j. §. 52. trgov. zakona.¹

2. Utjerati tražbine i izpuniti obveze društva.

Na tražbine društva spadaju svakako i zahtjevi društva na pojedine članove, ito ne samo oni, koji proizviru iz posala, koje je društvo s pojedinim članom sklopilo kao s trećom osobom, već se računaju simo svi zahtjevi, koje je društvo od pojedinih članova u smislu zakona u obće ovlašteno tražiti; s druge opet strane razumjevaju se i takove obveze društva, kod kojih se društvo ukazuje kao dužnik, a pojedini član kao vjerovnik.²

¹ Vidi u ostalom Hahn ibid. str. 459. i sl. Anschütz i Völderrdorff ibid. str. 302. i 303.

² Vidi Hahn ibid. str. 416.

3. Imutak društveni unovčiti.

Buduć da je svrha likvidaciji imovinske odnošaje društva tako urediti, da se izvesti bude mogla razdjelba imovine, pak buduć da se ta razdjelba imovine najlaglje i najpravednije obaviti može u novcu to je zadatak likvidatora, imovinu društvenu unovčiti, dakle razprodati robu, pokućstvo, mašine itd., i to ili putem privatne prodaje ili putem javne dražbe.

Samo onda, kad se bude radilo o prodaji nepokretnih stvari, neće ovlast likvidatora u tom pogledu biti tako obsežna, jer će se prodaja nepokretnosti pravovaljano moći obaviti samo putem javne dražbe, koju medjutim nevalja zamieniti s dražbom sudbenom. Privatnim putem moći će društvene nepokretnosti samo onda razprodati, ako svi članovi, bez obzira da li jim je bilo povjereno posloводство ili ne, izrično na takovu prodaju pristanu. Nu u jednom i u drugom slučaju, biti će likvidatori kao takovi ovlašteni na prodaju samo onih predmeta, koji su izbilja u vlasničtvu društva, a neće smjeti prodavati onih predmeta, na koje društvo imade samo pravo uporabe. Da li je pako koji predmet vlasničtvom društva ili ne, o tom, u slučaju dvojbe, odlučuje ona okolnost, da li je taj predmet unešen u inventar društva ili ne.¹

Ako svi članovi pristanu na to, da se prodaja nepokretnosti obavi putem privatnim a ne putem javnim, tada su dužni likvidatori postupati kod prodaje po dobivenih naputeih. Bude li se pako radilo o tom, da se u gruntovnici prepíše kupljena i privatnim putem prodana nepokretnost na kupca, to će se za dozvolu prenosa imati zahtievati dokaz, da su pristali na privatnu prodaju svi članovi ili njihovi pravni nasljednici.²

Ovo ograničenje proteže se u ostalom samo na prodaju, a ne na kupovanje nepokretnosti, jer će likvidatori bez ograničenja moći sticati i nepokretnosti, ako svrha odnosnoga posla bude, da se njegovom pripomoći kraju privedu još nedovršeni poslovi.³

¹ Vidi §. 69. trg. zak.

² Vidi Anschütz i Völderndorff ibid. str. 305. svez. II.

³ Vidi gore; Anschütz i Völderndorff ibid. str. 304. svez. II.

Dvojbena je međutim pitanje, na koje se naš zakon neobazire, je su li likvidatori vlastni založiti nekretnine društva? Jedni od učitelja prava trgovačkoga to pravo likvidatorom odriču, a drugi jim to pravo priznavaju. Oni prvi zaključuju svoju tvrdnju odatle, jer da ista ona pravila, koja vriede za prodaju nekretnina, vriediti imadu i za njihovo opterećenje, makar se to u zakonu izrično i ne spomenulo.¹

Ovi drugi, izvadjaju svoju tvrdnju odatle, što stav. 2. §. 112. (odnosno čl. 137. n. z.) likvidatorom neoduzimlje povlasti odtudjiti nepokretnine, već ustanovljuje samo način, kako da se ova ovlast izvršiti ima; prodaja pako putem javne dražbe, o kojoj govori §. 112. može se ticati samo prodaje vlasništva.² Nama se ovo drugo mnjenje čini odlučno boljim i onda, ako se skroz i stavimo na stanovište onih prvih, koji vele, da za opterećenje vriediti imadu ista pravila kao i za prodaju nekretnina, jer likvidatori, kako Hahn primjećuje, imadu pravo prodavati nekretnine, nu vezani su na to, da se ta prodaja obaviti ima javnom dražbom.

Pa kada zakon daje likvidatorom pravo prodaje, to će jim se morati priznati i manje pravo, pravo opterećenja, pak buduće da se gornje ograničenje prodaje jednakim načinom nemože protezati na opterećivanje, to će se likvidatori kod zalaganja nepokretnina društvenih morati držati obćih pravila.

4. Zastupati društvo sudbeno i izvansudbeno.

Buduće da su (likvidatori organ društva, kod koga nedolazi toliko u obzir pravo posloводства koliko pravo zastupstva,) to je naravska posljedica, da će likvidatori biti zvani, da zastupaju društvo prema svakomu trećemu, bio to sud ili drugi tko. Kod toga prometa s trećimi osobami morati će se likvidatori, na koliko budu radili pismeno, služiti firmom društva.³

¹ Vidi Anschütz i Völderndorff ibid. str. 306. svez. II. Noack: „Der Einfluss des Handelsgesetzbuches auf das Grund und Hypothekenrecht“. Busch Archiv svez. IV. str. 211.

² Vidi Hahn ibid. str. 463.

³ Vidi gore.

5. Sklapati nagode i kompromisse.

Zadatak je likvidatora bez dvojbe, da preporna i dvojbena, prava na koliko je samo možno, izjednače putem nagode ili putem obranika,¹ da se tim parnice ili sasvim zaprieče ili barem prikrate. Usljed toga biti će u vlasti likvidatora, bez ikakove posebne punomoći, u ime društva sklapati nagode i kompromisse.

* * *

Preporno je pitanje: na kakovu pomnju i brigu su obvezani ti likvidatori? Buduć da zakon o tom ništa neodređuje misle nieki,² da valja razlikovati: Ako likvidaciju obavljaju svi dosadnji članovi ili njihovi zastupnici, tada oni jamče po načelih građanskoga prava, dakle kod nas po pravilih valjanih za zajednicu dobara i za diobu društvenoga imutka,³ t. j. oni jamče, kao što u obće svaki kontrahent po gradj. zakonu za svaku štetu,⁴ t. j. oni su obvezani izpunjavati diligentiam boni patris familias. Budu li pako likvidatori imenovani, bez obzira na to, da li su oni bili članovi ili ne, tada se oni smatrati imadu kao mandatari odnosno trgov. punomoćnici; pak buduć da trgovački zakon ne govori ni o njihovoj pomnji i brizi, to u pogledu njih valjaju takodjer obće propisi prava građanskoga,⁵ t. j. i onda likvidatori kod svoga poslovanja imadu rabiti diligentiam boni patris familias.

Obzirom dakle na to, što su rezultati po našem građanskom zakonu u oba slučaja jednaki, nebi za naše okolnosti ni trebalo gore navedene razlike, već bi se moglo postaviti jednostavno načelo, da likvidatori kod svoga poslovanja rabiti imadu diligentiam boni patris familias.

Nama se medjutim čini, da ovakovo shvaćanje o pomnji i o brizi likvidatora neodgovara naravi stvari; jer

¹ Vidi §§. 1380. i 1391. o. g. z.

² Vidi Hahn ibid. str. 463.; i Strey ibid. str. 156. i 157.

³ Vidi §. 1215., odnosno 1190. o. g. z.

⁴ Po obćem njemačkom pravu jamči takav likvidator sa diligentiam quam in suis rebus.

⁵ Vidi §. 1011., §§. 1035.—1042. 1295. o. g. z.

stavili se mi ili na naše stanovište, da za vrijeme likvidacije društvo postoji kao i prije, ili na stanovišta zakona, odnosno učitelja trgovačkoga prava, da je društvo prestalo, te da se njegov obstanak samo fingira, to nevidjamo razloga, zašto likvidatori, koji su ujedno članovi društva, nebi bili obvezani na jednaku pomnju i brigu, na koju su obvezani članovi, kojim je povjereno posloводство odnosno zastupstvo. Jer u prvom slučaju, po shvaćanju našem, nisu likvidatori drugo nego li organ društva, koji se razlikuje od društvenoga organa, obstojaloga prije započete likvidacije samo tim, što je poslovanje toga organa prema naravi likvidacije već unapried opredieljeno; u drugom pako slučaju, na ime po shvaćanju našega zakona, nemogu se likvidatori, koji su bili članovi društva, u pogledu odgovornosti smatrati jednakim običnim mandatarom, jer oni kao članovi zajednice, koja za vrijeme likvidacije bezdvojbeno postoji, prema toj zajednici stoje u istom odnošaju, kao što članovi, kojim je povjereno zastupstvo za vrijeme obstanka društvu, i jer upravljajuć s imovinom obstojaloga javnoga društva, upravljaju i svojim vlastitim imutkom. Ovi razlozi nukaju nas na tvrdnju, da su likvidatori u svakom slučaju, bili oni imenovani ili ne, ako su samo članovi dosadanjega društva ili njihovi zastupnici, odgovorni odnosno obvezani na pomnju i brigu po §. 72., t. j. onako kao i članovi društva, kad jim je povjereno posloводство ili zastupstvo. Budu li za likvidatore imenovane treće osobe, koje nisu bile članom društva, tada je njihov odnošaj prema društvu različan od onih, koji su bili članovi društva, pak stoga će oni u tom pogledu biti ravni svakomu drugomu mandataru; oni će biti obvezani po običnih gradjansko-pravnih pravilih, dakle na *diligentiam boni patris familias*, u oprieci prema obvezi po §. 72. na *diligentiam suis rebus consuetam*.

Prigovor, da bi se u ovom posljednjem slučaju, bude li pokraj treće osobe za likvidatora smješten još koji bivši član — lahko dogoditi moglo, da će jedan od likvidatora biti vezan na veću pomnju, a drugi na manju, nemože nas odvratiti od gornje tvrdnje; jer kad isti

slučaj nastati može za vrijeme obstanaka društva, neima razloga, zašto da isti slučaj nebi mogao nastati i kod likvidacije.¹

Akoprem je međjutim položaj likvidatora zakonom (§. 112.) opredieljen, te akoprem se on prema trećim osobam ograničiti nemože (§. 113.), to su ipak svi dosadanji članovi na temelju jednoglasnoga zaključka ovlaštjeni,² da likvidatorom odrede naputak, kako i kojim će načinom oni imati obavljati likvidaciju. Ovakovih jednoglasnih odredaba morati će se likvidatori držati, jer će u protivnom slučaju biti obvezani na naknadu svake štete, eventualno moći će biti opozvani od mjesta likvidatora. Kod ustanove ovakovih zaključaka morati će sudjelovati i oni likvidatori, koji su bili članovi društva, dočim neimadu prava odluke oni, koji su za likvidatore imenovani, a nisu bili članovi društva.

Usljed toga biti će gornja ustanova od praktične važnosti samo za ove posljednje, jer ako likvidatori, koji su bili članovi, nepristanu na takav naputak, to je on i onako bezkriepostan, jer odnosnomu zaključku manjka uvjet jednoglasnosti. Ovakav naputak moći će članovi izdati i onda, ako sudac imenovao bude likvidatore.

Ovaj naputak neće međjutim biti valjan napram trećim osobam, jer se ovlast likvidatora naprama vani nemože ograničiti; stoga će likvidatori i preko toga naputka moći sklapati poslove, kojimi će društvo nalazeće se u likvidaciji biti obvezano, samo se zahtjeva, da ti poslovi budu odgovarali naravi likvidacije, t. j. da budu spadali u obseg §. 112. Ovdje valjaju ista pravila, koja su u tom pogledu kriepostna i kod prokure.

Konačna razdjelba društvene imovine.

§. 38.

Kada poslovi likvidacionalni dovršeni, t. j. kada dugovi društva izplaćeni, a tražbine utjerane budu, te

¹ Uprava javnoga društva može se povjeriti, kao što je gore razloženo, zajedno i pojedinim članovom i osobam trećim; oni prvi obvezani su na brigu i ponnju po §. 72. trg. zak., a treće osobe kao svaki mandatar.

² §. 115. trg. zak.

kad se stvari, koje su spadale na vlasništvo društva, razprodadu, ima se preduzeti konačna razdjelba imovine među članovi društva. Vrieme, kad bi se ova konačna razdjelba obaviti imala, neustanovljuje zakon, a nemože se ono ustanoviti ni pogodbom, jer zaključak likvidacije ovisi o kojekakvih, često puta skroz slučajnih okolnosti. U ostalom neima dvojbe, da likvidatori bez važna razloga nisu vlastni konačnu razdjelbu otegnuti; članovi moći će se tomu, budu li suglasni, prema ustanovi §. 115. uspješno oprieti.

Za temelj ovoj konačnoj razdjelbi služi isto tako kao što i kod godišnje razdjelbe dobitka i gubitka prije svega bilanca, u koju se uvrstiti imadu posljedci likvidacije, te na temelju koje se pojedinomu zajedničaru prepisati ima onaj dio na dobitku ili gubitku, koji na njega otpada.

Budu li članovi jednakim dielom sudjelovali kod dobitka ili gubitka, to će se prema tomu omieru razdieliti jednakim načinom dobitak i gubitak, u protivnom bo slučaju biti će razdjelba nejednaka, te će se po načelih matematičkih i trgovačkoga knjigovodstva, morati obaviti prema ustanovljenom omieru, a zatim će se po istih načelih i na temelju društvenih knjiga, obaviti konačna razdjelba prema kontu svakoga pojedinoga člana.

Nebude li koji od članova radi pomanjkanja imovine mogao platiti na njega odpadajući dio gubitka, to će se po načelih o solidarnomu jamstvu, ovaj dio razdieliti na ostale članove, te će se usljed toga njihov dio na gubitku umnožati.¹ Isto tako moći se onaj član, koji podmirio bude kojega od društvenih vjerovnika za društveni dug, zahtievati, da mu ostali nadoknade ono, što je platio preko diela, koji na njega otpada.

Da se likvidacijonalni postupak s jedne strane što više skрати, a s druge strane, da se što više unapriedi interess članova, služe dva sredstva.

Prije svega dužni su likvidatori gotov novac, koji jim netreba za poslove likvidacije, predhodno razdieliti

¹ Vidi Lutz: Protokolle str. 254.

medju članove. Da li je odnosni novac potrebit za poslove likvidacionalne ili ne, morati će se odlučiti od slučaja do slučaja, prema stanju likvidacionalnoga posla i prema posljedku konačne razdjelbe, na koliko se ova unapried predvidjeti može.

Prema ovomu načelu spominje zakon dva slučaja, kad se gotovina neima razdieliti; na ime onda: kad društveni novci budu potrebiti za podmirbu dugova, koji kašnje dospjevaju; ili kad se podmiriti budu morali zahtjevi, koji kod razdjelbe pojedinomu članu pripadaju.¹ Likvidatori dužni su paziti na ove propise, jer budu li bez obzira na tu podmirbu razdielili gotovinu medju članove, te nebudu li budi s kojega razloga mogli natrag dobiti ono, što su previše dali, morati će onim članovom, koji usljed toga štetovali budu, nadoknaditi svu štetu, osim ako bi tečajem likvidacije iznenada nastali gubiteci, ili se otkrila dosada nepoznata passiva društva.² Usljed toga i jest ova razdjelba gotovine samo privremena, te ona nemože biti niti na štetu trećih osoba, niti na štetu pojedinih članova, koji imadu možebiti zahtjeva prema društvu. Bude li se stoga tečajem likvidacije pokazalo, da je koji od članova previše dobio, morati će taj višak povratiti; jer će u protivnom slučaju likvidatori imati pravo tužbe.

Drugo sredstvo za prikratu likvidacionalnoga postupka jest, da se jednomu ili niekolicini članova ustupe sasvim ili samo djelimice takove tražbine društva, koje ili kasnije dospjevaju, ili koje je težje utjerati. Usljed toga neće biti od potrebe, postupak likvidacionalni može biti otegnuti na neizvjestno vrijeme, Ovakav ustup može se medjutim obaviti samo suglasnom voljom svijuh članova, jer je čitava operacija niešto nepravilna; i jer pojedini član ako neće, nemora se zadovoljiti takovim ustupom. U pravilu će se članovi medjusobno dogovoriti o modalitetih ustupa i o novčanoj vriednosti, za koju odnosnu tražbinu preuzimlju. Kod toga dogovora obično će se u obzir uzeti dobrota odnosne tražbine, kao

¹ §. 116. trg. zak.

² Vidi Hahn ibid. str. 466.

i sigurnost, na koliko se ona utjerati može ili ne; u tom slučaju biti će svako daljnje jamstvo suvišno. Nebude li u tom pogledu ništa dogovoreno, to će radi pomanjkanja posebnih ustanova zakona trgovačkoga, valjati uporabiti ustanove zakona građanskoga (§. 1397. i sl.), po kojih cedent cessionaru jamči za istinitost i utjerivost tražbine, ako je ona ustupljena naplatno. Da ustup tražbine u ovom slučaju nebiva kao dar već naplatno, t. j. mjesto one svote, koja bi se pojedinomu članu izplatiti imala, da je likvidacija konačno provedena, o tom neima dvojbe. Usljed toga jamčiti će pojedini članovi onomu članu, komu je tražbina ustupljena, — dakako samo do iznosa, mjesto kojega jim se ta tražbina ustupljuje — prema omieru, u kojem sudjeluju kod dobitka odnosno gubitka.¹ Bude li se u pogledu konačne razdjelbe društvene imovine porodila kakova razpra, bilo medju likvidatori i članovi, bilo medju članovi medjusobno, tada odlučuje re-doviti sudac.

Važno nastaje još pitanje kod razdjelbe imovine društvene: kako je s onimi stvarmi, koje je član koji u smislu §. 69. trgovačkoga zakona pridonio u društvo? Ovdje valja razlikovati, je su li odnosne stvari prešle samo na uporabu, ili u vlasništvo društva. U prvom slučaju ostaje pojedini član vlasnikom stvari i nadalje; bez posebna dogovora nenastaje u tom pogledu nikakove promjene, prestankom društva prestaje naravski samo pravo uporabe, te se stvar vratiti ima njezinu vlasniku. U drugom slučaju, ako je stvar prešla u vlasništvo društva, nemože pojedini član zahtievati, da mu se pridonešena stvar povrati, jer se imovina društvena neima dieliti *in natura*, već se po §. 112. sva imovina unovčiti mora. Dapače kad ovoga propisa i nebi bilo, niti bi se pojedini član morao zadovoljiti s povratkom stvari *in natura*, niti bi jih on sam mogao zahtievati, jer je to nuždna posljedica one okolnosti, što je stvar prešla u vlasništvo društva. Mjesto te stvari ima se

¹ Vidi u ostalom Hahn *ibid.* str. 469. i 470. Anschütz i Völdern. dorff *ibid.* str. 309. svez. II. Auerbach *ibid.* str. 118. i 119. Lutz: Protokolle str. 255. do 259. svez. I.; str. 1014. do 1018. svez. III.

predati vrijednost njezina. Redovito biva, da se ta vrijednost kod prinosa odnosne stvari ugovori, te da se ta svota na konto pojedinoga člana kao društveni prinos upiše. Nebude li budi s kojega razloga kod predaje opredjeljena cijena stvari, tada odlučuje vrijednost, koju je stvar imala, kad je ona doprinesena u društvo.¹ Često puta biti će vrlo teško ustanoviti ovu vrijednost. Kao podloga za prosudjivanje te vrijednosti služiti će svakako donekle i inventar društva; bude li na ime taj inventar podpisan po svih društvenih članovih, kako to zahtjeva §, 27., tada se u njem označena svota ima uzeti kao ugovorena cijena, pod koju je stvar u društvo preuzeta. Nebude li nikakove podloge za ustanovu vrijednosti, koju ju stvar imala u vrijeme, kad je donešena, imati će se za temelj uzeti sadanja vrijednost obzirom na promjene, koje su se tečajem vremena kod takovih stvari sbile, te odračunavši troškove za uporabu od vremena, kad je stvar donešena. Netreba međutim ni spominjati napose, da će se i ova vrijednost doprinesene stvari, pojedinomu članu izplatiti uvijek u omjeru prema onomu dielu gubitka, koji može biti na njega otpada.

Poslje kako budu vjerovnici društva podmireni, i preostali imetak medju članove razdijeljen, prestalo je i društva kao takovo. Buduć je tim nestalo gospodarstvene podloge društvu, mora naravskim načinom prestati i njegova osobna strana. Da se ova okolnost t. j. posvećmašnji prestanak, ili po našem zakonu prestanak likvidacije, takodjer unesti ima u trgovački registar, sudim da netreba napose spominjati.

Od svih dosadanjih društvenih predmeta preostaju još i poslje prestaloga društva trgovačke knjige i papiri društveni, koji se predmeti po §. 30. čuvati imadu još deset godina, računajuć od posljednjega uneska. Tko će poslje dovršene likvidacije te stvari čuvati, o tom odlučuju dosadnji članovi, pri čem jim je slobodno čuvanje knjiga ili spisa društvenih povjeriti ili kojemu dosadnjemu članu, ili kojoj trećoj osobi. Nebudu li se članovi

¹ §. 118. trg. zak.

mogli u tom pogledu međusobno sporazumjeti, odlučiti će nadležni sud: tko će čuvati knjige i pisma.¹ Bude li za to vrijeme kojemu od članova ili njegovih pravnih nasljednika (dakle i njegovomu punomoćniku i cessionaru), budi u svrhu tužbe ili obrane, budi u svrhu, da saznade trgovačke sveze prijašnjega društva, budi s inoga kojega razloga trebalo znati sadržaj tih knjiga, slobodno mu je uvijek ugledati knjige i papire društvene.

Razredba imovine društvene kad prestane pojedino članstvo.

§. 39.

Prestane li pojedino članstvo s kojegagod od navedenih uzroka, tada kao što se po sebi razumieva, o likvidaciji govora biti nemože. Mjesto likvidacije, kojoj je mjesta samo onda, kad se radi o posvemašnjem prestanku društva, nastaje drugi postupak, komu je svrha, podmiriti onoga člana, koji izstupljuje ili je izključen.

Prije svega je važno pitanje: od kojega se časa računati prestupak članstva; jer se prema tomu času računati ima i obračun medju društvom i dosadanjim članom. Tu valja razlikovati: da li članstvo prestaje dobrovoljnim izstupom pojedinoga člana, ili izključenjem.² U prvom slučaju računa se prestanak članstva od časa izstupa, u drugom pako slučaju, imao bi se prestanak članstva računati od časa, kad je sudačka odsuda u pogledu izključenja pravomoćnom postala. Naš medjutim zakon, povadjajuć se za njemačkim zakonom, odredjuje, da se u ovom slučaju prestanak članstva računati ima već od onoga časa, kad bude tužba tuženiku uručena. Razlozi ovoj, ne baš jurističnoj ustanovi leže u tom, što bi tobože član, o kojem se radi da bude izključen, ne samo za vrijeme parnice mogao društvu škoditi, sklapajuć nove poslove, već što bi on mogao pravilnim načinom i samu parnicu sebi u prilog otegnuti.

¹ Vidi §. 120. trg. zak.

² Vidi gore stranu 167. i 168.

Ovim momentom, kada prestaje pojedino članstvo, prestaju osobni i gospodarstveni odnošaj dosadanjega člana napram društvu. On može posebnom tužbom zahtijevati, da mu se uruči onaj dio imovine društvene, koji na njega otpada. Nu buduć da bi po društvo štetno bilo, kad bi se jednim jedinim aktom prekinuo svaki odnošaj medju društvom i dosadanjim članom, to se uzimlje, da i poslje kako je dotičnik izstupio ili je izključen, postoji, sve do konačne njegove podmirbe, medju njim i društvom nieko imovinsko zajedinstvo, koje se malo po malo razriešiti ima, bez da bude dosadanji član izvržen samovolji ostalih društvenih članova.¹

Ravnalom u tom pogledu služe sljedeća pravila:

Razdjelba imovine obavlja se na temelju imovinskoga stanja društva, kakvo je bilo u vrijeme, kad je dotični član izstupio, odnosno kad mu je uručena tužba radi izključenja.

Nu buduć da nije možno ovaj obračun umah izvesti, jer se započeti poslovi nemogu umah po volji razviti, niti se, kod već dovršenih posala, tražbine utjerati, to će izstupivši ili izključeni član kod svih kasnijih posala, obavljenih poslje njegova izstupa, biti obvezan na toliko, na koliko ti poslovi služili budu u svrhu, da se razvijaju i dovrše još za njegova boravka u društvu započeti poslovi. U tom pogledu mogu se analogno upotriječiti pravila valjana kod likvidacije (§. 112.). Nu izključeni ili izstupivši član, neima nikakova upliva na poslovodstvo ni na zastupstvo.

Članovi, koji ostaju u društvu, mogu tekuće poslove dovršiti načinom, koji jim se najshodnijim čini; izstupivšem ili izključenomu članu moraju sve ove odredbe biti poćudi.

Obzirom na shvaćanje javnoga društva našega zakona, imenito obzirom na glavno načelo, koje u njem vlada pogledom na prestanak društva, moglo bi nastati pitanje: tko je ovlašten na gornje poslove; jesu li svi dosadanji članovi, ili samo oni, kojim je bilo poslovod-

¹ Vidi Anschütz i Völderndorff ibid. svez. II. str. 290.

stvo i zastupstvo povjereno, dok je izstupivši ili izključeni član još bio u društvu? Ovo je pitanje tim važnije, ako društvu pristupi novi član, te se može biti posloводство promieni, pošto je jedan od članova izstupio ili je bio izključen. Buduć da i poslje izstupa pojedinoga člana društvo ostaje ono isto, koje je bilo i za njegova boravka u društvu; buduć da se pristupom novoga kojega člana, dosadanje obveze odnosno dosadanja prava društva u ničem nemienjaju, novi član dapače jamčiti ima za sve one obveze društvene, koje su nastale prije njegova pristupa; buduć da se usljed toga tu jednako radi o interessu dosadanjih članova i o interessu onih, koji su može biti na novo pristupili, dakle o interessu čitavoga društva, — to će gore navedene poslove moći pravovaljano obavljati samo oni, kojim je povjereno posloводство i zastupstvo društva; dakle niti dosadnji članovi, niti oni, koji su može bit bili (ali sad više nisu) poslovodje ili zastupnici društva, dok je izključeni ili izstupivši član još bio u društvu.

Ako se društvo s izstupivšim ili s izključenim članom nebude moglo umah razgoditi, već ako se prije tekući poslovi budu morali dovršiti, moći će on zato vrieme čuvati i braniti svoje interesse raznim načinom. Prije svega može on od društva zahtievati, da mu se na koncu svake poslovne godine polože računi o poslovih, koji su medjutim riešeni, te da mu se izplati onaj dio, koji po obračunu na njega odpada; dapače on će ove zahtjeve i prije izmaka poslovne godine moći staviti, ako dokaže, da se razgoda prije obaviti može; a zatim može tražiti, da mu se na koncu poslovne godine predade izkaz, u kojem se stanju nalaze tekući poslovi društva.

Što se tiče ugleda u trgovačke knjige i papire društva, to treba razlikovati medju onom periodom društvenoga poslovanja, koja siže do izstupa odnosno izključenja pojedinoga člana, i medju kasnijom dobom. Obzirom na prvu periodu, slobodno mu je svaki čas ugledati knjige i papire društvene; obzirom na kasniju to mu pravo nepri-

pada; on može samo prema gornjim pravilom zahtievati, da mu se računi polože.¹

Buduć da prema pojmu javnoga društva, pojedini član nije suvlastnikom društvene imovine, već buduće da mu samo pripada dio na vrijednosti ukupnoga društvenoga imutka,² to je naravska posljedica ovoga načela, da izstupivši ili izključeni član neima prava tražiti, niti da mu se ustupe pojedine tražbine, niti da mu se primjereni dio robe ili drugih imovinskih predmeta izdade in natura; i to nije vlastan u naravi zahtievati ni onih predmeta, koje je možebiti sam donio u društvo, te koji su prešli u njegovo vlasništvo. Mjesto toga imati će se bivši član zadovoljiti, da mu se uruči novčana svota, koja odgovora onoj vrijednosti, koja mu pripada na društvenoj imovini.³

U ostalom neima zaprieke, da stranke razdjelbu međusobno ugovore kako jih je volja; dapače moći će se izstupivši ili izključeni član zadovoljiti i izručbom pojedinih predmeta u naravi, i ustupom tražbina društvenih. Ako on na tu izručbu i na taj ustup nebude htio pristati, neće ga moći društvo prisiliti, jerbo on razgodom nedolazi u gorji položaj, nego li bi bio, da je likvidacija provedena.⁴

Buduć međjutim izručba odnosnih stvari, dotično ustup tražbina, biva mjesto one svote, koja bi mu se izplatiti imala; te buduće da o jamstvu društva za vlastnost izručenih predmeta i za istinitost i utjerivost odnosnih tražbina, neima posebnih ustanova, to će i ovdje valjati uporabiti dotične ustanove zakona građanskoga.⁵

O načinu kako se dotična vrijednost proračunati ima, valja ono, što je gore rečeno o likvidaciji. Nastanu li u pogledu razgode kakove prepirke, to će kao i kod likvidacije morati odlučiti sudac.

Što se tiče jamstva izstupivšega ili izključenoga člana u pogledu posala, sklopljenih prije njegova odlazka iz

¹ Vidi Anschütz i Völderndorff ibid. str. 291. svez. II.

² Vidi Endemann ibid. str. 183. Brinckmann ibid. str. 175.

³ Vidi §. 106. trg. zak.

⁴ Vidi Anschütz i Völderndorff svez. II. str. 293.; protivni nazor vidi Hahn ibid. str. 446. Brinckmann ibid. str. 197. Za gornje mnenje govori i naš gradj. zakon §. 841.

⁵ Vidi §§. 1414. 922. i sl. o. g. z.; zatim §§. 1011., 1035.—1042., 1295. o. g. z.

društva, valja ovo jamstvo razlikovati u dvostrukom pogledu; s jedne strane obzirom na članove društvene, a s druge strane obzirom na vjerovnike društvene. Obzirom na članove prestaje svako daljnje jamstvo, jer je prigodom obračuna, kod izstupa dotičnoga člana, u obzir uzet njegov dug napram društvu (odnosno njegov dio na passivih društva), te mu je kod izručbe njegovoga diela odnosni iznos odbijen. Obzirom na vjerovnike društva neće ova okolnost biti od upliva, jer dioba budi kakovoga zajedničkoga dobra, nemože biti na štetu trećemu, koji će i poslje diobe, kao i prije nje, moći svoja prava jednakim načinom vršiti, na koliko njegovi zahtjevi po niže navedenih pravilih nebudu zastarieli.¹ U ostalom moći će izstupivši ili izključeni član na temelju podpunoga sporazumka s preostalimi članovi društva i s vjerovnikom, društvenim ovoga uputiti na ostale društvene članove.² Kakova ova privola ima biti određuje zakon građanski.³

Sva dosada navedena pravila o posljedicah, koji nastaju povodom prestanka pojedinoga članstva, vriede i onda, kada privatni vjerovnik zahtieva ovrhu na onaj dio, koji mu ima pripasti kod prestanka društva, te kad članovi žaključče mjesto toga prestanak članstva i izručbu odnosnoga diela.⁴

Umre li pojedini član, to se ima razgoda po gore navedenih pravilih obaviti s njegovimi baštinici;⁵ padne li pako pod skrbništvo, s njegovim skrbnikom; a bude li pod stečaj stavljen sa zastupnikom masse stečajne.

Biti će napokon dozvoljeno; da će izstupivši ili izključeni član svoja prava, koja mu kod razgode pripadaju prema društvu, moći ustupiti i trećemu komu,⁶ jer on nije više članom, te mu nestoji na putu propis §. 76., trg. zak., i jer prema propisom §. 101. i 107. trg zak., ista prava pripadaju i privatnomu vjerovniku pojedinoga člana.⁷

¹ Vidi §. 847. o. g. z.; §. 121. trg. zak.

² §. 1401. i sl. o. g. z.

³ §. 863. o. g. z.

⁴ §. 107. trg. z.

⁵ §. 547. o. g. z.

⁶ §. 1393. o. g. z.

⁷ Vidi Stubenrauch ibid. str. 240. i 241.

Poglavje VI.

D o d a t a k.

O zagodi tužbe proti članovom društva.

§. 40.

Čim je solidarno jamstvo uzeto za temelj javnomu trgovačkomu društvu, nije se ono moglo protegnuti samo na vrijeme dok društvo traje, ili dok je njetko članom toga društva; solidarno jamstvo pojedinih članova postoji bo samostalno i neovisno pokraj jamstva društva, kao samostalne osobnosti, i njegove imovine. Pa kada već po obćem gradjanskom zakonu „dioba zajedničkoga dobra nemože škoditi trećemu“,¹ to se u interesu trgovačkoga kredita, i u interesu trgovačkoga prometa solidarno jamstvo, kad se je već uvelo u društva javna, tim manje dokinuti može, jer bi se izstupom ili izključenjem pojedini član, a razpustom društva svi članovi, riešiti mogli solidarne obveze. Ova solidarna obveza imala bi obzirom na to, što ju preuzimlje pojedinac član (dakle osoba različita od osobnoga zajedinstva društva), svojom privatnom imovinom (različnom od imovine društvene), trajati za čitavo vrijeme zagode, ustanovljene pravom gradjanskim.² Nu obzirom na to, što je u interesu prometa nužдно, da se vrijeme zagode u obće skрати, zatim što je za onoga, koji je budi s kojega razloga prestao biti članom, od neobhodne potrebe, da znade kad je jedanput podpuno oslobođen jamstva svih poznatih i nepoznatih dugova, nastalih usljed poslovanja negdanjega društva; i napokon, što nije nepravedno prikratiti vrijeme zagode, jer se u trgovačkom prometu kredit nikada nedaje na tako dugo vrijeme, jer je i kod kraćega vremena zagode vjerovniku slobodno tužbu podignuti prije izmaka toga vremena, i jer napokon onaj, koji se u poslove upušta, zakonske ustanove poznavati mora,³ — to je s ovih razloga

¹ §. 847. o. g. z.

² §. 1479. i sl. o. g. z.

³ Vidi Lutz: Protokolle svez. I. str. 260.—265. Neće li svi ovi razlozi moći služiti povodom, da se vrijeme zagode skрати i za tražbine pojedinoga trgovca? To je dakako pitanje, koje prelazi obseg naše razprave.

odredio ne samo njemački zakon (za kojim se je poveo i naš) kraće vrijeme zagode, već se i drugi zakoni u tom pogledu slažu.¹

Ustanove zakonske u tom pogledu mogu imati stranu materijalnu i stranu formalnu. Obzirom na materijalnu stranu, može zakonodavstvo početi s dvostrukoga gledišta: ili će ono izmakom vremena zagode, bivšega člana osloboditi samo jamstva solidarnoga, pro rata pako, da će morati jamčiti dokle god neizmine vrijeme zagode, ustanovljeno po obćem pravu; ili će izmakom kraćega zastarnoga vremena prestati ne samo jamstvo solidarno, nego i jamstvo pro rata.

Obzirom na formalnu stranu ili će zakonodavstvo zahtievati individualnu ubavjest vjerovnika društvenih o izstupu pojedinih članova, odnosno o prestanku celoga društva; ili će se zadovoljiti uknjižbom u trgovački registar i javnim proglašenjem u novinah.² Na kojem staništu u tom pogledu naš zakon stoji pokazati će sljedeće razlaganje:

Ustanove zakonske o kraćoj zagodi (§§. 121.—124.) ne osnivaju se, kao što bi se možebiti očekivati moglo, na osobitosti tražbine, već se osnivaju na osobitosti dužnika. Kraće vrijeme zagode, koje zakon (§. 121.) ustanovljuje na pet godina, dolazi u prilog samo onim, koji su bili članovi društva, ako društveni vjerovnici proti njim podignu takovih zahtjeva, koji jim pripadaju proti negdanjemu društvu.

Usljed toga neće se pogodnost ove kraće zagode moći protegnuti na tužbe, koje na temelju društvene po-

¹ Tako pruski Landrecht (II. 8. §§. 672.—674., §§. 677.—678.) po kojem je vrijeme zagode ustanovljeno na jednu godinu; prestane li pako društvo sasvim, tada bivši članovi jamče solidarno samo tečajem te jedne godine, a poslje pro rata.

Zak. čl. XVIII.: 1840. ugarskoga sabora ustanovljuje u §. 41. rok od dvie godine, poslje kojega zastaruje solidarno jamstvo, ako je prestanak društva ili izstup iz njega javno proglašen. — Code de commerce odredjuje u članku 64.: „Toutes actions contre les associés non liquidateurs — sont prescrites cinq ans après la fin ou de la dissolution de la société“. Revidirani belgijski trgovački zakon, promienio je u čl. 127. ovu ustanovu Code de comm. tim, što je odstranio ograničenje na associés non liquidateurs. — Njemački zakon, s kojim se naš slaže, odredjuje ustanove o zagodi u čl. 146.—149.

² Vidi u ostalom dr. Herman Blodig: „Ueber die Erlöschung der Haftungspflicht austretender Handlungsgesellschafter“. Oester. Ger.-Ztg. od god. 1860. br. 66.—71.

godbe, ili s drugoga kojega razloga, pripadaju članu kojemu prema društvu, ili obratno društvu prema izključenomu ili izstupivšemu ili inomu članu.

Može se stoga dogoditi, da će društvo, ako ono plati kakav društveni dug poslje kako je koji član izključen, ili poslje kako je izstupio, moći od izstupivšega ili izključenoga člana zahtievati regress, akoprem je izplata obavljena u vrijeme kad je tužba društvenoga vjerovnika prema ovom članu već zastariela. Razumieva se medjutim po sebi, da će se u ovom, i u svakom sličnom slučaju regress moći protezati samo na onaj dio plaćenoga društvenoga duga, koji po društvenoj pogodbi na dotičnoga člana otpada, da se dakle na solidarno jamstvo kod ovoga regressa obzir uzeti nemože.¹

Buduć da je prema gore navedenim načelom, (kraće vrijeme zagode ustanovljeno samo u svrhu, da se zaštititi privatni imetak negdanjih članova, to se ovaj kraći rok zagode nemože protezati na one tužbe, kojima se traži podmirba iz postojeće još možebiti društvene imovine.) Društvena pako imovina postoji sve dotle, dokle je makar samo i jedan njezin dio ostao nerazdieljen; zato će se n. pr. k postojećoj društvenoj imovini brojiti i onaj iznos, koji u smislu §. 116. trg. zak. bude spravljen za one društvene tražbine, koje istom kasnije dospievaju, jer odnosni iznos prestaje biti dielom imovine društvene izplatom a ne pohranom; neće pako biti više društvene imovine, ako kod prestanka društva čitav posao s aktivi i passivi predje na jednoga ili više nasljednika.³

Vjerovnikom društvenim slobodno je stoga i poslje kako izmine gore navedeni rok zagode od pet godina, tražiti podmirbu od takove nerazdieljene još društvene imovine.

Ovo vrijeme zagode dolazi u prilog svim bivšim članovom javnoga društva bez obzira na to, da li su oni

¹ Vidl Hahn ibid. str. 482.

² §. 122. trg. zak.

³ Vidi Anschütz i Völderndorff svez. II. str. 324.

likvidatori ili ne. Kad bi se uz kraći zastarni rok spajao ovaj uvjet, kako to čini „Code de commerce“,¹ tada bi se teško našao koji član, koji bi preuzeo službu likvidatora.

Buduć da se po obćenitoj stilizaciji zakona (§. 121.) kraće vrijeme zagode proteže u obće na sve tužbe društvenih vjerovnika proti pojedinim članovom, to sliedi, da tečajem zastarnoga vremena od pet godina, prestaje ne samo solidarno jamstvo članova, već da radi obveza društvenih utrnjuje svako jamstvo, da dakle oni vjerovnikom društvenim nejamče više ni pro rata.²

Gore navedeni zgodni rok od pet godina nije međutim naravi absolutne; jer imadu za stanovite tražbine valjati kraći rokovi, ako su oni opredieljeni zakonom.³ Pitanje, koje su to stanovite tražbine, za koje valjati imadu kraći rokovi, daje kraj nejasne stilizacije zakona povod niekim dvojbam, akoprem se je usljed razprave njemačkoga trgovačkoga zakona⁴ svaka dvojba lahko ukloniti mogla.

Pod spomenutimi na ime tražbinami, ili se mogu razumievati takove tražbine, za koje se u samom trgovačkom zakoniku odredjuju kraći rokovi zagode, ili se može razumievati stanovita vrst tražbina, za koje je u drugih kojih zakonih, a ne samo u trgovačkom, opredieljen kraći rok zagode; ili se u obće razumievati mogu sve tražbine proti izstupivšemu ili izključenomu članu, ako je za nje budi u kojem zakonu ustanovljen kraći rok zagode.

Buduć da zakon u §. 121. govori o stanovitim tražbina, to je već tim izključen posljednji slučaj, i ne gledeć na to, da bi se tim načinom osujetilo svako jedinstvo u opredieljivanju zgodnoga roka. Nu isto tako nemogu se razumievati ni one tražbine, za koje je samo u trgovač-

¹ Code de comm. čl. 64.: „Toutes actions contre les associés non liquidateurs“.

Novi belgijski zakon dokinuo je ovo ograničenje, te je kraće vrijeme zagode protegnuo na sve bivše članove, pa makar oni i bili likvidatori. Čl. 127. Vidi Sachs ibid. str. 200.

² Vidi Lutz: Protokolle svez. I. str. 260.—263. Predlog, da tečajem kraćega vremena zagode prestati ima samo solidarno jamstvo, odbačen je u 30. sjednici nürnbergke konferencije, te je kraće vrijeme zagode protegnuto na sve tražbine u obće.

³ §. 121. trg. zak.

⁴ Vidi Lutz: Protokolle str. 265.

kom zakonu ustanovljen kraći rok zagode; jer je ustanova zakonska tako obćenito stavljena, da se uz uporabu §. 1. trg. zak. restriktivno tumačenje nemože dopustiti; jer se nadalje kod tih „stanovitih“ tražbina raditi može samo o takovih tražbina, za koje je kraći zagodni rok odredjen radi naravi same tražbine, a ne radi osobnih vlastitostih dužnika; zastarno bo vrijeme od pet godina ustanovljeno u §. 121. odredjeno je već i onako samo obzirom na vlastitost dužnika, pak bi bilo i proti smislu i proti intecijam pogl. 6. naslova VIII. zakona trgovačkoga, i na štetu trgovačkoga prometa, kad bi se kod kraćega zagodnoga roka opet u obzir uzimala osobna vlastitost dužnika, a ne narav tražbine, te kad se nebi uvažavao i onaj kraći zagodni rok, koji nije odredjen zakonom trgovačkim, već inimi kojim n. pr. gradjan-kim ili mjenbenim zakonom; i jer bi napokon zakon izrično bio spomenuo kod rieči, „zakonito“, da se imadu uporabljivati samo oni kraći rokovi, koje ustanovljuje zakon trgovački.¹ Zato će n. pr. tražbina proti bivšemu članu javnoga društva zagoditi za vrijeme od šest mjeseci odnosno jedne godine u slučaju §§. 349., 390. i 410. trg. zakona, a za vrijeme od tri godine u slučaju §. 1487. obč. gradjanskoga zakona. Zato će nadalje mjenbene tražbine, makar one nastale i usljed trgovačkih posala, zastarieti u rokovih ustanovljenih u §§. 84.—90. odnosno §. 112. toč. 11. zak. čl. XXVII. 1876.; dakle u tri godine, odnosno tri, šest ili osamnaest mjeseci.

Ova kraća zagoda počimlje za sve tražbine, koje su dospjele do dana, kad je prestanak društva odnosno izstup ili izključenje iz njega, na temelju uknjižbe u trgovački registar proglašeno u novinah (§. 8. i 9. trgov.

¹ Ovaj nazor vodio je ne samo većinu nürnbergke konferencije, kako svjedoče njezini zapisnici (vidi Lutz: Protokolle svez. I. str. 265.), već i povjerenstvo peštansko (vidi zapisnike ovoga povjerenstva str. 117.) Nu slog našega zakona razlikuje se ipak od zakona njemačkoga. Nürnbergka konferencija je čitavu ustanovu upravo radi toga, da se neporode dvojbe, izrazila točnije tim, što je pruskoj osnovi, koja je u §. 139. (vidi Lutz: Protokolle, Beilageband, I. Theil, str. 26.) sadržavala jednostavnu ustanovu: „sofern nicht eine kürzere Verjährungsfrist gesetzlich bestimmt ist“, primetnula dometak: „sofern nicht nach Beschaffenheit der Forderung . . .“, dočim je povjerenstvo peštansko, osnovi profesora dra. Apathya, koja u §. 152. nije ništa imala o kraćih rokovih, dodala ustanovu „u koliko glede stanovitih tražbina nije zakonito ustanovljen kraći rok zagodni . . .“

zak.), a ne kako to njemački zakon određuje onim danom,¹ kad su spomenute okolnosti unešene u trgovački registar. Prema tomu niti je za početak zagode dovoljno samo oglašenje u novinah, niti je dovoljna sama uknjižba u trgovački registar. U prvom slučaju nebi bilo točno opredjeljenoga roka od kojega bi imao početi rok zagode (terminus a quo), budući da o volji pojedinca ovisi hoće li neće li, i kada će prestanak društva odnosno izstup pojedinca javno oglasiti. U drugom slučaju, bila bi ta ustanova u oprieci s načelom izraženim u §. 9. po kojem sve uknjižbe u trgovački registar prema trećim osobam postaju kriepostnima od dana, kad su u novinah proglašene. Da usljed toga zagoda započeti uzmogne, od potrebe je uknjižba u trgovački registar i na temelju njezinu oglašenje u novinah.

Da li je društveni vjerovnik znao za prestanak društva, odnosno za izstup pojedinoga člana, u stvari nemienja, zagoda će u jednom i drugom slučaju započeti, jer se neznanjem jedanput već oglašениh okolnosti nemože nitko izpričati. Naproti pako neće zagoda početi ni pogledom na onoga, koji je znao za prestanak društva ili izstup pojedinoga člana, ako ove okolnosti nebudu unešene u registar i javno proglašene.

Ako je zagoda tražbine koje s drugih razloga, a ne s onoga, što ga na umu ima §. 121. trg. zakona, započela već prije prestanka društva ili izstupa pojedinoga člana, pa ako je za svršetak zagodnoga roka potrebito kraće vrijeme od pet godina, to će odnosna tražbina zastariti izmakom još preostalog zagodnoga roka, jer zakon kraće zagodno vrijeme određuje na korist dosadanjih članova, a ne na njihovu štetu; bilo bi pako na njihovu štetu, kad bi n. p. tražbina, koja u smislu zakonskih ustanova zastaruje u 30 godina, zastariela za pet a ne za dvie godine, ako je do dana kad je društvo prestalo od prije spomenutoga roka bilo već proteklo 28 godina.²

Kod tražbina, koje dospievaju poslje kako je prestanak društva odnosno izstup pojedinoga člana u službe-

¹ Vidi čl. 146. njem. trg. zak.

² Vidi Makower ibid. str. 159.

nom listu proglašen,¹ započimlje zagoda onim danom, kada tražbina dospjeva, a ne danom, kad je prestanak društva odnosno izstup pojedinoga člana oglašen.

Ako dospelost tražbine ovisi o odkazu, tada se uzimlje, da je ona odkazana onim danom, kad je prestanak odnosno izstup oglašen; te istom po izmaku odkaznoga roka počimlje teći zagoda tražbine. Moglo bi se dakle i kod takovih tražbina reći, da zagoda istina počimlje s danom oglašenja, nu da ona traje pet godina, odnosno zakonom ustanovljeni kraći zagodni rok, p r i d o d a v k tomu jošte vrieme odkazno.

Buduć da ustanovam trgovačkoga zakona nije do toga, da se odrede pravila o zagodi različna od onih u pravu gradjanskom, već buduće da se radi samo o ustanovi kraćega zagodnoga roka za stanovite slučajeve, to će sve ustanove prava gradjanskoga, na koliko se one odnose na zagodu, imenito one, o krieposti, o obustavi i o prekinuću zagode,² uporabiti i na zagodu tužba proti pojedinom članu javnoga društva, u koliko naravski §§. 121.—124. trg. zak. nebudu sadržavali posebnih ustanova. Takovu posebnu ustanovu, osim već gore navedene o zagodnom roku i o početku zagode, određuje barem donekle §. 124. tim što propisuje, da je zagoda ustanovljena u šestom poglavju kriepostna i prema osobam maloljetnim, prema onim, koje su pod skrbničtvom i prema „jurističnim osobam.“³ Koje su osobe maloljetne, koje li pod skrbničtvom, ima se prosuditi po poglavju IV. I. diela o. gr. zakona; za „osobe pako juristične“ i ina zajedinstva, treba osim navedenoga poglavja uporabiti još i §. 1472. o. g. zakona.³ U ostalom se ova iznimka proteže samo na takozvane „juristične osobnosti“, jer maloljetnici i skrbljenici na koliko imadu zakonite svoje zastupnike, na koje se i proteže §. 124. trg. zak., i onako po gradj. zakonu neimadu posebnih pogodnostih.

¹ Vidi Hahn ibid. str. 481.

² Vidi poglavje IV. trećega diela §§. 1451.—1502. o. gr. zak., a napose §§. 1494.—1502.

³ Vidi §. 36. uvodnoga zakona austrijskoga k njem. trg. zakonu.

U pogledu onih čina, kojima se prekida zagoda, kamo spada i podnesak tužbe,¹ treba razlikovati medju zagodom u slučaju izstupa pojedinoga člana, i u slučaju prestanka čitavoga društva. U prvom slučaju teče zagoda skroz samostalno i neovisno od onih pravnih čina, koji bi mogli prekinuti zagodu prema društvu, koje još postoji, ili prema ostalim članovom. U drugom slučaju prekida se zagoda prema svakomu pojedinomu članu takovimi pravnimi čini, koji su upravljani proti likvidatorom, a to stoga, jer su likvidatori organ društva, koje se doduše po našem zakonu smatra prestalim, nu kojega se obstanak fingira dok se nedovršu svi poslovi i nerazdieli imovina društvena.² Usljed toga moglo bi se u pogledu prekidanja zagode postaviti pravilo:

Zagoda prema negdanjemu članu javnoga društva, prekida se samo takovimi pravnimi čini, koji smieraju proti samomu bivšemu članu; izuzimlje se samo slučaj likvidacije društva prema odredbi stavke druge §. 123. zakona.³

Odsjek II.

Kommanditno društvo.

Poglavje VII.

Pojam i osnutak društva kommanditnoga.

§. 41.

Buduć da razlikost pojedinih gospodarstvenih dakle i trgovačkih društva, nastaje samo usljed odnošaja članova napram organu jedinstva i njegovoj djelatnosti,⁴ to se obzirom na ovaj gospodarstveni i osobni odnošaj, gospodarstvena društva, kao što već spomenusmo, diele prije svega u tajna i javna. Nu bivstvo jedne i druge vrsti ovih društva osvedočuje nas, da se samostalnost pojedinca u svakom od njih u jednom ili drugom pogledu znatno

¹ I bez posebne ustanove §. 123. trg. zak. već po o. gr. z. §. 1497.

² §. 123. trg. zak.

³ Vidi Anschütz i Völderndorff ibid. str. 325. svez. II.

⁴ Vidi str. 9.

ograničuje. Kod društva tajnoga biva to s odnošajem osobnim, a kod društva javnoga s odnošajem gospodarstvenim. Državno gradj. društvu međutim je zadržkom ovu oprieku izjednačiti, te i u gospodarstvenoj zajednici sačuvati gospodarstvenu i osobnu samostalnost pojedinca. U tu svrhu imao bi služiti treći oblik gospodarstvenih društva, tako zvana društva kommanditna.

Pokraj ovoga zadatka još je jedan momenat, koji kommanditnomu društvu daje osobitu važnost, a to je ona okolnost, što je ono najprikladniji oblik gospodarstvenih društva, u kojem se spajaju kapital i radnja. U njem se bo pruža s jedne strane sгода kapitalisti, da bez vlastite radnje sudjeluje kod koristi stanovitoga poduzeća, dočim s druge strane osobni kapital, — inteligencija, marljivost i solidnost — dobiva priliku, da bez vlastite (ili barem bez velike) imovine, pomoću tuđjih kapitala diže i vodi različita poduzeća.

Ova vrst gospodarstvenoga društva daje s jedne strane duševnoj radnoj snazi gospodarstvenu vrijednost, te joj osigurava dio na dobitku poduzeća bez posebnoga gospodarstvenoga uložka, dočim se s druge opet strane izpunjuje upravo kod kommandite privatopravni socijalni zakon o prelazu od jednoga gospodarstvenoga razreda u drugi.¹ Usljed toga i jest kommanditno društvo niekim načinom prelaz k udrugam gospodarstvenim, jer što je udruga u tom pogledu u obće za sve, to je kommandita, kao što već narav društva sobom donosi, samo za pojedine osobe. Da se ovaj gospodarstveni i socijalni zadatak postignuti neda niti javnim niti tajnim društvom samim po sebi sliedi, i neobaziruć se ni malo na zakonske ustanove, od tuda, što se kod javnih društva glavna važnost postavlja na radnju, jer se zajedničkom radnjom svih članova postići kani svrha društvena t. j. dobitak; dočim se kod tajnoga društva s veće strane uvažava samo kapital dobara, jer osobna radnja nemože od ovoga oblika gospodarstvenoga društva nikada imati

¹ Vidi Stein: „Verwaltungslehre. III. Vereinswesen“ str. 95. Auerbach „das Gesellschaftswesen“ str. 133.

znatne pripomoći, budući da je osobni elemenat tajnih članova napram organizmu društvenom vrlo malen, te se kapitalu dobara na upravu društvenu nedaje onaj upliv, koji bi bio potrebit da se osobnoj radnji uzmogne dati ona pomoć, koja je toli nuždna za prelaz iz jednoga gospodarstvenoga razreda u drugi.

Nu tečajem čitavoga historičkoga razvoja ove vrsti gospodarstvenih društva,¹ nijedna od gore navedenih okolnosti nije služila mjerilom, da se ustanovi pojam društva kommanditnoga; sve se je kretalo samo oko ograničenoga ili neograničenoga jamstva; te se je (jamstvo smatralo, i smatra se još dan danas, temeljem za razliku javnoga od kommanditnoga društva) akoprem se neda tajiti, da nije ovo jamstvo već gore navedeni gospodarstveni i socijalni zadatak društva bio svakako glavnim povodom njegovu razvoju. Nije stoga ni čudo, što se radi nepoznavanja bivstva i velike funkcije društva kommanditnoga, i radi toga, što se je sva važnost i razlika od drugih društva stavljala na jamstvo članova, kod razprave o njemačkom trgovačkom zakonu nije znala naći prava razlika medju društvom kommanditnim i društvom tajnim, te što prije uvedenja njemačkoga trg. zakona, gdje nije još vladao „Code de commerce“, nije ni bilo razlike medju jednim i drugim².

¹ Vidi Endemann ibid. str. 210. i sl.

² Vidi Fischer: „Handelsrecht“, 3. Auflage, str. 82. Stubenrauch: „Lehrbuch des österr. Privat Handelsrechts“ 1859. str. 72. i 73. Brinckmann ibid. str. 119, 204. i sl., čl. XVIII. : 1840. ugarskog sabora §. 1.

U čl. 23. ustanovljuje „Code de commerce“ pojam društva kommanditnoga, koje se razlikuje od društva anonymnoga (čl. 29.). Ovaj pojam prešao je s neznatnim promjenama u njemački i u naš trg. zakon; u onaj prvi poslje velikih i zamašnih razprava. (Lutz: Protokolle str. 309., 1030.—1043., 1158., 1166.). Pruska osnova smatrajući tajno društvo kao odnošaj društveni ne samo prema unutra, nego i prema vani, prionula je skroz uz francezko pravo, te zapustila njemačko tajno društvo, komu je osim toga, što tajni drug jamči svojim uložkom, glavna oznaka, što se takav tajni drug nije smio oglasiti kao član društva, te što je stoga društveni odnošaj postojao samo prema unutra. Nürnberžka konferencija, polazeći medjutim sa stanovišta, da tajno društvo ima biti; društvom napram unutra, a ne napram vani, jer da ono utemeljuje samo pravni odnošaj medju komplementarom i tajnim drugom, zabacila je prusku osnovu, te odredila, da odbor izradi novu. Nu odbor ostao je na stanovištu pruske osnove, te je tajno društvo smatrao ne samo kao unutarnji odnošaj, već kao zajednicu takovu, koja ima posebnu firmu i posebnu društvenu imovinu. U drugom čitanju osvjedočila se konferencija, da je opravdano i njezino prvo shvaćanje i stanovište pruske, odnosno odborske osnove, pak je stoga, prihvativ jedno i drugo stano-

(Društvo kommanditno¹ nastaje po našem zakonu onda „kada pri poslu, tjeranu pod zajedničkom tvrdkom, jedan ili više (vanjskih) članova jamči samo ugovoreno opredjeljenim uložkom imovine, dočim jedan ili više (nutarnjih) članovah, nosi neograničenu i solidarnu odgovornost.“²)

Kao što francezkomu i njemačkomu³ isto tako je i našem trgovačkomu zakonu glavnom oznakom kommanditnoga društva ona okolnost, što jedan dio članova jamči za društvene obveze solidarno cielom svojom imovinom, dočim se drugi dio obvezuje samo do one svote, do koje siže njihov uložak.

Kad se i nebi obazirali na drugu stavku §. 125., morali bismo već po gornjem pojmu zaključiti, da je kommandita kombinacija društva javnoga i društva tajnoga, o kojem međjutim, kao što već spomenusmo, u našem trgovačkom zakonu ni govora neima, možebiti upravo stoga, jer se razlika gospodarstvenih društva na pojedine vrsti nije tražila u odnošaju članova napram organu zajedinstva i njegovoj djelatnosti, već u ograničenom i neograničenom jamstvu članova, koje je u bitnosti jednako i kod tajnoga i kod kommanditnoga društva. I mi priznajemo, da je kommanditno društvo spoj društva javnoga i društva tajnoga, ali držimo, da se taj

više, odlučila, da se prema načelu pruske i odborske osnove, pod imenom „kommanditnoga društva“, uvrsti u drugu knjigu umah poslje javnoga društva poseban oblik društvene zajednice, koja će biti organizirana po primjeru javnoga društva, te kod koje će pojedinci moći sudjelovati i jednim dielom svoje imovine; u treću pako knjigu, da se pod imenom „tajnoga društva“ uvrsti tajno društvo, kako ga je konferencija shvaćala kod prvoga čitanja. (Lutz: Protokolle str. 287.—309., 1030.—1033., 1077.—1109. 1151.—1157., 1158., 1166., 1146.—1179.). — Razlike medju jednim i drugim društvom vidi: Makower str. 220. 221., Auerbach ibid. str. 167.—178., Mahn str. 486.—488. i dr. Ugarski zak. čl. XVIII.: 1840. shvaćao je tajno društvo takodjer u smislu njemačkom, a ne francezkom (vidi §§. 1. 23.).

¹ Ime društva kommanditnoga potiče od niekih starijih instituta talijanskoga i francezkoga trg. prava (commenda, commendum, accommenda, talijanski accommandita, francezki commande), te se izvodi iz rieči commendare. kojoj je smisao isti kao i glagolju deponere (povjeriti, položiti, dati); tako fr. 186. D. de V. S. 50. 16.: commendare nihil aliud est quam deponere. Vidi u ostalom: Auerbach ibid. str. 138., Anschütz i Völderndorff ibid. svez. II. str. 340. Brinekmann ibid. str. 204.

² §. 125. trg. zak.

³ Art. 23. Code de commerce; čl. 150. njem. trg. zak.

⁴ „Glede članova nutarnjih, ako jih je više, smatra se društvo ujedno javnim društvom trgovačkim“.

spoj neima tražiti u ograničenom ili neograničenom jamstvu, već u onih elementih, koji po bivstvu i naravi društva trgovačkoga u svojoj razlici mogu biti povodom pojedinim vrstim, a to su elemenat gospodarstveni i elemenat osobni, i to naravski u svom odnošaju napram organu zajedinstva, a ne napram trećim osobam, koje stoje izvan sveze društvene.

Gospodarstveni elemenat leži u omieru, u kojem pojedini član doprinosi k imovini društva, a osobni u omieru, u kojem sudjeluje kod organizacije njegove. Kod društva javnoga nastaje po našem shvaćanju gospodarstvena zajednica tim, što svaki od članova doprinese sav svoj postojeći imutak; kod društva tajnoga stvara se imovina društvena tako, da k postojećoj već imovini tako zvanoga komplementara, a nietko doprinese stanoviti uložak. K društvenom imutku komanditnoga društva doprinosi jedan dio članova sav svoj postojeći imutak, a drugi dio opet stanoviti uložak; tu je očito gospodarstveni elemenat nastao kombinacijom istoga elementa kod javnoga i tajnoga društva, i tu je točka, u kojoj imamo tražiti savez medju jednim i drugim društvom, i podjedno razliku medju pojedinim vrstim društva trgovačkoga. Neograničeno i ograničeno jamstvo, kao što smo zabacili kod pojma javnoga društva, moramo zabaciti i kod društva komanditnoga; jer i komandita kao društvo gospodarstveno, budući ima svoju imovinu, jamčiti bi imala tom imovinom za društvene obveze, jer se tim neograničenim jamstvom, kao što drugdje spomenusmo,¹ upravo podkapa gospodarstvena samostalnost pojedinca.

Pokraj ovoga gospodarstvenoga momenta, još je momenat osobni, po kojem bi se bitno razlikovati moralo društvo komanditno od ostalih vrstih; jer dočim se ovaj momenat kod tajnoga društva prilično ograničuje, te tajnomu članu osim pregledavanja računa nedopušta nikakova drugoga upliva na upravu društva, smatra se član javnoga društva tako rekuć sam čitavim društvom, ako se medjusobnim dogovorom u pogledu uprave što

¹ Vidi stranu 55.

posebnoga neugovori. Kommanditno društvo našega zakona, buduć da se po svom pojmu temelji samo na ograničenom i neograničenom jamstvu, nimalo se neobazire na ovaj osobni momenat, pak usljed toga nije ni čudo, da kod kommandite našega zakona imade članova, kod kojih je osobni elemenat veoma ograničen, dočim imade opet i takovih, koji se smatraju celim društvom.

Ova okolnost uzrokom je, da kommanditno društvo kako ga shvaćaju i francezki i njemački, a po njimi i naš zakon, neima u obće nikakova samostalnoga pojma, pak usljed toga i neće se opaziti nedostatak posebnoga tajnoga društva, isto tako, kao što se njegov nedostatak u francezkom pravu preboljeti daje, dočim je s istoga razloga u njemačkom zakonu suvišno ili tajno ili kommanditno društvo, razlike bo medju jednim i drugim nisu tolike, da je bilo dovoljna uzroka utemeljivati posebnu vrst društva.

Da društvo kommanditno višji svoj zadatak postigne, mora svakomu članu dati onu osobnu samostalnost, koja će omogućiti, da će svaki od njih sudjelovati kod organizacije društva. Kod kommanditnoga društva morao bi se stoga za svakoga člana ustanoviti onaj dio njegova prava, što će ga imati na organizaciju odnosno na upravu društva.

Označiv ovako bitnost i narav same stvari, te razloživ točku, gdje nam je tražiti razliku pojedinih vrstih trgov. društva, velimo, da je kommanditno društvo jedinstvo poduzeća, u koje jedni od članova ulažu svoju postojeću imovinu, a drugi ustanoviti točno opredjeljeni uložak, te kod kojega se svakomu članu društvenom pogodbom opredjeljuje pravo, na koliko će moći sudjelovati kod organizacije društva.)

Predjimo medjutim na pojam kommanditnoga društva kako ga stavlja naš zakon. Tu se prije svega zahtieva, da se „trgovački obrt“ obavlja pod zajedničkom firmom. Već smo drugom sgodom spomenuli,¹ da

¹ Vidi stranu 55.

obavak trgovine pod zajedničkom firmom, nemože biti specifičnom oznakom nijednoga društva, već da je to samo izraz osobnoga jedinstva, te da je juristično znamenovanje toga izraza, da ta zajednička firma obvezuje i ovlaštuje sve kapitale sdružene u stanovitom poduzeću. Usljed toga i jest posve suvišna ova oznaka, budući da se kod svakoga društva već po sebi razumieva.

Nadalje se zahtieva, da jedan dio članova jamči stanovitim uložkom, koji je ugovorom opredieljen, a drugi dio, da jamči neograničeno i solidarno celom svojom imovinom.

I negledeć na gore iztaknuti prigovor u pogledu ograničenoga i neograničenoga jamstva, koji u oznaku društva kommanditnoga nebi smio spadati, nemože se ovaj pojam odobriti ni sa gledišta formalnoga, jer se isto tako kao i kod pojma javnoga društva, ona okolnost (ograničeno odnosno neograničeno jamstvo), koja je posljedicom društva kommanditnoga, stavlja kao uvjet za njegov postanak.

Čini nam se stoga, da bi bolje odgovaralo i jednomu i drugomu zahtjevu, da je naš zakon, kad se je već poveo za njemačkim zakonom, posve pridržao ustanovu čl. 150.¹

Prema ovoj oznaci nalazimo kod kommanditnoga društva dvovrstne članove. Jedni od njih su članovi „unutarnji,“ ili kao što se obično zovu komplementari,² koji ulažu sav svoj postojeći imetak, t. j. koji po našem zakonu jamče neograničeno i solidarno, i za to se zovu drugovi osobno jamčeći; drugi, (koji u imovinu društvenu ulažu samo stanoviti uložak, t. j. koji po našem zakonu jamče samo tim uložkom, zovu se članovi „vanjski“, kommanditisti.) Obzirom na ovu okolnost nevalja zamieniti kommanditistu s osobami, koje su namještene u kakovoj

¹ „Eine Commanditgesellschaft ist vorhanden, wenn bei einem unter einer gemeinschaftlichen Firma betriebenen Handelsgewerbe ein oder mehrere Gesellschafter sich nur mit Vermögenseinlagen betheiligen (Commandisten), während bei einem oder mehreren anderen Gesellschaftern die Betheiligung nicht in dieser Weise beschränkt ist (persönlich haftende Gesellschafter)“.

² Code de commerce jih zove „gérant“ art. 44., ili „associé responsable“, ili „solidaire“, art. 23. 24. itd.

³ Code de commerce nazivlje ovu vrst članova, „commanditaire“, „associé en commandite“, „bailleur de fonds“, art. 23., 24., 25. itd.

trgovini, ili koje sudjeluju kao radnici kod stanovitoga poduzeća s pravom, da jim od trgovine odnosno od drugoga poduzeća pripasti ima jedan dio čistoga dobitka. Na prvu vrst spada takozvani (commis interessé, koji nije ništa drug onego li obični trgovački pomoćnik, s tom ipak razlikom, da mu pripada jedan dio dobitka budi nuz posebnu nagradu, budi u ime nagrade) On neulaže kao kommanditista u posao svoje glavnice, već posluje kao radnik uz nagradu; a da bude revniji kod radnje, opredjeljuje mu se ta nagrada prema dobitku, ili mu se pokraj nje daje jedan dio dobitka. Kao što s ovim pomoćnikom, isto tako biva i s ostalimi radnici budi kojega poduzeća, zvali se oni činovnici, službenici, pomoćnici itd.

Usljed njihova sudjelovanja na dobitku, razvio se je poseban sustav, takozvani sustav tantiema.¹ Sve ove i ine druge osobe, koje su napram stanovitom poduzeću u sličnom odnošaju, nesačinjavaju posebnoga gospodarstvenoga društva, jer kod toga odnošaja neima onih potreba, koje se zahtievaju za pojam društva gospodarstvenoga. Pravni odnošaji tih osoba imali bi se urediti posebnim radničkim pravom, a dok toga nije, valjaju u tom pogledu propisi trgovačkoga, obrtnoga i gradjanskoga prava.

Članom društva kommanditnoga mogu biti ne samo osobe fizičke, već takodjer i osobe juristične i društva; može na ime nastati slučaj, da takovo zajedinstvo (bilo ono jurističnom osobom ili društvom), bude komplementarom, a fizična osoba kommanditistom ili obratno, a nestoji ništa na putu, da i komplementar i kommanditista budu kakovo zajedinstvo. U svakom od ovih slučajeva nemienja se ništa u naravi odnosnoga zajedinstva, ono se smatra u društvu kommanditnom samo jednom osobom,

Oznaka našega zakona, koji u §. 125. komplementare nazivlje članovi unutarnjimi, a kommanditiste članovi vanjskimi, nečini mi se korektnom, jer upravo po našem zakonu, glavna razlika medju jednimi i drugimi leži u jamstvu napram trećimi osobami, dakle u odnošaju prema vani, a ne prema unutra, pak stoga i ime kommandiste i nesmije doći u firmu. Mislimo stoga, kad se je već ova nomenklatura uzela, da se je morao uvažiti ovaj momenat, a ne momenat njihovoga unutarnjega odnošaja, pak bi bilo izpravnije, da su se oni prvi nazvali vanjskimi, a ovi drugi unutarnjimi članovi.

¹ Vidi Ansehütz i Völderndorff ibid. svez. II. str. 334.; Strey ibid. str. 179. i 180.

nju zastupaju ovdje, nebude li ništa posebnoga ugovoreno, one osobe, koje su u smislu odnosne društvene pogodbe na to ovlaštene. Takovo zajedinstvo jamči, ako je ono komplementarom, prema pojmu kommanditnoga društva našega zakona, čitavom svojom imovinom, ako je kommandistom, dotičnim uložkom.

Da se uzmogne govoriti o društvu kommanditnom od potrebe je, da bude barem jedan komplementar i barem jedan kommanditista; nu neprotivi se ni malo pojmu kommanditnoga društva, da bude uz jednoga kommanditistu više komplementara, i uz jednoga komplementara više kommanditista, ili da bude i više komplementara i više kommanditista.

Ako je kod kommandite više komplementara, tada oni napram kommanditisti, ili ako jih više, napram svim, nesačinjavaju posebne cjeline; oni nisu posebno javno društvo, već je svaki njih napose članom toga jednoga kommanditnoga društva, svaki njih jamči napose celom svojom imovinom za obveze društva. Usljed toga se stavka druga §. 125. trg. zak.¹ neima tumačiti, kao da komplementari u kommanditnom društvu sačinjavaju posebnu cjelinu, posebno društvo, već je smisao te prilično nesretne ustanove, obzirom na to, što je položaj komplementara kod društva kommanditnoga jednak položaju, što ga ima član društva javnoga, te što se taj odnošaj nipošto nemienja tim, ako u društvu imade i članova kommandista — da se ustanove zakona trgovačkoga o javnom društvu protegnuti imadu i na komplementare društva kommanditnoga, na koliko se one tiču njihovoga međusobnoga odnošaja i odnošaja napram trećim osobam.² Dokazuje to i sam zakon stranom tim, što nieke od tih ustanova ponavlja, a na nieke se se opet naročito pozivlje.

Bude li kod društva kommanditnoga više kommanditista, to odlučuje o njihovom odnošaju napram komplementaru, odnosno komplementarom ako jih je više,

¹ „Glede članovah nutarnjih, ako jih je više, smatra se društvo ujedno javnim društvom trgovačkim“.

² Vidi Hahn ibid. str. 491.

njihova medjusobna pogodba; a nebude li takove pogodbe, to tih više kommandista, nestoji prema komplementaru kao jedna cjelina, već svaki njih dolazi u odnošaj kao pojedinac.

Usljed posebnoga dogovora kommandista može nastati više vrstih društva kommanditnih; od ovih je pako najvažnije tako zvano kommanditno društvo na akcije, o kojem medjutim naš zakon ništa napose negovori, stranom stoga, jer da je ova vrst društva u praktičnom životu kod nas skroz nepoznata, a stranom stoga, jer da je ova vrst društva kod nas skroz suvišnom postala od kada je za „društva“ akcijonarna dokinut sustav koncessije. Mi ovaj postupak zakona istina sasvim odobravamo, nu s posve drugih razloga. Kommanditno bo društvo na akcije s jedne strane nije nikakav društveni pojam, a s druge je strane juristični nesmisao. Kommandita na akcije jest i društvo i udruga, dakle dva pojma, koja se absolutno izključuju: kommandita prima svoje članove formalnim zaključkom, dočim je akcija po svom pojmu slobodna i pristupna svakomu; kommandita na akcije jest spoj neograničenoga i ograničenoga jamstva, pa ipak se neograničeno jamstvo na akcije vezati nemože. Čitav ovaj institut nastao je po svoj prilici stoga, da se mimoidju stroge ustanove o dozvoli akcijonarnih udruga.¹ Nu da se vratimo na stvar.

Kommanditista jamči samo „ugovorno opredieljenim uložkom imovine“. Ova stilizacija zakona nedopušta ni malo dvojbe, da se pod imovinom mogu razumievati ne samo novčani uložci nego i ine stvari od vriednosti, nu nipošto se tu nemože obzir uzeti na radnju.

Po narodno gospodarstvenih pojmovih može se istina pod imovinom razumievati i radnja, ona se može i uložiti u društveno poduzeće, nu ona nemože juristično služiti jamstvom za društvene obveze. Pokraj toga, kad zakon i nebi ovako označivao pojam kommanditnoga druž-

¹ Vidi Stein ibid. „Vereinswesen“ str. 76., „Gegenwart und Zukunft“ str. 284. Kako se je različito shvaćalo ovo kommanditno društvo na akcije, dokazuju razprave nürnbergke konferencije. Vidi Lutz: Protokolle sjednica XLII. str. 370. i sl., sjednica CXXXVI. str. 111. i sl., CXXXVII. str. 119. i sl. Anschütz i Völderndorff ibid. str. 402. i sl. svez. II.

tva, leži i u njegovom višnjem bivstvu, da kommanditisti sudjeluju samo stanovitim kapitalom dobara ili kapitalom vrijednosti, jer samo tim nastaje mogućnost, da netko usljed svoje osobne sposobnosti i bez znatnoga imutka, pomoću tuđih kapitala, utemelji i upravlja poduzeće kakovo.

Usljed toga se ne bismo mogli složiti s onim mnenjem, koje veli, da narav društva kommanditnoga nipošto ne zahtieva, da kommanditista sudjeluje upravo s novčanim uložkom, već da može sudjelovati kod društva i radnjom.¹

Uložak što ga kommanditista ulaže, treba da bude unapried pogodbom ustanovljen; nu tim što zakon govori o „ugovorno opredieljenom uložku“, neizključuje se nipošto zahtjev, da se i neograničeno i solidarno jamstvo za javne članove napose ugovoriti mora. Zakon je i kod pojma kommandite, kao i kod javnoga, društva stavio skroz pozitivne zahtjeve tako, da se nijedna zajednica, koja tih zahtjeva neima, nemože smatrati kommanditom. Praktična posljedica ove ustanove jest ista kao i kod javnoga društva.²

Temeljem kommanditnomu društvu jest društvena pogodba, za koju medjutim netreba ni pismene izprave niti inih formalnosti. U pogledu osnutka kommandite valjaju u obće analogno ista ona načela, koja i kod javnoga društva (vidi stranu 57 i sl.).

¹ Vidi Hahn ibid. str. 489.; Endemann ibid. str. 217.; protivni nazor razvija Kräwel: „Zur Lehre von der Commanditgesellschaft“ str. 96. Busch Archiv svez. 5.; zatim Makower ibid. str. 162.

² Vidi stranu 53. Njemački trgovački zakon stavio je i ovdje kao i kod javnoga društva u pogledu komplementara zahtjev negativni, da kod nijednoga od njih sudjelovanje kod društva ne bude ograničeno. Ako stoga nekolicina njih sklopi zajedništvo, kod kojega se za jedan dio članova ugovori, da će jamčiti stanovitim uložkom, a za drugi se dio u pogledu jamstva ništa nekaže, to se ovakova zajednica po njem. zakonu ipak smatra kommanditom, jer se neograničeno jamstvo ovih drugih predmieva. Po našem se zakonu ovakova zajednica nemože smatrati kommanditom, jer nije izrično rečeno, da će jedan dio članova jamčiti neograničeno, a predmjevi neima mjesta. Nu ovakova zajednica, premda se može baviti trgovačkim poslovima, ipak se po našem zakonu nemože smatrati trgovačkim društvom, jer se nemože uvrstiti u nijednu od kategorija našega zakona.

Poglavje VIII.

O s o b n o p r a v o k o m m a n d i t n o g a d r u Ź t v a.

A. Javno pravo.

Firma i uknjiŹba u trgovački registar.

§. 42.

I kommandita mora kao Źto svako drugo gospodarstveno druŹtvo imati posebnu firmu, koja prema propisu §. 13. tako glasiti mora, da bude u njoj ime barem jednoga komplementara i dodatak, koji će pokazivati, da postoji druŹtveni odnoŹaj. Da je odnosno druŹtvo upravo druŹtvo kommanditno, netreba u firmi napose označivati, akoprem neima zaprieke, da se to učini;¹ nu zabranjeno je u firmu staviti imena drugih osoba osim komplementara, a isto tako nije slobodno kommanditu označiti kao udrugu akcionarnu ili kao zadrugu.

Kraj svih tih propisa nemoŹe se ipak firma smatrati kao vanjska oznaka druŹtva kommanditnoga, jer prema §. 12. i 15. trg. z., moŹe kommandita obstojati i pod firmom pojedinca i pod firmom javnoga druŹtva bez ikakvoga posebnoga dodatka, da postoji druŹtveni odnoŹaj. Ovakova iznimka moŹe nastati isto tako kao i kod jav. druŹtva samo onda, kad se neradi o novoj trgovini, već o postojećem trgov. poduzeću.²

Kad kommanditno druŹtvo započne svoje poslovanje, duŹni su svi članovi druŹtva ustrojstvo njegovo prijaviti onomu sudu, nadležnomu za upisivanje firme, u području kojega druŹtvo svoje sjedište imade, pa ako postoji joŹte koja podružnica, ima se prijava obaviti pokraj toga joŹ i kod onoga suda, u području kojega se i

¹ Za to će n. pr. firma druŹtva kommanditnoga, u kojoj su Petrović i Pavlović komplementari, a Baneković i Juranić kommanditisti moći glasiti: ili Petrović i drugovi, ili Petrović, Pavlović i drugovi, ili Pavlović i drugovi (kommanditno druŹtvo), i t. d.; ali neće moći glasiti: Petrović, Baneković i drugovi itd.

² Ovdje se ima analogno upravititi ono, Źto je u tom pogledu rečeno kod javnoga druŹtva (vidi stranu 59. sl.).

podružnica nalazi.¹ U svakoj takovoj prijavi moraju biti sljedeće točke;

1. ime, stališ i prebivalište komplementara (t. j. članova, koji osobno jamče);

2. ime, stališ i prebivalište svakoga kommanditiste uz oznaku istoga kao takova;

3. firma i sjedišta društva;²

4. iznos uložka svakoga pojedinoga kommanditiste.

Buduć da neima dvojbe, da u kommanditnom društvu biti može i više komplementara, te buduć da se u ovom slučaju na temelju gore razložene ustanove stavke druge §. 125. trg. zak. u pogledu odnošaja komplementara napram trećim osobam, uporabiti imadu ustanove o društvu javnom, to nemože biti dvojbe, da će se u smislu točke četvrte §. 65. trg. zak., ako nebudu svi komplementari ovlašteni na zastupstvo, imati prijaviti oni javni članovi, koji društvo zastupati imadu, te ujedno označiti, imadu li oni to pravo izvršivati u zajednici ili svaki za sebe.

Sve promjene, koje u jednoj od navedenih točaka nastanu poslje obavljene prijave, imadu se isto tako kao i prvobitna prijava prijaviti kod nadležnoga suda.³ Da se osim ovih okolnostih, i onih, koje su navedene u §§. 104. i 110. trg. zak., na koliko se uporabiti imadu na kommanditna društva, nijedna druga okolnost nemože unesti u trgovački registar, razumieva se po sebi prema gornjem razlaganju o društvih javnih (vidi str. 63).

Uknjižba svih gore navedenih okolnostih moći će se obaviti samo onda, ako svi članovi bez razlike tu prijavu obave, te ako ju ili podpišu pred nadležnim sudom, ili ako ju podnesu u ovjerovljenoj formi. Ovaj način prijave ima se uporabiti ne samo kod prijave glavnoga nastana, već i onda, kad se prijavljuje podružnica (§. 127. trg. zak.).⁴

¹ §. 126. vidi stranu 61. Razumieva se medjutim u smislu §. 18. trg. zak., da se podružnica dotle nesmiije uknjižiti u trgovački registar, dok se nedokaže, da je glavni nastan već uknjižen kod nadležnoga suda.

² Vidi stranu 61.

³ §§. 130. 131. trg. zak.

⁴ Vidi u ostalom stranu 66. i 67. Po njem. zakonu čl. 152. nisu kommandisti dužni prijaviti podružnice, ova obveza proteže se u tom pogledu samo na komplementare.

Gornje okolnosti pošto su prijavljene imadu se, izim imena, stališa i prebivališta kommanditista i njihova uložka, prema §. 8. i 9. zakona trgovačkoga službeno javno proglasiti,

U ovoj ustanovi nalazimo donekle iznimku pravila izraženoga u §. 8. trg. zak., po kojem se svi unesci u javnih listovih u čitavom obsegu proglasiti imadu. Nu buduće da je s jedne strane u interessu vjerovnika društvenih, da znadu, koje su osobe kommanditisti, te da tim upoznaju, na koliko su te osobe sposobne za izplatu; a s druge strane, buduće da je u interessu samoga društva, da občinstvo poznaje osobe, koje su svojim kapitalom priskočile društvu, te da se tim uzdigne kredit društvu, — dopušta zakon, da sud na zahtjev budi kojega člana odrediti ima, neka se javno proglasi i ime, stališ i prebivališta kommanditiste, te iznos njegova uložka. Od gore navedene prijave bitno se razlikuje podpis društvene firme, koji se ima obaviti istodobno sa prijavom.

Firmu imadu vlastoručno potpisati pred sudom, ili podnieti u ovjerovljenoj formi, samo oni članovi, kojimi je povjereno zastupstvo, a to mogu u smislu zakona biti samo komplementari. (Podpis društvene firme, — koji se imade obaviti, ako društvo ima posebnu podružnicu i kod onoga suda, u području kojega se ta podružnica nalazi, — jest sastavni dio prijave tako, da se na temelju same prijave bez potpisa društvene firme, nemože obaviti niti uknjižba niti dosljedno tomu proglašenje u novinah.)

Kao što po načelih našega zakona svi unesci sa sobom povadjaju gradjansko pravnih posljedica, tako biva i s onimi, koji se odnose na društva kommanditna. Ti pravni posljedci skroz su analogni onimi, koji nastaju i kod javnih društva. (Vidi str. 63., 64. i 65.)

Buduće da je uknjižba svih gore navedenih okolnosti obvezatna, to je ovim ustanovam potrebna dovoljna sankcija zakonska. Pak izbilja je naš zakon u tom pogledu kod društva kommanditnih pošao dalje nego li kod društva javnih, jer osim obćenitih propisa (§§. 16., 21.), koji se protežu samo na onaj slučaj, kad se propusti uknjižba firme, te koje se radi pomanjkanja drugih

jedino uporabiti imadu na društva javna, odredjuje zakon u §§. 129. i 130. u pogledu društva kommanditnih, da se zanemarenje uknjižbe budi koje okolnosti a ne samo firme, kazniti ima globom do 500 for. prema propisu §. 21. trg. zak. Ovom globom imadu se medjutim kazniti samo komplementari a ne kommanditisti, jer samo oni po našem zakonu odgovaraju za izvršbu zakonskih ustanova.

B. Unutarnje pravo.

Organizacija kommanditnoga društva.

§. 43.

Za uspješni napredak i razvoj kommandite potrebita je kao i kod javnoga društva posebna organizacija. Nu naš zakon nije ni kod kommanditnoga kao ni kod javnoga društva odredio napose posebnih ustanova o njoj, što je posve naravno, čim se javno društvo smatra kao pravilo, a kommandita samo kao njegova modifikacija, te čim se zakon ni kod onoga prvoga nije obazirao na načela i na pojmove udruugarstva. Nije s toga ni čudo, da po našem zakonu kommanditisti nesudjeluju kod uprave, da su samo komplementari zvani, da obavljaju poslove društva, te da napram trećim osobam budu njegovim organom. Istina je doduše, da kommanditist ništa na putu nestoji urediti si organizaciju kako ju je volja, jer su isto tako kao i kod javnoga društva tako i kod kommandite, zakonske ustanove na koliko se odnose na unutarnje odnošaje društva, jus dispositivum; nu na koliko organi društva djelovati imadu napram vani, nemogu se ustanove zakonske po društvu samovoljno promieniti; propisi zakonski su u tom pogledu jus cogens.

Takovih dispositivnih ustanova, koje se odnose na organizaciju kommandite imade vrlo malo (§§. 128., 133. trg. zak.) zato, jer obzirom na unutarnji odnošaj članova medjusobno vriediti imadu sve one ustanove, koje su u tom

pogledu ustanovljene kod društva javnih, na koliko pozitivnim propisi nije određeno što inoga.¹

Kao i kod društva javnoga, tako treba i kod kommandite obzirom na organizaciju razlikovati posloводство od zastupstva.

Što se prije svega tiče posloводства, to se u glavnom pozivljemo na ono, što smo u tom pogledu spomenuli kod društva javnoga,² pridodajemo samo obzirom na pozitivne zakonske ustanove i obzirom na narav kommanditnoga društva sljedeće:

Buduć da su propisi zakona³ o poslovodu kommandite samo naravi subsidijarne, to neima zaprieke, da se društvenom pogodbom posloводство povjeri i kommanditisti, i to ili kolektivno s komplementarom ili napose; u jednom i drugom slučaju moći će se na kommanditistu - poslovodu uporaviti ustanove §§. 71. i 72. trgovačkoga zakona.

Nebude li društvenim ugovorom ili kasnijom pogodbom u pogledu posloводства ništa određeno, te nebude li posloводство napose povjereno nijednomu kommanditisti, tada nijedan od njih niti je ovlašten niti je obvezan voditi budi koji posao društva; pravo posloводства pripada u ovom slučaju samo komplementarom. Odnosaj kommanditiste napram komplementaru jest u ovom slučaju onaj isti, u kojem se prema poslovodu nalaze oni javne članovi, koji su izključeni od posloводства. Bilo bi nam na temelju onoga, što u uvodu ovoga odsjeka spomenusmo suvišno napose dokazivati, kako se ova ustanova skroz protivi bivstvu i naravi kommanditnoga društva, te kako je po našem zakonu položaj kommanditiste ravan položaju člana tajnoga društva, mjesto da mu se prema pravomu pojmu društva, dade pravo sudjelovati kod uprave društva i organizacije njegove.

Obzirom na posebni položaj kommanditista važno je

¹ Prema tomu imadu se uporaviti na komplementare i kommanditiste ove ustanove: §§. 69., 70., 73., 76., 81., 84., 85. prva stavka, 86. uz modifikaciju §. 136. stav. 2. i 3.; na kommanditiste neuporavljaju se §. 71., 72., 74., 75., 77., 78., 80., 82., 83., 85. stavka druga.

² Vidi §. 21. ovoga spisa.

³ §. 133. trg. zak.

medjutim pitanje: mogu li oni prigovarati društvenomu poslovanju? Bude li kommanditisti društvenom pogod-
bom povjereno poslovodstvo, tada neima dvojbe, da mu
kao svakomu drugomu poslovdji pripada pravo prigo-
vora, o kojem govore §§. 78. i 80. trg. zak.; u tom po-
gledu od krieposti su sva ona pravila, koja valjaju i za javno
društvo.¹ Nebude li kommanditisti povjereno poslovodstvo,
tada treba razlikovati: da li se ti prigovori odnose na
takove poslove, koji se tiču redovitoga poslovanja, ili
na takove, koji to poslovanje prelaze.

U prvom slučaju nemogu oni imati nipošto prava
prigovora; jer toga prava kod javnoga društva neima
niti javni član, ako mu nije povjereno poslovodstvo
(§. 77. trg. zak.). Što se ima razumievati pod redovitim
poslovanjem ima se opredieliti prema onomu, što je re-
čeno gore u §. 21.

Veoma je dvojbeno pitanje: imadu li kommanditisti
to pravo prigovora kod onoga poslovanja, koje prelazi
obseg redovitoga djelovanja, ili koje neodgovara svrsi
društva? Po njemačkom pravu u tom pogledu tako
lahko dvojba nastati nemože, jer se u čl. 158. u zadnjoj
stavci medju zaporkom navadjaju samo čl. 99 do 102,
dočim se nespominje čl. 103., koji u spomenutom slu-
čaju javnim članovom, ako i nisu poslovdje taj prigo-
vor priznaje. Na tom temelju vele učitelji njem. trgov.
prava, da se kod takovih posalah upitati imade i kom-
manditista, te da i on uspješno prigovoriti može svakomu
takovomu poslovanju.²

Pogledom na ustanove našega zakona čini nam se
takodjer, da će kommanditista imati pravo prigovora
kod poslovanja, koje prelazi obseg redovitoga djelovanja.
Ustanove na ime o javnih društvih imadu se po §. 132.
trg. zak. kod kommandite na toliko uporabiti, na koliko se u
sljedećih paragrafih što protivna neodredjuje. Buduć da
se pako u §. 133. govori o pravu prigovora, to će u
tom pogledu prije svega mjerodavnom biti stilizacija za-

¹ Vidi stranu 71.

² Vidi Hahn ibid. str. 497. Anschütz i Völderndorff sv. II. str. 355., 356. i 357. Endemann ibid. str. 227. Stubenrauch str. 255.

kona, gdje se veli, da kommanditista prosvjedom svojim nemože zapriečiti djela komplementarovih, „tičućih se vodjenja posla“.

Buduć da se vodjenja posla ili poslovodstva „ticati mogu“ samo poslovi takovi, koji spadaju na redovito obavljanje, te koji se neprotive svrsi društva, buduće da nadalje zakon kad god ima na umu redovite poslove, govori o poslovih ili djelih „skopčanih“, „tičućih se“ „vodjenja posla“; buduće da bi nadalje ustanova §. 133., kad bi se pod njom razumievala takova djela, koja prelaze obseg redovitoga poslovanja, ili koja se protive društvu, po svoj prilici glasila: — „nemože zapriečiti prosvjedom svojim vodjenje posla (ili bolje poslovodstva) članova unutarnjih“, — to moramo iz svega toga zaključiti, da se ustanovom §. 133. kommanditistom zabranjuje prigovor kod redovitoga poslovanja, a obzirom na neredovito i ono, koje prelazi svrhu društva, da se imadu uporabiti ustanove o javnih društvih (§. 81. trg. zak.). Dakako da bi po samu stvar bilo jasnije, da je i naš zakon poput njemačkoga u zaporci spomenuo one paragrafe, koji se uporabiti neimadu. Nu shvatimo li čitav ovaj odnošaj sa gledišta udrugarstva, uzmemo li na um organizaciju društva, a zatim pravila o jamstvu i odgovornosti društvenih organa, to moramo ovaj princip jednoglasnosti zabaciti ne samo kod javnoga već i kod kommanditnoga društva; dakako da se za praktično izvedenje ove tvrdnje prije svega zahtieva veća potpunost u pogledu osobnoga prava, nego li ju ima naš zakon.

Imade li u kommanditi više komplementara (javnih članova), to kao što već gore spomenusmo pogledom na ustanovu §. 125. trg. zak., njima pripada pravo prigovora isto tako kao i svakomu članu u javnomu društvu, dakle prema ustanovami §. 77. do 81. trg. zak.

Moglo bi nastati pitanje: može li kommanditista s pravovaljanih razloga isto tako kao i javni član opozvati poslovodstvo, ili drugimi riečmi, imade li se na kommanditistu uporabiti propis §. 79. trg. zakona?

Po našem sudu dobiva ovo pitanje praktičnu važnost istom onda, kad je u društvu više komplementara;

jer ako je samo jedan, te se poslovodstvo budi s koje strane opozove, društvo kao takovo prestati mora, jer neima nikoga, koji bi poslove vodio, buduće da kommanditisti na to nisu ni obvezani ni ovlašteni; opoziv je u ovom slučaju ravan zahtjevu na razpust društva. Imade li više komplementara, tada se poslovodstvo s pravovaljanoga razloga bez dvojbe opozvati može; jer prije svega neima u ustanovah o kommanditnih društvi nijednoga propisa, koji bi se tomu protivio, a zatim je to naravan posljedak one okolnosti, što društvena pogodba, kojom se poslovodstvo povjerava nekolicini članova, osnovana biti mora na suglasnoj volji svih članova. Kad se stoga kommanditisti daje pravo svojom voljom opredjeliti onoga, koji će voditi poslovodstvo, mora mu se dosljedno priznati pravo, da s pravovaljanih razloga tu svoju volju promieni i poslovodstvo opozove.

I ovdje kao i kod javnoga društva valja pravilo, da će o pravovaljanosti razloga morati odlučiti sudac, ako se pojedini član bude uztezao položiti povjereno mu poslovodstvo.¹

Razumieva se po sebi, da se poslovodstvo ni po kommanditisti neće moći opozvati, nebude li ono osnovano na pogodbi već na ustanovi zakonskoj.

Od ovoga poslovodstva bitno se razlikuje zastupstvo kommanditnoga društva.² O tom tko da bude zastupnikom kommandite, odlučuje isto tako kao i kod javnoga društva, prije svega društveni ugovor ili kasnija pogodba.

I kod kommandite može se zastupstvo povjeriti jednomu ili nekolicini, i to ili individualno ili kolektivno; i ovdje se moraju svi oni, kojim je povjereno zastupstvo poimence uknjižiti u registar i javno proglasiti. Buduće međjutim zakon kod kommandite glavnu važnost postavlja ne na organizaciju, kako bi se po pojmu udrugarstva i učiniti moralo, već na jamstvo članova; pak buduće da samo komplementari jamče cielom svojom imovinom, a kommanditisti samo uložkom svojim, to je skroz naravna

¹ Vidi Anschütz i Völderndorff svez. 357.; Hahn ibid. str. 498.; Stubenrauch ibid. 355.

² Vidi §. 22. ovoga spisa.

posljedica ove teorije, da po našem zakonu kod kommandite komplementari imaju sav upliv, a kommanditiste nikakav ili vrlo neznatan. Imenito je pako posljedicom ovoga nazora ona okolnost, da su kommanditiste upravo izključeni od zastupstva, te da se ni društvenom pogodbom ni kasnijim dogovorom kommanditisti kao takovomu, na temelju njegovoga društvenoga odnošaja, povjeriti nemože zastupstvo.

Kommanditista može biti zastupnikom kommandite samo u toliko, u koliko bude prokuristom ili punomoćnikom društva. Obzirom na to i veli §. 141., da samo djelovanje komplementara utemeljuje za kommanditu prava i obveze; posljedicom pako ovoga pravila jest, da su samo komplementari vlastni zastupati društvo, nebude li društvenim ugovorom ili kasnijom pogodbom što posebna određeno, Ako stoga kommanditista kao član društva, na temelju svoga društvenoga odnošaja, s trećimi osobama za društvo i u ime društva sklapa poslove kakove, tada si on očito prisvaja ovlaštenje takovo, koje mu u smislu zakona niti pripada, niti pripasti može, pak stoga je naravno, kad zakon već stoji na stanovištu neograničenoga jamstva, da će i takav kommanditista morati jamčiti onako, kako bi imao jamčiti, da je na takove poslove kao član ovlašten; t. j. takav kommanditista jamči kao komplementar s cijelom svojom imovinom.

Čitavoj ovoj instituciji o izključenju kommanditiste svrha je ta, da se obćinstvo nevara i neobmamljuje.¹ Ova briga za interes obćinstva, ovo nastojanje, da se predusretne svakom nečistom poslu, pošla je u francez-

¹ U tom pogledu umuje se obično ovako:

Moglo bi se lahko dogoditi, da će netko sklopiti posao s poslovođjom društva, kojega stoga, jer misli, da je taj poslovođja ujedno i komplementar. Po-
stane li pravi komplementar insolventnim, to će se naravski dotični vjerovnik obratiti na poslovođju, nu živo će se začuditi, kad doznade, da taj tobožnji komplementar jamči samo s uloženim uložkom ili dapače, da je njegovoga uložka neuzeo. Ovim načinom bila bi spekulaciji vrata širom otvorena, svatko bi mogao za komplementara postaviti čovjeka, koji neima ništa, a sebe za kommanditistu, kao takav primio bi u ruke sav posao, te se obćinstvu prikazivao kao vlasnik posla. Nepodje li mu spekulacija za rukom, odkriti će stanje stvari kako jest, on će izgubiti samo nešto (svoj uložak), a vjerovniku, koji se je upustio u posao upravo obzirom na to, jer je mislio, da taj kommanditista jamči cijelom svojom imovinom, ostaviti će bankrotiranoga i siromašnoga komplementara.

kom zakonu (čl. 27.) tako daleko, da je kommanditisti zabranjeno preuzeti posloводство i zastupstvo (acte de gestion) i na temelju posebnoga naloga društva, dakle, da nemože biti ni prokuristom ni trgov. punomoćnikom. Naš zakon nije u tih konsekvencija tako daleko išao isto tako kao ni njegov uzor, zakon njemački. Nije se na ime mogao naći razlog, zašto da onaj, koji se gradi samo prokuristom društva, koji dakle svojim vladanjem pokazuje, da neće ni da posluje ni da jamči kao član društva, — jamči u istom onom obsegu kao da je komplementar; a isto tako nije se činilo pravednim, da kommanditista, koji je jedanput, može biti u slučaju nužde, za društvo preuzeo kakav pravni čin, osobno i solidarno jamči za sve trgovačke dugove komplementarove, koji su nastali prije i poslje.¹ Mislilo se je stoga, da je u tom pogledu najpravednije načelo, koje je izrekao i naš zakon:² kommanditista može biti i prokuristom i trgov. punomoćnikom društva; u tom svojstvu slobodno mu je za društvo sklapati poslove. Nu buduć da može nastati dvojba, da li kommanditista radi kao član društva ili kao punomoćnik, pak buduć da bi usljed te dvojbe treće osobe lahko štetovati mogle, to nije dovoljno puko imenovanja prokuriste ili trgov. punomoćnika, niti je dovoljan unesak odnosne okolnosti u trgov. registar, već je od potrebe, ako se kommanditista svakoga solidarnoga jamstva osloboditi kani, da kod sklapanja posala izrično izjavi, da radi samo kao prokurista ili pomoćnik društva, da dakle neće da posluje kao član društva.

Da kommanditista, koji je imenovan za prokuristu ili trgov. punomoćnika društva, neima ni prava ni dužnosti komplementara, te da se obseg njegove punomoći ravna po istih onih pravilih, po kojih se ravna obseg punomoći prokuristove ili trgov. punomoćnika, razumieva se po sebi. — Na koliko se ovakovimi poslovi, koje

¹ Vidi Lutz: Protokolle svez. I. str. 296.

² §. 141. trg. zak.

sklapaju kommanditisti u ime kommandite i za kommanditu, obvezuje i ovlaštuje samo društvo, to valja odlučiti u svakom pojedinom slučaju prema tomu, da li je kommanditista radio na temelju punovlasti, ili bez nje ili preko nje. U ovom slučaju valjati će u obzir uzeti ustanove o prokuri i trgov. punomoći (§§. 37.—54. trgov. zak.).

Ove ustanove očito pokazuju, kako se kommanditno društvo našega zakona skroz protivi bivstvu i naravi nauke društvene; osobni element, koji bi upravo kod ovoga društva morao biti izražen, malo ne da se sasvim neuništuje; kommanditista bo ima po našem zakonu pravo sudjelovati kod organizacije isto tako kao i svaki onaj, koji i nije članom društva; on može biti prokuristom i trgov. punomoćnikom kao svatko drugi, ali kao član društva raditi nemože ni na temelju punovlasti, ako neće da prestane biti kommanditistom. Ova okolnost jasno pokazuje, da u bitnosti neima zbilja razlike među kommanditistom i članom tajnoga društva, pak da je bilo upravo suvišno postavljati ovakovo kommanditno društvo, kakvo se postavlja u obće u svakom pozitivnomu pravu. Da se je postavio pravi pojam kommandite na temelju udrugarstva, nebi trebalo toliko se brinuti za interes občinstva, nebi trebalo gornjih ustanovah, koje baš neujednostručuju trgovine, te koje donekle stoje u oprieci s glavnimi ustanovami o trgov. punomoćnicih i o uknjižbi u trgov. registre, jer bi se znalo, da za obveze društvene jamči samo društvena imovina, te da za društvo sklapati može pravovaljano poslove, samo onaj organ, koji je voljom društva za to opredieljen, bio taj organ komplementar, kommanditista ili tko drugi.

Daljnje posljedica ovoga stanovišta jest ustanova §. 142., po kojoj ime kommanditiste u firmi društva biti nesmje, jer bude li to učinjeno, tada on prestaje biti kommanditistom, već postaje komplementarom, jer jamči tada ne svojim uložkom, već čitavom svojom imovinom.¹ Ovom

¹ §. 142. trg. zak.

ustanovom odgiblje zakon od temeljnoga načela,¹ po kojem firma strogoj istini odgovarati ima samo onda, ako se radi o ustrojstvu novoga posla, a ne onda, ako se samo po drugih osoba nastaviti ima već postojeći posao.

Prema propisu našega zakona moći će stoga kommandita voditi i nadalje postojeću firmu, u kojoj se nalazi ime komplementara, ako je taj komplementar i izstupio; nu ako on opet pristupi društvu ne kao komplementar, već kao kommanditista, to društvo dosadanje firme neće moći voditi, jer je u njoj ime kommanditiste, koji je iz firme u obće izključen. Sve je ovo ustanovljeno u interesu i radi sigurnosti občinstva;² nu drugo je pitanje, nebi li bilo sigurnije i bolje po občinstvo, da se je zakon solidarnoga jamstva kanio, te izrekao, da jamčiti ima samo društvena imovina. Tada bi bilo svejedno, da li ime kommanditiste u firme dolazi ili ne, te nebi trebalo odustati od onoga glavnoga načela, koje i kod kommandite često puta biti može od povoljnih posljedica.

Razumieva se medjutim po sebi, da kommanditista cielim svojim imutkom neće jamčiti onda, ako njegovo ime bude u firmi društva proti učinjenom u dogovoru, t. j. bez njegova znanja i njegove privole.

Sve ostalo, što se tiče posloводства i zastupstva, kao što je uknjižba u registar, pravna kriepost, što ju ona ima obzirom na treće osobe, izključenje od zastupstva, imenovanje prokuriste i opoziv prokure, obseg zastupstva, dostava sudbenih spisa itd., ravna se po onih pravilih, koje smo u tom pogledu naveli kod društva javnoga.³

Prava i dužnosti članova.

§. 44.

Buduć da i kod kommandite, isto tako kao što i kod javnoga društva, imovina društvena nastaje prinosom članova; to je i kod kommanditnoga društva prije svega

¹ §§. 12., 15. trg. zak.

² Vidi Lutz: Protokolle svez. I. str. 295. i svez. III. str. 1104.

³ Vidi stranu 69. do 92.

svaki član dužan doprinieti u društvo svoj prinos. U tom pogledu valjaju ona ista pravila, koja i kod javnoga društva,¹ samo što nam se čini, na temelju razloga navedenih u početku ovoga odsjeka, da prinos kommanditiste sastojati može samo u uložku. Isto tako se u ničem nerazlikuju pravila o pómnji i brizi javnih članova i kommanditista, s tom ipak primjetbom, da kommanditista, ne bude li mu poslovodstvo povjereno na temelju društvene pogodbe, može poslove voditi, odnosno može biti zastupnikom društva samo usljed naloga, pak da prema tomu njegova pomnja i briga mora biti isto takova, kao svakoga drugoga mandatarara; u protivnom slučaju, bude li radio bez naloga, tada se i kommanditista smatrati ima kao svaki drugi negotiorum gestor.²

Buduć da prema položaju, što ga kommanditista zauzímlje po našem zakonu, on niti je ovlašten niti obvezan, ni na poslovodstvo ni na zastupstvo; buduć da je njegov odnošaj li pekuniaran, te buduć da mu je uvid u knjige i pisma društvena ograničen, to se od kommanditiste s jedne strane nemože zahtievati, da unapredjuje interese društva kao svoje vlastite, a s druge strane netreba se ni bojati, da će on moći pribaviti pogibeljnu konkurenciju društvu, Usljed toga neima razloga zabraniti kommanditisti, kao što je to zabranjeno javnomu članu, da može i bez privole ostalih članova sklapati trgovačke poslove na svoj i na tuđi račun, da može u slično društvo stupiti kao kommanditista, te da napokon društvo nije vlastno zahtievati, da se poslovi, koje je pojedinac član sklopio u svoje ime, smatrati imadu kao da su sklopljeni u ime društva. Jednom riečju, ustanove §§. 74. i 75. trg. zakona nemogu se protegnuti na kommanditiste.³ Bude li kommanditista imao većih prava, nego li mu jih zakon daje, ili budu li se članovi bojali, da bi on mogao zlorabiti i ona prava, koja mu je zakon dao, to je slobodno članovom u tom pogledu ugovoriti pogodnom, što jih je volja, dakle i prihvatiti ustanove §§. 74. i 75. trg. zakona.

¹ Vidi stranu 92. do 98.

² Vidi stranu 98. i 99.

³ §. 134. trg. zak.

Bude li kommanditista imenovan prokuristom ili trgovačkim punomoćnikom, imati će se, nebude li ništa posebna ugovoreno, uporabiti propisi naslova petoga (§§. 37.—54.) trg. zakona.

Imade li pako više komplementara, to će u pogledu njih, podpuno valjati ustanove §§. 74, i 75. trg. zak.

Obzirom na pristup novih članova budi komplementara budi kommanditista, valja i kod kommandite ono isto, što je u §. 76. trg. zak. za javno društvo rečeno.¹ Razumieva se medjutim po sebi, da će se prema ustanovam, spomenutim u paragrafu 42. svaki novi član morati uknjižiti u trgov. registar i ta uknjižba javno proglasiti.²

Svatko tko neizpuni dužnostih, koje kao član izpuniti mora, jamči za svu štetu, koju usljed toga društvu nanese, te će se i u tom pogledu analogno uporabiti ista ona pravila, koja i kod javnoga društva; dakle propisi §. 73. trgov. zakona.³

Ovim obvezam pojedinoga člana odgovaraju i prava njegova. U pogledu tih prava valja opet analogno ono, što je rečeno za javna društva⁴ s tom ipak primjetbom, da će pravila u pogledu odštete, što ju tražiti može pojedini član, valjati za kommanditistu na toliko, na koliko mu bude povjereno posloводство, odnosno na koliko bude imenovan prokuristom ili trgov. punomoćnikom. Isto tako jednaka su pravila kod kommandite u pogledu izstupa pojedinoga člana s pravili, koja u tom pogledu valjaju kod javnoga društva.⁵

¹ Vidi stranu 105.

² §. 131. trg. zak.

³ Vidi stranu 106.

⁴ Vidi stranu 107. do 112.

⁵ Vidi stranu 112.

Poglavje IX.

Imovinsko pravo kommanditnoga društva.

(Odgovornost društvenih organa; razdjelba dobitka i gubitka.)

§. 45.

Imovinsko pravo društva kommanditnoga osnovano je na istih glavnih načelih, na kojih i imovinsko pravo društva javnoga, pak će se isti prigovori, koje smo u tom pogledu spomenuli,¹ moći protegnuti i na društva kommanditna, s tom ipak opazkom, da obzirom na to, što kommanditista nejamči svom imovinom za obveze društva, što dakle pokraj uložka imati može još i druge imovine, koja nespada društvu — ograničenje gospodarsvene samostalnosti kommanditiste neproizvodi tolike oprieke kao što kod komplementara, koji nemože imati posebne imovine, koja nebi podjedno bila barem imovinom društvenom u širjem smislu. Nu kraj svega toga je to ograničenje znatno, a praktična strana njegova tako loša, da nam je ostati kod istih prigovora i u pogledu kommanditiste,² tim više, što bi postupak bio veoma nejednak, a usljed toga i nepravedan, kad se ovi prigovori nebi uvažili kod kommanditiste, već samo kod komplementara.

Što se prije svega tiče odgovornosti i kontrole organa društvenih, to je zakon, kao što kod javnoga isto tako i kod kommanditnoga društva, to pravo kontrole ograničio na izpitivanje bilance i na ugled u društvene knjige i papire. Nu obzirom na posebni položaj, što ga imadu kommanditisti, nije njihovo pravo nadgleda tako obširno, kao što je slično pravo komplementara. Prije svega nemože kommanditista kao što komplementar, svaki čas, kadgod ga je volja, doći u društvene prostore, ugledati u društvene knjige i papire, te na temelju njihovu sastaviti si bilancu. Kommanditista može. nebude li dakako

¹ Vidi stranu 113. i sl.

² Vidi poglavje III. ovoga zakona.

društvenom pogodbom ili suglasnim dogovorom komplementara što inoga ustanovljeno, samo zahtievati, da mu se priobći prepis godišnje bilance, a zatim mu je slobodno, ugledom u društvene knjige i papire, izpitati njezinu istinitost (§. 134. trg. zakona).

Samo onda, bude li važnih razloga, može nadležan trgovački sud na zahtjev kommanditiste u svako doba odrediti, da mu se priobći bilanca, da mu se razjasne potrebite okolnosti, te da mu se dozvoli ugled u knjige i papire društvene. Koji su to važni razlozi, nespominje zakon, nu neima dvojbe, da se tu razumievati imadu takove okolnosti, koje su u kommanditistih porodile nepovjerenje i nepouzdanje u komplementare, te koje pružaju opravdan razlog držati, da je društvo na slabih noguh itd. Da se prosude ti razlozi, svakako će sudu služiti ravnalom ustanove §. 100. t. z. Pokraj toga moći će se prema obćenitoj ustanovi §. 36., sudbeno zahtievati u svako doba ugled u društvene knjige: u poslovih nasljedstva, u poslovih, koji se odnose na zajednicu dobara, i u poslovih tutorstvenih. Budu li razlozi, na kojih se osniva zahtjev kommanditiste važnim priznati, tada više nestoji na volju sudca odrediti ili neodrediti navedeni ugled, već je on obvezan dotičnu odredbu učiniti, jer izraz §. 135., da sudac može to učiniti, neznači drugo nego, da je on nadležan zakonom ustanovljenu odluku izreći.¹

Kao što kod javnoga društva, isto tako može i kod društva kommanditnoga pojedini član, dakle i kommanditista, pokraj gornjega zahtjeva, jošte tražiti, da mu se polože računi, nebudu li bilanca i knjige tako sastavljene, da se u njih odsjevala bude slika društvenoga poslovanja. Isto tako moći će se analognim načinom kao i kod javnih društva ovu pravo pogodbom ograničiti ili sasvim dokinuti.²

Na temelju onoga, što gore spomenusmo, morati će se sve ono, što je rečeno u §§. 84., 85. i 86. trg. zakona o ukamaćivanju uložaka, o godišnjem obračunu dobitka i gubitka, i o pravu dizati kamate i dobitak, upo-

¹ Vidi Makower ibid. str. 165.

² Vidi §. 24. ovoga spisa.

raviti i na kommanditiste; dakle će prije svega u tom pogledu odlučiti društvena pogodba, a istom onda, ne bude li njom ništa ustanovljeno, morati će se upotrebiti gore navedeni zakonski propisi.

Kad se na temelju inventara i bilance, po načelih knjigovodstva isto onako kao i kod javnoga društva, ustanovi dobitak i gubitak, ima se za svakoga člana opredieliti onaj dio, koji na njega otpada. Kod ove razdjelbe odlučuje naravskim načinom prije svega dogovor članova medjusobno. Nebudu li članovi medjusobno ništa ugovorili, tada bi se imali uporabiti zakonski propisi isto onako kao i kod javnoga društva, kod kojega se, u pomanjkanju posebnoga dogovora, obaviti ima dioba na glave.¹ Nu u pogledu kommanditnih društva neima zakon subsidijarne ustanove, jer se nije dalo stvoriti obćenito pravedno pravilo za razdjelbu dobitka i gubitka.

Buduć da je različit omier, u kojem pojedini član sudjeluje u društvu kommanditnom, jer tu odlučuje ne samo jamstvo ograničeno i neograničeno, već osobne sposobnosti i osobni kredit, faktično poslovanje kod društvenih posalah i druge okolnosti, to je, kako već i kod viećanja nürnbergške konferencije spomenuto,² možno, da će u jednom slučaju najpravednija biti razdjelba na glave, u drugom opet po omieru uložaka, a u trećem opet nijedna od njih. Prema tomu je najpravednije, da se ta razdjelba opredieli za svaki pojedini slučaj, jer će se samo tako moći jednako uvažiti i kapital, i radnja, i kredit, pak za to i neima prigovora ustanovi zakonskoj,³ na temelju koje razdjelbu dobitka i gubitka odrediti imade sud, saslušav ako bude od potrebe i vještake.⁴ U ostalom biti će vrlo riedko prilike, da sudac kod te razdjelbe sudjeluje, jer će jedva nastati slučaj, da se članovi kod ustrojstva društva u tom pogledu nebi dogovorili.

Jednu samo granicu zakon postavlja, preko koje se gubitak društva nemože svaliti na kommanditistu, a ta

¹ Vidi stranu 123.

² Vidi Lutz: Protokolle svez. I. str. 299.—302., svez. III. 1106., 1151., 1154.

³ Vidi §. 137. trg. zak.

⁴ Kojih se načela kod toga postupka sudeu držati valja, razlaže dosta obsežno Anschütz i Völlderndorff ibid. svez. II. str. 365.—368., vidi pokraj toga Auerbach ibid. str. 156. §. 42.

granica jest njegov uložak.¹ Ovo je pravilo nužna posljedica pojma kommanditnoga društva kako ga shvaća naš zakon, pak zato neće kommanditista, ni za obstanka ni za prestanka kommandite. osim svoga uložka biti dužan ništa više uplatiti, pak bili gubitei društva kako veliki, a komplementari obvezani na budi kakove naknade.

Obzirom na ovo pravilo nije dužan kommanditista primljene kamate ili primljeni dobitak društvu povratiti, pak makar poslje nastali kako veliki gubitei.² Kad bi se dopustilo pravilo protivno, tada bi jamstvo kommanditiste bilo veće nego li je njegov uložak, — što se očito protiviti gornjemu pravilu o pojmu kommandite —, jer budu li kamati, odnosno dobitak izplaćeni po društvu, to nije nikakova provizorna, već je podpuno definitivna izplata, a odnosne svote prelaze podpuno u vlasništvo dotičnika.

Razumieva se medjutim po sebi, da će se i kamati i dobitak osnivati morati na temeljitu i valjanu obračunu, jer bude li postojala kakova računarska pogriješka, ili ina kakova bludnja, moći će se natrag tražiti odnosna svota, koja je dotičniku izdana bez da mu pripada. Bude li pako komplementar samo radio mala fide i sastavio nevaljan obračun, neće mu se moći dozvoliti, da napada na bilancu, jer nitko nemože za sebe izvoditi kakova prava na temelju vlastitih protupravnih čina.³

Ova pravila o povratku već primljenih kamata i primljenoga dobitka, protežu se naravskim načinom samo na onaj slučaj, ako izplata kamata i dobitka bude ugovorena, jer nebude li to učinjeno, tada se po. §. 86.⁴ ni jedno ni drugo do prestanka društva dignuti nemože.⁵

¹ §. 136. trg. trg. zak.

² §. 136. trg. zak.

³ Vidi Lutz: Protokolle ibid. svez. III. str. 1038., 1107.

⁴ Vidi stranu 125.

⁵ Vidi u ostalom Anschütz i Völlderndorff ibid. svez. II. str. 363.; Brinckmann ibid. str. 218.—222.; Auerbach ibid. str. 152. i 153.; Hahn ibid. 503. itd. Čudimo se veoma, da je Gerber u svom djelu: „System des deutschen Privatrechts“, 10. izdanje, na str. 527. opazka 5. kraj jasne ustanove čl. 161. njem. zak. (§. 136. našega), po kojoj, propisi o javnih društvi valjati imadu i za ovlast dignuti kamate i dobitak, mogao reći, da je razlika medju kommanditistom i javnim članom izmedju ostaloga i ta, što kommanditista godišnji dobitak redovito dignuti može, a javni član ne. Mi Gerberovu tvrdnju poričemo, te se pozivljemo na ono, što je gore rečeno na strani 125.

Da se međjutim ovaj dobitak obračunati uzmogne, od potrebe je uvijek na umu imati prvobitni uložak kommanditiste, jer dokle taj uložak bude usljed gubitka društva smanjen, nemožemo govoriti o dobitku. Stoga i jest posve naravski, da se onaj dio, koji svake godine, kao tobožnji dobitak na pojedinoga člana odpada, upotriebiti imade prije svega na to, da se manjak nadoknadi i prvobitni uložak nadopuni.¹ Ova nadoknada proteže se samo na dobitak, a ne na kamate, o kojih se u §. 136. ništa ne govori. O njoj se nadalje govoriti može samo onda, ako se prvobitni uložak umanji, a ne ako posve propadne, jer u tom slučaju, ako kommanditista neće da novi uložak uloži, prestaje njegov odnošaj napram društvu.

Obzirom na javna društva i na komplementare društva kommanditnih, nemože nastati nijedan od spomenuta dva slučaja, buduć da svaki od njih i onako jamči čitavom svojom imovinom.

Poglavje X.

Pravo prometno.

§. 46.

Kao što kod javnih društva, tako je i kod kommandite obzirom na odnošaj njezin napram trećim osobam prvo pitanje: od kojega časa se uzimlje, da je društvo započelo svoje djelovanje? Netočnost i nejasnost, koja u tom pogledu po našem zakonu vlada kod javnoga društva, prešla je i na kommanditu, te je ustanove §. 87. prešla doslovce na §. 138. trg. zak. Prema tomu počimlje po toj ustanovi pravna kriepost društva napram trećim osobam:

- a) od časa, kad je uknjižba u trgovački registar prema ustanovi §. 9. trg. zak. javno proglašena; ili
- b) još prije ovoga vremena, čim je društvo svoje poslovanje faktično započelo.

Mi smo o tih ustanova naše nazore izrekli kod društva javnoga,² te naglašujemo opet ovdje, da bi se početak

¹ §. 136. trg. zak.

² Vidi stranu 127.—130.

kommandite svakako imao računati od časa, kad bude društvo konstituirano. Nu zakon se nezadovoljava samo s ovom nejasnom i netočnom ustanovom, on polazi dalje od §. 87., te ustanovljuje u stavci trećoj §. 138. posebne štetne posljedice za slučaj, ako kommandita započne poslove svoje prije, nego li njezino ustrojstvo bude javno proglašeno. U ovom slučaju na ime, jamči kommanditista za sve obveze, na koje se je društvo obvezalo do časa, kad je uknjižba javno proglašena, kao svaki komplementar osobno i solidarno.

Ova je ustanova prije svega u oprieci s prvom stavkom §. 138., na temelju koje napram trećim osobam počimlje pravna kriepost kommandite, čim je društvo svoje poslovanje faktično započelo; jer ako se uzimlje, da društvo faktično postoji prije uknjižbe u registar, i prije proglašenja u novinah, tada mora prije toga vremena ono imati i sve oznake kommanditnoga društva, a onda moraju nastati i sve posljedice, koje se spajaju s pojmom kommandite; čim pako to nastaje, tada nevalja glavnu posljedicu, odnosno po našem zakonu glavnu oznaku kommandite, t. j. jamstvo do stanovitoga uložka, ovisnom učiniti o drugoj kakovoj okolnosti, koja ni nespada na pojam društva, na ime o uknjižbi u registar.

Tu nije bilo druge, već kad se je htio obzir uzeti na interess vjerovnika i na kredit društva: ili reći, da kommandita počimlje od časa uknjižbe i javnoga proglasa, t. j. trebalo je uknjižbu u registar i javno proglašenje smatrati bitnom sastojinom pojma kommanditnoga društva, te faktično poslovanje skroz zapustiti; ili ako to ne, trebalo bi, što bi bilo mnogo naravnije, kao dan početka uzeti dan konstituiranja, te strogimi kaznami zajamčiti, da će se to konstituiranje do stanovitoga roka uknjižiti i javno proglasiti.

Nadalje je ta ustanova oprieci s pojmom javnoga društva u toliko, što se ne bude li kommandita uknjižena i proglašena, smatrati ima po zakonskih posljedica kao javno društvo. Pa ipak uzme li se stvar strogo, to takova zajednica nije javnim društvom, jer se po §. 64. trg. zak. neograničeno jamstvo mora izrično ugovoriti,

gornjom se pako ustanovom niekoj zajednici, koja je prvobitno ustrojena kao kommandita, daje karakter javnoga društva, koji joj nipošto ne pripada. Po njemačkom pravu te oprieke neima, jer kao što na dotičnom mjestu razvismo, postoji po ovom pravu zakonska predmjeva, da se trgovačko društvo u dvojbi smatrati ima društvom javnim; pak stoga i jest ustanova čl. 163., kojoj odgovara naš §. 138., donekle nuždna posljedica pojma o javnom društvu, kako ga razvija čl. 85. Po našem pravu (§. 64.) morala bi dosljedno svaka kommandita, koja nije uknjižena, prestati biti svakim trgovačkim društvom; kommanditom bo nije, jer članovi nejamče čitavom imovinom, javnim društvom takodjer nije, jer nije izrično ugovoreno neograničeno jamstvo. Pak buduć da nije ni udrugom akcijonarnom, ni zadrugom, to se takova neuknjižena kommandita nebi smiela dosljedno smatrati ni trgovačkim „društvom“, već bi po našem sudu mogla biti samo zajedinstvom u smislu §. 62. trg. zakona ili zakona građanskoga, što zakon trgovački nipošto nije mogao htjeti.¹

Osim ove načelne oprieke, može gornja ustanova biti veoma nepravednom po kommanditistu stoga, jer se uz sve njegovo nastojanje i uz svu njegovu brigu dogoditi može, da društvo nebude uknjiženo, osobito uzme li se na um, da po §. 136. trg. zak. kod te uknjižbe svi članovi sudjelovati moraju. Ova se strogost donekle ublažuje tim, što je kommanditisti dopušten prigovor (exceptio doli), da je treći znao, da dotični član jamči ograničeno, t. j., da on nije komplementarom već kommanditistom (§. 138. trg. zak.). Nu tim se nipošto nezahtieva, da je treća osoba morala znati za to ograničeno jamstvo, jer se od nikoga, tko društvenom firmom kontrahira, nemože zahtievati, da izpituje okolnosti u kojih se firma nalazi; pak usljed toga, makar se privatnim putem ograničeno jamstvo i kako obsežno proglasilo, za treću osobu nenastaje predmjeva, da je ona tu okolnost poznavala.

¹ Iz ovoga razlaganja jasno sljedi, da nisu ni za njemački, a kamo li za naš zakon opravdani oni navodi, o kojih se je u pogledu gornje ustanove spominjalo u konferenciji nürnbergskoj. Vidi o tom Lutz: Protokolle svez. IX. strana 4535.—4539.

Da se međjutim kommanditista rieši neograničenoga jamstva, dovoljno je, ako u obće dokaže, da je treća osoba u odlučno vrieme znala, da je on kommanditista, t. j. da je ugovorio neograničeno jamstvo, a netreba dokazati, da je treći znao kolik je uložak kommanditiste, i do koje svote siže njegovo jamstvo; jer čim je treći tko znao, da kontrahent njegov samo ograničeno jamči, to je njegova stvar, ako mu je stalo do toga, ubavjestiti se o tom kolika je odnosna svota. Samo onda, ako je to ograničeno jamstvo uknjiženo u registar i javno proglašeno, veže ono svakoga, jer se nepoznavanjem uknjiženih i neproglašanih okolnosti nemože nitko izpričati (§. 9. trg. zak.). Nu uz sve to nemože se gore navedena nepravda ipak odkloniti, jer se veoma lakko dogoditi može, da će jedan ili drugi član uzkratiti ili uztegnuti svoje sudjelovanje kod uknjižbe.¹

Učitelji trgovačkoga prava drže, da se ove štetne posljedice jedino tim posve odkloniti dadu, ako se društvena pogodba sklopi s dodatkom, da društvo počimlje onim danom, kad bude uknjižba obavljena i javno proglašena. Dogovor ovaj obvezatan je i međusobno medju članovi i napram trećim. Jer bude li komplementar ipak nuz sve to poslove prije započeo, tada kommanditista za nje jamčiti nemože, jer društvo još u život stupilo nije, a odnosni poslovi samo su nastali jednostranim aktom onih osoba, koje su kod njih sudjelovale. Kommanditiste bili bi na temelju tih poslova neograničeno samo onda obvezani, kad bi naknadno na nje pristali.² Ovim primjetbam neima istina nikakova prigovora, samo nam se čini, da bi mnogo bolje bilo, da su se one obvezatnimi odredile u obće za ova kommanditna društva.

Kao što je u obće kod svih gospodarstvenih društvah, tako je i kod kommandite obzirom na prometno pravo najvažniji onaj dio, koji govori o obvezi društva, odnosno o tražbini trećih osoba napram društvu. Naš

¹ Nije s toga neopravdana izjava Thölova: „Durch diesen Satz ist der Commanditist dem Complementar Preis gegeben, welcher die Eintragung verzögern kann; der Satz ist ein Todestoss für die Commanditgesellschaft“. Handelsrecht, V. Auflage, str. 346.

² Vidi Anschütz i Völlderndorff ibid. svez. II. str. 371. Hahn ibid. str. 509.

zakon stoji i ovdje kao i kod javnoga društva na istom stanovištu (§. 139. stavka I.) na ime na stanovištu jamstva solidarnoga s tom ipak razlikom, da je ovo jamstvo pogledom na obseg, kod kommandite poniešto različno; jer dočim se kod javnoga društva jamstvo svakoga člana proteže na čitav njegov privatni imutak, treba ovdje prema razlikosti članova razlikovati i različan obseg solidarnoga jamstva. Komplementari jamče isto tako kao članovi javnoga društva čitavom svojom imovinom, kommanditiste naproti jamče prije svega onim iznosom, koji su označili kao prinos k imovini društvenoj, a zatim uložkom njihovim u društvenu imovinu.¹ Preko ovoga iznosa nesiže njihovo jamstvo; ili drugimi riečmi: kommanditista jamči onim dielom, što ga ima na društvenoj imovini, dakle ne samo onom svotom, koju je prvobitno uložio u društvo, već i onim iznosom, za koji je ta prvobitno uložena svota narasla usljed kamata i usljed dobitka, odnosno onom svotom, koja je preostala pošto se je uložak usljed gubitka umanjio. Ako pako kommanditista društvenom pogodbom ustanovljeni uložak još uplatio nije, tada jamči istina čitavim svojim privatnim imutkom, ali samo do onoga iznosa, do kojega siže njegova uplata, t. j. dok se podmiri društvenom pogodbom ustanovljeni uložak. Do ove razlike se sudaraju obzirom na obseg jamstva pravila o solidarnom jamstvu društva kommanditnih s onimi, koje smo u tom pogledu naveli kod društva javnih; pak zato upućujemo na sve ono, što smo u tom pogledu gore spomenuli² s tim naročitim dodatkom, da s istih onih razloga, koje smo gore spomenuli, i ovdje zabacujemo svako takovo jamstvo, te da se pravila i obveze kommandite neće moći valjano riešiti drugačije, nego na temelju udrugarstva. Da se je ovoga temelja držala i teorija i praksa, nebi se ni moglo poroditi pitanje, koje je toliko povoda dalo prepirkam: da

¹ Izraz uložak rabi zakon u dvostrukom smislu, pak zato govori o uložku i o pogodjenom iznosu. U prvom slučaju razumieva se onaj dio, što ga kommanditista ima na društvenoj imovini, a u drugom slučaju faktično ugovoreni uložak. (Vidi Hahn ibid. str. 502. Endemann ibid. 223.).

² Vidi §. 28. ovoga spisa.

li na ime postoji neposredni odnošaj medju vjerovnici društva i medju kommanditisti, te mogu li stoga vjerovnici društva tužiti kommanditistu, ili da li jim pripada samo tužba proti komplementarom ili proti društvu?

Učitelji prava trgovačkoga razdieliše se u tom pogledu u dva tabora; jedni od njih priznavaju odnošaj direktni, a drugi mu se opiru.¹ Jedni i drugi navode za svoje nazore dosta važnih razloga. Što se nas tiče, to moramo čitavu stvar prosuditi s dvostrukoga gledišta, jedno je gledište zakonsko, a drugo je naše posebno stanovište.

Što se tiče gledišta zakonskoga, to nam se čini, da vjerovnik ima direktno pravo i proti kommanditisti; jer čim se postavlja načelo solidarnoga jamstva, kao što to biva kod kommandite, to se moraju dopustiti i sve konsekvencije toga načela, na koje spada i ona okolnost, da svakomu vjerovniku stoji na volju, hoće li tražbinu svoju zahtievati od društva kao cjelosti,² od svih članova, ili od niekih, ili samo od pojedinoga člana; ovaj nam se nazor čini tim stavnijim, što je isto načelo prihvaćeno i u pogledu komplementara, a njegovo jamstvo razlikuje se od jamstvo kommanditiste samo kvantitativno a ne kvalitativno. Razumieva se po sebi, da će takova direktna tužba biti bezuspješnom, ako je kommanditista ugovoreni uložak podpuno uplatio, jer njegova obveza siže samo do ugovorene svote.

Sa stanovišta udruugarstva, na kojem mi stojimo o

¹ Izmedju onih, koji drže, da vjerovnik društveni može neposredno tužiti kommanditistu, vidi: Hahn ibid. 516.—519., §§. 12.—17.; Schnierer ibid. str. 145.; Gerber ibid. str. 527.; Makower ibid. str. 169. u opazci pod f.; Protivnoga su mnjenja: Anschütz i Völlderndorff ibid. svez. II. str. 374.—376.; Auerbach ibid. str. 165. u opazci pod 21.; Endemann ibid. str. 224. pod opazkom 12.; Kräwel „Zur Lehre von der Commanditgesellschaft“. Busch Arhiv svez. V. str. 100. i sl. Od starijih vidi Brinckmann ibid. §. 57. str. 228. i 229.

U konferenciji nürnbergskoj razpravljalo se o tom pitanju (vidi Lutz Protokolle svez. III. str. 1100., 1104, zatim svez. str. 4643), nu konačno je odlučeno, da u zakon o tom nedodje posebna ustanova, jer da će čitava stvar samo u stečaju praktičnom biti, a o tom, da odredjuju obćenite ustanove. Pak buduće da njemački zakon o tom nije ništa odredio, to je posve naravski, da i čedo njegovo, naš zakon o tom ništa nesbori.

² Vidi §. 891. o. g. z., §§. 269. 270. trg. zak.

direktnoj ovakovoj tužbi, isto tako kao ni o solidarnom jamstvu,¹ govora biti nemože. Po ovom shvaćanju jamči za obveze društvene društvo kao pogodbeni osobnost svojim društvenim imutkom; sve tužbe idu proti društvu kao osobnosti, a ne proti pojedinim članovom. Ako li pako pojedinac neuplati pogodjenoga uložka u društvenu imovinu, tada je stvar društva postupati proti nemarnom članu; vjerovniku društvenom u tom pogledu ne pripada nikakovo pravo, osim, ako mu društvo tražbinu proti pojedinomu članu radi neuplaćenoga uložka ustupi, ili ako mu sud odnosni zahtjev društva kao objekt ovrhe doznači.

Nu vratimo se na zakonske ustanove. Obzirom na gore navedeno pravilo,² da kommanditista prije svega solidarno jamči svojim prvobitnim prinosom za obveze kommandite, nastaju sljedeći posljedci:

a) Dok društvo postoji nemože se prinos kommanditiste ni sasvim ni djelimice, ni povratiti, ni odpuštiti. Na prvi mah moglo bi se činiti, da se ovo pravilo protivu načelu slobode, na kojem su osnovana sva gospodarstvena društva, dakle i kommandita, te po kojem bi se članovom moralo na volju staviti ugovoreni prinos povisiti i umanjiti; a očito se čini, da je gornje pravilo u oprieci s propisom §, 145 iz kojega sledi, da kommanditista može svoj uložak sasvim ili djelimice izvaditi. Da se u ova oprieka rieši, treba razlikovati s jedne strani odnošaj članova međusobno, a zatim odnošaj članova, ili bolje odnošaj društva, napram trećim osobam; kod ovoga posljednjega pako odnošaja treba dieliti vjerovnike društvene na dvoje; po najprije na takove, kojih su tražbine nastale prije nego li se je dotični uložak kommanditiste umanjio, i na takove, kojih su tražbine nastale poslje toga vremena.

Obzirom na unutarnji odnošaj neima dvojbe, da članovi dvužtvenu pogodbu promieniti mogu kad i kako jih je volja, a dosljedno mogu ugovoriti, da se prinos kommanditisti povrati sasvim, (t. j. da prestane obzirom

¹ Vidi §. 30. ovoga spisa.

² §. 139. stav. 1. trg. zak.

na njega društvena sveza), ili djelomice, ili da mu se još neuplaćeni dio prinosa odpusti. Nu sve ove i ovim slične pogodbe, kao što su i one, koje se odnose na sadržaj §§. 136. i 137. trg. zak, tiču se samo pravnoga odnošaja članova medjusobno, a nemogu nipošto prejudicirati pravu trećih osoba, pak stoga i jesu ustanove zakona, na koliko se tiču (prava prometnoga, t. j. odnošaja članova napram osobam trećim,) naravi absolutne, te se nemogu društvenom pogodbom promieniti.

Nu slobodna volja društva nije stegnuta ni obzirom na vanjski odnošaj, samo se, kao što je naravski, zahtieva, da se tom promjenom nevriedjaju prava trećih osoba. Buduć da se je kommanditista pristupom svojim u društvo, ili bolje uknjižbom u trgovački registar i proglasom u novinah napram občinstvu obvezao, da će jamčiti za obveze društvene svojim prinosom, to će on iznosom toga uložka morati jamčiti društvenim vjerovnikom i onda, ako on taj prinos umanji ili posve izvadi, jer su vjerovnici društveni sklapali poslove s društvom upravo u pouzdanju na ovaj prinos, te se sigurnost njihova, na temelju koje su upravo sklapali odnosne poslove, nesmie umanjiti tim, da se prinos umanji ili dokine. Ovim vjerovnikom morati će kommanditista jamčiti prinosom, t. j. uložkom onim, koji je prigodom ustrojstva unešen u trgov. registar. U ovom smislu ima se tumačiti dio prvi stavke druge §. 139. trg. zakona.

Sasvim druge okolnosti nastaju obzirom na one društvene vjerovnike, kojih su tražbine nastale poslje kako je umanjen ili povraćen prinos kommanditiste. Obzirom na ove vjerovnike ovisi sve o tom, da li je odnosna okolnost uknjižena u registar i javno proglašena, a to stoga, jer se doticaj občinstva s kommanditom osniya na iznosu one svote, kojom kommanditista preuzimlje jamstvo. Budu li stoga umaljenje ili povratak prinosa uknjiženi, tada su mjerodavni propisi §§. 9. i 19. trg. zakona, t. j. kommanditista jamčiti će za obveze društvene nastale poslje uknjižbe tih okolnostih tim umanjenim uložkom, ako mu je prinos sasvim povraćen, tada prestaje njegovo jamstvo jer okolnost uknjižene u registar, imadu

podpunu kriepost prema trećim osobam od dana, kad su proglašene u službenih novinah, te se po §. 9. neznanjem njihovim nemože nitko izpričati. Nebudu li pako te okolnosti uknjižene i javno proglašene, tada će se prema §. 19. kommanditista njimi služiti moći samo onda, ako dokaže, da jih je treća osoba poznavala.

b) Društvo može kommanditisti kamate izplaćivati samo u toliko, u koliko nebude tim umaljen uložak prvobitni t. j. prinos.

Prema onomu, što gore spomenusmo, ¹ vlastan je svaki kommandista zahtievati od društva kamate od svoga uložka bez obzira na to, da li je društvo imalo dobitka ili gubitka; ovi kamati, ako jih kommandista nedigne, umnažaju njegov dio na društvenom imutku. Buduć da medjutim kommandista vjerovnikom društvenim jamči, kako gore razložismo, pod svaki uvjet prinosom svojim, a onim dielom, što ga ima na društvenoj imovini istom u drugom redu, na ime onda, bude li prvobitni uložak umnožen kamati ili dobitkom, to je naravno, da će on obzirom na treće osobe svoj dio, što ga ima na društvenoj imovini, moći umanjiti za onu svotu, za koju je njegov prvobitni i uknjiženi uložak narastao. Usljed toga moći će kommanditista kamate, koji mu pripadaju od uložka za posljednju prošlu godinu, dignuti i bez privole komplementara, a s njihovom privolom onda, ako se bude radilo o kamatah od prijašnjih godina. Nu buduć da se s druge strane prema gornjemu razlaganju članovom društvenim kamate i onda pripisati imadu, bude li društvo imalo gubitka, te se za taj iznos (prvobitni uložak, t. j. prinos u društvenu imovinu) umanjiti mora, to bi bilo nepravedno i po kredit društva veoma štetno, kad bi se kommanditisti dopustilo, da izvadi i one kamate, koji su mu pripali, nakon što se je uložak njegov umanjiti morao; jer bi se pod imenom kamata jedan dio uložene glavnice jamstvu vjerovnika sasvim lahko oteti mogao. S ovoga gledišta polazi zakon kad odredjuje, da kommanditista jamči i onom svotom, koju je izvadio iz društvene blagajne pod imenom kamata, na koliko se je njom umanjio uložak prvobitni.

¹ Vidi stranu 231. i §. 25. ovoga spisa.

c) Dok se nepopuni uložak kommanditiste, koji je umanjen po gubiteh društva, nemože kommanditista dobiti ni kamata ni dobitka.

Ovoj je ustanovi razlogom već toliko puta naglašeno pravilo, po kojem kommanditista prije svega jamči svojim prinosom, a zatim nastojanje, da se umaljenje toga uložka što više zaprieči. Razlika medju ovim propisom i onim §. 136.,¹ koji se odnosi na odnošaj članova medjusobno jest ta, da se u ovom našem slučaju obzirom na vjerovnike društvene, za nadoknadu upotriebiti imadu i kamati i dobitak u obće, t. j. ciela ona svota, koja sačinjava dio na društvenoj imovini, a ne samo kao kod §. 136. svakogodišnji dobitak.

d) Bude li kommanditisti proti gornjim ustanovam §. 139., dok društvo postoji, djelimice ili sasvim povraćen ili odpušten prinos; budu li mu kamati izplaćeni ili dobitak uručen, akoprem se je prvobitni uložak umanjio a nenaknadnio, tada pripada vjerovnikom društvenim neposredno pravo tužbe proti kommanditistom² na povratak odpuštenoga uložka, izplaćenih kamata, ili uručenoga jim dobitka.

Proti komplementarom ova tužba ići nemože, jer su oni vjerovnikom društvenim i onako obvezani čitavim svojim imutkom, i jer se radi o tom, da se povrati ono, u čem su vjerovnici društva prikraćeni. Da medjutim vjerovnik društveni svojom tužbom proti kommanditisti uspjeti uzmogne, neće biti dovoljno, da dokaže, da je kommanditisti izplaćena svota, koja ga po zakonu neide; već će morati nadalje dokazati, ili da je izplata obavljena na temelju bilance sastavljene mala fide, ili da je kommanditista, kad je primao izplatu, bio u zloj vjeri. Na temelju zadnje stavke §. 139., biti će na ime kommanditisti u v i e k n a š t e t u, bude li on u zloj vjeri kad bude primao izplatu, dočim će mu naproti dobra vjera, u kojoj se nalazio bude, biti od koristi s a m o o n d a, ako i bilanca sastavljena bude u dobroj vjeri, t. j. ako i komplementar kod izplate bude u dobroj vjeri,

¹ Vidi stranu 234.

² Vidi §. 139. trg. zak. posljednju stavku.

da zbilja postoji višak, koji se razdijeliti ima. Da dakle izplata kamata i dividende prema trećoj osobi bude pravovaljana, te da ju nitko napadati ne bude mogao, treba da komplementar i kommanditista budu u dobroj vjeri. No neće trebati dokazivati malam fidem ni kommanditiste ni komplementara, bude li se pobijao p o v r a t a k ili izplata **uložka** kommanditiste, jer se kommanditista, koji prihvati povratak uplaćenoga uložka bilo sasvim ili djelimice, nalazi u zloj vjeri.

Bude li prinos kommanditiste, koji je budi s kojega razloga umanjen, opet dosegnuo do svoje prvobitne količine, tada naravskim načinom prestaje i jamstvo kommanditiste, jer on jamči samo do količine toga svoga uložka; pak usljed toga će vjerovnici društveni od kommanditiste moći zahtievati samo onu svotu, koja je potrebna, da se nadopuni umanjeni prvobitni uložak, bez obzira na to, je li se taj uložak usljed nastaloga gubitka umanjio ili ne.¹

Moglo bi međjutim nastati pitanje, kako je onda, ako je uložak kommanditiste u trgovački registar unešen u većoj ili manjoj svoti, nego li je ugovoreno medju članovi?

Bude li uknjižena i proglašena veća svota, tada na temelju gore spomenutih načela neima dvojbe, da odlučuje ona svota, koja je unešena u registar. Dvojba bi međjutim mogla nastati onda, ako je unešena manja svota nego li je ugovoreno. Po nazoru Hahnovu,² uz koji i mi pristajemo, odlučuje ovdje svota ugovorena, dakle svota veća. Ugovoreni bo iznos sačinjava dio društvene imovine, koja je prije svega zvana podmiriti društvene obveze; nebude li taj iznos uplaćen, ima društvo pravo tužbe na uplatu ugovorene svote, te će i ova tražbina, dok nebude efektuirana, sačinjavati dio društvenoga imutka. Buduć da se međjutim jamstvo s ovom većom svotom, osniva li na tom razlogu, to neima dvojbe, da će se medjusobnim dogovorom članova taj ugovoreni

¹ Vidi isto razlaganje ob ovoj tužbi kod Anschütza i Völlderndorffa svez. II. str. 379. i 380.

² Vidi Hahn ibid. str. 515.

uložak moći sniziti, te će ovaj međusobni dogovor biti kriepostan i napram vjerovnikom društvenim, nakoliko ugovoreni uložak nebude u manjen iz pod svote, unešene u registar trgovački,

Ovo pravo vjerovnika društvenih, da radi gore navedenih okolnostih mogu neposredno utužiti kommanditiste, nestoji međjutim u oprieci sa ustanovami §. 136., po kojih kommanditista nije obvezan jedanput već primljeni dobitak i primljene već kamate povratiti, jer se ova ustanova odnosi na odnošaj napram komplementarom, a ona prva na odnošaj naprama trećim osobam.

Kao što kod društva javnoga, tako nam se i kod kommandite obzirom na gore razloženo jamstvo, stavlja pitanje: za koje obveze društva, jamči na novo pristupivši član, da li za sve, ili samo za one, koje su nastale poslje njegova pristupa? U pogledu kommandite stoji naš zakon na istom stanovištu kao i u pogledu javnoga društva, te usljed toga odredjuje,² da onaj, tko u postojeće trgovačko društvo pristupi kao kommanditista, jamči za sve obveze društva, dakle i za one na koje, se društvo obvezalo prije njegova pristupa, te da protivna pogodba ili protivni kasniji dogovor prema trećim osobam nije od krieposti. K razlaganju, koje smo u tom pogledu razložili kod javnoga društva,³ opaziti nam je, da prigovor, koji smo u pogledu gornje ustanove izrekli kod javnih društvah, obzirom na kommanditiste nemože stajati, jer se jamstvo njihovo neproteže na čitavu imovinu, i jer uložak kommanditiste postaje sastavnim dielom društvene poslovne imovine, koja jamči za obveze društva, bez obzira kad su te obveze nastale,

Što se tiče odnošaja, u kojem se nalaze privatni vjerovnici pojedinoga člana napram društvu, zatim odnošaja, u kojem stoje društveni vjerovnici napram imovini pojedinoga člana, i napokon odnošaja društvenih vjerovnika napram privatnim vjerovnikom, to zakon u tom pogledu odredjuje uporabu istih onih ustanova, koje va-

¹ Vidi stranu 233.

² Vidi §. 140. trg. zak.

³ Vidi stranu 135. i 136.

ljaju i za društva javna, t. j. §§. 95. 96. i 97.¹ Obzirom na ovu okolnost pozivljemo se na sve ono, što smo u tom pogledu spomenuli u §. 30. ovoga, djela, razumieva se medjutim po sebi samo na toliko, na koliko se odnosna pravila obzirom na ograničeno jamstvo kommanditiste uporabiti dadu. Stoga će u slučaju stečaja društva kommanditnoga, stečajni vjerovnici moći segnuti za privatnom imovinom kommanditiste samo u toliko, na koliko on bude zaostao s uplatom svoga uložka, i na koliko proti ustanovam §. 139. iz društvenoga imutka bude štogod izvadio, što mu ne pripada.

Poglavje XI.

Nasljedno pravo.

Prestanak kommandite.

§. 47.

Buduć da su bitni elementi svakoga društva, dakle i kommanditnoga, jednaki, buduć da tih elemenata kod kommandite kao i kod drugoga društva nestati može, to će i kod kommandite biti prestanak društvenih odnošaja dvostruk; ili će na ime prestati čitavo društvo ih pojedino članstvo, te će u jednom i drugom slučaju biti u imovinskom pogledu razni posljedci.

Što se prije svega tiče uzroka, s kojih prestaje cijelo društvo, to će kod kommandite u glavnom biti uzrokom prestanku isti oni razlozi, koji i kod društva javnoga. Ovo pravilo izriče i zakon u §. 144. tim, što odredjuje, da se ustanove §§. 98,—103. o javnom društvu, uporabiti imadu i na kommanditu.² Prema tomu prestati će kommandita:

1. Kad se otvori stečaj nad imovinom društva (vidi stranu 152.)

2. Smrću komplementara ali ne smrću kommanditiste).³

S istih onih razloga s kojih nam se je kod jav-

¹ Vidi §. 143. trg. zak.

² Vidi §. 144. trg. zak.

³ Vidi §. 144. trg. zak.

noga društva činilo,¹ da smrt pojedinoga člana bez faktičnoga raspusta nebi smiela biti razlogom prestanku društva, s istih tih razloga držimo, da i smrt komplementara nebi imala biti povod prestanku društva. To isto moramo tim više utvrditi i u pogledu kommanditiste. Naš zakon² priznaje u pogledu ovoga posljednjega isto načelo, jer se kod kommandite u obzir uzimlje osobnost komplementara, a ne osobnost kommanditiste, budući da se kod ovoga posljednjega radi samo o njegovom novčanom uložku, te je za društvo svejedno, tko je vlasnikom toga uložka. Usljed toga će ako kommanditista koji umre, stupiti na njegovo mjesto njegovi baštinici, te će jim pripadati sva prava, koji su i njemu pripadala, dakle imenito ona, koja spominje §. 135. tr. z. Neima međutim dvojbe, da bi po komplementara mogle nastati neugodnosti stoga, što usljed baštine druge osobe, a ne prvobitni kommandista, dobivaju pravo ugledati u poslovne okolnosti društva. Proti tim neugodnostim moći će se međutim prvobitni članovi štiti posebnimi pogodbenimi ustanovami.³ Tko se ima smatrati baštinikom, valja prosuditi po pravu građanskom (§. 532. i 535. o. g. z.).

3. Kad se otvori stečaj nad imovinom pojedinoga člana, ili kad pojedinac izgubi ovlast slobodno razpolagati svojom imovinom.

Što se prije svega tiče stečaja, to će se ovaj razlog protezati posve na komplementare i na kommanditiste, jer se, kako Hahn veli,⁴ radi o tom, da se sačuvaju prava stečajnih vjerovnika. Nu kao što nam se ovaj slučaj nečini absolutnim razlogom, s kojega bi imalo prestati javno društvo,⁵ tako tim više mislimo, da stečaj kommanditiste nebi smio biti razlogom za raspust kommandite. Prava stečajnih vjerovnika mogla bi se zaštititi zakonom isto onako, kako se mogu zaštititi pogodbom. Može se na ime ugovoriti, da će se u slučaju, ako se otvori stečaj

¹ Vidi stranu 152.

² Vidi §. 144. trg. zak.

³ Hugo Keyssner: „Die Erhaltung der Handelsgesellschaft gegen die Auflösungsgründe itd.“ Berlin. 1870. str. 57.

⁴ Vidi Hahn ibid. str. 524.

⁵ Vidi stranu 156.

nad imovinom kojega kommanditiste, njegov dio na društvenoj imovini odlučiti načinom, koji neće nipošto biti na uštrb stečajnim vjerovnikom.¹ U ostalom nam se i na temelju našega zakona čini temeljitom tvrdnja Endemanova,² da stečaj kommanditiste nije razlogom za razpust društva dotle, dokle se stečaj neprotegne i na uložak njegov. Istina je doduše, da se po našem stečajnom redu od 18. srpnja 1853. stečaj „razprostire na svukoliku pokretnu imovinu zaduženikovu, ma gdje bila“; nu buduć da se, kao što gore spomenusmo, kod kommandite u obzir neuzimlje osoba kommanditiste, već njegov novčani uložak, te buduć da je društvu svejedno, tko je vlasnikom toga uložka, to će se stečajni vjerovnici imati smatrati za vlasnike, odnosno za kommanditistu sve dotle, dokle svoje članstvo neodkažu. Pak zato mislimo i mi poput Endemanna, da je prestanak kommandite istom onda posljedicom stečaja, otvorenoga nad imovinom kommanditiste, kada stečajni vjerovnici nebudu više htjeli, da odnosni uložak ostane u društvu.³

Što se tiče one druge okolnosti, da kommandita prestaje, kad pojedinac izgubi ovlast razpolagati svojom imovinom, to treba razlikovati medju komplementarom i kommanditistom. Pravna nesposobnost komplementara obzirom na upravu njegove imovine, jest uzrokom prestanku kommandite s istoga onoga razloga, s kojega prestaje i javno društvo kad član koji izgubi ovlast slobodne razpoložbe svojom imovinom.⁴ Nesposobnost kommanditiste naproti, neupliva na prestanak društva s istoga onoga razloga, s kojega nije od zamašaja ni smrt njegova. Usljed toga neprestaje po propisu §. 144. trg. zak. društvo, ako kommanditista izgubi ovlast slobodno razpolagati svojom imovinom; niti imadu zastupnici njegovi pravo, da s toga razloga zahtievaju razpust kommandite. Prava, koja kommanditisti pripadaju po §. 135., izvršuju u tom slučaju njegovi zakonski zastupnici.⁵

¹ Vidi Hugo Keyssner ibid. str. 60.

² Vidi Endemann ibid. str. 231.

³ Vidi protivni nazor Hahn ibid. str. 524. u opazei 2. Uz gornje mnjenje pristaje Brinckmann ibid. §. 58.

⁴ Vidi stranu 156.

⁵ Vidi Hahn ibid. 524.

4. Medjusobnim sporazumkom članova.
5. Sudbenom odlukom, kojom se izriče prestanak društva.¹
6. Izmakom vremena za koje je društvo utemeljeno, ako ono nebude inače nastavljeno.²
7. Postankom takovoga uvjeta, o kojem je prestanak društva ovisnim učinjen.
8. Odkazom učinjenim po kojem članu, ako se je društvo sklopilo na vrijeme neopredjeljeno.³

Obzirom na različit položaj, što ga po našem zakonu zauzimlju komplementar i komanditista, mogao bi se ovaj razlog protegnuti samo na onaj slučaj, kad odkaže komplementar, a ne na slučaj, kad odkaže i komanditista, jer kod ovoga posljednjega dolazi u obzir, kao što gore spomenusmo, njegov uložak a ne njegova individualnost. Iznimka bila bi dakako u onom slučaju, kad bi u društvu bio samo jedan kommanditista, jer kao što se kommandita bez kommanditiste nemože započeti, tako se ona nemože ni nastaviti. Stoga nam se čini, da bi zakon, isto tako kao i gornja dva slučaja u §. 144., izuzeti imao i ovaj razlog. Istina je doduše, da može nastati slučaj, da će uložak kommanditiste biti tolik, da će o njem ovisiti daljnji obstanak društva, te da će odkazom kommanditiste morati prestati kommandita. Nu ovaj slučaj, ako zbilja nastane, neće spadati pod razloge gore navedene, usljed kojih društvo prestaje već ipso facto, bez ikakove posebne odluke, čim te okolnosti nastanu, već pod razloge, koji uz stanovite okolnosti mogu ali nemoraju biti uzrokom prestanku društva, te o kojih smo razlozih na drugom mjestu svoju rekli.⁴

Povodom tih relativnih uzroka mogu razpust zahatievati i komplementari i kommanditiste, i to ne samo

¹ Vidi stranu 157.

² Vidi stranu 157.

³ Vidi stranu 159. i 160.

⁴ Vidi §. 33. ovoga spisa.

onda, kad ti uzroci nastanu u osobi komplementara, već i onda, kad nastanu u osobi kommanditiste. Za sve te relativne uzroke, koji se spominju u §. 100., valja i ovdje ono isto, što smo u tom pogledu spomenuli kod društva javnih.¹

Napokon mogu vjerovnici pojedinoga člana, bio to komplementar ili kommanditista, zahtievati razpust društva. I u tom pogledu valja ono isto, što spomenusmo kod društva javnoga.²

Prestanak pojedinoga članstva.

§. 48.

Isto tako kao što kod društva javnoga, mogu i kod kommandite nastati slučajevi, kad će prestati ne čitavo društvo, već samo pojedino članstvo. Zakon priznavajući to, stoji u tom pogledu na istom stanovištu, kao i kod javnih društva, te ne samo, da slučaje, s kojih prestaje pojedino članstvo, smatra iznimkom od glavnoga pravila, po kojem, izlaskom jednoga člana prestaje čitavo društvo, već podjedno proteže i na kommanditu sve one slučajeve, koje navodi i za društvo javno.³

Usljed toga prestati će pojedino članstvo :

1. Ako članovi prije razpusta društva u glave, da će društvo nastaviti, akoprem su jedan ili više njih društvo ostavili.

Ova pogodba mora isto tako kao i kod javnoga društva biti osnovana na jednoglasnosti, te uz nju moraju pristati ne samo komplementari već i kommanditisti.⁴

2. Ako koji član zahtievao bude od suda, da izrekne razpust društva, jer nepostoje bitni preduvjeti, pod kojimi je društvo sklopljeno, tada

¹ Vidi §. 33. ovoga spisa.

² Vidi §. 34. ovoga spisa.

³ Vidi §. 144. trg. zak., koji se u drugoj stavci pozivlje na §. 102. i 103. trg. zak.

⁴ Vidi stranu 167.

mogu svi ostali članovi, ako se je razlog razpustu društva dogodio u osobi kojega člana, sporazumno od suda tražiti, da se taj član iz društva izključi, a ono da se nastavi s ostalimi članovi.

Sve što smo u tom pogledu spomenuli kod društva javnoga,¹ ima se uporabiti i kod kommandite, i to ne samo na komplementare, već takodjer i na kommanditiste, kojim u pogledu čitave ove točke pripadaju ista ona prava, koja idu i komplementare. Izvodimo to od tuda, što se prije svega §. 144. trg. zak. jednostavno i bez ikakove daljnje opazke pozivlje na §. 128., a zatim, jer se tu neradi ob odnošaju pojedinoga člana napram organizaciji društva, u kojem odnošaju samo leži razlika medju kommanditom i javnim društvom — već jer se tu radi o obstanku ili prestanku društva, kod kojega pitanja jednako pravo pripada svim članovom, komplementarom i kommanditistom; te jer se napokon tim načinom izbjeći dade zloporabam, kojimi bi se mogao služiti komplementar na štetu kommanditiste; komplementari bo bez privole kommanditiste nemogu izključiti nijednoga od svojih članova. Ova bi okolnost imenito onda od zamasa bila, kad bi se izključio možebiti onaj član, obzirom na kojega je nietko društvu pristupio kao kammanditista.²

3. Ako privatni vjerovnik kojega člana uztraži razpust društva, tada mogu ostali članovi na temelju jednoglasnoga zaključka zahtievati, da se dužnik izključi, a društvo nastavi.

Uknjižba u registar i konačna razdjelba imovine.

§. 49.

Ako se kommanditno društvo razidje, ili ako samo prestane pojedino članstvo, tada se isto tako, kao i kod

¹ Vidi stranu 168.

² Vidi Stubenrauch ibid. str. 263.; Anschütz i Völlderndorff sv. II str. 388.; Keyssner ibid. str. 62.; Makower ibid. str. 173.

javnoga društva, ova okolnost mora unesti u trgovački registar onoga sudišta, koji je nadležan za uknjižbu društvenih okolnostih. Kod kommandite nastaje medjutim jošte ta posebitost, da će se u registar trgovački morati uknjižiti i ona okolnost, ako kommanditista izvadi i samo jedan dio svoga uložka.¹

Ovo je pravilo posljedicom gore spomenutoga načela, po kojem se u trgovački registar unesti ima ne samo ime, stališ i boravište kommanditiste, nego i iznos njegova uložka.

Kao što se dakle jamstvo kommanditiste osniva na temelju javnosti, tako se ovo jamstvo na stanoviti manji dio, ograničiti može takodjer samo putem javnosti. Zašto se povišenje uložka uknjižiti nemora, vidi gore.

U ostalom valja u pogledu proglašenja odnosnih okolnostih ono isto, što smo u tom pogledu spomenuli kod društva javnoga² s tim ipak dodatkom, da će se isto tako kao što kod ustrojstva kommandite, ime kommanditiste i njegov uložak samo onda proglasiti, ako to interessenti sami zahtievati budu.

* * *

Buduć da je kommandita društvo gospodarstveno, te bi se kao takovo razlikovati moralo od javnoga društva samo obzirom na odnošaj članova prema organizaciji društva, a ne obzirom na druge odnošaje, to je kao što iz gornjega razlaganja proizlazi, posve naravno, da će se i kod pozitivnih zakonskih ustanovah ova razlika medju jednim i drugim društvom morati odnositi samo obzirom na gornje odnošaje; pak stoga se i propisi o konačnoj razdjelbi društvene imovine, bilo kod posvemašnjega prestanka, bilo kod prestanka pojedinoga članstva, i o zagodi tužbe proti pojedinomu članu, kod jednoga i kod drugoga društva moraju sudarati. Naš zakon nestoji istina na našem stanovištu, već kao što gore spomenusmo na stanovištu različenoga jamstva kommanditiste i komplementara, nu uz sve to morao je za oba društva obzirom na gornje odnošaje pridržati iste ustanove.

¹ Vidi §. 145. trg. zak. Na koliko je kommanditista vlastan izvaditi dio svoga uložka, i na koliko je komplementar vlastan povratiti kommanditisti jedan dio, o tom vidi gore kod razlaganja ustanovu §. 139. trg. zak.

² Vidi §. 39. ovoga spisa.

jer se različiti propisi protežu samo na ustanove u pogledu jamstva. Usljed toga vriede i kod kommandite po našem zakonu¹ u pogledu likvidacije i u pogledu zastare iste ustanove, koje i kod javnoga društva, pak stoga se pozivljemo na sve ono, što smo u tom pogledu gore rekli,² s tom ipak primjetbom, da se gornje ustanove protežu jednako i na komplementare i na kommanditiste, te da usljed toga kommanditisti, ako u pogledu likvidacije ne bude posebne pogodbe, imaju jednako pravo biti likvidator i kao što i komplementari.

¹ Vidi §. 146. trg. zak.

² Vidi §. 89.—106. trg. zak.

Kraj prvomu razdjelu.

SADRŽAJ.

Predgovor	Strana II.
U v o d :	
§. 1. Osnova našega rada	1
§. 2. Sustav udrugearstva	3
§. 3. A. Sustav društva	8
§. 4. B. Sustav udruga	10
§. 5. Gospodarstvene udruge	12
§. 6. Tečevne udruge	14
§. 7. Upravne udruge	15
§. 8. Društvene udruge	16
§. 9. Zaključak	17
I. Razdjel.	
O društvi h.	
Literatura	22
§. 10. Sustav prava društvenoga	23
DIO I.	
§. 11. Pojam društva trgovačkoga	28
§. 12. Kako se diele društva trgovačka	32
§. 13. Tajno društvo	32
§. 14. Je li gospodarstveno društvo juristična osoba?	36
§. 15. Steinovo razlaganje o pojmu juristične osobnosti	39
DIO II.	
Odsjek prvi.	
Javno društvo.	
Poglavje I.	
Pojam i osnutak javnoga društva.	
§. 16. Pojam javnoga društva	52
§. 17. Osnutak javnoga društva	56

Poglavje II.

Osobno pravo javnoga društva.

A. Javno pravo.

§. 18. Firma javnoga društva	58
§. 19. Uknjižba u trgovački registar	61

B. Unutarnje pravo.

§. 20. Obćenita načela o organizaciji javnoga društva	67
§. 21. Poslovodstvo	69
§. 22. Zastupstvo	81
§. 23. Prava i dužnosti članova	92

I. Dužnosti članova.

a) Dužnost prinosa	92
b) Dužnost pomnje i brige u poslovih društvenih	98
c) Dužnost nečiniti društvu konkurencije	100
d) Dužnost zahtievati privolu ostalih članova kad se prima novi član	105

II. Prava članova.

a) Prava članova obzirom na njihovo poslovanje	107
b) Pravo pojedinoga člana ostaviti društvo	112

Poglavje III.

Imovinsko pravo javnoga društva.

§. 24. Odgovornost društvenih organa	113
§. 25. Razdjelba dobitka i gubitka	116

Poglavje IV.

Prometno pravo.

§. 26. U obće	126
§. 27. Početak javnoga društva	127
§. 28. Solidarno jamstvo društvenih članova	130
§. 29. Jamstvo člana, koji naknadno stupa u društvo	135
§. 30. Položaj društvenih i privatnih vjerovnika	137

Poglavje V,

Nasljedno pravo.

§. 31. Obća načela	151
§. 32. Ad α). Absolutni prestanak društva	152
§. 33. Ad β). Prestanak društva na zahtjev pojedinoga člana	161

	Strana.
§. 34. Ad γ). Prestanak društva na zahtjev vjerovnika kojega člana	165
§. 35. Prestanak pojedinoga članstva	166
§. 36. Prestanak javnoga društva, odnosno pojedinoga članstva, ima se uknjižiti u trgovački registar	171
§. 37. Likvidacija	172
§. 38. Konačna razdjelba društvene imovine	188
§. 39. Razredba imovine društvene kad prestane pojedino članstvo	193

Poglavje VI.

D o d a t a k.

§. 40. O zagodi tužbe proti članovom društva	198
--	-----

O d s j e k II.

Kommanditno društvo.

Poglavje VII.

§. 41. Pojam i osnutak društva kommanditnoga	205
--	-----

Poglavje VIII.

Osobno pravo kommanditnoga društva.

A. Javno pravo.

§. 42. Firma i uknjižba u trgovački registar	216
--	-----

B. Unutarnje pravo.

§. 43. Organizacija kommanditnoga društva	219
§. 44. Prava i dužnosti članova	227

Poglavje IX.

§. 45. Imovinsko pravo kommanditnoga društva	230
--	-----

Poglavje X.

§. 46. Prometno pravo	234
---------------------------------	-----

Poglavje XI.

Nasljedno pravo.

§. 47. Prestanak kommandite	246
§. 48. Prestanak pojedinoga članstva	250
§. 49. Uknjižba u registar i konačna razdjelba imovine	251

